

DÜNYA İNSAN BİLİMLERİ DERGİSİ

SAYI: 2025-1

ISSN: 2717-6665

DÜNYA İNSAN BİLİMLERİ DERGİSİ (WORLD JOURNAL OF HUMAN SCIENCES) YILDA İKİ KEZ (TEMMUZ - OCAK) YAYIMLANAN ULUSLARARASI, MULTİDİSİPLİNER, HAKEMLİ, BİLİMSEL BİR DERGİDİR.

[HTTPS://DERGİPARK.ORG.TR/TR/PUB/İNSAN](https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan)

İNSAN - Dünya İnsan | HUMAN - World Journal of Bilimleri Dergisi | Human Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/insan>

Cilt/Volume - Sayı/Issue: 2025 - 1

ISSN: 2717-6665

Amaç ve Kapsam

İNSAN - Dünya İnsan Bilimleri Dergisi (HUMAN World Journal of Human Sciences) yılda iki kez (Temmuz – Ocak) yayımlanan uluslararası, multidisipliner, hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergi çokdisiplinli bir akademik dergi niteliğine sahip olup, insan bilimlerinin her alanında, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile buluşturmayı hedefler. Dergiye gönderilen her makale, yayımlanmadan önce çift-kör hakemlik sürecinden geçer.

Aims And Scope

HUMAN - World Journal of Human Sciences is an international multidisciplinary peer-reviewed journal published twice a year (July-January). The journal is a multi-disciplinary academic journal and aims to bring together quality research and compilation articles in the human sciences to the world of science. Every article submitted to the Journal passes through the double-blind peer-review process prior to publication.

Цель и сфера.

İNSAN - Dünya İnsan Bilimleri Dergisi - международный междисциплинарный рецензируемый научный журнал, издаваемый два раза в год (июль - январь). Междисциплинарный академический журнал стремится донести квалифицированные исследования по всем отраслям гуманитарных наук до научного сообщества. Каждая статья, поступающая в журнал, перед публикацией проходит двойное рецензирование.

Baş Editör	Davud KAPUCU
Editör	Beral ALACI
Yazım ve Dil Editörü	
Türkçe	Gülten ARSLAN
İngilizce	Atilla Fidan
İngilizce	Ömer Ersin KAHRAMAN
Azerbaycan Türkçesi	Cavid QASIMOV
Rusça	Pasha GULUZADE
İstatistik Editörü	Zarife TAŞTAN
Kapak Tasarımı	Emre ARSLAN
Mizanpaj-Ofset Hazırlık	Erhan ARSLAN

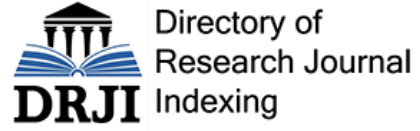
Uluslararası Editörler ve Danışma Kurulu - International Editorial and Advisory Board

Prof.Dr. Selma YEL	- Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Kenan OLGUN	- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN	- Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof.Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Necdet AYSAL	- Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Prof.Dr. Mehmet Emin ÖZEL	- Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Hamit PEHLİVANLI	- Kırıkkale Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet KAYA	- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof.Dr. Turan AKKOYUNLU	- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç.Dr. Merve SEREN YEŞİLTAS	- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç.Dr. Şenay ATAM	- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç.Dr. Haydar ÇORUH	- Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr. Üyesi Pınar Zarif TAPKAN	- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Yusuf Ziya ŞİPAL	- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof.Dr. Sevinç ALİYEVA	- Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Dr. Kamala NURİYEVA	- Milli Azerbaycan Edebiyatı Müzesi
Prof.Dr. Turitsyn Igor VİKTOROVİCH	- Research Institute Of History, Economics And Law
Prof.Dr. Davydov Stanislav GENNADİEVİCH	- Research Institute Of History, Economics And Law
Dr. Turytsyn Dmitry ANATOLYEVİCH	- Research Institute Of History, Economics And Law
Doç.Dr. Makka ALBOGACHİEVA	- Rusya Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Fatima T. UZDENOVA	- Rusya Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Guo XİAOLİ	- Hebei Pedagoji Üniversitesi
Prof.Dr. Cheng HONG	- Hebei Pedagoji Üniversitesi
Dr. Wang XU	- Nanjing Üniversitesi
Prof.Dr. Galib SAYILOV	- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Seyfeddin RZASOY	- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Nübar HAKİMOVA	- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Doç.Dr. Zümrüd MANSİMOVA	- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Doç.Dr. Vefa İBRAHİM	- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
Doç.Dr. Khankişi MAMMADOV	- Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Doç.Dr. Naile HÜSEYNOVA	- Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
Doç.Dr. Aynur HOCAHMETOV	- Başkurdistan Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Merab CHUKHUA	- Tiflis Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Joni KVITSIANI	- Tiflis Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Abay DUYSINBAYEV	- Kazakistan Farabi Üniversitesi
Prof.Dr. Bekezhan A. AKHAN	- Kazakistan Bayşev Üniversitesi
Doç.Dr. Muhtar MİROV	- Kazakistan Devlet Üniversitesi
Doç.Dr. Baltımova MİRA	- Kazakistan Farabi Üniversitesi
Prof.Dr. Yerbolat BAYAT	- Astana Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Yeskeyeva MAGRİPA	- Astana Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Avaakova RAUŞANGÜL	- Kazakistan Farabi Üniversitesi
Prof.Dr. Batıjanov Kenjehan AUEZOV	- Kazakistan Edebiyat ve Sanat Enstitüsü
Prof.Dr. Törelı HIDIR	- Kazakistan Bilim ve Eğitim Bakanlığı
Doç.Dr. Gülcamal KORTABAYEVA	- Kazakistan Farabi Üniversitesi
Doç.Dr. Gülzada ATEMOVA	- Güney Kazakistan Çimkent Üniversitesi
Prof.Dr. Alımkulova SINARU	- Kırgızistan Devlet Üniversitesi
Prof.Dr. Gulnoz KHALIYEVA	- Özbekistan Dünya Dilleri Üniversitesi
Doç.Dr. Gülnaz SATTAROVA	- Özbekistan Bilimler Akademisi

Prof.Dr. Turayev RASUL
Doç.Dr. Obidjon ŞOFİYEV
Doç.Dr. Abdimurod ARSLANOV
Prof.Dr. Jumali SHABANOV
Prof.Dr. Poshshajon Kenjaeva
Doç.Dr. Xolida İmamova
Doç.Dr. Lolaxon Aminova
Doç.Dr. Nemat Xolmatov
Prof.Dr. Leyla MİNGAZOVA
Doç.Dr. Radik GALİULLİN
Prof.Dr. Kakajan JANBEKOV
Dr. Hava MAGOMETOVNA
Doç.Dr. Ramazan Ligidov
Dr. Rasim AGASİYEV
Prof.Dr. Cahangir Memmedli

- Özbekistan Termez Devlet Üniversitesi
- Özbekistan Termez Devlet Üniversitesi
- Özbekistan Termez Devlet Üniversitesi
- Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
- Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
- Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
- Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
- Özbekistan Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi
- Tataristan Volgaboyu Federal Üniversitesi
- Tataristan Nabrejny Çelny Üniversitesi
- Türkmenistan Bilimler Akademisi
- İngush Cumhurbaşkanlığı
- Kabarda-Balkar devlet üniversitesi
- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
- Bakü Devlet Üniversitesi

Dizinler

İçindekiler/Contents

Cover-Contents / Kapak-İçindekiler

i-vi

Makaleler/Articles		
<u>Yazar/lar</u>	<u>Makale Başlığı</u>	<u>Sayfa</u>
Hatice Bilek	Hegel Felsefesinde Karşılıklı Tanınma Sorunu: Köle-Efendi Diyalektiği The Problem of Mutual Recognition in Hegel's Philosophy: Slave-Master Dialectic "	1-12
Uğur Baysal	Cumhuriyet Gazetesi'nin 1950 Yılındaki Asayiş Olaylarıyla İlgili Yazı Dizisi Cumhuriyet Newspaper's Article Series on Public Order Incidents in 1950"	13-46
Muhammet Nimet Çavuş Metin Polat Baha Türköz	Kahve Turizminin Şekillendiricileri: Baristaların Kültürel Elçilik Rolü Shapers of Coffee Tourism: The Role of Baristas as Cultural Ambassadors	47-71
Muhammet Tortumlu	Loneliness and Social Anxiety Among University Students: The Role of Modern Age Time Traps Üniversiteli Öğrencilerde Yalnızlık Ve Sosyal Kaygı: Modern Çağın Zaman Tuzaklarının Rolü	72-92
Sevra Fırıncıoğulları	Maksim Gorki'nin Artamatovlar Eserinde Rusya'da Sanayileşme Industrialisation In Russia In Maxim Gorky's Artamatovs	93-107
Hakan Şallı	Erken Cumhuriyet Döneminde Türk İş Gücünün Korunmasına Yönelik Uygulanan Politikalar: Olaylar, Tepkiler, Sorunlar ve Kanunlar (1930-1935) Policies Implemented for the Protection of Turkish Workforce in the Early Republican Period: Events, Reactions, Problems and Laws (1930-1935)	108-149
Sümevra Çalışkan	Tarihin Yıkımına Karşı Against the Destruction of History	150-180
Nurdan Karbuz	Kentsel Direnç Çalışmalarına Dair Eğilim Analizi Tendency Analysis Related to Urban Resilience Studies	181-195
Aydın Yazgan	'Huzur' Romanı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz A Sociological Analysis on the Novel Peace	196-219
	Yazım Kuralları <i>Writing Rules</i>	220-222

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Hegel Felsefesinde Karşılıklı Tanınma Sorunu: Köle-Efendi Diyalektiği

The Problem of Mutual Recognition in Hegel's Philosophy: Slave-Master Dialectic

Hatice Bilek*

Özet

Bizlere, dolaylımsız bilgidan başlayarak birçok aşama kaydeden ve nihayetinde mutlak bilgiye dek ulaşan bilincin öyküsünü anlatan Hegel, onun ilerleyiş biçiminin diyalektik bir süreç olduğunu, "başkası" ile olan ilişkisinin ele alınması sırasında, özbilinç oluncaya kadar tecrübe ettiği diyalektik hareketin yok sayılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kendinde ve kendisi için var olmak amacıyla özbilinç, başka bir özbilinç ile çatışmaya girmektedir. Bu çatışma aynı zamanda bilinip-tanınma isteğinden doğmuş olan mücadeleyi ifade eder. Saf, kendinde varlık olduğunu ispatlamaya çalışan özbilinç için bu mücadele bir ölüm kalım savaşına dönüşmektedir. Ancak bir tarafın özbilinç olabilmesi, iki tarafın da hayatta kalmasına bağlıdır. Taraflardan birinin ölmesi demek hayatta kalan kişinin yalnızca tanınıp-bilinen biri olarak kalmasını sağlar ki bu durumda Hegel'e göre insansal bir varlığa dönüşülmüş olmaz. Taraflardan saf özbilinç efendiyi, bir başka bilinç için varlığını sürdürecektir olan bilinç ise köleyi ifade etmektedir. Bu çalışmada efendi ve köle arasındaki mücadelede gerçekleşen savaşın analiziyle birlikte, bilincin özbilinç olarak farkındalığını kazanması konu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Bilinç, Özbilinç, Efendi, Köle, Öznelerarasılık.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, hatice.durna@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4304-5295.

Atıf/Citation: Bilek, H. (2025). Hegel Felsefesinde Karşılıklı Tanınma Sorunu: Köle-Efendi Diyalektiği. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 1-12.

Geliş/Received: 24.07.2024

Kabul/Accepted: 27.12.2024

Abstract

Hegel tells us the story of consciousness, starting from direct knowledge and passing through many stages and reaching absolute knowledge. According to Hegel emphasizes that while the relation of consciousness is a dialectical process, the dialectical movement experienced by himself until “self-consciousness” should not be ignored. Self-consciousness is in conflict with another self-consciousness in order to exist in itself and for itself. This conflict also refers to the struggle that arose from the desire to be known and recognized. This struggle turns into a life and death war for self-consciousness that tries to prove that it is pure and self-existent. However, the fact that one side can be self-conscious depends on the survival of both sides. The death of one of the parties ensures that the survivor remains only acknowledged and known, in which case, according to Hegel, it is not transformed into a human being. Pure self-consciousness from the sides expresses the master, and consciousness, which will continue to exist for another consciousness, refers to the slave. In this study, the subject of consciousness gaining awareness as self-consciousness is discussed, along with the analysis of the war that took place in the struggle between master and slave.

Keywords: Hegel, Consciousness, Self-Consciousness, Master, Slave, Intersubjectivity.

Giriş

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana insanın ne olduğu sorusu sorulmuş ve bu soruya her çağda farklı yanıtlar verilmiştir. Bu yanıtlardan bazıları dikkat çekici olmakla birlikte günümüze değin ulaşmıştır. Bilindiği üzere Descartes evrenin temeline cogito'yu yerleştirir. Her şeyin yanlış olduğunu düşündüğümde, bunu düşünen Ben'in zorunlulukla var olan bir şey olduğunun farkına varırım. Dolayısıyla "Düşünüyorum, öyleyse varım." hakikatini tereddütsüz biçimde kabul ederim (Descartes, 2018: 36). Her şeyi derinlemesine düşünüp, dikkatle inceledikten sonra Ben'im ve Varım önermelerini her ileri sürdüğüm ya da zihnimde tasavvur ettiğimde bunun zorunlu olarak doğru ve değişmez olduğu sonucuna varmak gerekir (Descartes, 2019: 58). Kant, transandantal idealizm ile Descartes'in bu yorumunu en üst düzeye taşımış ve insanı nesnesini inşa eden özne olarak işaret etmiştir. Ona göre özne olarak insanın eriştiği bilgi, nesnelere ilgili olmaktan ziyade, nesneyi kavrama tarzının transandantal sonucu olmaktadır (Kant, 1990: 15). Descartes ve Kant'tan farklı olarak Hegel, insanı "istem"e sahip bir varlık olarak tanımlar. İnsan yalnızca bir bilgi öznesi olarak değil, sonlu oluşu, içinde barındırdığı duygu halleri ve olumsuzlayıcı eylemlerle birlikte varoluşsal bir "Ben" olarak vardır.

Hegel için karşılıklı olarak tanınma sorununun temelinde bilincin kendine ait sınırları belirlemesi sorunu yatmaktadır. Bilinç, özbilinç aşamasına geçerken ona bu süreçte sınırlarını belirleme etkinliği eşlik eder. Bu etkinlik kendisi olmayanı ortaya çıkarma ve kendisi olmayan ile araya konulacak mesafenin de belirlenmesi etkinliğidir. Söz konusu etkinlik Hegel'e göre insanın ontolojik bağlamda yapısında yer alan "istem beni" olmasından kaynaklanır. Öznelerarasılık, başka bir ifade ile karşılıklı tanınma sorununun gerçekleştiği Ben-Öteki ortamı da bu istem ile oluşmaktadır. Çünkü Hegel'e göre insan ontolojik olarak kendinde barındırdığı istem ile daima bir olumsuzlama içerisine gireceğinden ötürü kendini, ötekini ve etrafını aşma arzusunda olacaktır. Bu arzuyla insan, doğal dünyaya karşıtlık oluşturarak onunla bir mücadeleye girer (Hegel, 2014: 57). Bu mücadele onu özbilinç olma yolundaki mücadeleye taşır. Mücadelenin sonunda bir taraf efendi, diğer taraf ise köle olmaktadır.

Kendisi için varolan bilinç efendi iken, boyun eğip hizmet ettiği efendi için varolan bilinç köle bilincidir. Köle, efendi için vardır. Bu bağlamda kölenin dünya ve dolayısıyla doğa ile kuracağı ilişki efendisi için yaşayıp içinde bulunduğu doğayı dönüştürmesiyle ortaya çıkacak bir ilişki olacaktır. Bu, kendisini belirli bir bireysellik olarak düşünen, başkası tarafından bilindiğinden ve tanındığından emin olan saf bir düşüncenin hareketidir (Hegel, 1998: 131). Kölenin sarf ettiği emekle dönüştürülen şeyden fayda sağlayacak olan ise efendidir. Efendi dünyadaki üretime doğrudan dahil olmadığından kölenin emeğine bağımlı hale

gelmektedir. Kendi emeğiyle ortaya koyduğu şeyi efendiye sunan köle, emeğine yabancılaşmış olsa dahi yine de bu diyalektikte bağımsız olan tarafı ifade etmektedir. Bu nedenle doğa ve dünya efendi tarafından değil, onu eylemi ile dönüştürmeyi başaran köle tarafından hakiki manada anlaşılabilir olmaktadır.

Bu çalışmada, Hegel'in toplumların, devletlerin ve tarihin oluşumunun temeli olarak gördüğü özbilinçler arasındaki mücadelenin dönüştüğü savaşa odaklanılmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan savaşta galip gelen ile teslim olan arasındaki bağımlılık ve bağımsızlık durumlarının bir analizini yapmak gerekir. Bu açıdan çalışma, efendi-köle diyalektiğinin meydana gelmesinde bilincin özbilinç olmak adına giriştiği sert savaşta bir istek olarak nitelendirilmesi, başka isteklere yönelmesi ve onlar üzerinde kurduğu tahakkümden hareketle kendi bilincinin idrakine varması meselesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Her ne kadar kendi bilincinin idrakine varmış ve özbilinç olma yolunda doyumuna ulaşmış olsa da efendinin köleye olan bağımlılığı ve buna karşın kölenin daima emek vermek suretiyle bağımsızlığa esas yakın olan taraf olması da Hegel'in efendi-köle diyalektiğinin, dolayısıyla da bu çalışmanın dikkat çekici noktasıdır.

1. Özbilinç Olma Yolunda İstek

Bilincin ortaya çıkışı hem nesne hem de kavramla ilgilidir. Duyusal pekinlikte var olmayan soyutlama bilinçte mevcuttur. Başka bir söylemle bilinç, algıdan anlama yetisine ve kavrama geçişle oluşmaktadır. Bilinçten özbilince geçiş aşamasında ise bir güç ilişkisi ortaya çıkar. Özbilinç arzudur, istektir. Tin, artık özbilince erişmek ve en başından beri kendisinde içsel biçimde taşıdığı zorunluluğu fark edip, söz konusu zorunluluğu yerine getirmek için mücadele verecektir. Bilincin gerçekliği, ortaya çıkan özbilinç ile birleşmeyi amaç edinmektedir. Bu amaçla artık tözün özne olarak kavranmasının da vakti gelmiş demektir. Bu amaç *Tinin Fenomenolojisi*'nin kendisi adına belirlediği rotadır, fakat bilinç son ana dek bu amacın farkında değildir (Özcangiller, 2016: 31).

Hegel, özbilinci Ben'in oluşumu olarak nitelendirir ve Ben'in nesnelere, ötekiyle ilişkisi Ben'i ifade etmektedir. Özbilinç, bilincin kendisinden çıkıp nesneye yönelmesi ve nesneden de tekrar kendisine dönmesiyle oluşan kavram ya da soyutlamadır. Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*'nde "özbilinç ile birlikte artık gerçeğin doğal ülkesine girmiş olduğumuzu" (Hegel, 1986: 118) dile getirir. İnsanın kendine dönüşü istek aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple istek için, özbilincin zorunlu önkoşulu yahut özbilince giden yolun başlangıcı denmesinde bir sakınca yoktur (Gültekin ve Tokdil, 2018: 130).

Özbilinç, kendi Ben'ini oluşturma istencidir. Fakat salt yaşama istenci değil, yaşamda etkin olma ve ona yönelik eylemleri gerçekleştirme istencidir. Yaşama etkin bir biçimde katılan özbilinç, başka Ben'leri kendi Ben'i için tehlike olarak görür. Bu bağlamda özbilinç başkasının ortadan kaldırılmasına yönelik bir istenç durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü başka Ben de yaşamda aynı amaçla var olmaya çalışır. Bu nedenle başkasının varlığı özbilincin özünde var olan özgürlük istencini ortadan kaldıracaktır. Özbilinç ancak kendisini bağımsız bir yaşam şeklinde gösteren başka'yı ortadan kaldırmak suretiyle kendi kesinliğine varır (Hegel, 1986: 123). “Her bir “kendi” kendi öz “kendiliği”nin utkulu bir ine sürülüğü için bir araç olarak öteki ‘kendi’yi ortadan kaldırmayı ister.” Çünkü her ‘kendi’ kendiliğinin bir başka ‘kendi’ tarafından tanınmasını istemektedir (Copleston, 1996: 29).

İnsansal varoluştan bahsedilebilmesi, bilinç ve kendininbilincinin varlığı ile Ben'i açığa çıkaran istek ile mümkün olmaktadır. Felsefi ve insansal varoluş için hayvansal istek zorunludur, ancak tek başına yeterli değildir. Hegel'e göre hayvanlar, bitkileri yiyerek bitkiler üzerinde bir üstünlük elde etseler bile yine onlara bağımlıdırlar ve bu nedenle aslında onları gerçek anlamda aşmış sayılmazlar. İsteğin doyuma erişmesiyle açığa çıkan Ben, İstek ve Eylemin hedefindeki şey kadar doğal ve biyolojiktir. Hayvan, İsteğinde doyuma eriştiği anda - onun İstek ve Eyleminin yöneldiği şey Doğadır- tekrar yükselmesi ancak yine doğanın içine düşmek için olmaktadır. Bu nedenle hayvan kendinin-duygusuna erişir, fakat kendininbilincine erişemez. Kendininbilincinin var olması için “kendinin” aşılması gereklidir. İsteğin insanı oluşturması için ise başka İsteğe, başka Ben'e yönelinmesi gereklidir. Bu yönelimle insan tarafından amaçlanan şey bir başkası tarafından tanınmaktır. Böylece kavrayış ve İstek, hayvansal formdan ve onun tekerrüründen kurtarılır ve insan bilinip-tanınma arzusunda olur (Hegel, 1956: 213).

İnsandaki bu bilinip-tanınma isteği biyolojik değildir, ancak insan bu istek uğruna biyolojik hayatını riske atar. Bu istek uğruna girilen mücadele bir ölüm kalım meselesine dönüşür. Hegel'e göre insanın bilinip-tanınma mücadelesinde hayatını tehlikeye atması, onun hakikat olarak insansal bir varlık olmasının teminatıdır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır ki o da mücadeleye taraf olanların her birinin hayatta kalmasına yönelik gerekliliktir. Diğer türlü - taraflardan birinin ölmesi sonucunda – hayatta kalan insan yalnızca başkası tarafından bilinip-tanınmış bir şey olarak kalacağından Hegel'e göre “insansal” bir varlık olmayacaktır (Kojève, 2015: 41-42).

Hegel'e göre insanı meydana getiren, onu oluşturan isteğin bir nesneye yönelmesi de mümkündür. Fakat bu noktada nesne, bizatihi nesnenin kendisi olduğundan değil, başka bir

isteğin konusu olduğundan istenmektedir. Nesne burada bir dolayım konumundadır. Çünkü iki insanın ilişkisinde nesne yalnızca bir araçtır ve esas nokta isteğin istenmesidir. Başka bir söylemle kabul edilme isteğidir. Bu durumda isteğin yönelim halinde olduğu nesne başka bir Ben, yani insan öznesidir. İnsana dair olan yegane husus kendinden başka bir insanın isteği olmaktadır. Bu sebeple insanı oluşturan isteğin ilgilendiği konunun mecburi biçimde başka bir istek, başka bir insan olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir isteği istemek, istenmeyi istemek demek Hegel'e göre kabul edilmeyi istemekle aynı anlama gelir (Bumin, 2010: 35). Özbilincin başka bir özbilinç üzerinden varoluşunu gerçekleştirilmesi, iki özbilinç arasında gerçekleşen bir kabul edilme edimine işaret eder. Başkasını ortadan kaldırdığında kendi kesinliğine varan özbilinç, her defasında kendisine yeni bir "başka" üretmektedir.

Hegel'e göre özbilinç doyumuna ancak başkasını ortadan kaldırdığında ulaştığı için "başka"nın varlığı şarttır. Böylelikle özbilinç, nesne ile kurduğu olumsuz ilişkisi aracılığıyla, aslında onu tam olarak ortadan kaldırmış olmaz. Başka bir ifadeyle bu olumsuz ilişkiyle beraber özbilinç, İsteği ürettiği gibi, kendisine yeni bir nesne üretir. Hegel, özbilinç olma yolunda kaydedilen aşamaları özbilincin üç edimi olarak sunar. Bunlardan ilki, saf Ben olarak, arı ayrılaşmamış olarak ilk nesne, ikincisi ilk nesnenin ortadan kaldırılması olarak İstek ve üçüncüsü, özbilincin kendi bağımsızlığını oluşturmasıdır (Hegel, 1986: 123-124).

Özbilincin son tahlilde kendi bağımsız Ben'ini oluşturma yönündeki istenç olduğu düşünüldüğünde, o, bu bakımdan hem tekil olan kendi için hem de aynı zamanda kendi için olduğu kadar başkası içindir. Fakat burada açıklığa kavuşturulması gereken bir husus vardır. Özbilinç ne salt kendisi içindir ne de salt başkası içindir. Özbilinç, başkasıyla olunmaklık ile gerçekleşen bağımsızlık ve bu bağımsızlık içinde de bir çeşit bağımlılığı ifade etmektedir. Onun oluşumu kendi birliğinde ve ötekilerin çokluğu arasında vuku bulan "birlik"te gerçekleşir. Bu sayede özbilinç, hem kendi birliğini, hem de ötekinin birliği ve çokluğunu kuracaktır.

Hegel'in anlatımından hareketle özbilinç, kendisinin yanı sıra, kendini kabul edecek başka bir özbilince müsamaha tanımaz. Bu bilinçlerden bir tanesi diğerine nazaran, içerisinde daha büyük bir şekilde bir yaşam gücü taşır. Taşıdığı bu büyük yaşam gücü sayesinde ötekiyle giriştiği mücadelede yaşamını riske atmaya da hazırdır. Bu riske girmeyi göze alamayan öteki, riski göze almamakla bağımsızlığından vazgeçmiş olur. Bağımsızlığından vazgeçen bilinç, özbilincin arzusunun tatmin olanağı, başka bir söylemle özbilinci doyuma ulaştıracak bir araç olarak tüketilen nesne olarak mevcuttur. Nitekim arzunun tatminini daimi kılabilme adına, nesne bir an evvel tüketilmemeli, aksine işlenmelidir (Kimmerle, 2014: 40).

2. Karşılıklı Tanınma-Tanınma Sorunu: Efendi – Köle Diyalektiği

Tarihsellik içerisinde gelişmekte olan özbilinçler arasındaki ilişki karşılıklı olarak kabul edilmeyi, isteme olarak adlandırılabilen bir bilinip-tanınma problemini ifade etmektedir. Yalnızca salt kendisi ya da salt başkası için olmayan özbilinç, hem kendisi hem de bir başkası için olmakla doyuma ulaşmak için çabalayan bir özbilinç olarak varlığını sürdürmektedir. Ben ve öteki, yaşamdaki konumlarını birbirlerine göre ayarlar. Bu bağlamda var olma ve belirleme ile tanıma-tanınma yakın bir ilişki içerisinde (Kiraz, 2011: 155). Hegel, insanın bir özbilinç olarak kendinin bilincinde olduğunu ve ancak tanınma yoluyla varolabileceğini dile getirir. Ona göre bir özbilinç başka bir özbilinç için vardır ve yalnızca bu yolla özbilinç olabilmektedir (Hegel, 1986: 124). Bilincin kendi bilincine erişmesi sadece düşünüm aracılığıyla, şeyin bilgisini inşa etme üzerine düşünerek gerçekleşmez. Şeyin bilgisinin kendisine dayandığı özbilincin açılmanması için başka bir mecrada bulunarak, isteğe, arzuya müracaat edilmesi gereklidir (Kalin, 2016: 233-234).

Özbilinç, kendine karşıt olan nesneyle asli bir ilişki içerisine girdiğinde, nesnesini kendisine karşıt kılanın yine bizatihi kendisi olduğunu kavrar. Başka bir ifadeyle, özbilinç, kendisi ve görüntüsü arasında varolan karşıtlığın yine kendisi olduğunu anlar (Tatar, 2001: 311). Bu nedenle istek, başka bir isteğe doğru yönelir. Bu anlamıyla istek, insanın ayırt edici bir özelliğidir. İnsanı insan yapan ve diğerlerinden ayıran husus, kendinin bilincine erişmesini olanaklı kılan şey anlamında, onun, başka bir isteğe olan yönelimidir (Küçükalp, 2010: 58).

Toplum içerisinde öteki ile kurduğu ilişkide kendi özbilincine ulaşan insanın toplumsal ilişkileri Hegel'e göre diyalektiğin aşamalarıdır ve bu aşamaların sonucunda ortaya bir tanıyan bir de tanınan çıkmaktadır. İnsanın kendi özbilincinin idrakine varması, kendisini diğerlerinden ayrı tutması aynı zamanda onun en temel özgürlüğüdür (Yalvaç, 2009: 15). Bilincin özbilinç olma ve tanınma yolunda deneyimlediği diyalektik süreç, bilincin nesnesi olan kendinde varlığı kendi için varlık kılmaya doğru gelişen bir süreçtir. Bu durum kendine nesne belirleyen bilinç için de geçerlidir. Bilinç, kendinde varlık vasıtasıyla kendine nesnel bir içerik kazandırırken, kendinde varlık da bir bilinç için kendinde varlığa dönüşmektedir (Özçınar, 2008: 20).

Hegel'e göre insandaki bilinip-tanınma arzusunun gayesi, varoluşsal bir doyum elde etmek amacıyla ötekine boyun eğdirmektir. Bu sebeple tanınma, doyuma ulaşmak için ötekine boyun eğdirmek ve onu tabi kılmak adına girilen bir savaş, bir mücadele olmaktadır. Kendininbilincinin ilişkisi, mücadeleye girilen iki tarafın, - her biri kendisi ve biri öteki için -, yaşam ve ölüm mücadelesine girişmeleri nedeniyle kendilerini ortaya koymaları şeklinde belirlenmiştir (Kojève, 2015: 83). Kendininbilincine erişme ve tanınma arzusu her iki bilinçte

de ortak bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkar. Bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik karşılıklı olarak girilen mücadelede ortaya çıkan ölüm korkusu her iki bilinçte de farklı şekillerde görülür ve iki bilinç, yaşamını bu korkudan hareketle şekillendirir. Hegel tarafından, ölüm korkusu karşısında teslim olmayan taraf “efendi”, teslim olan taraf ise “köle” olarak nitelendirilir. Toplum içerisinde gücü temel alan farklı ilişki yapılarından olan köle-efendi yaklaşımı aslında güç ve nesneye yönelişleri bakımından birbirinden farklı olan insanların arasındaki ilişkinin ironik bir yansımasıdır. Ölüm korkusu karşısındaki tutumları, birbirlerine denk olmayan iki birey arasındaki ilişki köle-efendi ilişkisine dönüşmektedir (Asunakutlu ve Safran, 2007: 755).

3. Özerk Kendininbilincine Ulaşan Bilinç: Köle Bilinci

Karşılıklı tanınma sorunu kökeninde karşı karşıya gelen iki bilinçten ölüm korkusundan ötürü boyun eğen ve itaat eden taraf köle, boyun eğdiren ve kendisine itaat edilen taraf ise efendi olmaktadır. Bu iki bilinç aynı zamanda Hegel’e göre birer toplumsal role karşılık gelir. Köle rolündeki bilinç, kendi mahiyetinin, özgürlüğünün idrakinde değildir. Çünkü kendisinin bilgisine vakıf değildir. Kendi kendisini düşünmediğinden, ölüm korkusu karşısında galip gelemediğinden ötürü kendi kendisinin bilgisinden mahrumdur (Hegel, 2004: 60). Efendinin ölümü göze almış olmasından çekince duyan ve onun bu cesur varlığı karşısında köle kalan bilinç, bunu yapmakla kendini olumsuzlayamamış olur. Oysa kendi varlığını olumsuzlayarak ölümü göze alan bilinç efendi rolünü üstlenmektedir.

Efendi, kendi isteğini köle karşısında, yaşamını tehlikeye atarak hakim kılmış ve kölenin gözünden tanınan bir bilinç konumuna erişmiştir. Fakat efendinin nesnelere olan bağı köle sayesinde kurulur. Bu demek oluyor ki Hegel’e göre köle, her ne kadar efendi karşısında bağımlı görünen bir bilinç olsa da, çalışarak nesnelere karşısında bağımsız bir bilinç olmakta ve bu yolla özgürleşebilmektedir. Hegel’in söylemiyle “köle bilinci salt genel bir yolda bütünsel çözümlü değildir; ama o bunu hizmette edimsel olarak ortaya çıkarmaktadır; hizmet ederek doğal dış varlığa bağlılığını tüm tekil kısımlarında ortadan kaldırırken, çalışmasıyla da bu dış varlığı üzerinden atmaktadır” (Hegel, 1986: 131). Anlaşılan odur ki, efendi, köle karşısında bağımsız bir bilinç olarak bulunsa da aslında bağımsız olduğu kadar bağımlıdır. Burada durum tersine evrilmekte ve bağımsız bilincin hakikati köleye, bağımlı bilincin hakikati de efendiye işaret etmektedir.

Nasıl ki efendilik, özünde olmayı arzuladığının tersi olduğunu göstermişse, kölelik bilinci de tamamlandığı vakit şüphesiz, ne ise onun zıddına dönüşecektir. Kendi içerisine itilmiş bir bilinç olarak yine kendi içine çekilecek ve gerçek bağımsızlığını elde edecektir (Hegel,

1986: 130). Özbilincin gerçekleşmesi Hegel'in görüşünde tanınma olgusuna bağlı görülmektedir. Ancak efendi tarafından tanınmamış olan köle, söz konusu tanınma mücadelesinde gerçek bir özbilinç haline gelir. Bu sebeple Hegel, tarih adına gerçekleştirilecek devinimi sağlayacak olan olumsuzlayıcı gücün aslında kölede olduğunu ileri sürer. İnsanın varlığını olumsuzlaması, kendi yaşamını inşa etmesi anlamını taşır ki, efendi hakiki manada olumsuzlayıcı bir güç değildir.

Efendi köle arasındaki ilişkide kararsız bir denge mevcuttur. Çünkü köle kendisi için bir fırsat bulduğunda özgürlüğünü elde edip özbilinç olmak adına yeni bir çabaya girişecektir (Oskay, 2005: 186). Bu bakımdan köle, içinde bulunduğu dünyanın efendisi olma potansiyelini içerisinde taşır. Efendi, yaşantısı boyunca bağlı bulunduğu dünyanın efendisi olmasının yanında ayrıca bu dünyanın kuludur. Dünyayı yalnızca hayatını tehlikeye atmak suretiyle aştığından, onun gerçekten özgür olmasını sağlayan şey ölümdür. Buradan anlaşıldığı üzere efendi, kendisine sunulmuş olan dünyanın üstünde yükseleceği bir özgürlüğe yaşarken sahip olamaz. Fakat köle, kendisine efendinin hakimiyetinde verilmiş olan dünyayı aşabilir.

Dünyayı dönüşüme uğratarak kendisinin inşa ettiği bir dünyada özerk kendinincilincine erişebilir. Böylesi bir dünyayı da ancak efendinin hizmetindeyken oluşturabilir. Bu gayreti onu direkt olarak özerk kendininbilincine taşımasa da kendisini ve dünyayı dönüşüme uğratabilmesi adına, başlangıçta ölüm korkusu ve ölüm korkusu karşısında galip gelen efendiye boyun eğmeyi tercih etmesine rağmen özgürleşeceği mücadeleye yeniden girişmesi için gerekli olan yeni ve nesnel koşulları yaratmasına olanak tanır. Böylece efendinin başarısız olduğu bir anda köle, başlangıçtaki bilinçsiz olan – iradesini gerçekleştirmiş olur. En nihayetinde özerk kendininbilincine erişen taraf, başlangıçta boyun eğmiş hizmet edici bilinç olmaktadır (Kojève, 2015: 102).

Sonuç

Hegel'e göre özbilincin kendinde ve kendisi için olması, bir başkası tarafından tanınmasına bağlıdır. Özbilincin kendinde ve kendisi için olması, başkasında da aynı şekilde var olması anlamına gelir. Özbilincin kendisinden emin olma durumu tek başına yeterli değildir. Başkasının onu tanımadığı durumda bu eminlik, öznel bir inanç olmaktan öteye gidemeyecektir. Onun tanınması her ne kadar karşılıklı bir ilişkiyle söz konusu olsa da bu iki özbilinçten sadece bir tanesi tanınacak, diğeri ise tanıyan olarak kalacaktır. Başka bir ifadeyle, tanınma isteği karşılıklı birer gereksinimdir. Fakat sürecin sonunda taraflardan biri tanınacak ve diğeri üzerinde hakimiyet kuracaktır. Tanınacak olanın, onu tanıyacak özbilinç karşısında üstün bir konumda durması iki özbilinç arasında bir çatışmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu

çatışmanın varlığı efendi ve köle kavramlarını beraberinde getirmekle birlikte, efendi, saf özbilinci temsil etmektedir.

Efendi, kölenin emeğiyle şey'e olan bağlılığının yanı sıra, 'şey' ile bağımlı oluşturan köleye de bağlı hale gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Bağımsız bilincin hakikati aslında kölelik bilincindedir. Bunun nedeni efendinin, köleye olan bağlılığının iki yönlü olmasıdır. Bu yönlerden ilki kölenin emeğidir, ikincisi de kölenin efendiyi efendi olarak tanımasıdır. Daha anlaşılır bir ifadeyle efendi köleye, hem emeğinden hem de kendisini efendi olarak tanımasından ötürü bağlıdır. Efendi ile köle arasındaki çatışma Hegel'e göre ölümle neticelenmemelidir. Çünkü ölümün gerçekleşmesi demek, çatışmayı ortaya çıkaran tanınma isteğinin sekteye uğraması demektir. Çatışmanın sonunda ölümü göze alan efendi, göze alamayıp efendiye itaat eden ise köle olmaktadır.

Efendi ve köle arasında süren savaş kendini kabul ettirme uğruna gerçekleşen bir savaştır. Bu savaş sonunda efendi her zaman özbilincinin idrakindedir. Bu farkındalıkla aynı zamanda köle olanların özbilinçleri hakkındaki farkındalığın da önüne geçmektedir. Efendi bu bağlamda kendisini daima bir köleden farklı görür ve öyle görmesi de gerekir. Diğer türlü efendinin kendisine bakışı ile köleye bakışı aynı olursa Hegel'e göre tarihteki diyalektik süreç son bulacak ve tarih bitecektir. Çünkü tarih, mutlak suretle kölenin efendi olmak, efendinin ise efendi kalmak için gerçekleştirdiği mücadele demektir.

Kaynakça

- Asunakutlu, T. ve Safran, B. (2007). "Postmodern Bağlamda Köle-Efendi İkilemi: İnsanlar Neden Yönetilmeye Razi Olurlar?", Sakarya Üniversitesi: XV. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, ss. 753-759.
- Bumin, T. (2010). Hegel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Descartes, R. (2018). Yöntem Üzerine Konuşma, çev. Erkan Ataçay, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Descartes, R. (2019). Meditasyonlar, çev. Engin Sunar, İstanbul: Say Yayınları.
- Copleston, F. (1996). Felsefe Tarihi. Cilt VII. Çağdaş Felsefe Fichte'den Nietzsche'ye, çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları.
- Gültekin, T. ve Tokdil, E. (2018). "Hegel'in Efendi Köle Diyalektiğinin Barbara Kruger'in Eserlerinde Bağımlı ve Bağımsız Özbilinç Göstergeleri İle Çözülmesi", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Sanat& Tasarım Dergisi. ss. 129-145.
- Hegel, G.W. F. (1956). The Philosophy of History, çev. John Sibree, New York: The Colonial Press.
- Hegel, G.W. F. (1986). Tinin Görüngübilimi, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G.W. F. (1998). Phenomenology Of Spirit, çev. A.V. Miller, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Hegel, G.W. F. (2014). Tarihte Akıl, çev. Önay Sözer, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Hegel, G.W.F. (2004). Hukuk Felsefesinin Prensipleri. çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Kant, I. (1990). Critique of Pure Reason, çev. J.M.D. Meiklejohn, New York: Prometheus Books.
- Kalın, C. (2016). "Simone de Beauvoir: Ötekiliğin Kabulü", Beytulhikme An International Journal of Philosophy 6/2, ss. 227-243.
- Kimmerle, H. (2014). Kültürlerarası Felsefe Açısından Hegel. çev. Alper Tolga Çırakoğlu, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Kiraz, S. (2011). "Yabancılaşmanın Kökeni Üzerine", FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 12, ss. 147-169.
- Kojève, A. (2015). Hegel Felsefesi'ne Giriş. çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Küçükalp, D. (2010). "Efendi-Köle Ahlakı vs. Efendi Köle Diyalektiği", Bursa: Uludağ Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, s. 53-63.

-
- Oskay, Ü. (2005). "Efendi/Köle İlişkisi Açısından Şiddet ve Görünümleri Üzerine", *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özcangiller, İ.B. (2016). "Hegel'in Fenomenolojisi Bağlamında Özbilincin Diyalektiği", *Felsefe Arkivi*, 45, ss. 29-65.
- Özçınar, Ş. (2008). "Hegel'de Düşünümsel Bilincin Pekinlik Yanılsaması ve Kurgusal Özne", *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2/4, ss. 1-21.
- Tatar, B. (2001). "Hegel'in Zihin Fenomenolojisi'nde Arzu (Desire) Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler", *Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/13, ss. 307-317.
- Yalvaç, F. (2009). "Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler*, 6/21, ss. 3-37.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Cumhuriyet Gazetesi'nin 1950 Yılındaki Asayiş Olaylarıyla İlgili Yazı Dizisi

Cumhuriyet Newspaper's Article Series on Public Order Incidents in 1950

Uğur Baysal*

Özet

Tek Parti Döneminden itibaren iç güvenlik ve asayiş olgusu dış politikanın gölgesinde kalmıştır. Başka bir ifadeyle dış politikadaki siyasi gelişmeler iç kamuoyunda meydana gelen gelişmeleri unutturmuştur. İç güvenliği sağlayan Jandarma ve Emniyet Teşkilatı gibi kurumlar kendi kaderiyle baş başa bırakılmıştır. Gerek insan kaynakları sorunu gerekse araç ve gereç yetersizliği gün yüzüne çıkmıştır.

Demokrat Parti 1950 yılında seçimle iktidara gelmesiyle geçmişten biriken sorunların üzerine, "Genel Af" anlamına gelen ilk icraatlarından biri olan af kanunuyla cezaevlerinde bulunan mahkumların toplum içerisine karışmasına salık vermiştir. Yine köylerden şehirlere yoğun nüfus hareketleri sosyal bir soruna neden olmuştur. Bu durum suç oranlarında ciddi bir artışa yol açmıştır. Özellikle cinsel içerikli suçlarda bu artış daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Cumhuriyet Gazetesi'nin kırsal alandan ziyade şehirleşmenin getirdiği asayiş sorunu üzerinden daha çok polisin tutum ve davranışları ele alınmıştır. Basında birdenbire artan adli vakalar karşısında öncülüğünü Cumhuriyet Gazetesi'nin yaptığı anket çalışması altında meselenin teşhisi ve çözüm önerileri noktasında yetkili ve toplumun önde gelen kişilerin görüşlerine başvurulmuştur.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü, baysalugur@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-2929-9168.

Atıf/Citation: Baysal, U. (2025). Cumhuriyet Gazetesi'nin 1950 Yılındaki Asayiş Olaylarıyla İlgili Yazı Dizisi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 13-46.

Geliş/Received: 10.09.2024

Kabul/Accepted: 27.12.2024

Hiçbir dönemde asayiş sorunları ulusal basında kendine has bir şekilde ele alınmadığı için özgün ve alanında tek olan yazı dizisi incelenmeye değerdir. 1950 yılında yetkililere ve topluma sunulan çözüm önerileri, bugün bile güncelliğini korumuştur. Dolayısıyla araştırmamızda sorunun kaynağı, ne tür sorunların yaşandığı, bunlara karşı hangi tedbirler alınması gerektiği başlıklar halinde ve kronolojiye uygun olarak aktarılmaya çalışılacaktır. Araştırmamız 1950 yılıyla sınırlandırılmış, Cumhuriyet Gazetesi'nin yazı dizisi doğrultusunda çalışma yapılmıştır. Ayrıca bu dönemdeki diğer ulusal gazeteler de incelenmiş, çalışmaya katkı sunacak az da olsa veriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Gazetesi, Asayiş, Polis, Jandarma ve Suç.

Abstract

As the Single Party period, developments of internal security and public order has been overshadowed by foreign policy. In other words, political developments in foreign policy made us forget the developments in domestic public opinion. Gendarmerie and the Police Department Institutions, which provide internal security, have been left to their own fate. Both the human resources problem and the lack of tools and equipment have come to light.

With coming to power through elections in 1950, the Democratic Party, accumulated over the problems from the past, recommended the integration of prisoners in prisons into society with the amnesty law, which was one of its first actions, meaning "General Amnesty". Yet intense population movements from villages to cities caused a social problem. This situation has led to a serious increase in crime rates. Especially this increase has become more evident, in sexual crimes.

In this study, the attitudes and behaviors of the police were discussed in Cumhuriyet Newspaper, rather than the public order problem brought about by urbanization rather than rural areas. In the face of a sudden increase in judicial cases in the press, under the survey study pioneered by Cumhuriyet Newspaper, the opinions of authorities and prominent people in the society were consulted to diagnose the issue and suggest solutions.

Since public order problems have never been addressed in a unique way in the national press, the original and unique article series is worth examining. The solution suggestions presented to the authorities and the society in 1950 have remained current even today. Therefore, in our research, we will try to explain the source of the problem, what kind of problems are experienced, and what precautions should be taken against them, under headings and in accordance with chronology. My research was limited to 1950, the study was carried out in line with the article series of Cumhuriyet Newspaper, other national newspapers of this period were also examined, but sufficient data could not be obtained to contribute to the research.

Key Words: Cumhuriyet Newspaper, Public Order, Police, Gendarmerie and Crime

Giriş

Atatürk Döneminde çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri başarısız olmuş, kurucu liderin 1938’de vefatı sonrası ve tüm dünyayı derinden etkileyen II. Dünya Savaşı öncesi İsmet İnönü 11 Kasım 1938’de Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 22 Mayıs 1950’e kadar bu görevde kalmıştır. Türkiye savaşın dışında kalmayı başarmış ancak savaş ekonomisinden oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Üretici sınıfının nitelik ve nicelik olarak halihazırda yetersiz olması, sanayi sektörünün yeni atılımlar içerisinde bulunması ve tarım sektöründe çalışan sınıfın silah altına alınması içerisindeki ekonomik sıkıntıları derinleştirmiştir (Bulut, 2019: 235).

II. Dünya Savaşı sonrası ülkenin içine düştüğü ekonomik girdaptan Marshall Yardımı gibi dışarıdan gelecek yardımlara bel bağlanmıştır. Bununla beraber tarımda kullanılan modern araç ve gereçlerin gelişmesi, tarım alanında emeği dayalı üretimin sona ermesi başka bir deyişle yapısal bir dönüşüme evrilmiştir. Böylece tarımsal mekanizasyon sonucu belirgin hale gelen gizli işsiz kitlelerin kentlere kanalizasyonuna ve geçekonu topluluklarının artmasına yol açmıştır (Baysal, 2004: 209).

Bu dönemde ekonomik açıdan darboğaz içerisinde bulunan Türkiye’de maddi ve teknolojik imkânsızlıklar iç güvenliği sağlayan Jandarma ve Emniyet Teşkilatını doğrudan etkilemiştir. İnsan kaynaklarının eğitimsiz olması ve personel yetersizliğiyle pekişen bu durum karşısında kolluk güçleri, artan iç güvenlik sorunlarına yanıt vermesi oldukça güç olmuştur (Yağar, 1988: 100).

Ülke nüfusunun sürekli artması ve şehirleşme oranının yükselerek devam etmesi neticesinde polisin iş yükünde büyük artış meydana getirmiştir. Başka bir ifadeyle polise düşen kişi sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. 1950 yılı genel nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu 20.947.288, 1955 yılında 24.065.000 iken, 1960 yılına gelindiğinde bu sayı 27.754.820 olmuştur. 1950 yılı rakamlarına göre toplam nüfusun % 18.5’i, 1955 yılında % 22.1’i ve 1960 yılında % 25.9’u şehirlerde ikamet etmiştir. (Sitembölükbaşı, 1995: 21). Kent nüfusu bu on yıllık zaman dilimi içerisinde %110’luk ciddi bir artış göstermiştir (TÜİK, 2012: 5-7; Demirbaş, 2005: 148–149). Örneğin 1950 yılında 3.885.865 olan kent nüfusu %359 artarak 10.805.817’ye ulaşmıştır. Oysa aynı yıllarda görevli polis sayısı ise %13,7 oranında artmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 1978: 72; Landau, 1979: 30).

Demokratik ve özgürlükçü görüşlerini seçim öncesi ön plana çıkaran Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelerek, daha önceden verdiği sözleri yerine getirme çabası içerisinde olmuştur. CHP seçim öncesi ‘Genel Af’ ı gündeme getirmiş, TBMM çatısı

altında görüşmeler gerçekleştirmiş ancak seçim sonrasına bırakılan söz konusu af, Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından birisi olarak ön plana çıkmıştır (Cumhuriyet, 25 Mart 1950, s.1,3). 15 Mayıs 1950'den önceki suçlara af getiren düzenlemeyle¹ birlikte çok sayıda mahkûm serbest kalmış, bu da yeni suçların işlenme ihtimalini artırmıştır (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1950, s.1,3).

Genel af ile birlikte cezaevinden ıslah edilmeyerek topluma yeniden dönen sabıkalılar çoğunlukla suça karışarak güvenlik zafiyetine ve istikrarsız bir ortama yol açmıştır (Lewis, 2000: 317). İktidarın değişmesi sonucu ilk kez farklı bir durumla karşılaşacak kolluk güçleri ne tür bir polislik yapacağı konusunda kararsız bir tutum sergilemiştir (Vakit, 14 Haziran 1950, s.1). İç politikada ortaya çıkan güvensiz durum ilk aşamalarda bekle gör siyasetinden zamanla suçla mücadeleye doğru evrilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde asayiş sorunları gündemdeki yerini almış ve her işlenen suçtan sonra bir korku ve panik havası oluşmuştur.

Asayiş meselesine ek olarak temelde iyi bir eğitimden mahrum olan kolluk güçlerinin, mesleki uzmanlaşmasına yeterince önem verilmemesi ve ekonomik ve lojistik yetersizliklerle karşı karşıya kalması suç ve suçla mücadelede etkisiz kalmasına yol açmıştır. Aslında polisin kullandığı araç ve gereçler son derece yetersiz ve ihtiyaçlara cevap vermekten uzaktır. Örneğin İstanbul Emniyeti'nde kısıtlı sayıda motorlu araç vardı ve telsiz bile yoktur. Sadece valiliğin makam arabasındaki telsiz, Beyazıt Üniversitesi bahçesindeki kulenin tepesinde bulunan itfaiye kontrol noktası aracılığıyla, valinin otomobilinde bulunduğu esnada şehirle temasını sağlamıştır. (Dikici, 2009: 64).

Bununla beraber bilhassa kentleşmenin artmasına ve demografinin hızlı değişimine rağmen polis, önleyici polislik bakımından mıntikasındaki vatandaşı yakından tanımanın kolaylıklarından azami derecede faydalanmıştır. Mıntikasını çok iyi bilmek zorunda olan polis, bölgesindeki suç işleme potansiyeline sahip şahısları tekrar suça bulaşmaması için ikaz etmiş, adli vakaların yoğun bir şekilde gerçekleştiği yerlerde görünür olarak suçun meydana gelmesini engellemiş ve devriye görevini ifa ederken adli vaka sonrası suçu işleyenlerin yakalanacağını mesajı vermiştir (Aliveren, 2006: 17-20). Ancak bu tür uyarıların fayda etmediği durumlarda dönemin jargonu olan “kabadayı” tabir edilen şüphelilere ve öncesinde suça karışmış sabıkalılara gerekli nasihatlerde bulunmak ve gözdağı vermek maksadıyla dönemin asayiş müessir olaylara bakan 2. Şube'ye göndermişlerdir (Aliveren, 2006: 18). Bu şube suçlunun

¹ “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun” ile 15 Mayıs 1950 ‘den önceki işlenen suçlar affedilmiştir. Ölüm Cezaları 20 yıl hapse çevrilmiştir, bazı suçlar affa tabii tutulmamakla birlikte 3/2 oranında indirim uygulanmıştır. Bu şekilde Nazım Hikmet de komünizm suçundan aldığı cezanın indirim uygulanmasıyla serbest kalmıştır (Cumhuriyet, 15 Temmuz 1950, s.1,3).

ıslah edilmesi veya suçun aydınlatılması için geleneksel polis tekniklerin kullanıldığı birimdir. Suçla gelir elde eden veya suç işleyerek hayatını idama eden sabıkalılar, salt bu şubeye gitmemek için suç işlemekten vazgeçmiştir. Zira söz konusu dönemde özellikle bu şubede dayak ve kötü muamele eşliğinde ifade alma işlemi gerçekleşmiştir. (Alıveren, 2006: 18).

Aslında iç güvenliği ilgilendiren mevzuatın yetkiler konusunda polisin elini kolunu bağlaması, mesleğe özgü çözüm yöntemlerinin gelişmesine yol açmıştır. Polisin yetkileri suçun önlenmesi ve suç işlendikten sonraki şüphelinin yakalanma sürecinde ihtiyaçlarına cevap vermemiştir. Yine polis basında yer almış bir adli olayın aydınlatılması için siyasi baskılara maruz kalmıştır (Lewis, 2000: 317).

Diğer taraftan geleneksel yöntemler insancıl değil ancak dönemin şartlarında suçların önlenmesi noktasında işlevsel olmuştur. Örneğin ekiplerin şikâyet üzerine gittiği veya bizzat el koydukları olaylarda polis, şüphelileri şifahi olarak uyarır ve nasihat eder, kabadayılık taslayanların ise saçlarının ortasından sıfır numara tıraş makinesiyle kafalarında bir yol açmak suretiyle tıraş ederdi. Taşkınlıklarını sürdüren kabadayılardan bıyıklarının yarısı kesilirdi. Bu şekilde kafası tıraş edilen veya bıyığının yarısı kesilen kişi önce kendisinin devamlı gittiği kahvehaneye getirilip serbest bırakılır, kafasını usturayla tıraş ettirir veya bıyığını hepten kesilirdi. Bu şekilde görüntüsü değişen kabadayı, üzerinde hâkimiyet kurduğu kişilerin alaylarına maruz kalmamak için bir süre evinde oturur ve kimseye görünmemeyi tercih ederdi. Aynı şekilde, sarhoş olup rezalet çıkaran kişiler arabayla alınarak o zamanlar hiç kimsenin oturmadığı, evlerin yapılmadığı bir dönemde Zincirlikuyu Balmumcu sırtlarına bırakılır, daha sonra bırakılan şahıslar meskûn yerlere gelinceye kadar ayılmış olurdu (Alıveren, 2006: 18-19).

Türk Polis Teşkilatı açısından yine dönüm noktası olarak görülebilecek gelişmelerden biri de istihbarat biriminin 1950’de yapılandırılarak “Önemli İşler Müdürlüğü” adıyla kurulmasıdır (EGM, 1995: 118). Gerek bu birimin tesis edilmesi gerekse personel eğitimi konusunda Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)’nın rolü yadsınamaz bir gerçektir (Özdemir, 2009: 29-31). Emniyet Teşkilatı bu dönemde istihbarat alanında kurumsallaşmaya yönelmiştir (Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995), 1995: 118).

İktidarın değişmesi sonucu gelişen yeni siyasi iklim karşısında daha önce ifade edildiği gibi bekle gör anlayışı ortaya çıkmıştır. Kentleşme olgusuyla ortaya çıkan yeni toplumsal eylem biçimleri, genel af neticesinde suç işlemeye meyilli bir kesimin salıverilmesi, artan gecekondulaşma sonrası suç türlerinin farklılaşması, polisin araç ve gereçlerinin yetersizliği ve mesleki eğitimin noksanlığı gibi nedenler iç güvenlikte sorunların yaşanmasına yol açmıştır

(Gözler, 2003: 454). Dolayısıyla Demokrat Parti, ilk yılında gündemdeki asayiş meselesiyle ilgilenmek zorunda kalmıştır (Hürriyet, 3 Haziran 1950, s.1; Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

1- 1950 Yılında Asayiş Meselesi

Türk Polis Teşkilatı, 1950'li yıllara kadar otoriter ve katı kurallarla yönetilmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırası ve sonrasındaki gelişmeler neticesinde halk nezdinde korku duyulan bir teşkilatı izlenimi vermiştir. Atatürk Döneminde yapılan büyük devrimlerin uygulanmasında polis birincil derecede sorumlu olarak halk üzerinde etkili olmuştur.

Çok partili siyasal hayatın ve demokrasi kültürünün yerleştirilmeye çalışıldığı Demokrat Parti'nin ilk dönemlerinde Türk Polis Teşkilatı yeni döneme ayak uydurmakta sorunlar yaşamıştır. 14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle bütün bürokratlar köklü bir değişime tabi tutulmuştur. Yaklaşık 3 yıldır Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapan Gafur Soylu, 16 Haziran 1950'de görevinden el çektirilmiş, yerine 20 Haziran 1950 tarihinde M. Ferruh Şahinbaş atanmıştır (Bayram, 2001: 86–92). Söz konusu dönemde yine bürokratlar arasında atamalar ve yer değiştirmeler sıklıkla yaşanmıştır (Cumhuriyet, 22 Eylül 1950, s.1,3). Emniyet Genel Müdürlüğü bu değişimden nasibini almış, M. Ferruh Şahinbaş'ın yerine Milli İstihbarat Teşkilatında görevli Albay Servet Sürenkök, emniyetin başına getirilmiştir (Bulut, 2019: 24).

Görevine başladıktan bir ay sonra Anadolu'daki il emniyet teşkilatlarını denetleyen Servet Sürenkök, polisin görevinin başında bulunduğunu, halkın birkaç istisna dışında polisten memnun olduğunu söylemiştir. Bu gezi sırasında edindiği izlenim şu şekilde olmuştur. Polis kanunun emrinde ve halka hizmette başarılıdır (Cumhuriyet, 25 Ekim 1950, s.1,4).

Anadolu'yu bir tarafa bırakıp, büyükşehirlere bakıldığında durum karmaşık bir hal almıştır. Kentleşmede daha doğrusu gecekondulaşmada başı çeken İstanbul, diğer illere göre suç oranlarında ciddi artış göstermiştir. Özellikle cinsel suçlardaki artış daha belirgin olmuştur. Daha önce bireysel işlenen suçlarda çeteleşme faaliyetleri göze çarpmıştır.

Ulusal gazetelerde her gün asayiş haberleri belli bir yeri kaplamıştır. Asayiş meselesi daha önce bu denli gündemde değilken, adi suçlar gündemin belirleyicisi haline gelmiştir. Örneğin İstanbul'un merkezi olan Fatih'te 5 kişilik bir çete bir kadını kaçırmaya çalışırken, Maslak'ta bir başka beş kişilik çete de soygun gerçekleştirmek isterken suç unsurlarıyla birlikte yakalanmıştır (Cumhuriyet, 19 Eylül 1950, s.1,3). Soygun yapan çeteler her yerde ortaya çıkmış, İstanbul'un başka merkezi yerlerinden biri olan Rami'de otobüs durdurarak içerisinde bulunan iki yolcunun değerli eşyalarını alarak kaçırmıştır (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.1,4). Hatta bu

dönemde aralarında öğrencilerin de bulunduğu hırsızlık şebekesi de suçüstü yakalanmıştır (Cumhuriyet, 3 Ekim 1950, s.1,3). Yakalanmayan ve basında yer almayan adi suçların daha çok olduğu değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi son dönemlerde gündüz vakti işlenen hırsızlık suçlarıyla ilgili New York Eski Emniyet Müdürü A. Wallander'ın "Eve Hırsız Girerse Nasıl Hareket Etmeli" isimli makalesini yayınlamıştır. Polis dedektifi kısacası hırsızın geçim kaynağının hırsızlık olduğunu, bunun için ev ve iş yerine girerek bu cürmü gerçekleştireceğini bildirmiştir. Evdeyken hırsız ikamete girdiğinde gürültü yapmanın, köpek beslemenin, dışarı çıktığınızda lambaları açık bırakmanın ve evde değerli bir şey olduğunu kimseye anlatmamanın yüzde doksan işe yaradığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 6 Aralık 1950, s.5). Yine hırsızla karşı karşıya kalındığında ne yapılması gerektiğini, silahlı hırsızdan silahı almanın tehlikeli olacağını, hırsızlıktan sonra odanın bütünlüğünü bozmayarak parmak izinin çıkabileceğini ve hırsız görüldüğü takdirde eşkâlini vermenin önemli olduğunu ilave etmiştir (Cumhuriyet, 6 Aralık 1950, s.5).

Adi suçların her zaman yaşanacağı ancak tedbirlerin etkili ve zamanında alınması neticesinde bu tür suçların azalış eğilimine gireceği öngörülmüştür. Asayiş olaylarını hafife almanın bedeli olarak, İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde cinayet suçlarında 1945-1950 yılları arasında başka bir deyişle son 5 yılda büyük artış meydana gelmiştir. Öyle ki cinayet işleyen kişilerin sayısı cezaevlerindeki mahkumların beşte ikisine tekâmül etmiştir. Sadece cinayet değil aynı zamanda diğer suç türlerinde de çarpıcı bir yükseliş yaşanmıştır. Cinayet açık ara en çok işlenen suç olmakla birlikte, arkasından hırsızlık suçları gelmekte, bu suçu ırza geçme ve kaçırma suçları izlemiş ve devlet memurlarına karşı işlenen suçlar ise son sırada yer almıştır (Vatan, 24 Ekim 1950, s.2).

Gerçekten dönemin Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün verdiği bilgiye göre istatistikler aşağıda yer almıştır. Buna göre; cezaevlerinde hükümlü olarak vatandaşların sayısı, cinayet: 8488, ırza geçme: 1220, kız ve kadın kaçırma: 1330, fuhşa teşvik: 17, yol kesme, yağma: 370, zimmet ve ihtilas: 287, irtikâp: 55, rüşvet: 100, casusluk: 88, komünistlik propagandası: 103, mukayyet tekerrür: 500, komünistlik suçu işleyenler ise 10 kişidir. Daha önce basında çıkan suçla ilgili veriler, resmi makamların açıklamalarıyla örtüşmüştür (TBMM ZC, 1950: 616).

Cinayetlerin nedenlerine gelince yarısı hissi nedenlerle geri kalanların ise alkol ve uyuşturucunun etkisi altında vuku bulmuştur. Ayrıca köylerde adam öldürme vakalarının daha yaygın olduğu dile getirilmiştir. Cinayetleri azaltmak ve engellemek için hem içkinin hem de

silah satışının kısıtlanması gerektiği savunulmuştur. Diğer taraftan insanların birbirini öldürmesinin önüne geçmek amacıyla cinayet hukuku ve bu cihetle uygulamayla ilgili kurumsal mekanizmaya ihtiyaç olduğu açıklanmıştır. Cinayete neden olan etkenler ve katillerin hangi saikle bu suçları işlediği gibi verilerin faydalı olacağı değerlendirilmiştir (Vatan, 24 Ekim 1950, s.2).

Bireysel işlenen suçlar artık örgütlü bir şekilde bir işlenmeye başlanmış, işleniş biçimi bakımından bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Hatta kamuda çalışanların eskiye göre suçlara daha fazla karıştıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin bazı polislerin gayri meşru işlere yöneldiği anlaşılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi asayiş konularını ele alan 2. Şube'de görevli bir komiser varlıklı bir kadınla bir olup, evine gelen kişilere şantaj yaptığı iddiasıyla yargılanmış ve yargılamanın sona ermesiyle birlikte suçlu bulunmuştur. Dolayısıyla suç oranlarındaki artış aslında yozlaşmanın ne denli arttığını göstermiştir (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.1,4).

Genel af sonrası suç oranlarındaki ani artış toplumdaki güven ve huzur ortamının bozulmasını tetiklemiştir. Bunda, aftan yararlanarak özgürlüğe kavuşan sabıkalıların suç işlemekten geri kalmamasının payı vardır. Bu durum basında kendine yer bulmuştur. Aftan yararlanan üç kişinin İstanbul'da ev hırsızlığı gerçekleştirmeye çalışırken yakalanması, iki sabıkalının İzmir'de polise saldırması gibi çok sayıda sabıkalıların işlediği suçlar özellikle muhalif basında afişe edilmiştir (Ulus, 19 Temmuz 1950, s.1,3).

Diğer taraftan sarhoşlar ve dilenciler kamyonlarla toplanmış ve polis birimlerine götürülmüştür (Cumhuriyet, 21 Temmuz 1950, s.1,3). Bu bile yeterli olmamış, dilencilik ve sarhoşluk hadiseleri iyice artmıştır. Hatta İstanbul'da beş bin kişilik bir dilencilik çetesinin olduğu, bu çetenin genç bir doktor tarafından yönetildiği ve sadece İstanbul'da altı şubesinin bulunduğu haberleri yer almıştır. Dilenciler ise her akşam bağlı olduğu büroya uğrayarak kazandığı paranın haracını ödediği ve hissesine düşen parayı aldıktan sonra istirahat çekildiği yazılmıştır (Cumhuriyet,7 Kasım 1951, s.1,5). Çözüm yolu olarak Bütçe Komisyonu toplantısı sırasında hırsız ve dilenciler için dayak cezası önerilmiştir (Cumhuriyet, 22 Kasım 1951, s.1, 5).

Özlük haklarıyla ilgili kolluk güçlerinin ciddi sıkıntılar yaşadığı basına da yansımıştır. Beyoğlu'nda çalışan iki yüz üzerinde bekçi, bir avukat tutarak ilgili mercilere başvuru yapmış, eşit işe eşit ücret prensibi icabı maaşlarda iyileştirme yapılması için Cumhuriyet Gazetesine bir mektup göndermiştir (Cumhuriyet, 31 Ekim 1950, s.5). Yine polislerin haftada bir gün

istirahatli olması ve karakollarda yatılı görevde kalması bu duruma örnek gösterilmiştir. Bununla beraber çalışma şartlarından tutun maaşlara kadar çok geniş bir yelpazede özlük haklarında ciddi düzenlemelere ihtiyaç olduğu dönemin basınından anlaşılmıştır.

2- İstanbul İl Emniyet Müdürü'nün Asayiş İle İlgili Değerlendirmeleri

İstanbul, tüm diğer illerde meydana gelen asayiş olaylarının daha fazlasının yaşandığı devasa bir metropoldür. Demokrat Parti döneminin gözde polis müdürlerinden biri olan Kemal Aygün beklenildiği gibi İstanbul'a atanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver baş köşesinde Kemal Aygün'ün görüşlerini taşımıştır. Vatandaşın huzur ve güvenliğinin sağlanmasında polisin sorumlu olduğunu, bunu yaparken verilen yetkileri sonuna kadar kullanacağını açıklamıştır. Dahası polise gelen herkese samimi ve iyi bir şekilde davranılacağını altını çizen İstanbul İl Emniyet Müdürü, polislerin vatandaşın korktuğu değil, sevdiği ve saydığı kişiler olacağını söylemiştir (Cumhuriyet 10 Temmuz 1950, s.1,3).

Polisin gelecekte nasıl olması gerektiğinin çerçevesini çizdikten sonra, yaşanan olumsuzluklara göndermede bulunmuştur. Silah taşımamanın yasak olduğu bir ülkede, silah satışının serbest olmasını, yine aynı şekilde bıçak taşımamanın suç olduğu ancak satışının her yerde yapılmasını eleştirmiştir. Dolayısıyla bu konuda yeni bir mevzuata ihtiyaç olduğunu savunmuştur (Cumhuriyet 10 Temmuz 1950, s.1,3).

Başka bir şikâyet konusu, “demokrasi var” sloganıyla başkalarının hak ve özgürlüklerine tecavüzün adeta moda olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber “demokrasi var” algısıyla polisin küçük çaplı suçları ve kabahatleri görmezden gelmesini şiddetle karşı çıkmıştır. Örnek vererek durumun vahametini açıklamıştır. Buna göre; tramvaylarda sigara içmek yasakken, polisin müdahale etmemesini eleştirmiştir (Cumhuriyet 10 Temmuz 1950, s.1,3).

Sarkıntılık hadiselerinde ve kanuna karşı cürümlerde polisin arabulucu gibi davranıp, kişileri şikâyetçi olmaktan vazgeçirme çabalarını ve görevdeki laubali tavırlarını hiçbir şekilde tasvip etmediklerin söylemiştir. “Zabıta memurları kendi kanuni yetkilerini iyice bilmeli ve bunları her yerde, her zaman ve herkese karşı kullanmakta müsamaha etmemelidirler. Vatandaşların hürriyetlerine tecavüz edip de ‘demokrasi var’ sözüyle zabıtaya, kanun ve nizamla meydan okuyanlara ‘ben de demokrasi kanunlarına uyararak sizi karakola davet ediyorum’ cevabını vermeli, vazifelerini azami vakar ve ciddiyetle yapmalıdır” diye uyarılarını sıralamıştır (Cumhuriyet 10 Temmuz 1950, s.1,3).

Demokrasinin beşiği olarak adlandırılan İngiltere gibi ülkelerde, polisin en ufak suçları bile görmezlikten gelmediğini aksine müdahale ettiğini ifade ederek, iki ülke arasında karşılaştırma yapmıştır. Böylece Londra ve New York gibi büyük ve kalabalık kentlerde asayiş olaylarının kontrol altında olduğunu eklemiştir (Cumhuriyet 10 Temmuz 1950, s.1, 3).

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver yeni polis müdürünün söylemlerini tutarlı ve çağdaş bulmuş, polislikle ilgili bütün değerlendirmelerine katılmış ve her türlü desteği sergileyeceğini makalesinde açıklamıştır. Vatandaşın da polise yardımcı olmasını, herkesin hak ve özgürlüklere saygılı olması gerektiğini belirttikten sonra polisin özlük haklarının iyileştirmesini, liyakate önem verilmesini ve mesleki eğitimlerin tam ve eksiksiz yerine getirilmesini önermiştir (Cumhuriyet, 10 Temmuz 1950, s.1,3).

3- Cumhuriyet Gazetesi'nin 1950 Yılındaki Yazı Dizileri

3.1. Sarkıntılık, Yol Kesme ve Zorbalık Hadiselerin Artması Karşısında Ne Yapılmalı

“Cumhuriyet'in Anketi” isimli ilk yazı dizisinde sarkıntılık, yol kesme ve zorbalık hadiselerinin karşısında çözüm önerileri sunulmuştur. Çözümlere daha çok dönemin sorumlu ve icraat makamlarında bulunan kişiler üzerinden gidilmiştir. Yazı dizisi hazırlanırken söz konusu makamları işgal eden yetkililerden suç oranları karşısında ne yapılması gerektiğinin cevabı alınmaya çalışılmıştır.

Suç oranlarının özellikle belli suçlarda artışı karşısında dönemin İstanbul Emniyet Müdürü, kanunlara ve nizamla karşı bir kesimin ortaya çıktığını ve mevcut yasaların caydırıcılıktan uzak olduğunu belirterek suç artışının neden kaynaklandığının yanıtını vermiştir. Esasında son zamanlarda birçok şehirde sarkıntılık, yol kesme, kız ve kadın kaçırma ve polise mukavemet vakalarının artması ve süreklilik göstermesi kamuoyunda rahatsızlık yaratmıştır (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Polisin suç ve suçlularla aralıksız mücadelesine rağmen olayların bir türlü istenilen seviyeye getirilememesi karşısında günü birlik ve aceleyle alınmış kararlardan ziyade sistemli ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasını destekleyen bir yazı kaleme alınmıştır. Bunun için devlet adamları, siyasi partilerin temsilcileri, alanında uzman, profesörler, hukukçular ve sosyologlardan oluşan bir komisyonun teşkil etmesinin önemi işaret edilmiştir. Her geçen gün insanları huzursuz eden bu durum karşısında milli bir mesele olarak görülmesi istenmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Gelecekte teşkil edecek komisyon, dört başlık halinde gündemi tartışacaktır. Buna göre;

- 1- Son günlerde bazı suçlardaki artışın sebebi,
- 2- Bu suçları engellemek için idari ve kanuni ne gibi tedbirlerin alınması gerektiği,
- 3- Ceza ve Ceza Usul Muhakemeleri Kanunlarında ne gibi değişiklikler yaparak, cezaların caydırıcı olması,
- 4- Cezaların ve ceza tatbikatının sonuçları hakkaniyete uygun ve adil olup olmadığı, cezaevlerinin ıslah edici özelliği var mı, yoksa cezaevleri nasıl ıslah edici özelliğe kavuşur (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Cumhuriyet Gazetesi bu konuda çalışkanlığıyla ve çalışmalarıyla atif yapılan Vali ve Belediye Reisi Dr. Fahreddin Kerim Gökkaya'ya sorulduğunda; son zamanlarda sarkıntılık hadiselerinde artış olduğunu ancak İstanbul gibi devasa bir şehirde ciddi miktarda meydana gelmediğini, bu cürümleri gerçekleştirenleri en kısa sürede yakalayıp adaletle teslim ettiklerini ve caydırıcılık bakımından etkin olduklarını belirtmiştir. Dahası bu tür suçlara karşı bıkkınlık ve hadiselerin üzerini örtmek gibi bir gayelerinin olmadığını da ilave etmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Yine bazı sarkıntılık hadiselerinin gerçekleşmediği halde gerçekleşmiş gibi gösterildiği bunların da güven ve huzur ortamını bozduğuna dikkat çekmiştir. Tedbirler kısmına gelince, önleyici polisliğe önem verilmiştir. Örneğin geceleri motorlu ve motorsuz devriyeler her yerde çalıştığını söylemiştir. Buna karşın bu tür tedbirleri abartıldığı konusundaki görüşlerin de olduğunu ancak önlemler konusunda kararlı olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca suçüstü hallerinde mahkemelerin süratle cezalandırdığını sözlerine eklemiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Ceza kanununda vatandaşın huzur ve güvenliğinin sağlanması için daha etkili ve caydırıcı cezalara ihtiyaç olduğunu ve aften yararlananların suç işlememesi gerektiğinin önemini belirtmiştir. Cezaevlerinin daha modern bir hale dönüştürülmesinin ve cezaevlerinden çıkanlara iş temini konusunda yardımcı olunmasının hayati derecede önemli olduğunu bildirmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Gökkaya, İstanbul gibi büyük bir metropolde cinsel içerikli suçların artışını doğrulamış ve cezaevlerinin ıslah edilmesini lüzumlu görmüştür. Dahası tedbirler noktasında çalışmalar yapılarak son zamanlarda artış gösteren suçların üzerine gidildiğini ve kanunların caydırıcı olmasının gerektiğini belirtmiştir. Dönemin siyasi iklimi içerisinde mensup olduğu siyasi partiyi eleştirmeden, var olan eksiklikleri ve yapılmasına ihtiyaç duyulan düzenlemeleri verdiği röportajda açıklamıştır (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Son zamanlarda artan suçlarla ilgili bir sonraki durak İstanbul İl Emniyet Müdürü Kemal Aygün olmuş ve kendisi görüşlerini paylaşmaktan çekinmemiştir. Avrupa'da polis teşkilatlarını inceleyerek ideal bir teşkilat oluşturma çalışmaları yapan Kemal Aygün suç oranlarında genel anlamda bir artış olmadığını ancak demokrasinin yerleşmesi sürecinde hürriyeti engelleyen bir kesimin ortaya çıktığını dile getirmiş ve bunlara karşı mevzuatın yetersizliğinden dem vurmıştır (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Bir diğer şikâyet konusu, vatandaşın polise yeterince yardımcı olmadığıdır. Kanunlarda suç olmayan kabahatlerde ciddi bir artış yaşandığını, polisin emirlerine uymamak ve mukavemet konusunda bir moda oluştuğunu, polis görevini yerine getirirken karşısındaki suçluların kollanıp kollandığını ve görev yaparken önleyici tedbirler alma konusunda sıkıntılar yaşandığını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden Demokrat Parti döneminin önemli Polis Müdürlerinden olan belki de en önemlisi Kemal Aygün, gittiği ülkelerdeki gelişmeleri öğrenmek amacıyla yurt dışı seyahatleri gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla diğer ülkelerdeki polis teşkilatlarını da incelemiş ve karşılaştırma yapmıştır. Türkiye ile İtalya arasındaki farklılıkları değerlendirmiştir. İtalya'nın başkenti Roma'da iş bulamayan veya çalışmak istemeyenlerin belli bir süre sonra şehri terk etmek zorunda kaldığını, yasaların bağlayıcı olduğunu ancak İstanbul'daki cezaevlerinden ıslah olmadan çıkanların, çalışmak istemeyenlerin ve gayri meşru işlere yönelenlerin ilk fırsatta suç işleyeceklerini; şehrin hemen hemen her yerinde son zamanlardaki suçları işleyenler bunların meydana getirdiğini dile getirmiştir (Cumhuriyet,1 Ekim 1950, s.1,3). Nitekim yukarıda belirttiği görüşlerin doğruluğu ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda aften yararlanarak serbest kalanların işlediği suçlarla ilgili haberler basında daha çok yer almıştır (Hürriyet, 3 Haziran 1950, s.1). Bu bağlamda aften yararlanan ve işsizlerin suç işlemeye yatkın olduğu görüşü doğrulanmıştır.

Gerçekten de 1951 yılında TBMM'nde işsiz sayısı ile ilgili görüşmeler yapılırken Çalışma Bakanı Hulusi Köymen, Zonguldak Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in bir milyon yüz bin işsiz olduğunu söylemesini abartılı bulmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 27). Ancak işsiz sayısının büyük şehirlerde oldukça fazla olduğunu açıklamaktan da geri kalmamıştır. Muhalefetin sendika, iş ve meslek odalarından aldığı rakamlara göre; İstanbul'da seksen-doksan bin, İzmir'de kırk bin, Ankara'da yirmi bin ve Adana'da elli bin işsiz olduğu hatta bunlara iki yüz elli bin göçmen işsiz de eklenince çok ciddi bir işsizliğin yaşandığı; bunun da sosyal bir probleme yol açtığı anlatılmıştır (Cumhuriyet, 6 Ocak 1951, s.1,3). Köymen ise, “uzun seneler, memleketimizin iktisadi veçhesi millî ekonominin sektörleri arasındaki

münasebetler gözetilerek ana hatlarıyla tayin edilmiş değildir. Devletçiliğin anlayışında ve tatbikinde dalâlete düşülmesi neticesi olarak memleketimizde hususi teşebbüs tamamen dumura uğramıştır. İş sahaları inkişaf edememiş, insan emeği lâyük olduğu değeri bulamamış; halkımız refahın hasretiyle çırpınıp durmuştur. Binaenaleyh bu manada işsizlik memleketimizde öteden beri huzurumuzu kaçırıp bir afet olarak halen de devam etmektedir” demiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi artan işsizler ordusunun suç işleme ihtimalinin yüksek olması kamuoyunda rahatsızlık yaratmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 27).

İç güvenlikten en üst düzeyde sorumlu olan İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, İstanbul İl Emniyeti ziyareti sırasında gündemdeki asayiş meselesini de değerlendirmiştir. Özellikle son zamanlarda artan asayiş olayları hakkında bilgi aldığını, istatistiklere göre geçmiş yıllara nazaran suç oranlarında düşüş olduğunu, polise mukavemet ve sarkıntılık suçlarında bahsedildiği gibi bir artış olmadığını ancak kısmi bir artışın yaşandığını belirten İçişleri Bakanı, Emniyet ve Jandarma Teşkilatı'nın aldığı tedbirler sayesinde endişeye mahal olmadığını söylemiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

İçişleri Bakanı'nın asayiş olaylarında yaşanan hadiseler neticesinde suçluların üzerine gidilmesi talimatıyla mücadelenin farklı bir boyut kazandığını, son zamanlarda azalış eğilimine girdiğini ve polislin özgüveni ve cesaretinin yerine geldiğini anlatmıştır. İstanbul özelinde hapisanelerden çıkmış ve iş aramak için buraya gelmiş bir kesimin bulunduğunun, bunlara istihdam sağlamanın çok önemli bir mesele olduğunun altını çizmiştir. Bununla beraber iş bulmak için gelip daha sonra başıboş dolaşmaya başlayanlara karşı mevcut kanunların işlevsel olmaktan uzak kaldığını açıklamalarına eklemiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3).

Rükneddin Nasuhioğlu, gazetecilere yaptığı açıklamaları sürdürmüş, suç oranlarının çarpıtıldığını söylemiş ancak cinsel içerikli suçların artışını teyit etmiştir. Kentleşme olgusunun ve aftan yararlananların gerçekleştirdiği asayiş olaylarının hemen hemen her kesimi rahatsız ettiğini, buna karşı çözüm yolları üzerinde çalışıldığını aktarmıştır (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3). Demokrat Parti'nin ilk yılında kamuoyunda asayiş meselesi dikkatleri dış politikadan iç politikaya çekmiştir

Nasuhioğlu basında çok fazla tartışılan göçmen meselesiyle ilgili görüşlerini açıklamaktan da geri kalmamıştır. Örneğin göçmenler arasında tifüs ve sarı gibi hastalıkların olmadığını, ikincisi ise yirmi kilometre yürütüldüğü iddialarının gerçek dışı olduğunu, göçmenlikle ilgili bir komisyon kurulduğunu ve göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenildiğini de beyanatına ilave etmiştir (Cumhuriyet, 1 Ekim 1950, s.1,3). Göçmen meselesinin dünden

bugüne gelen bir sorun olmadığı, hatta uzun bir geçmişe dayandığı verilen mülakattan anlaşılmıştır.

3.2. Zabitanın Salahiyeti ve Mesuliyeti Arttırılmalıdır

'Zabitanın Salahiyeti ve Mesuliyeti Arttırılmalıdır' konu başlığında jandarma ve polis meslek teriminin yerine 1950'lerde genellikle zabıta kelimesi kullanılmıştır. Zira jandarma ve polis ayrımı bugünkü gibi keskin değildi. Şehir merkezleri bile yeni yeni polise devredilmiştir. Dolayısıyla iç güvenliği sağlayan kolluk güçlerine zabıta denilmiştir.

Genel Zabıta adıyla anılan jandarma ve polisin sorunları hakkında ikinci yazı dizisi yetki ve sorumluluklarının arttırılması şeklindedir. Artan suç oranları karşısında çözüm önerileri oluşturmaya çalışan ve görüşmeler yoluyla anket çalışmalarını sürdüren Cumhuriyet Gazetesi aynı zamanda avukat olan Demokrat Parti Ankara İl Başkanı Enver Safter Oder'in fikirlerine başvurmuştur. Oder, görüşlerini ifade ederken öncelikle bazı suçlardaki artışların sebebinin siyasi iktidar değişikliğine bağlamanın hatalı olduğuna dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3). Söylemlerinden anlaşıldığı gibi şüphesiz kendi partisinin politikalarına ters düşmemek kaygısını yaşamıştır. Bu bağlamda bu konuyla ilgili görüşlerini açıklarken kelime seçiminde titiz davranmıştır.

Asayiş olaylarındaki artışın nedenini, iç güvenliği sağlayan personelin görevi savsaklaması şeklinde değil, suçluların suç işlemek için bütün imkânları seferber etmesine bağlamıştır. Kanunların değiştirilmesinden ziyade kanunların uygulanıp uygulanmamasının önemli olduğunu dolayısıyla kanunların uygulanmasında aksaklıkların giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak dönemin Ceza ve Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun yeniden düzenlemesine ihtiyaç olduğunu, nelerin değişeceğinin kanunların neticelerine bakarak belirleneceğini ve ilgili makamlar tarafından çalışmaların yapıldığını anlatmıştır (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3).

Uzun yıllar sonra gerçekleşen iktidar değişikliğinde devlet-toplum nezdinde temiz bir sayfa açmak amacıyla genel affın gündeme alınması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla kamuoyunda genel af beklentisi gerçekleşmiştir. Bununla ilgili açıklamalara Enver Safter Oder de dahil olmuştur. Af kanununun suçlarda artışa neden olduğu tezinin gerçeklerle uzaktan yakından bir ilgisinin olmadığını, affın yararlanıp tekrar suç işleyecek kişilerin de çıkacağını, bunun da affın getireceği toplumsal barışa hanel getirmeyeceğini, herkesin ikinci bir fırsata hakkı olduğunu söylemiş ve affın getirilerinin daha fazla olacağını iddia etmiştir (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3).

Oder, suçların önlenmesi için hapisanelerin dolması ve suçludan intikam almak şeklinde yaklaşımların hukuk sistemiyle bağdaşmayacağını söyledikten sonra asıl yapılması gerekenin vatandaşın hak ve faydasına yönelik düzenlemeler olduğunu dile getirmiştir. Yine ceza infaz sisteminde mahkûmlara iş ve meslek edinmeye yardımcı olunmasının güzel bir örnek olduğunu belirtmiştir. Cezaevlerinde meslek sahibi olmayı öğrenen mahkûmların ıslah edilmiş, başka bir deyişle topluma karıştıktan sonra suç işleme alışkanlarından vazgeçmiş olmasını umduklarını bildirmiştir (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3).

Demokrat Parti'nin yayın organı Zafer Gazetesi, genel af konusunun yararları ve gerekliliği konusunda taraf olmuştur. Avukat Mehmet Ali Sebük bu gazetede af kanununun gerçekleşmesinin bir milat olduğunu, otuz bin insanın salıverildiği ancak bu şahısların işsiz ve parasız oldukları için onlara iş sahaları yaratmanın ve toplum olarak bu şahıslara destek vermenin gerektiğini anlatmıştır. Bu nedenle hükümetin ve toplumun salıverilen sabıkalıların tekrar cezaevine geri dönmemesi için tedbirler noktasında acele etmesinin hayati derecede önemli olduğunu ileri sürmüştür (Vatan, 30 Temmuz 1950, s.2). Nitekim afa çıkan mahkûmların plan, program ve tekrar suça karışmasının önüne geçecek bir politika olmadığından yüz elli mahkûm çok kısa sürede suça yeniden bulaşmıştır (Vatan, 31 Temmuz 1950, s.4).

Demokrat Parti Ankara İl Başkanı'nın görüşlerini aldıktan sonra Ankara Baro Başkanı Haşim Refet Hakarar'ın düşüncelerine başvurulmuştur. Ankara Baro Başkanı ise suç istatistiklerini görmek gerektiğini, adli olayları inceleyerek suçlarla ilgili verilerin toplanmasını, bu verilerden yola çıkarak suç analizleri oluşturulmasını, ve suç işleyenlerin psikiyatrik ve psikoloji bilimi doğrultusunda incelenmesini önermiştir. Toplumun huzurunu bozan suçlara karşı tedbirler, önleyici ve cezalandırıcı olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Hakarar'a göre; önleyici tedbirler ana kucağında başlayan, mezara kadar süren, pedagoglar, psikologlar ve sosyologlar nezdinde bilimsel bir şekilde değerlendirmeye ihtiyaç duyulan ve suçun gerçekleşmesini engelleyen polislik yaklaşımıdır. Cezalandırıcı tedbirler ise mevzuatın, dönemin ihtiyaçlarına cevap vermediğinden düzenleme yapılmasını ve cezaların da caydırıcı hale dönüştürülmesi gerektiren adli polislik yaklaşımıdır (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3).

Ankara Baro Başkanı fikirlerini açıklamayı sürdürmüş, bir yandan zabitanın yetki ve sorumluluklarını genişletmenin zaruret doğurduğunu açıklamış, bir yandan kanunlarda bunun için düzenleme yapmanın önemini hatırlatmış bir yandan da cezaevlerinin ıslah edilmesinin şart olduğunu dile getirmiştir (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3). Dönemin iktidar partisi mensupları, bürokratlar, muhalefet ve muhalif gazeteciler bile iç güvenliği sağlayan kolluk güçlerinin

yetkilerinin arttırılması konusunda bir ağız birliği içerisindeydi. Dahası suçla etkin mücadele için yasal düzenlemeler ve cezaevlerinin ıslahının hayati derecede önemli olduğu bütün kesimler tarafından kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 5 Ekim 1950, s.1,3).

Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, “Emniyet İşlerimizde Tezatlar” isminde bir makale kaleme alarak polislik mesleğindeki çarpıklıkları göstermeye çalışmıştır. Buna göre; Emniyet Genel Müdürlüğü'ne getirilen Hava Kurmay Subayı Ferruh Şahinbaş, Tek Parti Döneminde birçok haksızlığa uğradığını ancak keyfi muameleye karşı mücadeleyi yönüyle herkesin beğenisi kazandığını söyledikten sonra polislik mesleğiyle ilgili en ufak bilgisi olmadan emniyetin başına atanmasını yadırgamıştır. Polislik mesleğinin içinden yetkin birisinin ataması yapılması beklenirken, bu atamanın gerçekleşmesiyle liyakate önem verilmediği ortaya çıkmıştır. Yalman, bu durumu kurumların gelişmesini engelleyen ideoloji olarak yorumlamış, başka bir ifadeyle ülkenin çağdaşlaşmasını akamete uğratan yaklaşım olduğunu ileri sürmüştür (Vatan, 31 Temmuz 1950, s.1,4).

Yalman'a göre; insanların can ve mal güvenliğini sağlayan, araç ve gereçler hususunda noksan olan ve maaşları tatmin edici olmayan polislerin, haftada sadece bir gün eve gidebilmesini tenkit etmiştir. Açıklamasının devamında Yalman, karakollardaki çalışma koşullarının sefalet derecesinde vuku bulduğunu, bundan dolayı sağlıklı vatandaşlar arasından seçilen polislerin mesleki hastalıklara yakalanmaktan kurtulamadığını aktarmıştır. Örneğin İstanbul'da iki bin dokuz yüz seksen polisten, en az üç yüz polis verem hastasıdır. Diğer hastalıkların ise bu rakamlardan az olmadığını ifade etmiştir (Vatan, 31 Temmuz 1950, s.1,4).

Fedakârca ve insanüstü gayretlerle çalışan polislerin çoğunluğu teşkil ettiğini söyleyen Vatan Gazetesi Başyazarı, bazı polislerin trafikten ve suçlularla girdiği işlerden çok ciddi rüşvet aldığını söylemiştir. Bir kısım polisin gayri meşru işlerden elde ettiği haksız kazanç halk nezdinde bütün polislerin aynı olduğu yargısını oluşturmuştur. Yalman, gerçekten işini gücünü düzgün yapan ve yasal sorumluluklarını yerine getiren polislerin de aynı muameleye maruz kalmasının yanlışlığını dile getirmiştir. Tek Parti Döneminde gayri meşru işlerle anılan polisin, aynı zamanda sert yüzü de birleşince işini severek yapan polislere vatandaşların yardımcı olmadığını belirtmiştir. Vatandaşın yargısının yanlış olduğunu ve polise yardımcı olması gerektiğini savunmuştur (Vatan, 31 Temmuz 1950, s.1,4).

3.3. Ceza Kanunu, Cezaevleri ve Zabıta Islah Tadil ve Takviye Olunmalıdır

“Cumhuriyet'in Anketi” isimli yazı dizisi asayiş olayları ilgili çözüm önerileri sunmaya devam etmiştir. Toplumsal düzeni tehdit eden ve iç barışı bozan suçlardaki artış nedenleri

üzerinde eğilmenin ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre; suçların ana nedeni, teessür ve heyecan, ikincisi ihtiras son olarak da cinsi temayüldür (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2).

Birincisi salt psikolojik faktörlere bağlı bir olgu olduğundan insanları suç işlemeye sevk etmektedir. Birçok adi suçun nedeni insan psikolojisine göre değişen ruh halidir. İkincisi kendisinin elde edemediği ve toplumun beklentilerine karşılık veremediği durumlarda başkasına ait mal ve parayı elde etmek için işlediği suçlardır. Hırsızlık, yol kesme, sahtekârlık gibi mala karşı işlenen suçlar bu tür suçlar arasında girmektedir. Üçüncüsü ise cinsi temayülden kaynaklanan bu suçlar, asi bir yapıda olduğunu ve beşerî toplumu en çok sarsan suçlar olduğu belirtilmektedir. Tecavüz, cinsel taciz gibi suçlar ve buna bağlı yaralama ve adam öldürme gibi suçları kapsamaktadır (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2).

Çok partili siyasal hayata geçişin ilk yıllarında suç oranlarının artmasında yukarıda belirtilen üç ana neden olduğu belirtilmiş ve bu durum örneklendirilmiştir. Yirmi kişilik bir tramvaya elli kişinin bindiği takdirde biri diğerinin ayağına bastığında “kör müsün” diye konuşacağından buna uygunsuz bir lafla cevap alacak, arkasından fiziksel temas ve en sonunda cinayete kadar gidecek bir döngünün süreceği öne sürülmüştür (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2). Cinayete sonuçlanmasa bile birçok adi suçlar silsilesinin yaşanmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.

İkincisine bir misal verildiğinde, ekonomik sıkıntılar yaşayan polise imkânlar dâhilinde büyük para getirecek yasa dışı bir iş gelirse cevabı zor olmayacağını anlatmıştır. Ekonomik sıkıntılar içerisinde polisin gayri meşru işlere karışması şaşırtıcı olmayacaktır. Üçüncüsü ise toplumsal hayatta, kadının rızası dışında gerçekleşen tecavüz, cinsel taciz ve istismar içerikli suçlardır. Bu tür suçları önlemek için iki temel tedbir sistemine ihtiyaç vardır. Birincisi önleyici tedbirler, uyuşturucu ve alkol gibi insanların iradesini saf dışı bırakan maddelerin kullanılmasının engellenmesi, silah taşımının kısıtlanması ve bireylerin iyi bir eğitim alarak toplumsal huzuru bozan eylem ve davranışlardan kaçınmasıdır. Bununla beraber yeterince jandarma ve polis istihdam edilmesi ve onların ihtiyaçlarına cevap verecek özlük haklarının düzenlenmesidir. Dahası cinsel suçlar kısmında aile ve okul ortamında ahlak ve terbiyenin aktarılması, bu tür suçlarda kanuni müeyyidelerin herkes tarafından öğrenilmesi gerekmektedir. Aile, okul ve devlete düşen sorumluluğun paylaşılması, en önemlisi ise kanuni tedbirlere sıkı sıkıya sarılmaktır (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2).

İkincisi temel tedbir ise kanuni tedbirlerdir. Kanunlar toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmeli ve uygulanabilir olmalıdır. Adli zabitanın tesis edilmesi, geniş yetkiler tanınması

ve suç soruşturmalarının hızlı ve etkili yapılması önerilmektedir. Ceza ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda düzenlemeler yapılması önem arz etmektedir. Ceza davalarında şahitlik statüsü ıslah edilmelidir. Ayrıca suçüstü kavramı da ilga edilerek, daha hızlı ve adil bir şekilde sokulmalıdır. Son olarak işlevsiz durumda olan başka bir ifadeyle ne tarifi ne de kendisi var olan cezaevlerinin ıslah edilmesi lüzumludur (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2).

Cezaevleriyle ilgili eleştiriler oldukça fazladır. Örneğin tutuklusu, hükümlüsü, hastası ve hafif ve ağır cezalıları hatta idam cezasının bir arada bulunması ağır bir eleştiri konusu olmuştur. Büyükşehirler dışında Anadolu'daki cezaevlerinin durumunun çok daha kötü olduğu belirtilmiştir. Böyle cezaevlerinin suçluyu ıslah etmeyeceğini, suçtan pişmanlık duymasını sağlamayacağını dolayısıyla cezaevinden çıktıktan sonra daha fazla suç işleme isteği artacağından toplumsal huzurun bozulmasına yol açacağı işaret edilmiştir. Başka bir ifadeyle cezaevine girmeden önceki cesaretinin kat ve kat fazlasını sahip suçluların tekrar aynı suçları işlemesi şaşırtıcı olmayacaktır. Yukarıda ifade edilenler dışında bireylere, partilere ve başka siyasi sebeplere göndermede bulunmanın doğru olmayacağı ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 7 Ekim 1950, s.1,2).

3.4. Polislin Elini Kolunu Bağladık, Azılı Serseri de Namuslu Vatandaş Gibi Kutsi Bir Varlık Addedildi

Cumhuriyetin ilanıyla beraber yapılan büyük devrimlerin amacı Türk Milleti'ni çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmektir. Başta eğitim alanında olmak üzere yaşanan büyük değişimler sonucunda suç oranlarında ciddi bir düşüş beklentisi mevcuttu. Ancak demokratik bir düzenin teşkil edilmeye çalışıldığı ve muhalefet partisinin iktidarı ele aldığı 1950 yılında kentleşme, genel af ilanı ve yasaların caydırıcı olmaktan uzak olması gibi etkenler sonucunda suç oranlarında görülmemiş bir artış ortaya çıkmıştır (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

II. Dünya Savaşı sonrası demokrasi olgusu ön plana çıkmış, demokratik ülkeler ve olmayan ülkeler sınıflandırması kendisini göstermiştir. Bu bağlamda ABD ve Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrası Batı Bloğu içerisinde yer alan Türkiye'ye çok partili siyasal hayata geçişi şart koşturmuştur. 14 Mayıs 1950 tarihinden itibaren bu geçiş asayiş sorunlarıyla beraber gerçekleşmiştir. Yine suçları azaltmak veya yok etmek için çare arayışı sürmüştür. Bu nedenle suçlarla doğrudan ilgisi bulunan idari ve kanuni tedbirlerden bahsedilmiştir (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Suçların artışı karşısında ilk başta kanunlar sorgulanır olmuş ve dönemin aydınları tarafından adalet mekanizmasına ciddi eleştiriler getirilmiştir. Kanunların, önleyici ve ıslah

edici özelliklerinden mahrum, kendi kültürüne yabancı, özenti ve gösteriş ürünü olduğu iddiası gibi tenkitler oldukça fazla yapılmıştır. Son yıllarda suç işleyen ve işlemeyen arasında bir ayrım olmadığı, dürüst vatandaşların aleyhine doğru bir süreç geliştiği aktarılmıştır. Örneğin su ve çapa bir bostanın olmazsa olmasıdır, bostanın olduğu yerde otlarda çapalanır ve sulanırsa bahçede otların hakimiyeti kaçınılmazdır. Özetle otları temizlemezsen bostan büyümmez ve ürün alamazsın. Dolayısıyla bahçe örneğinde olduğu gibi polise dışardan gelen baskıların ve müdahalelerin kolluk güçlerini iş yapamaz hale getireceği ileri sürülmüştür (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Polisin asayiş olaylarını kontrol etmekte zorluk yaşaması ve büyükşehirlerde güvensizlik algısı her kesimde endişeye yol açmıştır. Geçmiş yıllarda suç ve suçluyla mücadelede İstanbul Polisi başarılı olmuştur. İstanbul'da suç ve suçluyla ciddi bir mücadele sergileyen Ekrem Bey isminde polis müdürü yirmi yıl önce suç oranlarını çok düşürmüş, sıradan vatandaşlar aileleriyle birlikte huzur içerisinde gezebilmiştir. Zamanında bahsi geçen polis müdürü vatandaş üzerinde baskı kurduğu ve kısmen özgürlüklerini sınırlandığı için acımasız bir şekilde eleştirilmiş ancak şimdi yaptıklarına bakıldığında eleştirilerin gereksiz olduğu sonucuna varılmıştır (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Af kanunu ile bütün suçluların serbest bırakıldığı, bağlarda gül, dağlarda ise diken yetiştiği dile getirilmiştir. Her suçlunun topluma salıverilmemesi gerektiği ve suç işleme ihtimali yüksek olan sabıkalıların istisna edilmesinin lüzumlu olduğu anlatılmıştır. Türkiye'deki suçluların sabıka kâğıtlarının dolu olmasına rağmen serbest bir şekilde hareket ettikleri ifade edilmiştir. Örneğin, İstanbul'da yüzlerce sabıkası olan Pape Nuri isimli yankesici, son yankesicilik işinden elde ettiği büyük kazanç sonrası Fransa'ya kaçıp, orada yankesicilikten yakalanınca yedi ay hapse ve yol inşaatında çalışmaya mahkûm edilmiştir. Çok zor şartlarda çalıştırılan bu yankesiciye, cezası bitince bir defa daha aynı suçu işlediği takdirde yedi yıl ceza alacağı ve Madagaskar'da çalıştırılacağı söylenildiğinde ilk işi İstanbul'a geri dönmek olmuştur. Yine İstanbul'a döndükten sonra söz konusu yankesici, yankesicilik suçlarını tüm hızıyla işlemeyi sürdürmüştür (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Avrupa'da suç işleyenlere müsamaha gösterilmediği, kişinin kendi ailesinden birinin suç işlediği zaman ilk karşı çıkanların yine aile bireyleri olduğu; yasadışı bir kürtajda ölüm yaşandığında doktorun onlarca yıl hapis cezasına çarptırıldığı ve diplomasının elinden alındığı bildirilmiştir. Cezaların caydırıcı olması sayesinde Avrupa'da suç oranlarının düşük seyrettiğini, Türkiye'de ise suçluların tekrar suç işlemekten geri durmasının şaşırtıcı olacağı değerlendirilmiştir (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Dönemin en önemli sorunlarından biri haline gelen uyuşturucu kullanımı ve ıslahıyla ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır. Uyuşturucudan kurtulmak isteyenlerin tedavi alacağı hiçbir özel klinik olmadığı, mevcut bir tedavi merkezinin ise ücretlerinin çok yüksek olduğu anlatılmıştır. Bunun üzerine doktorlar, tedavi görecektir bir klinik bulamayan uyuşturucu müptelasına Bursa'ya gitmelerini tavsiye etmiştir. Zira İstanbul'dan gidecekler için ulaşım kolaylığına ve büyük ormanlık alanlara sahip olması, bu sayede bol oksijen barındırması ayrıca uyuşturucu madde bulmanın çok zor olması nedeniyle Bursa, uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak için popüler bir yer olmuştur. (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Uyuşturucuyu bırakmak isteyenlerin doğru dürüst bir tedavi merkezi bulamadığından, akla en yatkın öneri olan bu tür bağımlılık yapan maddeler bulunmayan bir yerde kendini kontrol etmek olduğu fikri benimsenmiştir. Zira tedavi merkezleri yok denecek kadar az ve pahalı olması, alternatif olarak bu çözüm yolu karşılıklarına çıkmıştır. Örneğin uyuşturucu maddeleri artık kullanmak istemeyen bağımlılar, bu dönemde doktorun önerisini dinledikten sonra Bursa'ya gitmişlerdir. Ancak uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması neticesinde burada da uyuşturucu bulmanın zor olmadığı anlaşılmıştır. Örneğin Bursa'da bir otelde kalırken daha önce uyuşturucu satın aldığı kişiyle karşılaştığını, "burada ne aradığını sorduğunda" uyuşturucu satarken yakalanması sebebiyle buraya sürgüne gönderildiğini söylemiştir. Bunun üzerine söz konusu şahıs Bursa'dan dönmüş ve tedavi merkezi aramıştır (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Suç kanununun tatbikatında aramanın yanlış olduğunu, soruşturma aşamasında adaleti yanıltmak için çeşitli yollara başvurulması eleştirilmiştir. Mesela yakalanan şüpheli, darp ederken öldürdüğü kişinin yere düşüp kafasını çarparak hayatını kaybettiğini, boşanma aşamasındaki eşini silahla öldürmesine rağmen öldürmek istemediğini ve kaza sonucu silahın ateş aldığını iddia etmesi gibi akla hayale gelmeyen savların adaleti yanılttığını bildirmiştir (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Cezaevleriyle ilgili görüşlere bakıldığında olumlu taraflarından ziyade olumsuz yönleri daha çok ön plana çıkarılmıştır. 1950 yılı itibarıyla cezaevlerini ıslah yeri olarak görmenin yanlış olduğu ileri sürülmüştür. Yüzlerce mahkûmu bir arada tutan koğuş sisteminden vazgeçilmesinin gerektiği, hücre yöntemi sayesinde zayıf olanlara baskı ve sindirmenin azalacağı dolayısıyla uzun süre hücrede kalanların nedamet duygularının artacağı ve bundan sonraki yaşantılarında suça karışmalarının önüne geçileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca hücrelerdeki kişilerin belli testler yapıldıktan sonra atölyelerde istihdam edilmesi önerilmiştir (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

Cezaevleriyle alakalı başka bir husus, mahkûmiyeti birkaç ayı geçmeyenler için aynı il sınırları içerisinde cezasını çekebileceğini ancak bir yılı geçen hapis cezalarında ise en uzak noktadaki hapishanelere cezasını çekmek için gönderilmelidir. Zira başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde bu şekildedir. Yine görüş günlerinde yaşanan hoş olmayan hadiselerin tekerrür etmeyeceği, firar etme girişimlerinin sona ereceği ve mahkûmiyetle beraber mahrumiyetin de beraber olması gerektiği ifade edilmiştir. Hâlihazırda bu tür uygulamalardan yoksun olunması, suç oranlarının artışında önemli bir faktör olduğu anlatılmıştır (Cumhuriyet, 11 Ekim 1950, s.1,3).

3.5. Ana-Baba, Muallim ve Polis ile Hâkim El Ele Vererek Seferber Olmalıdırlar

Cumhuriyet Gazetesi son dönemlerde artan suç oranlarıyla ilgili toplumun önde gelen kişilerin görüşlerine başvurarak, yol gösterici rolünü sürdürmek istemiştir. Bu sefer İzmir Barosu Başkanı Avukat Şakir Öngören özellikle İstanbul'da genel adaba aykırı suçlarda artış olduğunu doğrulamıştır. Sarkıntılık ve cinsel taciz suçları göz önünde kendini bilmezler tarafından gerçekleştirildiği ve halkın huzurunu bozan bu şahısların hak ettikleri cezaya çarptırılmadıkları iddiasında bulunmuştur. Bu tür suçların artış sebeplerini ise şöyle açıklamıştır: (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.1,4).

- 1- Demokrasinin getirdiği özgürlüğün sınırlarını aşarak, başkalarının hak ve özgürlüklerini hiçe sayılması,
- 2- Aile hayatındaki bozulmaların suçları tetiklemesi,
- 3- Okullarda verilen eğitimde kanunların öğretilmesinde sorunların yaşanması,
- 4- Vatandaşların emniyet görevlilerine yardımcı olmamaları ve suçluyu kayırmaya çalışması,
- 5- Polislikle ilgili kanunların yetersiz oluşu ve cezaların caydırıcı olmaktan uzak olması (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4).

Öngören, yukarıda sıralanan nedenlerden ötürü yakın zamanda suç oranlarının artacağını, anne-babadan başlayarak, öğretmenler ve kanun adamlarına kadar herkesin el ele vererek suçların önlenmesi konusunda seferber edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Birey ve toplum suç önlemede elinden geleni yaptıktan sonra suç işleyenlerin cezalandırılması bakımından mevzuatın yeterli olmadığını bu yüzden Türk Ceza Kanunu ve Ceza Usul Kanunu ile Polis Vazife ve Salahiyat Kanunu'nda değişiklikler yapılmasının lüzumlu olduğunu öne sürmüştür (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4).

Yine İzmir Barosu Başkanı, 1950'li yıllarda artan suçları örneklendirme ihtiyacından geri kalmamıştır. Örneğin Ceza Kanununun 421. maddesine göre kadınlara, laf atanlara 15 günden 3 aya kadar, sarkıntılık edenlere ise 6 aya kadar hapis cezası verilmektedir. Uygulamada genelde azami ceza yerine asgarisi hakim tarafından istenilir. Bu suçu işleyenler 21 yaşından küçük ve 65 yaşından büyükse bu 15 ve 30 günlük cezalar yerine göre altıda bir ve yarısına indirilerek fail 5-10 günlük hapisle kurtulacağını hatta sabıkası yoksa cezanın tecil edileceğini açıklamıştır. Bu suçları işleyen “sulu zampara” diye nitelendirilen kişiler ise yanına kar kaldığını düşünerek, bu tür suç unsuru eylemlere devam edeceklerdir (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4).

Sarkıntılık ve cinsel taciz gibi suçların soruşturmalarının şikâyete tabii olması, resen soruşturulmaması başka bir deyişle şikâyet olmadığı takdirde savcı veya polis doğrudan soruşturma açamamaktadır. Yine bu suçlarda başka bir şart ise mahkeme sürecinde dilekçeyle başvurulması zorunluluğudur. Öngören, gelinen aşamada mağdur kişinin bu kadar külfete katlanıp, şikayetçi olmasını beklemek hayalcilik olacağını anlatmıştır. Nitekim “Allahından bulsun” diyerek şikayet oranlarının çok düşük kaldığını söylemiştir. Dolayısıyla mevzuatın başından sonuna kadar ele alınmasının elzem olduğu dile getirmiştir. Polisin sarkıntılık ve cinsel taciz gibi suçlarda resen harekete geçmesi ve failin en ağır cezalara çarptırması özellikle kadınların güvenliğinin sağlanması için hayati derecede önemli görmüştür (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4).

Görüşlerini açıklamayı sürdüren Öngören, cezaevlerinin bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kaldığını, birkaç cezaevi dışında durumun endişe verici boyutta görüldüğünü ve suçluları ıslah etmek amacından yoksun olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4). Kadın polislerin çalışmasını toplumsal barışın ve güvenliğin sağlanmasında önemli işlevinin olacağını belirtmiştir. Yararlılıkları su götürmez bir gerçek olan üç yüz elli bayan polisin İstanbul'da olmasının memnuniyet verici olduğunu, diğer illerde de kadın polislerin sayısının artırılması gerektiğini ileri sürmüştür (Cumhuriyet, 15 Ekim 1950, s.4).

Ulus Gazetesi'nde 1950 yılında Amerika'da bir bayan polisin ülkenin en büyük uyuşturucu kaçakçısının yakalanmasında oynadığı rolü ayrıntılarıyla ele almıştır. Buna göre; Winifred Hayes isimli kadın polis, uzun yıllardan beri suç çetesini takip ettiklerini ancak her seferinde polisleri atlatan Tadoario Balarezo'yu en sonunda yedi ay takip ettiğini, bu süreçte günde üç defa kıyafet değiştirdiğini, sabah elinde erzak malzemesiyle hizmetçi rolünü oynadığını, öğleden sonra süslü bir kadın olarak yüzünü vualet şapkayla kapattığını bunu yaparken yüzlerce şapka giydiğini ve onlarca köpek gezdirdiğini akşamları ise barlara uygun kıyafet tercih ettiğini, bu çete reisinin adamlarıyla sohbet ettiğini, uygunsuz tekliflerle

karşılaştığında mizaha başvurduğunu ifade etmiştir. Böylece şahsın polisleri atlatma şansının ortadan kalktığı için yakaladığını gururla anlatmıştır. Bunun gibi kadın polislerin başarıları ve erkeklere göre daha fazla olmakta kısacası kadınların polislik için uygun bir yaratılışa olduğu makalede incelenmiştir (Ulus, 23 Temmuz 1950, s.5,7).

3.6. Hürriyeti, Her İstedüğimizde Yaparız, Sananlarla Mücadele Mecburiyetindeyiz

Cumhuriyet Gazetesi son araştırma yazısında, ünlü aktör aynı zamanda Türk Sosyoloji Kurulu üyelerinden Ali Rıza Korap'a müracaat ederek görüşlerini almak istemiştir. Korap öncelikle demokrasiyle yeni tanışıldığını ve kavram kargaşası yaşandığını söyledikten sonra idare nasıl takdir yetkisini keyfi bir şekilde kullanamazsa aynı şekilde bireylerin de diğer bireylerin zararına maddi ve manevi düşmanlık ve keyfiyet besleyemeyeceğini dile getirmiştir. Zira demokrasiyi ne üst tabakanın ne de imtiyazlı bir sınıfın tahakküm ve saltanatı şeklinde tanımlamıştır (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.1,5). Bu nedenle hak ve özgürlüklerin sınırsız olamayacağını, bu sınırın başkalarının hak ve özgürlüklerin sınırlarında biteceğini nakletmiştir.

Korap'a göre; demokrasi bir disiplin ve kanuna mutlak uymak anlamına gelmektedir. Fakat hürriyet mücadelelerinde olduğu gibi "her istediğimizi yaparız" gerici anlayışla mücadele edilmelidir. Son zamanlarda artarak devam eden suçların nasıl önlenebileceği konusu gözden geçirildiğinde kanunların ilk aşamadan itibaren uygulanmasındaki laubaliliği ele almak mecburiyeti vardır. İstanbul Belediyesi Nizamnamesine göre; kurallara uyan kişi yok denilecek kadar azdır. Örneğin, ne kadar yasak levhaları varsa işlevsiz bir durumda olduğu anlatılmıştır. "Tükürmek yasaktır, sigara içmek yasaktır" gibi uyarıcı işaretlere rağmen hem yere tükürülmekte hem de sigara içilmektedir. Toplu taşıma araçlarında kurallara uymama sonucu duman altı olmuştur. Yine Korap, gıda hijyeni ve fiyat kontrollerindeki laubalilik bütün kötülükleri besleyip yaşatan ve sosyo ekonomik düzeni bozan başat neden olduğunu açıklamıştır (Cumhuriyet, 16 Ekim, 1950, s.5).

Genellikle kanunların yeniden düzenlenmesi konusunda görüş birliği vardır. Bu değişiklikler yapılırken ekonomik hayatın düzenlenmesi de dikkate alınmalıdır. Hatta ruhi ve manevi kalkınma için maddi refahın ayarlanması esastır. Çünkü maddiyat olmazsa ruhi ve manevi hayat sekteye uğramaktadır. Dolayısıyla ekonomik alanın düzenlenmesi, toplumsal refahın sağlanması için elzemdir (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

Görüşlerini açıklamayı sürdüren Korap, ahlaki ve iktisadi hayatın geri kalmasına veya yozlaşmasına bağlı ortaya çıkan suçluların konusunu önemle ele alınması ve bu tür suçluların kökünün kazınması gerektiğini ileri sürmüştür. Dahası ticari hayatta karşılaşılan dolandırıcılık

vakaları üzerinde durulması gerektiğini ikaz etmiştir. Örneğin, komşusunu ticarete hile yaptığını gören esnaf kendisi de zamanla aynı hileye başvuracaktır. Ticarete hilenin bir ayıp ve ahlaksızlık olduğu unutulup, uyanıklık değeri kazanmasını acı bir durum olarak değerlendirmiştir. Zira ahlaksızlık sadece kötülük yapmaktan ibaret değil, bundan utanıp sıkılmamak, bunu bir marifet saymaktır. Çözüm yolu olarak ileri sürülen görüş ise ruh, toplumsal ve medeni ahlak terbiyesini sağlamak ve pekiştirmektir (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

Avukat Rasim Cenani'nin ise iktidarın değişmesi, bu zamana kadar muhalefete baskı yapmış ve muhalefeti meşru karşılamamış emniyet görevlilerini bocalamaya sevk ettiğini anlatmıştır. Daha doğru bir ifadeyle iktidarın polisi olmanın sorunlarını yaşamıştır. Bununla beraber çok partili siyasi hayatta siyasilerin sorumsuz bir şekilde sert söylemlerde bulunmaları, düşüncesizce dillendirilen ve şiddeti çağrıştıran ifadeler, toplumsal huzursuzluk söylemleri suç işlemeye meyilli kişilerin cesaretlerini arttırmıştır (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

Cenani, kolluk güçlerinin belli özelliklere sahip olması gerektiği üzerinde durmuştur. Buna göre; kanunları uygulayan polislerin sevilen, sayılan, dürüst, bilgili ve iç huzurunu sağlayan kişiler haline getirmenin şart olduğunu dile getirmiştir. Buna karşın vatandaşın asayişini sağlamakla görevli polisler için saygı göstermesi ve yardımcı olması gerektiği görüşünü yinelemiştir. Şehirlerde çocukları polis, köylerde ise jandarma ile korkutmanın genel huzurun sağlanmasında bir rolü olamayacağını ileri sürmüştür (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

Kanunların değişikliğe ihtiyaç duyduğu su götürmez bir gerçektir. Örf ve adetlere, iktisadi ve toplumsal hayata özgü yaptırımların getirilmesi toplumsal huzur açısından vazgeçilmez olduğunu belirten Cenani, ceza infaz kurumlarını yeniden düzenleyerek işlevsel hale dönüştürülmesini önermiştir. Daha önce dile getirilen cezaevlerinin suçluları ıslah etmediği görüşünü savunanlara karşı çıkmış ve ıslah edici özelliği olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca iş esasını temel alınarak kurulacak cezaevlerinin sayısının çoğaltmakla, bu kurumların daha işlevsel ve yararlı olacağını dile getirmiştir (Cumhuriyet, 16 Ekim 1950, s.5).

Ordinaryüs Profesör Sıddık Sami Önal Zafer Gazetesi'nde kaleme aldığı makalede, adalet mekanizmasıyla ilgili çıkarımlar yapmıştır. Örneğin, Kanuni dönemindeki adalet mekanizmasının Fransa gibi ülkeleri etkilediğini ve üç kıtayı kaplayan muazzam imparatorluğun yönetiminde adaletin ne denli işlevsel bulunduğunu ortaya koymuştur. Yargı bağımsızlığı sağlamanın ve reformun önemine dikkat çeken Önal, hakim ve savcılarının adalet bakanlığına bağlı memurlar gibi olduğunu üzülenek belirtmiştir. Dolayısıyla ideolojileri bir

tarafa bırakarak adalet müessesinin yeniden ve esaslı bir surette gözden geçirilmesini şiddetle tavsiye etmiştir (Zafer, 26 Temmuz 1950, s.2).

Yine Önal, “Hukuk Telakkimizin Geçirdiği Buhranlar” isimli makalesinde Türk Hukuk Sisteminde Hakkı Bey, Ebussuular ve Zenbilli Ali Efendiler gibi büyük hukukçuların en sert hükümdarlara karşı ne pahasına olursa olsun adaleti tecelli ettirdiklerini ifade etmiştir. Kurumlarda bozulmasıyla beraber adalet mekanizmasının adalet dağıttığı algısının zayıfladığı, bozulmalardan sonra da adalet buhranların başladığını söylemiştir. Kısacası adalet müessesinin, hukuk fikrinin, hukuka inanmanın bir şuur haline gelmesi, bu şuurun kuvvetlenmesi, yayılması ve nihayet kuvvetin bu fikre bağlanarak teşkilatlanmasıyla ortaya çıkacağını iddia etmiştir (Zafer, 27 Temmuz 1950, s.2).

Sonuç

7 Ocak 1946’da kurulan Demokrat Parti, dört yıllık muhalefetten sonra, 14 Mayıs 1950’de düzenlenen seçimleri kazanarak iktidara gelince kemikleşmiş sorunlarla karşılaşmış, içerde başta asayiş zaafiyeti olmak üzere huzur ve güven ortamının sağlanmasında sorunlarla yüzleşmiştir. İktidarın el değiştirmesiyle seçim öncesi yaşanan gergin ortam sona ermiş, daha önce genel afı ilgili verilen sözlerin gerçekleşmesi için düzenleme yapılmış, nihayetinde afı beraber çok sayıda mahkûm serbest bırakılmıştır.

Siyasi iktidarın değişmesiyle beraber sosyo ekonomik ve kültürel gelişmeler de dinamik bir süreç yaşamıştır. Köylerden kentlere doğru yönelen nüfus hareketi şehirlerde bir taraftan işçi ihtiyacını karşılarken diğer taraftan da gecekondulaşma ve çarpık kentleşme sorununu ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de söz konusu döneme bakıldığında köylerden şehirlere kanalizasyon olan büyük nüfus hareketleri ve asayişe müessir olayların sıklıkla vuku bulduğu sancılı bir dönem yaşanmıştır. Daha önceden bilinen ancak kamuoyunda dillendirilmeyen “sarkıntılık” gibi cinsel içerikli suçlarda çarpıcı bir artış meydana gelmiştir. Bu döneme kadar iç güvenlik teşkilatı geleneksel yöntemlerle asayiş olaylarını büyük ölçüde kontrol etmiştir. Bunu yaparken halk üzerinde korku havası yaratıldığını söylemek abartı olmayacaktır.

Devlet ve partinin özdeşleştiği dönemden bu yana, sistematik olarak muhalefet üzerinde baskı uygulayan kolluk güçleri, iktidar el değiştirdikçe kendilerini büyük bir kararsızlık içerisinde bulmuştur. Bu durumdan çıkmak için kolluk güçleri kendileri geri plana çekerek olan biteni anlamaya çalışmıştır. Bununla beraber demokratik değerlerle tanışmamış olan jandarma ve polislerin demokrasi vaadiyle iktidara gelen Demokrat Parti’nin ilkeleriyle çatışma yaşamaları kaçınılmaz olmuştur.

Genel af sonrası artan suç oranlarının basında yer alması halk üzerinde bir endişeye neden olmuştur. İlk başlarda genel affi olumlu karşılayan kesim, af sonrası kamu düzeninin bozulmasıyla ortaya çıkan durumdan şikâyetçi olmaya başlamıştır. Güvenlik güçlerinin bu süreçte asli görevlerini yaparken çekingen tutum izlemeleri suçluları cesaretlendirmiştir. Dolayısıyla yurt içindeki bir numaralı sorun basında daha fazla işlenmiş, bu duruma kayıtsız kalamayan Cumhuriyet Gazetesi tarafından tarihinde ilk ve son olarak suçun önlenmesiyle ilgili bir yazı dizisi kaleme alınmıştır.

İlk yazı dizisinde sarkıntılık, yol kesme ve zorbalık gibi adi suçlar karşısında ne yapılması gerektiği sorgulanmış, bunun için İstanbul Valisi ve Belediye Başkanına gidilerek görüşleri alınmıştır. İstanbul gibi devasa bir şehirde suç oranlarının normal olduğunu ancak cinsel suçlarda artış olduğunu, tedbirler noktasında çalışmalar yapıldığını söylemekle beraber, iki konuda eksiklerin olduğunu söylemiştir. Birincisi mevzuatın caydırıcı olmaktan uzak olması ikincisi ise cezaevlerinin ıslah edici özelliğinden yoksun kalmasıdır. Yine İstanbul'un yeni İl Emniyet Müdürü aynı şekilde suç oranlarının artışın sebebi olarak ilk sırada yer alan mevzuatın yetersizliğini işaret etmiştir. Hatta polisin görevlerini yerine getirirken vatandaşın polise yardımcı olmaktan imtina etmesini ve suçluyu kollayıp korumasını da eleştirmiştir. Aftan yararlananların ve işsiz güçsüz bir kesimin büyükşehirlerde uzun bir süre kalmasını diğer ülkelerdeki mevzuat hükümleriyle karşılaştırmış ve suçların engellenmesi noktasında bu kişilerin iş bulmak için yeterli bir sürede kalmasının önemine değinmiştir. Bu nedenle iş bulmak maksadıyla büyükşehirlere gelenlerin uzun süreli veya kalıcı bir şekilde yerleşmesi istenmemiştir. Ülke düzeyinde sorumlu mevkide bulunan İçişleri Bakanı da polise gerekli talimatlar vererek tekrar asli işlerine geri döndüklerini ve suçla mücadelede etkin olacaklarını açıklamıştır. Sarkıntılık ve görevi yaptırmamak için direnme gibi suçlarda artış olduğunu ancak bu suçların kontrol altında olduğunu eklemiş, aftan yararlanan ve işsiz kesimin suç işlemesine karşı çalışma yaptıklarından bahsetmiştir.

İkinci yazı dizisinde kolluk güçlerinin yetkilerinin artırılması işlenmiştir. Dönemin Demokrat Parti Ankara İl Başkanı iktidar değişikliğinden dolayı suçlarda artış meydana gelmediğinin altını çizmiştir. Herkesin ikinci bir hakka sahip olması gerektiğini ileri sürmüş ve cezaevlerinin ıslah edici işlevini önemli bulmuştur. Ankara Baro Başkanı suçları önlemek konusunda bilimsel bir yaklaşım sergileyerek, alanında uzmanlardan oluşan bir komisyon teşkil edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Polisin yetkilerinin artırılması ve cezaevlerinin ıslah edici özelliğinin ön planda olduğu yeniden yapılanma tavsiyesinde bulunmuştur.

Üçüncü yazı dizisinde asayiş meselesi hakkında çözüm önerileri sunulmuştur. Mevzuatın temelde caydırıcı ve etkili olmasının gerekli olduğu görüşü öne çıkmıştır. Bu nedenle suçun engellenmesi ve suçu işleyenlerin de hak ettikleri cezalara çarptırılmasını yönünde çalışma yapılması işlenmiştir. Kolluk güçlerinin özlük haklarının iyileştirilmesi, geniş yetkilerin tanınması ve cezaevlerinin ıslah edici olması konusunda adımların atılması ikazında bulunulmuştur.

Dördüncü yazı dizisinde benzer öneriler paylaşılacakla beraber siyasi iktidar tarafından güvenlik güçlerinin yetkileri tırpanlanmış ve suçla mücadelede etkin rol oynaması kısıtlanmış, böylece kamu düzenini bozmak isteyenler bu boşluktan istifade ederek asayiş olaylarının tırmanmasına ve toplumsal düzenin bozulmasına yol açmıştır. Diğer taraftan kolluk güçlerinin modern araç ve gereçlerle donatılması ve uyuşturucu bağımlılarını tedavi edecek müesseselerin açılma zarureti anlatılmıştır.

Beşinci yazı dizisinde görüşlerine başvuru İzmir Barosu Başkanı Avukat Şakir Öngören ailenin, okulun ve tüm toplumun suçların engellenmesi konusunda sorumlu olduğunu, bu doğrultuda bireylerin kamu görevlilerine yardımcı olunmasını savunmuştur. Polise yetki veren mevzuatın baştan sona ele alınmasını ve Türk Ceza Kanunu'nda düzenlemeler yapılmasını söyleyen Öngören, ivedilikle harekete geçilmesinin şart olduğunu belirtmiştir. Dahası mağdurların kamu tarafından daha fazla korunması ve pozitif ayrımcılığın uygulanması hususunda uyarıda bulunmuştur. Ayrıca kadın polislerin görevlendirilmesini olumlu bir gelişme olarak görmüş ve her yerde istihdam edilmelerini talep etmiştir.

Son yazı dizisinde tanınmış aktör ve Türk Sosyoloji Kurulu üyelerinden Ali Rıza Korap, demokrasinin getirdiği özgürlük havasının bireyler tarafından yanlış anlaşıldığını ve bu durumun başkasının özgürlük ortamını bozmasına izin vermemesini gerekli bulduğunu dile getirmiştir. Bilhassa “her istediğimizi yaparız” gerici anlayışıyla mücadele edilmesi zarureti bildirmiştir. Kanunların getirdiği yükümlülüklerle kimsenin uymadığını dile getirmiş ve bu kanunların veya idari cezaların yeniden düzenlenmesini önerirken, ekonomik hayatın düzenlenmesi de dikkate alınmasını şiddetle telkin etmiştir. Avukat Rasim Cenani'nin ise Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, kamu düzenini sağlayan görevlileri kararsızlığa düşürdüğünü, siyasetçilerin sert söylemleri, düşüncesizce ağızdan çıkan ve şiddeti çağrıştıran ifadelerin toplumsal huzuru baltaladığını ifade etmiştir.

Aftan sonra içerdeki gündemin belirleyicisi, asayişe müessir olaylar olmuştur. Demokrat Parti'nin seçimden önce sloganlaştırdığı demokrasi ve özgürlük mefhumuyla birlikte

kolluk güçleri, insan hak ve hürriyetlerini dikkate alarak kamu güvenliği sağlanması özelinde gelgitler yaşamıştır. Ancak tehlikeli hal almaya başlayan kamu güvenliğinin zedelenmesi üzerine, polis geleneksel yöntemlerle sahalara geri dönmek zorunda kalmıştır. Geleneksel yaklaşım ile elbette halk nezdinde korku duyulan ve polisin sert yüzü ifade edilmiştir. Buna rağmen gecekondulaşma ve şehirleşmenin artmasıyla birlikte suç ve suçlularla mücadelede istenilen başarı ortaya konulamamıştır.

Cumhuriyet Gazetesi ilgili yazı dizisi zengin içerikli, pragmatik ve bugün bile geçerli çözüm önerileriyle tarihsel görevini yerine getirmiştir. Gerçekten bu dönemde sorunlara çare arayışıyla yola çıkan öneriler iktidar tarafından dikkate alınmamış, böylece asayiş meselesi dallanıp budaklanmıştır. Yazı dizisi okunduktan sonra “tarih tekerrür eder veya olaylar tekerrür eder” yargısı günümüz dünyasında fazlasıyla hissedilecektir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 1950 yılında kaleme aldığı son derece özgün yazı dizileri, diğer gazetelerde pek etki yapmamıştır. Bir diğer muhalif gazete Ulus Gazetesi de aftan çıkanların işledikleri suçları daha fazla ön plana çıkardığı görülmüştür. İktidarın yayın organı Zafer Gazetesi'nde birkaç makale dışında asayiş konusunu pek gündeme almamış ancak “asayiş berkemal” şeklinde cevaplar vermeyi tercih etmiştir. Bu dönemde Vatan Gazetesi ise daha tarafsız bir politika izlerken, asayiş meselesini işlemiş ancak çözüm önerileri konusunda bir çalışma içerisinde yer almamıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

TBMM Zabıt Cerideleri, IX/1, 1950, s. 616.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, 5. 1. 1951, Cilt: 6, Toplantı 1, s.27.

Gazeteler

Cumhuriyet

Hürriyet

Vatan

Vakit

Ulus

Zafer

Kitaplar ve Makaleler

Alıveren, E. (Ekim 2006). “40 – 50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti” , Çağın Polisi Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 58.

Sitembölükbaşı Ş. (1995). Türkiye’de İslâm’ın Yeniden İnkişafı: (1950-1960), Ankara: İSAM Yayınları.

Dikici, A. (2009). “Demokrat Parti Dönemi İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı” Akademik Bakış, III/5.

Bayram, A. (2001). Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: Yüksek Lisans Tezi.

Baysal, U. (2024). Demokrat Parti Dönemi’nde İmar Kanununda Değişiklikler ve Ankara’da Meydana Gelen Sel Felaketleri, Atatürk Yolu Dergisi, S.75.

Bulut, F.K. (2019). Demokrat Parti Dönemi Asayiş ve Güvenlik Sorunları ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum: Yüksek Lisans.

Gözler, K. (2003). İdare Hukuku, II, Bursa: Ekin Kitabevi.

Lewis, B. (2000).(Çev. Metin Kıratlı), Modern Türkiye’nin Doğuşu, Ankara: TTK Yayınları.

Kuzey Bulut, F. (2019). Demokrat Parti Dönemi Asayiş Ve Güvenlik Sorunları Ve Bunlara Karşı Alınan Önlemler, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum: Yüksek Lisans Tezi.

Demirbaş, C. (Ocak-Şubat-Mart 2005) “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Polis Teşkilatı”, Polis Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 43, Ankara.

Y.y. (1978). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923–1960), I/11, Ankara: Başbakanlık Basımevi

Landau J. M. (1979). Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, (Çev. Erdinç Baykal), Ankara: Turhan Kitabevi.

Özdemir, E. (Haziran 2007). "Polis Çağdaş Köle Midir", Çağın Polisi Dergisi, VI/ 66.

Y.y. (1995). Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995), Ankara: EGM Yayını.

Y.y. (1973). Cumhuriyetin 50. yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluşu: Tarihi Gelişimi, Görev ve Yetkileri ve 1923-1973 Çalışmaları, II. Kitap, Ankara: EGM Yayınları.

Yağar, H. (1988) Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

EKLER

Ek-1

Asayışı ihlâl eden 10 zorba yakalandı

Bunlardan 5 kişi bir kadını zorla kaçırmak istediler, diğer beşi de Maslakta pusu kurmuş bulunuyorlardı

Atikalipaşada genç bir kadını kaçırmaya teşebbüs edenler yakalandıktan sonra
(Yazısı üçüncü sahifemizde)

Cumhuriyet, 19 Eylül 1950, s.1

Ek-2

Sarhoşlar dilenciler ve gürültü ile mücadele

Sarkıntılık yapan sarhoşlar, kamyonlarla toplanarak zabıta hekimine sevkediliyor

Şehirde dilenciler toplanırken

Vali ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay şehri ilgilendiren meseleler hakkında dün bir muharririmize aşağıdaki izahatı vermiştir:

«— Şehri ilgilendiren bir kaç mesele etrafında hemşerilerimin dikkatini çekmek istiyorum. Bunlardan birisi, galiba mevsim sıcaklarının — Arkası Sa. 3, Sü. 7 de —

Cumhuriyet, 21 Temmuz 1950, s.1.

MERAKLI YAZILAR

Eve hırsız girerse nasıl hareket etmeli?

Yazan: New-York eski Polis Müdürü A. Wallander.

İnsan gece yarısı evde hırsız olduğunu anlara ne yapmalı? Hırsızlık, suçların başında geldiğine göre herkes böyle bir vaziyete karşısında kalabilir. Hırsız hatla en mütevazı evlere bile girebilir.

Bir gün bundan bahsettiğim bir dostum bana dedi ki:

— Canım benim eve kim girer? Param pulum olmadığım herkes biliyor.

Buna rağmen bir gece yarısı hırsız camı keserek eve girer. Dostumun hakikaten fazla parası yokmuş ama pulu varmış. Arkadaş çocuklugundanberi pul koleksiyonu yapmış. Son zamanlarda koleksiyonuna küçük oğluna vermiş. Pulların değeri yüz dolar kadar birşey. Fakat çocuk bunu etrafa yaymış ve ağdışın altına geçen koleksiyon bir kaç bin dolar kaybetmiş oluyormuş. İşte hırsız bunu çalmağa gelmiş.

Hırsız da herkes gibi günlük ihtiyaçlarını temin etmek macburiyetindedir. Onda birtan büyük bir parti vurmaya tasarlarken arada

ufak tefek "Tavuk hırsızlığı" da yapar.

Daha birkaç gün evvel bir işçi bir evin kapısını çalar kadın açar. İçeriye girer ve elindeki radyoyu tamir etmeye geldiğini söyler ve içeri girerek kapıyı kapatır. Sonra cebinden bir tabanca çıkarır:

— Eller yukarı, der.

Ve elleri koymuş gibi dolabı açar. Orada bulunan iki yüz doları alarak savurur.

Her gün, bilasse gündüz, birçok hırsız bu şekilde hareket ederek evleri soymaktadır. Onun için kadınlar bilmedikleri insana açmak son derece tehlikelidir. Emniyet zincirinin bu hususta çok hizmeti dokunabilir. Zincir takılı olursa gelen adamın neyin nesil olduğunu anlarsın ve ona göre hareket edilir.

Bir hırsızın düşünceleri

Hırsızlığa karşı tahaffuz cereleri var mı? Bu hususta bir hırsızla konuştuklarımı suraya naklediyorum:

Sual — Kapı ve pencereleri hırsızın girmeyeceği şekilde kapamak mümkün mü?

Cevab — Yoktur. Her hangi kapı ve pencereyi aletlerle iki dakika içinde açabilirim. Cam kırarak da kolay. Camın üstüne bir yakıt korusunuz. Cam düştüğü zaman yakıt da üstüne düşer ve böylelikle hiç girtilmiye çıkamaz.

Hırsız bir eve girmeye kalktınsa koymuşsa mutlaka girer. En iyisi ona bu arzuyu vermemektir. Hırsız evinizde neler olduğunu bilmezse girmez.

Sual — Geceyarısı evde hırsız

olduğu anlaşırsa ne yapmalı?

Cevab — Yapacak şey yok. Klâsik hırsız evde kimsesiz olmadığı zaman girer. Onun istediği eşya veya para gınladır. Kendini tehlikeye koymakta mana yok.

Sayed hırsız alt katda ise patirtili yapmalı. Kaçar. Fakat aynı katda ise hiç kimdimayınız. Tabanca da kullanmayınız. Hareketiniz hayattınıza mal olabilir.

Sual — Demek hırsızla karşı tahaffuz garesi yok gibi bir şeydir?

Cevab — Var. En iyisi gürültü. Evde ufak da olsa köpek iyi şeydir. Sonra sokaka çıktığınız zaman evde ışık bırakınız. Herkese evinizde neler olduğunu anlatmayınız. Bu basit ihtiyat tedbirleri yüzde doksan iyi netice verir.

Bazan evinizi soyarak istiyen "kompanyaya" öndü gönderir ve böylelikle kıyı köyüne tetkik ettirir. Kendini bilen hırsızlar körü körüne hareket etmezler. Gireceği yeri muayene ederler: Kapılar nasıl açılıyor, içeriye mi dışarıya mı? Patirdi ediyor, gerciyorlar mı? Odalar nasıl tanzim edilmiş? Eşyanın şekli nasıl? Evin planı hırsızın zihninde olmalı. Mesela günün birinde size bilmem ne marka ütü fabrikasının bir mümessilini gönderirler. Adam lüf arasında sizden bir bayyızın kahr, etrafı tetkik eder, kapının kilidini gözden geçirir ki zamanı geldiği vakit ona göre maymuncuk kullanınsın.

Hırsızlar hesabına malumât toplamak istiyenler kredi ile mal sa-

tan bir şirketin mümessil olduklarını söyleyerek konsullardan da malumât toplarlar. Konsulların bu hususta ne bol malumât verdiklerini görmek insana hayret verir. Ki insanın evini kendinden iyi biliyor.

Bu hazırlayıcı faaliyet yalnız büyük "parti"lere mahsus değildir. Hırsızlar birkaç yüz dolar kaktıraçak olsalar dahi daima iyi hazırlanırlar ve herşeyi ona göre düşündür karar verirler. Zaten onun için deşil midir ki bir çokları tutulmaz?

Gece yarısı uyanarak bir yabançının eve girmiş olduğunu anlarınsız ne yaparsınız? Uyku sersemli hafif üçiktirler. Esarengiz gürültüler duymak insana çok korku verir. İlk yapmayı düşündüğünüz hareket bağırmak yahud telefona sa-

rlınmaktadır. Fakat bu gibi hallerde gayet ihtiyatlı davranmak tavsiyeye şayanır. İnsan yeni uyanmış zaman alkli henüz fazla işlememiş sonra siz hırsızın nerede olduğunu ne yaptığını bilmezsiniz. Halbuki o sizin nerede olduğunuzu bilir. Fazla olarak silâhlandır da,

Belki sizin de tabancanız vardır. Fakat tabanca dolu mu? Elinizi uzatmadan yakalayabileceğiniz misiniz? Sonra kararlafta nigran alabileceğinizi, bu suçlere vereceğiniz cevabın menfi olması çok müte-

Em iyisi sükküneti muhafaza etmektir. Şansınız varsa hırsız alarmını alur ve ceher gider, Kendinizi hâkim olmakla mercedadan zararız çıkarsınız ve zabıtaya çok yarıdınız dokumr. Şirkete karşı algortallı iseniz telâşa düşmenizde hiç sebep yok. Hırsızın silâhını almaya kalkarsanız bazılarının yataktan kalkarak hırsızla boğazlıtıkları ve silâhını alırken sonra polise teslim etdikleri görülmüştür. Müvaffak olduğunuz takdirde fena değil. Fakat tehlike büyüktür. Bu şekilde hareket eden birçok kimseler yaralanmış hatla boş yere şüştürülmüştür.

Pekli ya hırsız elektrik fenerini yüzünüze tutar da size bazı emirler vermeğe karşılansa ne yapmalı? Yapacak şey yok: Vaziyete boyun eğer ve istediğini yerine getirirsiniz. Az korunmuş ve akslenmeyiniz. Hırsızın daima normal bir insan olduğunu unutmayınız: Akıllı, kurnaz olabilir. Bu kararsız olmasına mani değildir. Sözlerinizin onda ne gibi tepkiler uyandıracığını bilmezsiniz. Aail korkulması lüzum gelenler tecrübemiz ve gene olanlardır.

Hırsızın elinde bulduğunuz müddetçe belli etmeden kendisini dikkatlice tetkik ediniz. Arada sırada yüzüne bakınız ve hatlarını hafızınıza hakletmeğe çalışınız.

Hırsız savuşur savuşmaz polise başvurarak imkân nisbetinde elde edebileceğiniz bütün malumâtı veriniz. Böyle yaparsanız hırsızın daha yolda iken tutulması müm-kündür. Fakat evde hiç birşeye dokunmayınız. Polisin gelmesini bekleyiniz.

Polis size hırsızın nerede olduğunu, nerelece olduğunu sorar. Belki parmak izi bırakmıştır. Hırsız unskell olsa bile kafasının şeklini, kulaklarını, çenesini görmüş olabilirsiniz. Yürüyüş şekli, boyu, kilosı, sesinin tonu bile mükimdir. Sonra dikkat edeceğimiz bir noktada dahu: Doğru dürüst konuşuyor muydu yoksa kulhanbey ağzını kullanıyordu?

Hırsızlığın müvaffak olabilemesi için hırsızın istediği şeyleri çalmış ve emniyet tertibatını almış olması lâzım. Hırsız evinizden çıktığı andan itibaren saklanmak ve izini kaybetmek mecburiyetindedir. Onundan sonra artık bütün şanslar sizin tarafınızdadır.

Selection'dan

DÜNYA BASININDAN ve AJANSLARINDAN

Nepal ve Hindistan

Tibet meselesinin meydana getirdiği ate Kavgasında bir mağdub var. Bu meşhur memleket dışında bulunan Hindistan hükümetidir. Bu yüzden bir hayli hiddetlenen Nehru intikam almak istiyor. Nasıl mı? Kendi eseri olduğu anlaşılans Nepal meselesini ortaya çıkarmaktır.

Nepali de Delhidese gelen ve Nepal karışıklıklarına Kralisların Başbakan Rana'ya karşı bir ayaklanmaları şeklinde gösteren telgraflara pek ilnasat emeyiniz. Hakikatte muntazam Nepal kuvvetlerine karşı yürüten seteler Hindistan topaklarından ovalara sevk ediyor hatla Hindistandan maddi yardım görüyor. Nehrunun bütün arzusu bu Himalaya Krallığını da kendi Prensini bu Himalaya Krallığını da kendi Prensini, Hakikatte muntazam Nepal kuvvetlerine karşı yürüten seteler Hindistan topaklarından ovalara sevk ediyor hatla Hindistandan maddi yardım görüyor. Nehrunun bütün arzusu bu Himalaya Krallığını da kendi Prensini bu Himalaya Krallığını da kendi Prensini.

Hindistan komünist aleyhtarları bir kuvvet olsaydı bu harekete göz yumulabilir. Halbuki şimdiki rejimile bu mem-

leket tam ahal istenmemektir. Eski Başbakan Rana'nın bolşeviklikle anlaşması insana şoktur. Fakat siyasi hatalar müteahhası Nehru seri kitada daima Stalin'in arularını yerine getirmektedir.

L'Aurore'den

İngilterede kömür az

İngiltere kömür ihracatını tahdid etmek mecburiyetinde kalmıştır. İngilterenin en mühim müşterileri arasında İtalya ve Danimarka olduğu malumdur. Bu sene Batı Almanya'da da fazla kömür oluşduğuna göre Avrupa'nın İktisadi kalkınması engeller karşısında kalmaktadır.

İngiliz müteahhaslarına göre bu hal bazı memleketlerin iktisadiyat ve kalkınmalarının ne kadar panuk ipigine bağli olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu vaziyet bir müddet daha da bu şekilde devam edecektir.

Journal de Geneve'den

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Kahve Turizminin Şekillendiricileri: Baristaların Kültürel Elçilik Rolü

*Shapers of Coffee Tourism: The Role of Baristas as Cultural Ambassadors**Muhammet Nimet Çavuş***Metin Polat****Baha Türköz****

Özet

Nispeten yeni bir olgu olarak, kahveyle ilgili deneyimler ve kahve turizmi alanında önemli araştırma boşlukları bulunmaktadır. Bunlardan biri de kahve turizminde baristaların rolüdür. Bu makalenin amacı, baristaların kahve turizmindeki rollerini ve kültürel elçilikten deneyim yaratımına kadar kahve turizmi sürecine nasıl katkı sağladıklarını incelemektir. Baristalar, turizm sektöründeki en yaratıcı mesleklerden biri olarak kabul edilmektedir. Kahve turizminin yaygınlaştığı bölgelerde, baristalar birer kültürel elçi olarak turistlere yerel kahve kültürünü tanıtmaktadır. Baristaların bilgi birikimi ve tutkusu, kahve deneyimini zenginleştirir ve bir fincan kahveyi bir kültür yolculuğuna dönüştürmektedir. Baristalar, kahve turizminin yerel ekonomiye ve sürdürülebilir turizme olan katkısında önemli bir rol oynamaktadır. Yerel kahve çiftlikleri ve küçük ölçekli üreticilerle işbirliği yaparak turistlere doğrudan kaynağından

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr.Öğr.Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, mncavus@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0860-7643.

** metinpolat@adu.edu.tr, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-6138-9561.

*** baha.turkoz@adu.edu.tr, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID ID: 0009-0001-8406-7872.

Atf/Citation: Çavuş, M.N. & Polat, M. & Türköz, B., (2025). Kahve Turizminin Şekillendiricileri: Baristaların Kültürel Elçilik Rolü. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 47-71.

Geliş/Received: 09.11.2024

Kabul/Accepted: 27.12.2024

gelen kahve çekirdeklerini tanıtırken, sürdürülebilir kahve üretimi hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Kahve turizminin önemli etkinlikleri arasında kahve festivalleri ve barista yarışmaları da yer almaktadır. Bu etkinliklerde baristalar ön plandadır. Bu festivallerde baristalar, ziyaretçilere özel kahve demleme tekniklerini, yaratıcı tarifleri ve kahve sanatı gösterilerini sunmaktadır. Baristalık, disiplin, tutku ve yaratıcılıkla dolu bir meslektir ve kahveye olan ilgiyi artıran ve kahve kültürünü ve turizmini destekleyen önemli bir unsurdur. Bu nedenle, baristaların kahve turizmindeki rolünün, her geçen gün daha da değer kazandığı söylenebilmektedir. Sonuç olarak kahve turizmi, yerel ekonomilere katkıda bulunma ve turistik destinasyonların kültürel çeşitliliğini artırma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyeli gerçekleştirmek için baristaların etkin bir rol üstlenmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Barista, kahve, kahve turizmi, kahve kültürü, kültürel elçilik.

Abstract

As a relatively new phenomenon, there are significant research gaps in the field of coffee-related experiences and coffee tourism. One of these is the role of baristas in coffee tourism. The aim of this paper is to examine the role of baristas in coffee tourism and how they contribute to the coffee tourism process, from cultural ambassadorship to experience creation. Baristas are recognized as one of the most creative professions in the tourism sector. In regions where coffee tourism is widespread, baristas are cultural ambassadors, introducing local coffee culture to tourists. Their knowledge and passion enrich the coffee experience and turn a cup of coffee into a cultural journey. Baristas play an important role in the contribution of coffee tourism to the local economy and sustainable tourism. By collaborating with local coffee farms and small-scale producers, they introduce tourists to coffee beans directly from the source and provide them with information about sustainable coffee production. Coffee festivals and barista competitions are also important events in coffee tourism. Baristas are at the forefront of these events. At these festivals, baristas present specialty coffee brewing techniques, creative recipes and coffee art demonstrations to visitors. Barista work is a profession full of discipline, passion and creativity, and is an important element in fostering interest in coffee and supporting coffee culture and tourism. Therefore, the role of baristas in coffee tourism is becoming increasingly valuable. In conclusion, coffee tourism has the potential to contribute to local economies and increase the cultural diversity of tourist destinations. In order to realize this potential, it is important that baristas play an active role.

Keywords: Barista, coffee, coffee tourism, coffee culture, cultural ambassadors.

Giriş

Turizm, birçok ülkede ekonomiyi iyileştirmede dikkate alınan hususlardan biridir. Artan turist sayısı, turizm destinasyonlarındaki ekonomik büyüme artırılabilir. Uluslararası Kahve Örgütü'nün (ICO) verileri, Brezilya'nın 2023 yılında dünyanın en büyük kahve üreticisi olduğunu göstermektedir. Onu Vietnam, Kolombiya, Endonezya ve Etiyopya takip etmektedir. Kahve üretimi, ihracat gibi sadece gelir kaynağı olmakla kalmayıp aynı zamanda kırsal çevredeki kahve üreticileri aracılığıyla turistik bir destinasyona dönüştürülebilir benzersiz ve ilgi çekici bir turizme de dönüştürülebilmektedir. Kahve turizmi, turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlarda yerel kahve kültürünü keşfetmelerini, yerel çekirdekleri tatmalarını ve kahve hazırlama süreçlerine katılmalarını sağlayan bir turizm türüdür. Bu turizm türü, yalnızca bir içeceğin ötesine geçerek, turistlere unutulmaz bir deneyim ve kültürel bir etkileşim sunmaktadır. Bu bağlamda baristaların rolü merkezi bir önem taşımaktadır. Baristalar bir destinasyonun kahve kültürünün elçileri olarak görev yapan ve ziyaretçilere yerel kahvenin hikâyelerini, geleneklerini ve demleme tekniklerini aktararak benzersiz bir deneyim sunan kişilerdir.

Bu makale, temel olarak kahve içecekleri yapmak ve servis etmekten sorumlu bir yiyecek ve içecek (F&B) operatörü olan baristayı merkeze almaktadır. Genellikle “kahve dükkânının barmenleri” olarak adlandırılan baristalar, turizm sektöründeki en yaratıcı mesleklerden biri olarak kabul edilmekte ve nitelikli kahve bağlamında “uzman” unvanını kazanmaktadır (Ott, 2020). Barista olarak çalışmak, *latte art* yapımının yetenek ve gösterişini (Hsu ve Chen, 2021), lezzet eşleştirmelerinde ve demleme tekniğinde seçiciliği (Lee, 2021), şık ve sofistike espresso makineleri ve ekipmanlarıyla çalışmanın ihtişamını (Manzo, 2014) ve iş ile ev hayatını benzersiz bir sosyal alanda birleştiren çağdaş bir çalışma ortamını (Ferreira vd., 2021, Waxman, 2006) gerektirdiğinden, toplumun gençleri arasında genellikle “havalı bir iş” olarak anılmaktadır.

Nispeten yeni bir olgu olarak, baristalık, kahveyle ilgili deneyimler ve kahve turizmi alanında önemli araştırma boşlukları bulunmaktadır. Birincisi, kahve turizmi hala yeterince gelişmemiş bir akademik konudur (Dinis vd., 2021). Kahve turizmi deneyimleri aracılığıyla potansiyel fırsatların anlaşılmasını geliştirmek amacıyla birincil verileri sunmak için birkaç girişimde bulunulmuştur (Bowen, 2021). İkincisi, örneğin kahve turizminde baristaların rolü gibi bir konuda yetersiz araştırma bulunmaktadır. Bu araştırma boşluğunu ele almak, böyle bir potansiyelin olasılığını belirlemeye ve kahve üreten ülkelerin marka algılarını geliştirmeye yardımcı olabilir (Casalegno vd., 2020). Baristalık sıradan bir turizm mesleği değil, kendine

özgü sosyal ve kültürel sermayesi olan bir meslektir (Ott, 2020). Bu makale, baristaların kahve turizmindeki rollerini ve kültürel elçilikten deneyim yaratımına kadar sürece nasıl katkı sağladıklarını incelemektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Barista ve Baristalık Kavramları

Dünya çapında milyonlarca insan için lezzetli bir kahve eşliğinde bir kafede oturmak hayatın en büyük zevklerinden biridir. Bu deneyimi daha da üst seviyeye taşıyan şey ise, yetenekli bir baristanın size tam da istediğiniz gibi kaliteli bir kahve hazırlayabileceği özel kafelerdir. Özel bir kafedeki barista, uzman bilgiye sahip bir profesyoneldir ve size sadece kafein etkisi yaratmakla kalmayıp aynı zamanda ilginç, heyecan verici ve en önemlisi güzel bir tat veren bir kahve hazırlama konusunda tavsiyelerde bulunabilir (Moldvaer, 2021).

En basit haliyle, bir Barista kahve ve kahve bazlı içecekler yapan ve/veya servis eden kişidir. Bunlara espresso ve latte, cappuccino ve buzlu kahve içecekleri gibi espressodan yapılan içecekler dahil olabilir. Bir barista kahveden yapılan içecekleri hazırlamada yeteneklidir ve genellikle dünyanın dört bir yanından temin edilebilen farklı kahve türleri hakkında kapsamlı bilgiye sahiptir. Modern anlamda barista, bir kahve uzmanı olarak kabul edilmektedir. Kahve dükkânlarında ve kafelerde çalışan baristalar, espresso ve diğer kahve bazlı içecekleri hazırlama, sunma ve müşteri deneyimini zenginleştirme konusunda uzmanlaşmış profesyonellerdir (Bahar, vd., 2019). Baristalar yalnızca kahve hazırlayan kişiler değil, aynı zamanda kahve yapım sürecinin her aşamasına hâkim, kahve çeşitleri ve demleme yöntemleri konusunda bilgi sahibi olan bireylerdir. Baristalık, yalnızca bir meslek olarak değil, aynı zamanda bir sanat olarak kabul edilmekle birlikte bilimsel prensiplere dayanmaktadır. Baristalık, kahve kimyasını anlamayı gerektirmektedir. Baristalar, kahve çekirdeklerinin özelliklerini, demleme yöntemlerini, su sıcaklığını, öğütme boyutunu ve espresso makinelerinin kullanımını derinlemesine bilmelidir. Tüm bunlar kahvenin lezzetine etki edecek faktörlerdir. Bu nedenle baristalık, kimya, fizik, biyoloji gibi bilim dallarına dayanan bir bilgi altyapısını içermektedir. Her bir kahve çekirdeği türünün ve kavurma profilinin farklı bir lezzet profili sunduğu gerçeği, baristaların bilgi ve deneyimlerini sürekli olarak güncellemelerini gerektirmektedir.

“Kim barista olarak nitelendirilir?” sorusu, sektör uygulayıcıları arasında sıklıkla ciddi tartışmalara yol açmıştır. Örneğin, Brian Ott’un (2020) üçüncü dalga kahve baristası çalışma kültürü hakkındaki etnografisi, baristaların mesleğin unvanından ciddi bir uzmanlık olarak

gurur duyduğunu göstermektedir. Üçüncü dalga kahve baristaları, Starbucks çalışanlarına karşı güçlü bir hoşnutsuzluk duyarlar ve Starbucks çalışanlarının yalnızca tam otomatik kahve makinelerine güvenen ve bu nedenle “gerçek” bir baristanın özelliklerinden yoksun olan “düğmeye basanlar” olduğunu düşünmektedirler (Ott, 2020: 478-479). Bunun yerine Ott (2020), “gerçek” bir baristanın, demleme sürecine giren manuel işçiliği takdir eden kişi olduğunu ima eder. Diğer bir ifadeyle kişi, kahve yapımını bir sanat biçimi olarak benimsemektedir (Laurier, 2013, Lee, 2021, Parrish, 2020).

Bir kahve dükkanında çalışan baristanın günlük görevleri şunları içerebilir:

- Kahve dükkanını açılışa hazır hale getirmek.
- Müşteri siparişlerini ve ödemelerini almak.
- Taze kahve çekirdeklerini öğütme.
- Siparişleri servis etme.
- Çalışma alanlarının, ekipmanların ve kahve makinelerinin temizlik ve düzenini sağlamak.
- Stok kontrollerini yapmak ve yeni stok siparişi vermek.
- Kahve dükkanını kapatmadan önce temizlemek ve düzenlemek.

Bu görevlerin yanı sıra menüyü anlamak ve gerektiği durumda müşterilere açıklamak, mevsimsel içeceklerin tanıtımını yapmak, POS cihazı kullanabilme gibi kahve satışı yapılan işletmeye göre de farklılık gösteren birtakım görevleri bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklar tüm baristalar için geçerli olsa da profesyonel baristaların yerine getirmesi gereken bazı ek görevler vardır. Profesyonel bir barista, kahve, lezzet profilleri, kahve kavurma ve en iyi demleme uygulamaları hakkında geniş bilgiye sahip olan kişidir. Genellikle kaliteli bir fincan kahve için daha fazla ücret ödemeye istekli kahve tutkunlarına hitap eden üst düzey bir kahve dükkanında çalışan profesyonel baristaların sahip olabileceği bazı ek görevleri şunlardır (Kadıoğlu, 2017; Tüzün, 2018; Bahar vd., 2019):

- Farklı kahve türleri ve çekirdekleri hakkında bilgi sahibi olmak.
- Farklı lezzet profilleri ve kahve karışımları yaratmak.
- Müşterilere tercihlerine göre önerilerde bulunmak.

- Lezzet ve aromaları tam anlamıyla ortaya çıkaran daha iyi bir fincan kahve demlemek için üst düzey kahve ekipmanları kullanmak.

Kahve hazırlama aşamasında ise bir baristanın temel hedefleri şunlar olmalıdır (Rao, 2008):

- Her çekimde tutarlı bir kütle dozu oluşturmak.
- İstenilen akış direncini sağlayacak öğütme ayarını seçmek
- Dozu, suya eşit bir direnç sağlayacak şekilde dağıtmak.
- Kahve yatağındaki boşlukları ortadan kaldırmak ve yatağın yüzeyini kapatmak için yeterli basınçla bastırmak.
- Demleme suyunun istenen sıcaklıkta olduğundan emin olmak.
- Tüm bu görevleri verimli bir şekilde tamamlamak.

Bir kafede çalışan ve sık sık hızlı bir şekilde birkaç shot çeken bir baristanın öğretici seçerken daha dikkatli olması gerekmektedir. Profesyonel bir baristanın, eşit dağılımı kolaylaştıran ve yoğun kullanımda öğütülmüş kahveyi aşırı ısıtmayan bir öğreticiye ihtiyacı vardır. Tutarlı dozaj elde etmek için bir barista, her çekimde aynı dozajlama, dağıtım ve düzeltme (dağılımın dengelenmesi ve iyileştirilmesi) tekniklerini uygulamalıdır. Yoğun bir dönemde birkaç dozu tartarak tutarlılığını periyodik olarak test etmelidir. İyi bir barista tüm bu bilgilere sahip olarak süreci en iyi şekilde yönetebilmelidir.

Barista olarak çalışmak birçok farklı anlama gelebilmektedir. Bir otel kahve barındaki barista yalnızca temel kahve ve espresso içecekleri hazırlayıp servis edebilirken, tam teşekküllü bir kahve evindeki barista genellikle çay, spritz ve dondurulmuş içecekler gibi diğer içecekleri de servis edebilmektedir. Bir kahve dükkânı veya kafedeki barista sandviç, simit, kek veya kahvaltılık ürünler gibi hafif yiyecekler de servis edebilmektedir. İş, insanlarla neredeyse hiç durmadan iletişim halinde olmayı içermektedir.

Baristalar, kahve karışımları, kahve kavurma sanatı, espresso makinelerinin çalıştırılması ve bakımı ve süt köpürtme gibi hassas beceriler konusunda derin bir anlayışa sahip, zanaatlarında uzman kişilerdir. Bu beceriler, kahve profesyonellerinin mükemmel bir fincan kahve yaratmanın sırlarını ortaya çıkarabilecekleri ve mesleğin sanatında ustalaşabilecekleri özel barista kursları aracılığıyla edinilebilmektedir.

İyi bir baristanın nitelikleri şu şekilde sıralanabilir (Bahar vd., 2019; Kadak, 2020; Kahya ve Zencir-Çiftçi, 2022):

1. Kahve hakkında ileri düzeyde bilgi sahibi olmak: İyi bir barista her çeşit kahveyi tatmış, kahvenin farklı tatlarını ayırt edebilecek ve tarifleri müşteri isteklerine göre uyarlayabilecek iyi bir damak zevkine sahip olmalıdır.
2. İyi bir dinleyici olmak: Her müşterinin kahveyi oluşturan unsurlara dair kendine özgü bir bakış açısı olduğundan müşterilerin özel isteklerini dikkate almak önemlidir.
3. Dünya çapındaki kahveler hakkında bilgi sahibi olmak: Özellikle otel veya çok kültürlü bir şehirde çalışan ve uluslararası müşterilere kahve servisi yapan baristaların, dünya genelinde çok farklı ritüeller ve kahve çeşitleri bulunduğu için bu konuda bilgi sahibi olmak oldukça önemlidir.
4. Yaratıcılık: İyi bir barista aynı zamanda “latte sanatı”ndaki ustalığıyla bilinen gerçek bir sanatçıdır. Espressonun üzerine ustalıkla süt köpüğü dökerek cappuccinonun yüzeyinde tasarımlar yaratma yeteneğine sahip olmalıdır.
5. Müşteri hizmetleri becerileri: İyi derecede müşteri hizmetleri becerilerine sahip olmak ve hızlı davranmak başarılı bir barista için önemli bir özelliktir.
6. İyi bir hafızaya sahip olmak: İyi bir barista, tüm tarifleri hatırlayabileceği gibi aynı anda birden fazla kahve siparişinin hazırlanmasını da kimseyi atlamadan gerçekleştirebilmelidir.

Baristalık, son yıllarda artan kahve kültürü ile daha fazla değer kazanmış bir meslek dalıdır. Özellikle üçüncü dalga kahve akımıyla birlikte kahve yapımı bir sanata dönüşmüş ve baristaların görevlerin sıradan bir kahve yapmanın ötesine geçmiştir. Üçüncü dalga kahve, kahve çekirdeğinin kaynağına, yetiştirilme yöntemine, kavrulma sürecine ve demleme tekniklerine büyük önem veren bir kahve anlayışıdır. Bu akım, baristalığın bir zanaat olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Baristalar, artık yalnızca kahve yapan değil, aynı zamanda kahvenin her aşamasını bilen ve bu süreci müşterilere aktaran profesyoneller olarak görülmektedir.

Baristalar, müşterilerle doğrudan iletişim kurarak onların ihtiyaçlarını anlamalı ve en iyi hizmeti sunmalıdır. Müşteri memnuniyeti, bir baristanın sunduğu hizmetin kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Baristalar, müşteri taleplerini dinler, önerilerde bulunur ve kahve tercihleri hakkında

bilgi vermektedir. Ancak, bazı hizmet sağlayıcılar için farklılaşma bir odak noktası değildir. Bu, bir franchise veya zincirin parçası olan kafeler için önemlidir, çünkü temsil ettikleri organizasyon açısından homojen bir hizmet kalitesi sağlama zorluğuyla karşı karşıyadırlar (Nickson vd., 2005). Bunun sonucu olarak müşterilerin hizmet sunumunun (veya marka sunumunun) tüm alanlarında tutarlılık konusunda beklentileri daha yüksek olabilmekte ve hizmet sağlayıcıların bu gereksinimi karşılama daha da zor olabilmektedir.

Barista, özellikle kahve dükkânlarında kahve satış işinin temel kişisidir. Açılıştan kapanışa geçiş sırasında kahve ürünlerini kalibre etme, öğütme, özütleme ve tüketicilere sunma konusunda hazırlayan kişilerdir (Felton 2019). Barista olmak için bazı teknik ve kişisel becerilere sahip olmak gerekmektedir. Bunlar; el becerisi, tat ve aroma hassasiyeti, problem çözme becerisi, iletişim becerisi şeklinde ifade edilebilir. Kahve yapma sürecinde, doğru teknikleri uygulamak için el becerisi ve hız bir barista için oldukça önemlidir. Kahvenin tadı ve aromasındaki ince farkları anlayabilmek ve doğru kahve önerileri sunabilmek için bu alanda hassasiyet geliştirmek önemlidir. Müşterilerle etkili iletişim kurabilmek, onların ihtiyaçlarını anlayıp doğru kahve önerilerini sunabilmek de önemli bir husustur. Zaman zaman makinelerde sorunlar yaşanabilir ya da müşteri memnuniyeti açısından zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Bu tür durumlarda çözüm odaklı olmak baristalar için önemli bir beceridir (Bahar vd., 2019).

Barista olmak için üniversite eğitimi zorunlu değildir, ancak bazı temel kurslar ve eğitimler bu meslekte başarılı olma şansını artırmaktadır. Kahve akademileri veya özel barista eğitim programları, kahve yapımı, ekipman kullanımı ve müşteri ilişkileri gibi konularda profesyonel eğitimler sunmaktadır.

2. Kahve ve Kahve Turizmi

İçeceklerin her türlü tüketimi, yeme ve yemekle birlikte turistlerin deneyimlerinin temel unsurlarıdır (Hall, 2019). Bu noktayla ilişkili olarak, son yıllarda kahve tüketimi daha da artarak bir turizm deneyimi haline gelmiştir (Chen, 2022). Wang ve diğerleri (2019: 148), kahve turizmini “turistlere kahveyle ilişkili benzersiz doğa ve/veya kültüre sahip yerlerde her açıdan kahve deneyimleri yaşama fırsatı sağlayan bir meta turizmi biçimi” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu nedenle kahve turizmi, destinasyonların mirasının aktarıldığı ve ziyaretçilerin deneyimini tamamlayan bir gastronomi kültürünün parçasıdır (Chen, 2022). Bu olgu aynı zamanda kahve tüketimine ilişkin bilgiye olan ilginin artmasının da bir sonucudur.

Kahvenin uzun bir geçmişi vardır. Etiyopya’da ortaya çıkan yabani bitki “*coffea Arabica*”nın yetiştirilmesinin 6. yüzyıl kadar erken bir tarihte başlamış olabileceği

düşünülmektedir. Kahve keşfi hakkında birçok mit olmasına rağmen Tannahill'e (1988) göre ilk yazılı kaynak 10. yüzyılda yaşamış bir Arap hekime atfedilmektedir. İlk kahve evi 1534'te Konstantiniyye¹'de kurulmuştur (Tannahill, 1988). Ancak kahvenin yeni bir içecek olmaktan çıkıp popüler bir içeceğe dönüşmesi 17. ve 18. yüzyıllara rastlamaktadır (Cowan, 2005). Hem Londra'da hem de Paris'te kahve evleri, kahve tüketimi ve tartışmalarının merkezi haline gelmiştir (Shapira vd., 1975). Civitello (2005), bu kahve evlerinin toplumsal ve politik alışkanlıkları değiştiren kamusal buluşma yerleri olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. İngiltere'deki kahvehaneler çayın yükselişine rağmen varlığını sürdürememiş olsa da bu kuruluşlar daha demokratik ve modern bir toplumun yükselişinin yansıması olarak görülmektedir (Cowan, 2005). Sonuç olarak, kahvenin değeri ve kalitesi artmıştır; ancak daha da önemlisi, kahve turizmi için bir niş pazarın ortaya çıkmış olmasıdır. Bu bağlamda, turistler için hem kahve yetiştirilen bölgeleri hem de bunlarla ilişkili değerli kültürel anlatıları keşfetme fırsatları doğmuştur.

18. yüzyılda Almanya'nın Leipzig kentinde kahvehaneler, tüccar sınıfı ve ticaret fuarları arasındaki yakın ilişkiler, müzik yaratılmasını ve fikir alışverişini teşvik etmiştir (Schwalbach, nd). Bach, 1731 ile 1734 yılları arasında Coffee Baum'da kahve bağımlılığı hakkında komik bir opera olan *Coffee Cantano*'yu yazmıştır. Bach'ın Leipzig'deki zamanında (1725-1750), müşteriler kahve içmekte, Richter'in açık hava kahve bahçesinde oyunlar oynamakta ve canlı müzik dinlemektedir. Viyana'da, kafe kültürünün 20. yüzyılın başında canlı bir entelektüel ve sanatsal etkinlikte kritik bir rol oynadığı ve Paris'te, bu tür kafe kültürünün moderniteye katkıda bulunduğu kabul edilmektedir (Habermas, 1989).

Kahve, yalnızca maddi bir işlevi (kahvenin tadı) değil, aynı zamanda sosyal bir işlevi de olan geleneksel bir içecek haline gelmiştir. Dünyanın en popüler içeceklerinden biri olan (Caprioli vd., 2015) kahvenin tüketimi, 2018 yılında 7,06 milyar kilogramdan 2023 yılında 7,43 milyar kilograma çıkarak küresel olarak artmaya devam etmektedir (Statista, 2024). Kahve tüketimi, somut bir unsur olmasının ötesinde, bir sosyalleşme aracı olarak kabul edilmektedir (Yiğit ve Perçin, 2021). Gerçekten de kendine özgü tadı ve kokusu göz önüne alındığında, kahve birçok bireyin rutinlerinin ayrılmaz bir parçası olup sosyal hayatı canlı ve hareketli tutmaya ve özel anlara katkıda bulunmaktadır (Yiğit ve Perçin, 2021).

Kahve, her yıl milyonlarca insanın tükettiği dünya çapında en popüler içeceklerden biridir (Spence ve Carvalho, 2019). Kahve içmek popüler hale geldikçe, ülkeler kahve etrafında

¹ İstanbul'un 1453'te fethedildikten sonra resmî amaçlarla kullanılan adı.

kendi ritüellerini oluşturmuşlar ve her bölgenin kahve zevki kendi tarihi, çalışma alışkanlıkları ve tarzıyla ilişkili olarak kabul edilmiştir (Calvert ve Stacey, 1994). ABD’de, İngilizlerin koyduğu çay vergisine karşı ayaklanma sonucu ortaya çıkan çay boykotu (1773 Boston Çay Partisi), kahveyi ülkenin geleneksel ayırt edici içeceği olarak belirlemiştir (Perry, 2001). Ülkeler, kendisini kaliteli kahve üreticisi olarak pazarlayan Kolombiya gibi, kahveyi ulusal kimliklerinin bir parçası olarak benimsemiştir (Kummer, 1997).

Dünya çapında yaşadığımız, çalıştığımız ve seyahat ettiğimiz için kahvenin günlük hayatlarımızla ayrılmaz bir şekilde ilişkili olduğu açıktır. Boe’ye (2001) göre kahve zevk için, kültürel nedenlerle veya alışkanlıktan dolayı içilmektedir. Yiyecek ve içecek turizminin bir parçası olarak kahve, kültürel bir deneyimdir (Boniface, 2003). Farklı kahve gelenekleri mutfak turizmine uygundur ve benzersiz kahve üretim ve mirasına sahip yerler bunu destinasyon markalamasında kullanabilmektedir. Kahve, seyahat yoluyla deneyimlenmekte ve kahve deneyimleri edinmenin yanı sıra turistler kahveyle ilgili nesnelere (Timothy, 2005) veya kahve çekirdeklerini hatıra olarak satın alabilmektedir (Berger, 2005).

Kahve ve turizm, kahve tüketiminin bir turizm ürünü haline geldiği ve turizm faaliyetlerinin kahvenin tarihi ve üretiminin çeşitli yönlerini deneyimlemekle ilgili olduğu yerde kesişmektedir. Bu nedenle kahve turizmi, kültürel ve mutfak turizmi girişimlerinin bir parçası olabilmektedir. Turizm bir niş alanı olarak görülürse (Novelli, 2005), kahve tutkunlarına hitap eden çok küçük bir sektör olacaktır. Ancak, genel turizm deneyiminin bir parçası olarak görüldüğünde, kahve seyahat yolculuğunun ayrılmaz bir parçası olabilmekte ve destinasyona ulaşıldığında deneyimin rutin veya özel bir parçası olabilmektedir.

Kahve turizmi, kahvenin kendisi yaklaşık 30 yıl önce meta olmaktan çıkıp gurme bir ürün haline geldiğinde başlamıştır. Kahve yetiştiricileri, bir asırdan uzun süredir görmezden geldikleri, tam da kendi aralarında arzu edilen bir pazar segmentinin tam ortalarında olduğunu aniden fark etmişlerdir. Böylece kahve, kendini turistlere açmıştır. Turizm, kahveyi aniden keşfetmemiştir. Kahve turizmi, kahve tüketimi, bir destinasyonun tarihi, gelenekleri, ürünleri ve kültürü ile ilişkili olarak tanımlanmaktadır (Jolliffe ve Bui, 2006). Kahveye olan ilgi, Kosta Rika’nın Doka Estate’inden alınan ve (İspanyolcada) “üç nesil kahve” ve “muhteşem Fransız kavrulmuş Kosta Rika Kahvesi” yazar hediyeelik jüt alışveriş çantası ve Maine’nin “Carpe Diem Coffee Roasting Company”sinden alınan ve bir Türk atasözüne atfedilen “Kahve cehennem kadar siyah, ölüm kadar güçlü ve aşk kadar tatlı olmalıdır.” alıntısının yer aldığı alışveriş çantası gibi araştırmayı temsil eden eserlerle zirveye çıkarılabilmektedir. Alışveriş, turizm deneyimine değer katar (Westwood, 2006) ve orijinal özel kahve çekirdekleri hediyeelik olabilmektedir.

Üç temel kahve destinasyonu türü tanımlanabilmektedir. Birincisi, kahve üreten ülkelerin, “kahve üreten destinasyonlar” olarak kabul edilebilecek belirgin lokasyonları vardır. Örneğin Kolombiya’da, kahve çiftliklerini ziyaretçilere açan kahve turizminin 1990’lardan beri var olduğu kabul edilmektedir (Ewing, 2006). İkincisi, önemli kafe kültürlerinin ortaya çıktığı lokasyonlar, “kahve kültürü destinasyonları” olabilmektedir. Örnek olarak Starbucks’ın ilk kafesini kurduğu Seattle’daki kafe bölgesi verilebilir. Üçüncüsü, kahvenin üretim, satış ve tüketim tarihiyle ilişkili belirli yerler, “kahve tarihi destinasyonları” olarak kabul edilebilir. İlk kahve müzayedelerinin yapıldığı yer olan Birleşik Krallık’ın Londra şehri, Londra’daki Bramah Çay ve Kahve Müzesi’nde bulunan sergilerle kanıtlandığı gibi bir kahve tarihi destinasyonuna örnektir.

Destinasyonlar kendilerini diğerlerinden farklılaştırmanın yollarını ararken, mutfak yönleri vurgulanmakta ve yiyecek-içecek önemli bir çekim noktası olarak görülmektedir (Boniface, 2003; Hjalager ve Richards, 2002). Bu, kahve üreten destinasyonlar için de geçerlidir (Jolliffe vd., 2009). Birçok destinasyonda kahve, sanat ve tartışma için bir buluşma noktası olarak kafelerle ilişkilendirilmektedir. Kafeler kümелendiğinde, kafe bölgeleri gelişmekte ve bazı yerler kahve üretimlerini veya tüketimlerini teşvik etmek için kahve festivalleri düzenlemektedir. Kahve üreten ülkelere seyahat etmek, kahve çiftliklerini, kahve işleme tesislerini ve hatta kahve plantasyonlarına sahip kafeleri ziyaret ederek veya organize kahve turları aracılığıyla kahvenin kökenlerini keşfederek kahveyi kökeninde deneyimleme fırsatı sunmaktadır (Batten, 2007). Kökeninde hazırlanan kahve, evde tüketilenle aynı tada sahip olmayabilir. Aynı zamanda kahve hasadı ve üretimini gözlemleme deneyimi birçok ziyaretçi için önemli bir deneyim olabilmektedir. Bu, kahve plantasyonlarına sahip oteller gibi kahveyle ilgili konaklama yerlerinde kalmayı da kapsayabilmektedir. Bu ortamlarda, kahve genellikle menüye dahil edilmektedir. Örneğin, İngiltere’deki bir gazete olan *The Independent*’ta (2007) yer alan bir makalede, Mauritius adasında “Beş yıldızlı Beau Rivage otelinin konukları plantasyonu gezebilir ve ardından özel kahve tadım menüsünü denemek için otele geri dönebilirler” denilmiştir.

Tıpkı gastronomi biçiminde yiyecek hazırlamanın güzel bir sanat olarak önerilmesi gibi, kahve de kahve hazırlama yoluyla ifade edilebilmektedir. Latte sanatı ve dünya çapında düzenlenen barista yarışmaları kahve hazırlama sürecinin kahve turizmi kapsamında değerlendirilmesine örnek olarak verilebilmektedir (Bellamy, 1997). Karlsson ve Karlsson (2009) tarafından yapılan çalışmaya göre kahve turizminin sınırları üç kritere dayanmaktadır:

1. Kahve turizmi bir kahve plantasyonu ortamında gerçekleştirilmelidir.

2. Kahve turizmi, kahve konusunda bilgi vermek ve eğitmek zorundadır.
3. Turist, kahve hazırlama sürecini deneyimlemeli ve yerel ürünün lezzetini test etmelidir.

Bu üç kriter incelendiğinde ilk maddeye göre kahve çekirdeğinin yetiştirildiği ve üretildiği bir ortamda kahve turizminin yürütülmesi gerekmektedir. İkinci maddede, kahve ağacının yetiştirilmesinden kahvenin hazırlanma şekline kadarki sürecin turistlere anlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Üçüncü maddeye göre ise, turist yerel kahvenin hazırlanma aşaması ile ilgili sürece katılması ve hazırlanan kahveyi tatması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Kahve turizmi ile ilgili literatür sınırlıdır. Buna karşın, yapılan araştırmalar, kahve ve turizm kavramlarını çeşitli yollarla birbiriyle ilişkilendirmektedir. Altaş (2018) bununla ilgili olarak kahve turizminin bir niş turizm pazarı olarak görüldüğünü ve tek başına bir ürün olarak kahvenin turizmde yalnızca belirli bir kesime hitap edebileceğini vurgulamıştır. Bu nedenle kahve turizminin diğer turizm türleriyle entegre edilmesi ile birlikte zenginleştirilebileceği söylenebilir.

3. Kahve Turizminde Baristaların Rolü

Baristalar, kahve kültürünün gelişiminde ve yayılmasında önemli bir role sahiptir. Onlar, bir kahve dükkânının ruhunu ve kimliğini oluşturmaktadır. Özellikle kahve turizminin yaygınlaştığı bölgelerde, baristalar birer kültürel elçi olarak turistlere yerel kahve kültürünü tanıtmaktadır. Baristaların bilgi birikimi ve tutkusu, kahve deneyimini zenginleştirir ve bir fincan kahveyi bir kültür yolculuğuna dönüştürmektedir.

Kahve, birçok destinasyon için kültürel bir simge haline gelmiştir. Özellikle kahve üreticisi ülkelerde ve şehirlerde, kahve bir yaşam tarzıdır ve bu kültürü turistlere tanıtmak baristaların sorumluluğundadır. Baristalar turistlere kahvenin yerel tarihi, üretim süreci, kullanılan çekirdek türleri ve özel demleme yöntemleri hakkında bilgi vermektedir (Bahar vd., 2019). Örneğin, İtalya’da bir barista, turistlere geleneksel bir espresso’nun hazırlanışı ve İtalyan kahve kültürünün tarihi hakkında bilgi sunarken; Türkiye’de bir barista, Türk kahvesinin tarihini, pişirme yöntemlerini ve sunum ritüellerini anlatabilmektedir. Bu şekilde baristalar, turistleri yerel kültürle derinlemesine etkileşim kurmaya teşvik etmektedir.

Barista, bir kahve dükkânında tüketiciler tarafından sipariş edilen çeşitli kahve içeceği ürünlerini karıştırma/yapma ve ardından onlara servis etme rolü oynayan kişi veya kişi grubudur. Bu nedenle, baristanın konumu herhangi bir kahve dükkânının operasyonel hale getirilmesinde çok stratejiktir (Wulandari, 2019). Ayrıca, baristalar üstün kaliteli kahve ürünleri

sağlayabilir, iyi müşteri hizmeti sağlayabilir ve marka imajına katkıda bulunabilir. Bu nedenle, barista uzmanlığı müşteri memnuniyeti yaratarak tüketicileri ilgili destinasyona çekebilmektedir. Literatürde yapılan bazı araştırmalarda da baristaların uzmanlıklarının, müşteri memnuniyeti ve sadakati üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Alvarizy ve Deliana, 2021; Basir ve Hanafi, 2019; Pambayun ve Soedarsono, 2019; Wulandari, 2019). Baristalar, kahve dükkânı operasyonları için çok önemli insan kaynaklarıdır, özellikle baristaların kahve harmanlama, farklı çekirdek türlerini tanıma ve tüketici tercihlerini anlama becerileri müşteri memnuniyetine büyük ölçüde katkıda bulunur (Lee ve Ruck, 2022; Sofia vd., 2023). Ayrıca, baristaların sürdürülebilirlik değerlerini anlama ve bunları günlük işlerinde uygulama becerileri, kahve dükkânlarının sürdürülebilirliğini sürdürmede önemli bir rol oynayabilir (Lucas, 2020; Sidewalk, 2019). Vu vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada, kahve dükkânı deneyimi ile kahve turizmi arasında güçlü bir ilişkinin olduğu ileri sürülmüştür. Choi ve diğerleri (2017) ise, kahve dükkânlarında müşteriler için öğrenme etkinliklerinin düzenlenebileceğini ve kahve dükkânlarının insanların kahve deneyimlerini ve bilgilerini paylaşabilecekleri bir buluşma yeri olabileceğini vurgulamışlardır. Dahası, bu değişimler kahve dükkânının özel ve heyecan verici bir yer olarak algılanmasını artırabilmektedir (Choi vd., 2017).

Bazı yorumculara göre, müşteri ve çalışan arasındaki sosyal etkileşimler, gerçek fiziksel deneyimden daha önemli olabilmektedir (Tombs ve McColl-Kennedy, 2003; Lin, 2004). Altta yatan nedenin, pazara daha fazla rakibin girmesiyle giderek daha önemli hale gelen deneyim farklılaşması olması mümkündür. Bu, işverenler için bir çalışanın görünüşünün ve sesinin teknik becerilerinden daha önemli olduğunu öne süren Nickson vd. (2005) tarafından yürütülen bir çalışmada sunulan kanıtlarla desteklenmektedir. Bunun sonucu olarak, işverenler görsel ve işitsel duyulara olumlu şekilde hitap eden kişileri işe alma eğilimindedir, ancak kahve gibi bir ürün söz konusu olduğunda bir baristanın iyi bir fincan kahve yapma becerisi de önemli olacaktır.

Baristalar, deneyimsel turizm trendlerinin önemli bir parçasıdır. Deneyimsel turizm, turistlerin bir destinasyonda özgün ve anlamlı deneyimler aradığı, bu deneyimler aracılığıyla bölgenin kültürünü daha yakından tanıdığı bir yaklaşımdır. Kahve turları, turistlere farklı kahve dükkânlarını ziyaret etme ve her bir durakta baristaların sunduğu özel kahve deneyimlerini tatma fırsatı vermektedir. Baristalar, turistlere her bir durakta farklı kahve demleme tekniklerini öğretmekte, çeşitli kahve türlerini tanıtmakta ve hatta kahve çekirdeklerinin tadımını

yapmalarına olanak tanımaktadır. Bu tür deneyimler, turistlerin yalnızca tüketici olmaktan çıkarak aktif katılımcılar haline gelmesini sağlamaktadır (Vu, vd., 2022).

Kahve demleme atölyeleri ve kahve tadım seansları, baristaların turistlere doğrudan bilgi ve deneyim sunduğu etkinliklerdir. Bu atölyelerde baristalar, kahve demleme süreçlerinin her adımını öğretmekte ve turistlere kendi kahvelerini nasıl hazırlayacaklarını deneyimleme fırsatı sunmaktadır. Örneğin, bir barista, turistlere pour-over, Chemex ve Aeropress gibi farklı demleme yöntemlerini tanıtabilmekte ve bu yöntemlerin kahvenin tadı üzerindeki etkilerini anlatabilmektedir. Kahve tadım seansları da turistlerin çeşitli kahve çekirdeklerini tatmalarına ve aromatik farkları deneyimlemelerine olanak tanımaktadır. Bu tür etkileşimli deneyimler, turistlerin kahveye olan ilgisini ve yerel kahve kültürüne olan bağlılıklarını artırmaktadır (Tran vd., 2020; Chen vd., 2021).

Baristalar, kahve turizminin yerel ekonomiye ve sürdürülebilir turizme olan katkısında da önemli bir rol oynamaktadır. Yerel kahve çiftlikleri ve küçük ölçekli üreticilerle işbirliği yaparak turistlere doğrudan kaynağından gelen kahve çekirdeklerini tanıtırken, sürdürülebilir kahve üretimi hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Bu tür bilgilendirmeler, turistlerin yerel ürünleri tercih etmelerini teşvik etmekte ve yerel ekonomiye doğrudan katkı sağlamaktadır (Smith, vd., 2019). Ayrıca, baristalar turistlere, adil ticaret ve organik kahve üretimi gibi sürdürülebilir uygulamalar hakkında bilgi vererek, daha sorumlu tüketim alışkanları geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Chen ve Hu, 2010; Tumanan ve Lansangan, 2012).

Kahve turizminin önemli etkinlikleri arasında kahve festivalleri ve barista yarışmaları da yer almaktadır. Özel etkinlikler ve festivaller hem kentsel hem de kırsal bölgelerde kahve seyahatinin yaygın nedenleridir. Büyük uluslararası kahve festivalleri kentsel alanlarda düzenlenirken, bölgesel veya yerel festivaller kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Bu festivallere gelen ziyaretçiler, farklı yöntemlerle (hem geleneksel hem de yeni) demlenen yüzlerce farklı kahveyi tadabilir, kahvenin nasıl pazarlandığını öğrenebilir ve kahvenin tadımı, kavrulması, yetiştirilmesi, sağlık yararları ve kahve dükkanlarının yönetimi hakkında kahve seminerlerine katılabilir. Bu etkinliklerde baristalar ön plandadır. Barista yarışmalarında ise, baristaların espresso ve cappuccino tasarımında yarıştığı ve yaratıcılıklarını ve kahve tadım becerilerini test ettiği etkinliklerdir (Kleidas ve Jolliffe, 2010).

Bu festivallerde baristalar, ziyaretçilere özel kahve demleme tekniklerini, yaratıcı tarifleri ve kahve sanatı gösterilerini sunmaktadır. Barista yarışmacıları ise turistler için

eğlenceli ve bilgilendirici bir deneyim sunmaktadır. Bu etkinlikler, kahve meraklılarını ve turistleri bir araya getirerek destinasyonun kahve kültürünü ve yerel baristaların yeteneklerini uluslararası platformlarda sergileme fırsatı vermektedir.

Baristalar, turist memnuniyetini doğrudan etkileyen önemli aktörlerdir. Bir destinasyonda geçirilen zamanın kalitesi, baristaların sunduğu hizmet ve kahve deneyimiyle büyük ölçüde şekillenmektedir. Turistler, baristaların misafirperverliği, bilgi paylaşımı ve kahve hazırlama konusundaki uzmanlığı ile kendilerini özel hissedebilmektedir. İyi bir barista, turistlerin bir destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini artırabilir, çünkü unutulmaz bir kahve deneyimi, o destinasyonla ilgili olumlu anılar oluşturabilmektedir (Oh vd., 2019; Tran, vd., 2020).

Konaklama ve turizm alanında çalışan akademisyenler genellikle F&B operasyonlarını düşük prestijli, düşük ücretli, zahmetli ve ödüllendirici olmayan bir iş olarak görürken (Baum, 2019; Mooney, 2016; Mooney vd., 2016; Robinson vd., 2019), bir kahve barının arkasındaki bir iş bunun tam tersini ima etmektedir Araştırmacılar barista mesleğini yaratıcı, gelecek vaat eden ve iş kalitesi açısından üstün bir meslek olarak görmektedir. Örneğin, Knox (2015), Knox (2019) ve Parrish (2020), baristaların sanatsal açıdan tatmin edici bir iş yaptıklarını, geniş büyüme fırsatları yakaladıklarını, daha iyi ücret aldıklarını ve daha yüksek özdenetimli çalıştıklarını, yani F&B sektörünün diğer sektörleriyle kıyaslanamayacak niteliklere sahip olduklarını ve bu nedenle de hem akademinin hem de sektördeki uygulayıcıların faydalanabilecekleri benzersiz bir grup olduklarını ileri sürmektedir.

Yetenekli baristalar, kahve dükkânı işletmeleri ve kahve turizmi için hayati öneme sahip ve bulunması son derece zor kişilerdir; tıpkı yetenekli herhangi bir çalışan gibi, baristalar da kendi kuruluşlarında başarılı olmak için uygun şekilde yetiştirilmeli ve desteklenmelidir (Lee vd., 2017). Bununla birlikte, baristaları yetiştirmek için, turizm liderleri öncelikle bir baristanın işinin günlük olarak neleri gerektirdiğini anlamalıdır, böylece ön saflarda olmanın ne anlama geldiğini anlayabilmelidir (Zaki, 2019). Bir baristanın işi, kahve yapmak kadar basit değildir. Turizm liderliği ile operasyonel çalışanlar arasındaki anlayıştaki şaşkırtıcı boşluk uygulamada bir sorun olmaya devam ederken (Johnson, 2020; Kensbock vd., 2013), meslekteki çalışanların iş deneyimlerine yönelik bir araştırma, akademi ve uygulama için önemli farkındalıklar sunabilir.

Sonuç

Barista, kahve sektöründeki en önemli tedarik zinciri aktörlerinden biridir. Genellikle kahve dükkânlarının “yüzü” olarak kabul edilen baristalar, kahve yapma sanatı ve bilimi arasında denge kurmaya yardımcı olurlar. Görevleri yalnızca sürekli olarak yüksek kaliteli içecekler sunmak değil, aynı zamanda kapıdan giren her kişiye mükemmel müşteri hizmeti ve misafirperverlik sağlamaktır. Bir baristanın sadece kahve demlemekten daha fazlasını yaptığını anlamak önemlidir. Bir barista, servis edilen bir bardak kahvenin lezzetli olup olmadığını belirlemede esastır. Bu nedenle profesyonel bir barista, en iyi kahve çekirdeklerini seçebilmeli, onları nasıl iyi öğüteceğini bilmeli ve istenen kahve lezzetini elde etmek için doğru demleme yöntemini belirleyebilmelidir. Profesyonel bir barista, espresso, cappuccino veya americano gibi klasik kahveleri hazırlamada ve kahve süsleme sanatı olan latte sanatı yaratmada yetenekli olmalıdır. Ancak, bir barista sertifikası olmadan kahve hazırlama becerileri en üst düzeye çıkarılamamaktadır. Sertifika, bir baristanın profesyonel becerilerini resmi olarak tanımakta ve yerel ve küresel yarışmalara katılımını sağlamaktadır.

Son yıllarda özel kahveler geliştikçe, baristanın rolü de gelişmiştir. Artık her zamankinden daha fazla, mükemmel kahve sunmak ve müşterileri karşılamak birçok kişi tarafından asgari gereklilik olarak görülmektedir. Baristaların ayrıca kahve üretimi hakkında erişilebilir bilgileri aktarmaları ve üreticiler ile tüketiciler arasında bir köprü görevi görmesi gerekmektedir. Baristaların kahve turizmindeki rolü yalnızca bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda, kahve turizmi destinasyonlarında kahve eğitimleri düzenleyerek, kahve demleme tekniklerini ve kahve çekirdeklerinin tat profillerini de tanıtmak da baristaların görevleri arasındadır. Böylece baristalar kahve turizminin daha geniş kitlelere yayılmasına destek olabilmektedir. Bu nedenle başarılı bir kahve turizmi deneyimi için nitelikli baristaların varlığı büyük önem taşımaktadır.

Baristalık, disiplin, tutku ve yaratıcılıkla dolu bir meslektir ve kahveye olan ilgiyi artıran ve kahve kültürünü ve turizmini destekleyen önemli bir unsurdur. Bu nedenle, baristaların kahve turizmindeki rolünün, her geçen gün daha da değer kazandığı söylenebilmektedir. Baristalar, kahve turizminde yalnızca kahve hazırlayan kişiler değil, aynı zamanda bir destinasyonun kültürel elçileri ve deneyim yaratıcılarıdır. Onların bilgi birikimi, tutkulu yaklaşımları ve turistlere sundukları özgün deneyimler, kahve turizminin dinamiklerini ve turistlerin bir destinasyonu algılama şeklini büyük ölçüde etkilediği söylenebilmektedir. Baristalar, turistlere yalnızca bir fincan kahve sunmaz; onlara bir kültürün hikâyesini, geleneklerini ve değerlerini aktaran bir köprü görevi görmektedir. Bu nedenle, kahve turizminin büyümesinde ve gelişmesinde baristaların rolü giderek daha da önemli hale gelmektedir.

Bir barista, mutfak deneyimlerini geliştirerek, yerel ekonomileri destekleyerek, misafirperver ortamlar yaratarak, kültürel alışverişi teşvik ederek ve değerli bilgiler sağlayarak kahve turizminde hizmet yönünde hayati bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak baristalar, kahve turizmi aracılığıyla turistlerin genel deneyimine önemli katkıda bulunurlar. Bu katkı, turistlerin genel algısını ve memnuniyetlerini şekillendirmeye yardımcı olurken, baristaları kahve turizminin dolayısıyla turizm sektörünün bir bütün olarak başarısı için vazgeçilmez hale getirebilmektedir. Kahve turizmi, yerel ekonomilere katkıda bulunma ve turistik destinasyonların kültürel çeşitliliğini artırma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyeli gerçekleştirmek için baristaların etkin bir rol üstlenmesi önemlidir. Bu kapsamda şu öneriler getirilebilir:

- Baristaların profesyonel eğitim alması teşvik edilmelidir. Devlet destekli veya özel sektörle işbirliği içinde eğitim programları oluşturularak baristaların mesleki yetkinlikleri artırılabilir.
- Kahve turizmi kapsamında, baristaların turizm sektörüne yönelik eğitilmesi sağlanmalıdır. Turistlerle etkili iletişim, yerel kahve kültürünün tanıtımı ve kahve çekirdeği üretim süreçlerinin aktarımı gibi konulara eğitim modüllerinde yer verilmelidir.
- Kahve üretim bölgeleri ile turistik merkezler arasında kahve turizmi rotaları oluşturulabilir. Baristalar bu turlarda turistlere kahve çekirdeğinin kaynağı hakkında bilgi verebilir.
- Kahve festivalleri, tadım etkinlikleri ve kahve atölyeleri gibi etkinliklerin düzenlenmesi için yerel yönetimler ve ilgili bakanlıklar teşvik edici politikalar uygulamalıdır. Bu etkinliklerde baristalar aktif bir şekilde rol alabilir ve yerel kahve kültürünün yaygınlaştırılmasına katkıda bulunabilirler.
- Baristaların yetkinliklerinin belgelenmesi için uluslararası standartlarda sertifikasyon programları geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Otellerde ve kafelerde düzenlenecek kahve tadım etkinlikleriyle, baristalar farklı bölgelerin kahve profillerini tanıtabilir.
- Baristalar konaklama tesislerinde yerel kahve türlerini tanıtarak, destinasyonun kültürel mirasını destekleyebilir.

- Baristalar, kahve yapım süreçlerini, geleneksel yöntemleri veya kahveyle ilgili hikayeleri sosyal medya platformlarında paylaşarak geniş bir kitleye ulaşabilir.

Kaynakça

- Alvarizy, A. and Deliana, Y. (2021). Kompetensi Barista dalam Menyampaikan Experiential Marketing di Coffee Shop di Bandung Barista's Competency in Delivering Experiential Marketing in Coffee Shop in Bandung City. *Jurnal Pemikiran Masyarakat Ilmiah BerwawasanAgribisnis*. Juli, 7(2), 1338–1348.
- Altaş, A. (2018). *Kahve Turizmi*. Altaş, A. (eds.), Tüm Yönleriyle Kahve ve Kahve Turizmi. Detay Yayıncılık.
- Bahar, M., Özer, E. D. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2019). *Gastronomide yeni bir eğilim: Barista (Kahve bar görevlisi) ve Baristalık*. IVth International Gastronomy Tourism Studies Congress, 19-21 Semptember 2019, Nevşehir.
- Basir, M. and Hanafi, M. A. N. (2019). Analisis Penentuan Biaya Tetap Dan Biaya Variabel Dalam Meningkatkan Laba Pada Outlet The Coffee Bean & Tea Leaf Grand Indonesia di Kota Makassar. *PAY Jurnal Keuangan Dan Perbankan*, 1(2), 107–115
- Batten, R. (2007) The Complete Guide To: The Coffee Trail. *The Independent*, 17 February.
- Baum, T. (2019). Does the hospitality industry need or deserve talent?, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31 (10), 3823-3837. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2018-0805>
- Bellamy, B. (1997). Coffee time. *Restaurant Hospitality*, February, 112-113
- Berger, A.A. (2005) *Vietnam Tourism*. New York: Haworth Press.
- Boe, P. (2001) *Coffee*. London: Cassell and Company.
- Boniface, P. (2003) *Tasting Tourism: Travelling for Food and Drink*. Aldershot: Ashgate.
- Bowen, R. (2021). Cultivating coffee experiences in the Eje Cafetero, Colombia. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 15 (3), 328-339. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-08-2020-0184>
- Calvert, C. and Stacey, J. (1994). *Coffee: The Essential Guide to the Essential Bean*. William Morrow Cookbooks
- Caprioli, G., Cortese, M., Sagratini, G., & Vittori, S. (2015). The influence of different types of preparation (espresso and brew) on coffee aroma and main bioactive constituents. *International journal of food sciences and nutrition*, 66(5), 505–513. <https://doi.org/10.3109/09637486.2015.1064871>
- Casalegno, C., Candelo, E., Santoro, G., & Kitchen, P. (2020). The perception of tourism in coffee-producing equatorial countries: An empirical analysis. *Psychology and Marketing*, 37(1), 154–166. <https://doi.org/10.1002/mar.21291>

-
- Chen, L.-H. (2022). *Coffee Tourism*. Buhalis, D. (eds.) Encyclopedia of Tourism Management and Marketing. England: Elgar Online.
- Chen, P. and Hu, H. (2010). How determinant attributes of service quality influence customer-perceived value: An empirical investigation of the Australian coffee outlet industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 22 (4), 535-551. <https://doi.org/10.1108/09596111011042730>
- Chen, SH, Huang, J. ve Tham, A. (2021). Kahve ve çay turizmine ilişkin sistematik bir literatür incelemesi. *Uluslararası Kültür, Turizm ve Misafirperverlik Araştırmaları Dergisi*, 15 (3), 290-311.
- Choi, Y. G., Ok, C. M., & Hyun, S. S. (2017). Relationships between brand experiences, personality traits, prestige, relationship quality, and loyalty: An empirical analysis of coffeehouse brands. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(4), 1185–1202.
- Civitello, L. (2005). *Cuisine and Culture: A History of Food and People*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Cowan, B.W. (2005) *Social Life of Coffee: The Emergence of the British Coffeehouse*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dinis, M. G., Melo, C. S., & Sousa, J. M. B. M. (2021). Coffee tourism in Portugal: an attraction case study. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 15(3), 399-412.
- Ewing, E. (2006) Cafe ' Culture. The Guardian, London, 3 October.
- Felton, E. (2019). *Filtered: Coffee, th Caf' and 21st-century city*. Routledge: New York.
- Ferreira, J., Ferreira, C. ve Bos, E. (2021). Spaces of consumption, connection, and community: Exploring the role of the coffee shop in urban lives. *Geoforum*, 119, 21-29. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.12.024>
- Habermas, J. (1989) *The Structural Transformation of Public Space: An Enquiry into a Category of Bourgeois Society*. Oxford: Polity Press
- Hjalager, A. and Richards, G. (eds) (2002) *Tourism and Gastronomy*. London: Routledge.
- Hsu, L. ve Chen, Y.J. (2021) Does coffee taste better with latte art? A neuroscientific perspective. *British Food Journal*, 123(5), pp. 1931-1946.
- Independent Voice (2007) Newsletter of the Kona Coffee Farmers Association. February. On WWW at http://konacoffeefarmers.org/docs/newsletter_0207.pdf. Accessed 25.5.09.
- Johnson, A.-G. (2020). We are not yet done exploring the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 86. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.102402>

- Jolliffe, L. and Bui, T.H. (2006) *Coffee and tourism in Vietnam: A niche tourism product?* Travel and Tourism Research Association Canada Chapter Conference at Montebello, Quebec.
- Jolliffe, L., Bui, H.T. ve Nuygen, H. (2009) *The Buon Ma Thuot coffee festival, Vietnam: Opportunity for tourism?* In J. Ali-Knight, M. Robertson, A. Fyall and A. Ladkin (eds) *International Perspectives of Festivals and Events* (pp. 125-136). London: Elsevier.
- Kadak, R. (2020). Kahve eğitiminin rehber markası: İstanbul kahve akademisi. *Kahve Dergisi*, (5), 20–21.
- Kadıoğlu, G. (2017), Tüketicilerin Türkiye’deki kahve zincirlerini tercihlerine yönelik bir karar destek modeli. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kahya, Z. ve Zencir-Çiftçi, E. (2022). Kahvecilik nesillerinin özellikleri üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (2), 1252-1271.
- Karlsson, H. ve Karlsson, J. (2009). Coffee Tourism-A Community Development Tool. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:220789/FULLTEXT02.pdf>
- Kensbock, S., Jennings, G., Bailey, J. ve Patiar, A. (2013). The lowest rung: Women room attendants’ perceptions of five star hotels’ operational hierarchies’. *International Journal of Hospitality Management*, 35, 360-368. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.07.010>
- Kleidas, M. and Jolliffe, Lee. (2010). Coffee attraction experiences: A narrative study. *Tourism*, 58, 61-73.
- Knox, A. (2015). Coffee nation: An analysis of jobs in Australia’s café industry. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 54(3), 369-387. <https://doi.org/10.1111/1744-7941.12095>
- Knox, A. (2019). Wake Up and Smell the Coffee: Job Quality in Australia's Cafe Industry. In C. Kelliher, J. Richardson (Eds.), *Work, Working and Work Relationships in a Changing World*, (ss. 141-158). New York: Routledge.
- Kummer, C. (1997) *The Joy of Coffee*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
- Laurier, E. (2013). Becoming a barista. In *Café society* (pp. 127-145). New York: Palgrave Macmillan US.
- Lee, K.-S. (2021). Expressionist view of culinary creativity: A culinary theory exercised with specialty coffee. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 23, <https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2021.100311>

-
- Lee, K.-S., & Ruck, K. J. (2022). Barista Diary: An autoethnography studying the operational experience of third-wave coffee shop baristas. *International Journal of Hospitality Management*, 102, 103182.
- Lee, S., Lee, K., Chua, B. ve Han, H. (2017). Independent café entrepreneurships in Klang Valley, Malaysia – Challenges and critical factors for success: Does family matter? *Journal of Destination Marketing and Management*, 6, 363-374.
- Lin, I.Y. (2004) Evaluating a servicescape: The effect of cognition and emotion. *International Journal of Hospitality Management* 23, 163 178.
- Lucas, D. V. T. (2020). The consumption of experiences in specialty coffee shops. In *Coffee Consumption and Industry Strategies in Brazil* (pp. 275–295). Elsevier.
- Manzo, J., (2014). Machines, people, and social interaction in “third-wave” coffeehouses. *J. Arts Humanit.* 3 (8), 1–12
- Moldvaer, A. (2021) *The coffee book: Barista tips, recipes, beans from around the world*. New York: Dorling Kindersley Limited.
- Mooney, S. (2016). Wasted youth in the hospitality industry: Older workers’ perceptions and misperceptions about younger workers. *Hospitality & Society*, 6(1), 9-30. https://doi.org/10.1386/hosp.6.1.9_1
- Mooney, S.K., Harris, C. and Ryan, I. (2016), Long hospitality careers – a contradiction in terms?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(11), 2589-2608. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-04-2015-0206>
- Nickson, D., Warhurst, C. and Dutton, E. (2005) The importance of attitude and appearance in the service encounter in retail and hospitality. *Managing Service Quality* 15 (2), 195 208.
- Novelli, M. (2005) *Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases*. London: Butterworth-Heinemann.
- Oh, D., Yoo, M. and Lee, Y. (2019). A holistic view of the service experience at coffee franchises: A cross-cultural study. *International Journal of Hospitality Management*, 82 (3), 68-81.
- Ott, B., (2020). Minimum-wage connoisseurship and everyday boundary maintenance: brewing inequality in third wave coffee. *Humanity Soc.* 44 (4), 469–491.
- Pambayun, M. R. P. and Soedarsono, D. K. (2019). Pengaruh Komunikasi Interpersonal Barista Terhadap Kepuasan Konsumen. *EProceedings of Management*, 6(2).
- Parrish, S. (2020). Competitive coffee making and the crafting of the ideal barista. *Gastronomica*, 20(2), 79-90. <https://doi.org/10.1525/gfc.2020.20.2.79>

- Perry, S. (2001) *The New Complete Coffee Book*. San Francisco, CA: Chronicle Books.
- Rao, S. (2008). *The Professional Barista's Handbook: An Expert's Guide to Preparing Espresso, Coffee, and Tea*. Scott Rao: USA.
- Robinson, R.N., Martins, A., Solnet, D., & Baum, T. (2019). Sustaining precarity: Critically examining tourism and employment. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1008-1025.
- Schwalbach, B. (n.d.) On WWW at <http://www.bachnetwork.co.uk/>
- Shapria, J., Shapira, D. and Shapira, K. (1975) *The Book of Coffee and Tea*. New York: St. Martin's Press.
- Sidewalk, W. (2019). *Barista# NoCingCong*. Jakarta: Agromedia Pustaka.
- Smith, N., Suthitakon, N., Gulthawatvichai, T., & Karnjanakit, S. (2019). Creating a coffee tourism network in the north of Thailand. *Local Economy*, 34(7), 718-729. <https://doi.org/10.1177/0269094219893272>
- Sofia, S., Firyal, R. N., Oktaviani, A., Ghifari, N. M. and Wachdijono, W. (2023). the effect of baristas on consumer satisfaction through coffee shop atmosphere as an intervening variable. *Journal Transnational Universal Studies*, 1(8), 769–785
- Spence, C. and Carvalho, F.M. (2019), “The coffee drinking experience: product extrinsic (atmospheric) influences on taste and choice”, *Food Quality and Preference*, Vol. 1, p. 103802.
- Statista (2024). Coffee-Worldwide. <https://www.statista.com/outlook/cmo/hot-drinks/coffee/worldwide#volume>
- Tannahill, R. (1988) *Food in History*. New York: Crown Trade Paperbacks.
- Timothy, D. (2005) *Shopping Tourism, Retailing and Leisure*. Clevedon: Channel View Publications.
- Tombs, A. and McColl-Kennedy, J.R. (2003) Social-servicescape conceptual model. *Marketing Theory* 3, 447-475.
- Tüzün, A. (2018). Tüketicilerin butik kahve dükkanlarını tercih etme nedenleri: Ankara ilinde bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Tran, Q.X., Dang, M.V. and Tournois, N. (2020). The role of servicescape and social interaction toward customer service experience in coffee stores. The case of Vietnam. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 14 (4), 619-637. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-11-2019-0194>

- Tumanan, M.A. and Lansangan, J.R. (2012). More than just a cuppa coffee: A multi-dimensional approach towards analyzing the factors that define place attachment. *International Journal of Hospitality Management*, 31, 529-534.
- Vu, O. T. K., Alonso, A. D., Martens, W., Ha, L. D. T., Tran, T. D. and Nguyen, T. T. (2022). Hospitality and tourism development through coffee shop experiences in a leading coffee-producing nation. *International Journal of Hospitality Management*, 106, <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2022.103300>
- Wang, M.S., Chen, L., Su, P., & Morrison, A.M. (2019). The right brew? An analysis of the tourism experiences in rural Taiwan's coffee estates. *Tourism Management Perspectives*. 30. pp. 147-158. doi: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.02.009>
- Waxman, L. (2006). The coffee shop: Social and physical factors influencing place attachment. *Journal of Interior Design*, 31(3), 35-53.
- Westwood, S. (2006) Shopping in sanitized and un-sanitized places: Adding value to tourist experience. *Journal of Retail and Leisure Property* 5 (4), 281-291.
- Wulandari, D. P. (2019). Analisis Dampak Perkembangan Pariwisata terhadap Perubahan Kondisi Sosial Ekonomi Masyarakat Desa Kersik Tuo Kecamatan Kayu Aro Kabupaten Kerinci. *Ensiklopedia of Journal*, 2(1).
- Yiğit, S. ve Şahin-Perçin, N. (2021), How would you like your Turkish coffee? Tourist experiences of Turkish coffee houses in Istanbul, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 15 (3), 443-454.
- Zaki, J. (2019). Making empathy central to your company culture. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://hbr.org/2019/05/making-empathy-central-to-your-company-culture>

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Examining the Relationship of Loneliness and Social Anxiety with Modern Time Traps in University Students

Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık ve Sosyal Kaygının Modern Zaman Tuzakları ile İlişkisinin incelenmesi

Muhammet Tortumlu*

Özet

Modern çağın zaman tuzakları, dijital teknoloji ve yeniliklerle birlikte ortaya çıkan, bireylerin zamanını farkında olmadan kontrolsüzce tüketen alışkanlıklar veya dikkat dağıtıcı faaliyetlerdir. Teknolojinin hızla gelişmesi ve günlük yaşamın karmaşıklaşması bu tuzakları daha yaygın hale getirmiş ve günden güne siyasi, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik açıdan çeşitli sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Bu araştırma, konunun psikolojik faktörlerle ilişkisine odaklanarak, üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı, yalnızlık ve modern çağın zaman tuzaklarına yakalanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı çalışmada çalışma grubu, iki farklı devlet üniversitesinden toplam 378 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama araçları olarak "Modern Çağın Zaman Tuzakları Ölçeği" (Tortumlu ve Uzun, 2023), "Sosyal Kaygı Ölçeği" (Can ve Bozgün, 2021) ve "Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği" (Akgül, 2020) kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS ve AMOS programlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, öğrencilerin modern çağın zaman tuzaklarına yakalanma düzeylerinin ortalamasının üzerinde, sosyal kaygı düzeylerinin ortalama seviyede ve yalnızlık düzeylerinin ortalamasının altında olduğunu

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr.Öğr.Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, mtortumlu@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7245-1017.

Atf/Citation: Tortumlu, M. (2025). Examining the Relationship of Loneliness and Social Anxiety with Modern Time Traps in University Students. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 72-92.

göstermektedir. Ayrıca, modern çağın zaman tuzakları ve sosyal kaygı arasında pozitif bir ilişki bulunurken, yalnızlıkla modern çağın zaman tuzakları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Son olarak, sosyal kaygı ve yalnızlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Modern çağın zaman tuzakları, sosyal kaygı, yalnızlık, sosyal medya

Abstract

Time traps of the modern age refer to habits or distracting activities that arise with digital technology and innovations, leading individuals to consume their time unconsciously and uncontrollably. The rapid advancement of technology and the increasing complexity of daily life have made these traps more prevalent, gradually resulting in various political, economic, sociological, and psychological implications. This study focuses on the psychological aspects of this phenomenon, aiming to examine the relationship between university students' levels of social anxiety, loneliness, and susceptibility to the time traps of the modern age. The study group consists of a total of 378 students from two different state universities, using a relational screening model. The data collection tools used are the "Time Traps Scale of the Modern Age Scale" (Tortumlu and Uzun, 2023), the "Social Anxiety Scale" (Can and Bozgün, 2021), and the "Social and Emotional Loneliness Scale for Adults" (Akgül, 2020). Data analysis was conducted using SPSS and AMOS programs. The findings indicate that students' levels of falling into the time traps of the modern age are above average, their social anxiety levels are at an average level, and their loneliness levels are below average. Additionally, a positive relationship was found between the time traps of the modern age and social anxiety, while no significant relationship was observed between loneliness and the time traps of the modern age. Finally, a significant positive relationship was identified between social anxiety and loneliness.

Keywords: Time traps of the modern age, social anxiety, loneliness, social media.

Introduction

People's lifestyles have constantly changed according to the characteristics of the era they live in. However, it can be said that these inter-era changes occurred more slowly compared to the rapid changes in today's modern age. To better understand the impact of changes on humans, different generations have been defined in the last hundred years; among these are groups such as Baby Boomers, Generation X, Millennials, and Generation Z (Levickaite, 2010; Dhanapal, Vashu & Subramaniam, 2015). Each generation has experienced unique cultural and technological experiences based on the years they were born. Rapidly developing technology and cultural transformations have led to the emergence of new behaviors and habits.

Today, in the Information Age, people can communicate through digital technologies and artificial intelligence applications, access information effortlessly, and manage their tasks efficiently. This situation reduces the need for face-to-face interaction and increases people's preferences for interacting with screens. Digital applications offer advantages such as the practicality of work, the closeness of long distances, and the acceleration of lengthy processes. However, the allure of these advantages also brings various traps for individuals in terms of time management. Excessive use of video platforms (YouTube, etc.) beyond the targeted duration, losing time control in online chat groups on smartphones (WhatsApp, etc.), and watching more episodes than planned on streaming platforms are behaviors defined as "time traps of the modern age" (Tortumlu et al., 2021; Tortumlu and Uzun, 2023).

The time traps of the modern era can have particularly critical consequences for university students. Spending long hours in front of screens may reduce students' need for social interaction and face-to-face communication, which can, in turn, affect their feelings of loneliness and social anxiety. Several studies have yielded varying results in this regard. Gezgin et al. (2019), in their study, found that smartphone addiction had a significant negative impact on family and romantic relationships, particularly by decreasing the quality of face-to-face communication and increasing conflict levels. However, the study did not find a significant relationship between smartphone use and social loneliness, suggesting that digital interactions may partially substitute for face-to-face social interactions in certain contexts. However Güner et al. (2022), in their research among university students, reported a positive relationship between social media addiction and loneliness. Another meta-analysis found a weak positive relationship between loneliness and internet addiction, smartphone addiction, and digital

gaming addiction, with a moderate relationship observed between social media addiction and loneliness (Seki & Kurnaz, 2022). In addition to these studies, many others have reported a low relationship between problematic internet use or internet addiction and loneliness (Gülaçtı, 2020; Malas & Arıkan, 2022).

University students experience the most critical period for their future lives and careers during their years of study. It is clear that both their academic and social development during this period directly influence their success in professional life. Therefore, it is essential to manage time effectively and efficiently during university years. However, today, effective time management requires more self-management, self-control, and discipline. Digital tools and applications are used for a variety of purposes, including accessing information, as well as for entertainment, work, and education. For example, a video platform accessed for the purpose of obtaining information may also be used simultaneously for listening to music or passing the time. This situation can be explained by the following metaphor: A person enters a store intending only to buy a television remote. However, the store also offers products such as food, furniture, and textiles. Even though the person may not need these items, they may leave the store with a variety of products. Smartphones and digital applications are like living in this "store" at all times. Thus, avoiding the time traps of the digital age requires effective time management, effort, and awareness; otherwise, negative emotional and behavioral outcomes may occur. Research has shown that the inability to manage time effectively leads to outcomes such as guilt, unease, sadness, anxiety about falling behind, and self-blame (Tortumlu & Uzun, 2023). Moreover, the time traps of the modern era have been found to decrease tendencies toward self-forgiveness among university students (Uzun & Tortumlu, 2023).

In the context of the points discussed above, the importance of studying the relationship between the time traps of the modern era, loneliness, and social anxiety is emphasized. The relationship between these concepts can be examined from two different perspectives. From the first perspective, falling into time traps in the modern age can increase feelings of loneliness and social anxiety. That is, the rapid passage of time and constant busyness may lead to a sense of isolation and exacerbate social anxiety. From the second perspective, individuals who experience loneliness and high levels of social anxiety may be more susceptible to falling into the time traps of the modern era. These two approaches can theoretically be explained through the Social Cognitive Theory and the Compensatory Use Theory.

According to Social Cognitive Theory (Bandura, 1986), individuals' behaviors are shaped by learning from their environment and observations. The tendency to spend excessive

time in digital environments is influenced by the content and social norms encountered on digital platforms, which individuals observe in their social surroundings. University students are frequently exposed to idealized examples of social lives on social media and online platforms, which may lead them to compare their own lives to these examples. This constant exposure to carefully curated portrayals of others' success and happiness can amplify feelings of inadequacy, loneliness, and social anxiety. Research suggests that the more time individuals spend on social media, the more they may engage in upward social comparisons, which can increase negative self-perceptions (Vogel et al., 2014). For students caught in time traps, continuously observing others' social successes can create a distorted sense of social reality, leading to heightened loneliness and social anxiety. Social media addiction, characterized by compulsive use and emotional dependence on online interactions, further exacerbates these feelings by limiting face-to-face communication and increasing social withdrawal. As the time spent on such online platforms increases, students may experience a weakening of their face-to-face communication skills, and their desire to engage in real-world social environments may diminish. Studies have shown that excessive social media use can impair real-life social skills and contribute to feelings of social isolation (Kuss & Griffiths, 2017).

On the other hand, the Compensatory Use Theory suggests that individuals turn to specific media content to compensate for deficiencies or dissatisfaction in their lives (Weidman et al., 2012). This concept has been explored in several studies, which show that individuals who experience social anxiety or loneliness may use social media, binge-watching TV series, or consuming video content as a way to alleviate feelings of isolation and emotional distress (Kuss & Griffiths, 2017). In particular, students with social anxiety may find these digital platforms to be a safe space where they can engage in social interaction without the immediate pressure of face-to-face communication, as it allows for greater control over their social environment (Valkenburg & Peter, 2013). However, although these platforms may provide temporary relief, they can hinder the development of essential social skills and contribute to long-term feelings of loneliness and social isolation (Primack et al., 2017). This pattern of compensatory media use can create a cycle where individuals increasingly rely on digital interactions, further distancing themselves from in-person relationships and reinforcing their anxiety (Weidman et al., 2012). In particular, students with high levels of social anxiety are at a higher risk of developing social media addiction, which can exacerbate the very issues they are trying to escape from (Rosen et al., 2013).

Effective time management requires awareness of time traps. Students who prefer increased isolation and experience high social anxiety may be more likely to turn to digital tools. While these students may attempt to connect with the outside world through digital platforms, the superficial nature of these interactions and the lack of meaningful social connections can feed their deep loneliness and social anxiety. Additionally, social media and online communities create a constant need for comparison and validation, which can trigger psychological issues such as social anxiety and low self-esteem. Individuals with social anxiety experience fear and worry in social situations where they perceive they may be negatively evaluated or judged by others, potentially limiting their opportunities to form meaningful social relationships (Alden & Taylor, 2004; Hoffman, 2007; Rapee & Heimberg, 1997). As a potential consequence of maladaptive social beliefs, socially anxious individuals may prefer online interactions over face-to-face communication, which can increase the likelihood of more frequent online engagement (Erwin et al., 2004; Weidman et al., 2012). Those with high social anxiety and loneliness may use social media more frequently to compensate for the lack of face-to-face relationships (O'Day & Heimberg, 2021). As social anxiety levels increase, time management skills tend to decrease (Kaya et al., 2012). Particularly among university students, the interaction between psychological factors such as social anxiety, loneliness, and digital media usage can also affect their personal and academic lives. In this context, examining the relationships between social anxiety, loneliness, and the time traps of the modern era can be an important step toward improving the quality of life of these individuals and developing strategies to support their academic and social development.

Aim of the Study

The aim of this study is to examine the relationships between university students' levels of social anxiety, loneliness, and their tendency to fall into the time traps of the modern era. In line with this aim, the research questions of the study are as follows:

1. What are the levels of social anxiety, loneliness, and tendency to fall into the time traps of the modern era among university students?
2. Is there a significant relationship between university students' levels of social anxiety and loneliness?
3. Is there a significant relationship between university students' levels of social anxiety and their tendency to fall into the time traps of the modern era?

4. Is there a significant relationship between university students' levels of loneliness and their tendency to fall into the time traps of the modern era?

Methodology

This study was conducted to examine the relationships between university students' levels of social anxiety, loneliness, and their tendency to fall into the time traps of the modern era. In line with this objective, a correlational survey model was adopted as the research method. The correlational survey model is a research approach that aims to describe a situation as it exists in the past or present. In this model, the events, individuals, or objects of interest are studied within their natural conditions, and their current status is described in detail. Correlational research investigates how two or more variables are related to one another or how they change together, thereby revealing the degree of connection between the variables (Karasar, 2013).

The aim of selecting this model is to provide a more comprehensive analysis of the relationships between social anxiety, loneliness, and the tendency to fall into time traps. It is believed that the findings of this study will contribute to understanding how students can cope with social and psychological challenges in today's world and how these factors interact with one another.

Study Group

The study group of this research consists of 378 students enrolled at two different state universities. The average age of the study group is 21.7 years. Among the participants, 59.8% (n = 226) are female, and 40% (n = 152) are male. Of the participants, 3.7% (n = 14) are first-year students, 48.1% (n = 182) are second-year students, 46% (n = 174) are third-year students, and 2% (n = 7) are fourth-year students. Additionally, 3.7% (n = 14) are attending faculty, and 21.2% (n = 80) are enrolled in vocational schools.

Data Collection Process

In the data collection process, a demographic information form and an application form consisting of four different scales were prepared as an online form via Google Forms. The survey was shared with the participants after the purpose and scope of the research were explained to them in detail in the classes they were attending. This approach ensured that participants received comprehensive information about the purpose of the research and that a transparent process was followed. Participants filled out the survey voluntarily and submitted

their responses securely within the framework of anonymity provided by the online environment. Detailed explanations about the study were included at the beginning of the form; after reading this information, participants agreed by selecting the statement, "I have read the explanation, understood the purpose of the study, and voluntarily agree to participate," before proceeding with the survey. Following this consent, participants were included in the data collection process.

Data Collection Tools and Reliability-Validity Analyses

In this study, the data collection tools included a personal information form to gather demographic details of university students, the Time Traps Scale of the Modern Era, the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults, and the Social Anxiety Scale. Ethical approval for the research was obtained, and throughout the study, ethical principles and guidelines were strictly adhered to.

Personal Information Form. A personal information form was developed by the researchers to collect demographic information about the university students participating in the study. This form includes personal details such as gender, age, educational unit, and grade level.

Modern Era Time Traps Scale (METTS). The METTS was developed by Tortumlu and Uzun (2023) and is designed to assess the extent to which young adults are exposed to the time traps of the 21st century. The scale consists of 10 items and is presented in a 5-point Likert format. The items are rated on a scale from "[1] Does not reflect me at all" to "[5] Fully reflects me." Example items include, "I find myself watching many unrelated things while using video platforms (e.g., YouTube)" and "I delay tasks by getting involved in online chat group conversations (e.g., WhatsApp)." The total score on the scale ranges from 10 to 50, with higher scores indicating a higher level of exposure to time traps. The scale is unidimensional and explains 48.17% of the total variance, with a Cronbach's alpha coefficient of .82 (Tortumlu & Uzun, 2023).

To ensure the validity and reliability of the METTS for this study, validity and reliability analyses were first conducted. To provide evidence for the construct validity of the scale, confirmatory factor analysis (CFA) was performed using the AMOS 23 software. Based on the CFA results, modifications suggested by the program, including merging error terms of items 2, 3, and 4, and 5, were applied to achieve better model-data fit. The final results indicated

acceptable model fit ($\chi^2 = 114.596$, $df = 30$, $p = .000$, $\chi^2/df = 3.820$, $CFI = .92$, $IFI = .92$, $GFI = .94$, $RMSEA = .079$).

To assess the reliability of the scale, Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated. The overall internal consistency coefficient was found to be .79. Considering these values, it can be concluded that the scale is both valid (Kline, 2014) and reliable (Büyüköztürk, 2014) for use in this research.

Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA-S). The SELSA is a scale developed by DiTommaso and Spinner (1993, 1997) to measure the feeling of loneliness. This scale is designed based on Weiss's (1973) distinction between emotional isolation (emotional loneliness) and social isolation (social loneliness), and it follows a theoretical, multidimensional structure. The SELSA-S version consists of 15 items selected from the subscales of Social Loneliness and Emotional Loneliness (Emotional Romantic Loneliness and Emotional family emotional Loneliness) of the original SELSA (DiTommaso, 1997). Validity and reliability studies for adults were conducted by DiTommaso, Brannen, and Best in 2004.

This scale consists of a total of 15 items and includes three subscales. The Social Loneliness subscale includes items 2, 5, 7, 9, and 13. The Emotional Loneliness subscale includes items for family emotional Loneliness (FL) (1, 4, 8, 11, 12) and Romantic Loneliness (RL) (3, 6, 10, 14, 15). The emotional loneliness score is the sum of the scores from the family emotional and Romantic subscales. The total loneliness score is obtained by summing the scores from both social loneliness and emotional loneliness. Each item in the scale is rated on a Likert-type scale from 1 (strongly disagree) to 7 (strongly agree), reflecting the degree to which the statement corresponds to the individual's situation. Responses are marked according to the option that best fits the individual's situation. Among the 15 items, 6 are rated directly (1, 4, 7, 10, 13, 15), while 9 items are reverse-coded (2, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14). The total score range for the scale is from 15 to 105.

The Turkish adaptation of the SELSA-S was conducted by Akgül (2020) for validity and reliability. In the Turkish adaptation study, the fit indices from the confirmatory factor analysis (CFA) for the three-factor model of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults were found as follows: $\chi^2 = 428$ ($N = 447$, $df = 87$, $p = .000$), $\chi^2/df = 4.91$, $RMSEA = .09$, $SRMR = .08$, $TLI = .88$, $CFI = .90$. In the reliability analysis, the Cronbach's Alpha coefficient was found to be .83 (Akgül, 2020).

For this research, confirmatory factor analysis (CFA) was conducted using AMOS 23 to provide evidence of the scale's validity. Based on the results of the CFA, modification suggestions by the program were applied, including merging error terms of items 7 and 13 for the social loneliness dimension, items 1 and 4 for the familial emotional loneliness dimension, and items 10 and 15 for the romantic emotional loneliness dimension. After applying these modifications, the fit statistics were as follows: $X^2 = 346$, $df = 82$, $p = .000$, $X^2/df = 4.22$, $RMSEA = .08$, $IFI = .93$, $TLI = .90$, $CFI = .93$.

To assess the reliability of the scale, Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated. The overall internal consistency coefficient for the scale was found to be .80. The internal consistency coefficients for the subscales were as follows: Social Loneliness .86, Familial Emotional Loneliness .80, and Romantic Emotional Loneliness .84. Both the CFA fit indices and the reliability analysis results, including the Cronbach's alpha coefficient, indicate that the scale is valid and reliable for use in this research (Kline, 2014; Büyüköztürk, 2014).

Social Anxiety Scale (SAS). The Social Anxiety Scale (SAS) was originally developed by La Greca and Lopez (1998) with 18 items, and later revised to 12 items by Nunes, Ayala-Nunes, Pechorro, and La Greca (2018). The scale, designed with a 5-point Likert format, was adapted into Turkish by Can and Bozgün (2021). The SAS consists of three subscales: Fear of Negative Evaluation (FNE, the first four items), Social Fear and Discomfort in New Situations (SFDSNS, the next four items), and Social Fear and Discomfort in General Situations (SFDSGS, the last four items). In the analysis by Can and Bozgün (2021), the overall Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale was found to be 0.90, with the subscale coefficients being .92 for FNE, .87 for SFDSNS, and .78 for SFDSGS. Scores on the scale range from 12 to 60, with higher scores indicating a higher level of social anxiety.

For the validity of the scale in this research, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was conducted using the AMOS 23 program. Based on the CFA results, the program suggested modifications, including merging the error terms of items 1 and 3 in the FNE dimension. After these modifications, the following fit indices were obtained: $X^2 = 169$, $df = 50$, $p = .000$, $X^2/df = 3.39$, $RMSEA = .08$, $IFI = .95$, $TLI = .93$, $CFI = .95$.

To assess the reliability of the scale, Cronbach's alpha internal consistency coefficient was calculated. The overall internal consistency coefficient of the scale was found to be .90. The internal consistency coefficients for the subscales were as follows: .91 for FNE, .79 for SFDSNS, and .74 for SFDSGS. Both the CFA fit indices and the Cronbach's alpha coefficients

obtained in the reliability analysis indicate that the scale is valid and reliable for use in this study (Kline, 2014; Büyüköztürk, 2014).

Data Analysis. The data collected via Google Forms were initially coded in Excel. Subsequently, they were transferred to SPSS 21 software for analysis preparation. Before proceeding with statistical analyses, the normality of the data was assessed. According to Büyüköztürk (2014), when the sample size exceeds 50, the Kolmogorov-Smirnov test should be used, whereas if the sample size is below 50, the Shapiro-Wilk test results should be examined. Since the sample size in this study is greater than 50, the Kolmogorov-Smirnov test was applied, and its p-value was found to be less than 0.05. This result suggests that the data do not follow a normal distribution. However, Tabachnick and Fidell (2013) state that if the skewness and kurtosis values are within the range of -1.5 to +1.5, the data can still be considered as normally distributed. For the scales used in this study, the skewness and kurtosis values were calculated as follows: for the Modern Age Time Traps Scale, skewness = -0.09 and kurtosis = -0.13; for the Social Anxiety Scale Short Form, skewness = 0.34 and kurtosis = -0.29; and for the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults, skewness = 0.51 and kurtosis = 0.28. Based on these results, it was determined that parametric tests were appropriate for the analysis.

Therefore, during the data analysis process, frequency and percentage calculations were performed, and Pearson Correlation Analysis was used to examine the relationships between variables. The significance level for all statistical analyses was set at $p < 0.05$.

Findings

The first research question pertains to the levels of social anxiety, loneliness, and the tendency to fall into the time traps of the modern age among university students. Table 1 presents the findings related to the average scores of the Modern Age Time Traps Scale, the Social Anxiety Scale and its subdimensions, and the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults and its subdimensions.

Table 1. Mean Scores of Total Points

Scales and Subdimensions	N	Minimum	Maximum	\bar{x}	Ss
METTS	378	1	5	2.80	.629
SAS Total	378	1	5	2.68	.787
FNE	378	1	5	2.70	1.02
SFDSNS	378	1	5	2.95	.913
SFDSGS	378	1	5	2.42	.821

SELSA-S Total	378	1	7	3.17	.971
SL	378	1	7	2.70	1.20
EFL	378	1	7	2.33	1.27
ERL	378	1	7	4.50	1.80

METTS: Modern Era Time Traps Scale; **SAS:** Social Anxiety Scale; **FNE:** Fear of Negative Evaluation; **SFDSNS:** Social Fear and Discomfort in New Situations; **SFDSGS:** Social Fear and Discomfort in General Situations; **SELSA-S:** Social and Emotional Loneliness Scale for Adults; **SL:** Social Loneliness; **EFL:** Family Emotional Loneliness; **ERL:** Romantic Loneliness.

When the average scores in Table 1 are examined, it is observed that participants' tendency to fall into the time traps of the modern age is generally above the middle level ($\bar{x} = 2.80$). In contrast, their social anxiety levels are generally at the middle level ($\bar{x} = 2.68$). Looking at the subdimensions of the social anxiety scale, it can be seen that the "fear of negative evaluation" score is above the middle level ($\bar{x} = 2.70$), while the "social fear and discomfort in general situations" score is below the middle level ($\bar{x} = 2.42$). On the other hand, the "social fear and discomfort in new situations" dimension shows a higher average (above average) than the other dimensions of social anxiety ($\bar{x} = 2.95$).

The average levels of social and emotional loneliness are generally below the middle level ($\bar{x} = 3.17$). Within the social and emotional loneliness scale, the "family-emotional loneliness" subdimension has the lowest average (below average) ($\bar{x} = 2.33$). Similarly, the "social loneliness" dimension is also below average ($\bar{x} = 2.70$). However, the "romantic-emotional loneliness" dimension has a higher average (above average) compared to the other subdimensions ($\bar{x} = 4.50$).

The 2nd, 3rd, and 4th research questions are concerned with explaining the relationships between modern age time traps, loneliness, and social anxiety. In this context, the relationships between the variables were examined using Pearson Correlation Analysis, and the results are shown in Table 2.

Table 2. Pearson Product-Moment Correlations for the Research Variables

Variables	METTS	SAS	FNE	SFDSNS	SFDSGS	SELSA-S	SL	EFL	ERL
METTS	1								
SAS	0.365**	1							
FNE	0.356**	0.868**	1						
SFDSNS	0.334**	0.856**	0.594**	1					
SFDSGS	0.233**	0.836**	0.582**	0.605**	1				
SELSA-S	0.044	0.368**	0.306**	0.297**	0.344**	1			
SL	0.002	0.367**	0.283**	0.263**	0.410**	0.687**	1		
EFL	0.097	0.323**	0.231**	0.256**	0.353**	0.684**	0.522**	1	
ERL	0.001	0.121*	0.142*	0.123*	0.33**	0.671**	0.072	0.337**	1

When Table 2 is examined, it can be observed that the relationships among the research variables range from .001 to .868. To indicate a multicollinearity issue, the relationships must

not exceed the reference value of .90 (Ullman, 2013). Based on these results, it can be concluded that the model does not present multicollinearity problems.

The relationship between the variables was examined using Pearson's correlation coefficient analysis. For the second research question, a significant positive relationship was found between loneliness and social anxiety ($r = 0.368, p < .05$). For the third research question, a significant positive relationship was also observed between the time traps of the modern age and social anxiety ($r = 0.365, p < .05$). Regarding the final research question, no significant relationship was found between the time traps of the modern age and loneliness ($r = 0.044, p > .05$). In summary, while the time traps of the modern age are positively and significantly related to social anxiety, they do not have a significant relationship with loneliness. Loneliness and social anxiety, on the other hand, are positively and significantly related.

Discussion

Today, the time traps of the modern age are not limited to social media alone. Extended periods spent on video games and platforms like YouTube can also hinder students' ability to manage their time effectively. This can result in students losing valuable time that should be dedicated to their studies and lead to imbalances in their daily lives. Digital addiction and time traps may have increasingly negative effects on students' academic performance, personal development, and psychological well-being. For example, time spent on social media platforms, initially intended for entertainment or information gathering, can gradually turn into hours of activity. This situation can prevent students from using their time productively. Feelings such as "FOMO" (Fear of Missing Out) can further increase social media usage.

Achieving goals requires efficient time management and awareness of time traps. Individuals who fall into time traps are more likely to engage in procrastination (Tortumlu & Uzun, 2024). The tendency to fall into time traps and poor time management is becoming a widespread issue, especially among university students. This not only leads to various psychological disorders but can also lay the foundation for a range of other challenges in students' academic and social lives. Therefore, examining how university students fall into the time traps of the modern age and how these traps interact with their emotional states is critical for their academic and social success.

The aim of this study was to determine the levels of social anxiety, loneliness, and the tendency to fall into the time traps of the modern age among university students, as well as to

examine the relationships among these variables. The results revealed that university students' tendency to fall into the time traps of the modern age was above average. This finding is consistent with results from similar studies in the literature (Uzun & Tortumlu, 2023; Tortumlu & Uzun, 2024). It can be said that university students have deficiencies in combating and raising awareness about the time traps of the modern age. Several factors may explain the emergence of this result. Social media platforms, in particular, serve as powerful tools for identity construction and the pursuit of social validation, especially for individuals in university age. At this stage of life, individuals may continuously subject themselves to social evaluation by comparing online social interactions with their real-world social successes. This can lead them to spend most of their time on digital platforms, neglecting their personal and social responsibilities. Time spent in the pursuit of identity and a sense of belonging can thus become a time trap. Indeed, the amount of time individuals spend on screens has been increasing year by year (Twenge, 2017).

The results of the study revealed that university students' levels of social anxiety were moderate, while their levels of loneliness were below average. The moderate levels of social anxiety suggest that students sometimes experience anxiety and worry in social interactions, but this anxiety is not constant or highly intense. The university environment is a period of intense social interactions and identity development. Therefore, moderate anxiety levels can be viewed as a natural part of the integration process into the social environment. On the other hand, the below-average levels of loneliness indicate that students generally have satisfactory social connections, and the feeling of loneliness may be less of an issue than social anxiety. University students typically find opportunities to create social networks and form friendships, which may help keep feelings of loneliness at lower levels.

Another finding of the study revealed that there was no significant relationship between university students' tendency to fall into the time traps of the modern age and their feelings of loneliness. This suggests that students' feelings of loneliness do not lead to a greater tendency to fall into time traps, nor does being caught in time traps increase their feelings of loneliness. Loneliness is more often related to a lack of social support, low social interaction, or difficulties in face-to-face relationships. Therefore, loneliness may not be directly associated with time spent on digital platforms. For instance, an individual may spend a lot of time on digital platforms such as social media or the internet but still maintain strong face-to-face relationships and not experience loneliness. This suggests that feelings of loneliness can stem from various factors, and therefore, time spent in digital environments may not be related to loneliness.

Twenge (2017) has argued that screen time has a more detrimental effect compared to previous generations and has pointed out that feelings of loneliness have increased since 2007, with a notable rise in 2011. However, it can also be argued that the need for face-to-face interactions has decreased in modern times. Feelings of loneliness typically arise when individuals' relational expectations are unmet. The fulfillment of these expectations in online, virtual environments may explain why loneliness is not associated with the time traps of the modern age.

Finally, the study found a significant positive relationship between university students' tendency to fall into the time traps of the modern age and their levels of social anxiety. In other words, students who fall into time traps more frequently also experience higher levels of social anxiety. This suggests that, in addition to struggling to manage their time effectively due to digital media and other distractions, these students may also experience anxiety and stress in social interactions. Indeed, research has shown that increased screen time is associated with higher levels of anxiety and depression (Twenge, 2017). Falling into time traps may cause individuals to become more cautious and anxious in their social relationships, as they may feel inadequate or anxious due to the lack of time they can devote to social interactions. Therefore, the increase in social anxiety among students who spend excessive time in digital environments could also create challenges in their face-to-face relationships.

From a different perspective, this result may also suggest that students with higher levels of social anxiety are more likely to fall into time traps. Social anxiety may lead students to avoid or delay social interactions, which could then result in them spending more time on digital media and other distractions. This situation implies that individuals with high social anxiety may not only struggle to use their time effectively but may also spend more time in virtual environments to avoid social interactions.

Limitations and Suggestions

As with any scientific study, the present research has certain limitations; these limitations should be considered when interpreting the findings and assessing their generalizability. The study was conducted at two public universities with a total of 378 students. Therefore, the findings are limited to the students of these two universities and cannot be generalized to all university students. Research conducted at different universities, departments, or among groups with different demographic characteristics could increase the diversity and generalizability of the results. Secondly the universities involved in this study may be situated

within a specific cultural and social context, and students' lifestyles, values, and issues may differ across various cultural or social environments. This may limit the generalizability of the findings to different geographical regions or types of universities. Additionally, data in the study were collected through surveys using scales. The content of the survey collects data through a specific set of questions. While this may be an appropriate method for measuring students' emotional states such as time traps, loneliness, and social anxiety, a more in-depth and multi-dimensional understanding would require the use of qualitative or mixed methods (e.g., interviews, focus groups, etc.). Lastly, the cross-sectional design of the study should be considered as a limitation, as it restricts the examination of causal relationships.

The findings of this study emphasize the relationship between modern age time traps and social anxiety, suggesting that university students' time management skills may have a significant impact on their psychological well-being. Based on these results, several interventions can be implemented to positively influence students' time management and mental health.

First and foremost, raising awareness about the negative effects of digital media and screen addiction is essential. Educational programs should be developed to inform students about how excessive screen time can impact their mental health and productivity, and strategies should be created to help them avoid time traps. Furthermore, workshops, seminars, and group activities aimed at enhancing self-management, self-control, and motivation should be organized to help students strengthen these crucial skills. These activities can support students in managing stress, improving attention control, and boosting motivation.

To reduce social anxiety and improve students' social skills, increasing the activity of university clubs may be a beneficial step. Students should be provided with opportunities for face-to-face interactions through these clubs, and group work and events that support the development of social skills should be encouraged. In addition, a more comprehensive evaluation model that considers not only students' academic achievements but also their participation in social activities and events could be established. Such a holistic assessment model would allow for the integrated tracking of students' academic and social development.

Finally, students should be taught effective time management strategies, including daily planning, prioritization, and focus techniques. Additionally, utilizing application-based time tracking software and digital tools can help students develop efficient study habits.

For future research, longitudinal study designs are recommended to explore the relationship between time management skills, social anxiety, and loneliness in greater depth. Furthermore, conducting studies that examine how the relationship between time traps and psychological health manifests across different demographic groups and cultural contexts would contribute to broadening the understanding of this issue. This approach could help confirm the current findings and provide more generalizable insights.

References

- Akgül, H. (2020). Yetişkinler için Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği'nin (SELSA-S) Türk kültürüne uyarlaması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(21), 54-69.
- Alden, L. E., & Taylor, C. T. (2004). Interpersonal processes in social phobia. *Clinical Psychology Review*, 24(7), 857-882.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ, 1986(23-28), 2.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (19.Basım). Pegem Akademi.
- Can, F., & Bozgün, K. (2021). Sosyal Kaygı Ölçeği Kısa Formunun Türkçeye uyarlanarak psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 156-168.
- Dhanapal, S., Vashu, D., & Subramaniam, T. (2015). Perceptions on the challenges of online purchasing: a study from "baby boomers", generation "X" and generation "Y" point of views. *Contaduría y administración*, 60, 107-132.
- DiTommaso, E. (1997). *Assessing an attachment model of loneliness: The relationship between attachment style, chronic loneliness, and coping*. Unpublished dissertation, the University of New Brunswick, Fredericton.
- DiTommaso, E., & Spinner, B. (1993). "The development and initial validation of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA)". *Personality and Individual Differences*, 14, 127-134.
- Erwin, B. A., Turk, C. L., Heimberg, R. G., Fresco, D. M., & Hantula, D. A. (2004). The Internet: home to a severe population of individuals with social anxiety disorder? *Journal Of Anxiety Disorders*, 18(5), 629-646.
- Gezgin, D. M., Ümmet, D., & Hamutoğlu, N. B. (2020). Üniversite öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığı: çok boyutlu yalnızlığın yordayıcı rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(2), 317-329.
- Gülaçtı, F. (2020). İnternet bağımlılığı ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkisi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 213-229.
- Güner, T. A., Demir, İ., & Erdem, S. (2022). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ile akademik öz yeterlik ve yalnızlık arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 508-518.

- Hofmann, S. G. (2007). Cognitive factors that maintain social anxiety disorder: A comprehensive model and its treatment implications. *Cognitive Behaviour Therapy*, 36(4), 193-209.
- Kaya, H., Kaya, N., Palloş, A. Ö., & Küçük, L. (2012). Assessing time-management skills in terms of age, gender, and anxiety levels: A study on nursing and midwifery students in Turkey. *Nurse Education in Practice*, 12(5), 284-288.
- Kline, RB (2015). *Principles and practice of structural equation modeling* (4.Basım). Guilford Publications.
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 311.
- La Greca, A. M., & Lopez, N. (1998). Social anxiety among adolescents: Linkages with peer relations and friendships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(2), 83-94.
- Levickaite, R. (2010). Generations X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania). *LIMES: Cultural Regionalistics*, 3(2), 170-183.
- Malas, E. M., & Arıkan, S. (2024). Kişiler Arası İlişki Duyarlılığı ve Yalnızlığın Problemlili İnternet Kullanımı Üzerindeki Rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(3), 1293-1306.
- Nunes, C., Ayala-Nunes, L., Pechorro, P., ve La Greca, A. M. (2018). Short Form of the Social Anxiety Scale for Adolescents among community and institutionalized Portuguese youths. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 18(3), 273-282.
- O'Day, E. B., & Heimberg, R. G. (2021). *Social media use, social anxiety, and loneliness: A systematic review*. *Computers in Human Behavior Reports*, 3, 100070.
- Primack, B. A., Shensa, A., Sidani, J. E., Whaite, E. O., yi Lin, L., Rosen, D., ... & Miller, E. (2017). Social media use and perceived social isolation among young adults in the US. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(1), 1-8.
- Rapee, R. M., & Heimberg, R. G. (1997). A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia. *Behaviour Research and Therapy*, 35(8), 741-756.
- Rosen, L. D., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2013). Facebook and texting made me do it: Media-induced task-switching while studying. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 948-958.

-
- Seki, T., & Kurnaz, M. F. (2022). Bireylerin dijital bağımlılıkları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Bir meta-analiz çalışması. *Educational Academic Research*, (45), 24-34.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tortumlu, M., & Uzun, K. (2023). 21. yüzyılın zaman tuzaklarına yönelik bir ölçek geliştirme çalışması: Modern çağın zaman tuzakları ölçeği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 552-569.
- Tortumlu, M., & Uzun, K. (2024). *Genç yetişkinlerdeki akademik erteleme eğiliminin yordayıcısı olarak modern çağın zaman tuzakları: Akademik ertelemenin çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmesi*. A. Novruzov & G. Mukhamedov (Ed.), 9th International education and innovative sciences congress full text book içinde (ss. 127-140). IKSAD Publications.
- Tortumlu, M., Uzun, K., & Yanık, A. (2021). Time traps of the modern age: Views of young adults about time management. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 11(3), 377-396.
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy and completely unprepared for adulthood and what that means for the rest of us*. Simon and Schuster.
- Ullman, J. B. (2013). *Structural equation modeling*. B. G. Tabachnick & L. S. Fidell (Ed.), *Using multivariate statistics* içinde (ss. 681-785). Boston, MA: Pearson.
- Uzun, K., & Tortumlu, M. (2023). Genç Yetişkinlerin Modern Çağın Zaman Tuzakları ile Kendini Affetme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 860-892.
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Social consequences of the Internet for adolescents: A decade of research. *Current Directions in Psychological Science*, 18(1), 1-5.
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4), 206.
- Weidman, A. C., Fernandez, K. C., Levinson, C. A., Augustine, A. A., Larsen, R. J., & Rodebaugh, T. L. (2012). Compensatory internet use among individuals higher in social anxiety and its implications for well-being. *Personality and Individual Differences*, 53(3), 191-195.
- Weiss, R.S. (1973). *Loneliness: The experience of emotion and social isolation*. Cambridge: MIT Press.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Maksim Gorki'nin Artamatovlar Eserinde Rusya'da Sanayileşme

Industrialisation In Russia In Maxim Gorky's Artamatovs

Sevra Fırncioğulları*

Özet

Bu çalışma Rus ve Dünya edebiyatı içinde büyük yeri olan Maksim Gorki'yi genel olarak tanıtmaya ve yazarın *Artamatovlar* eserini sanayileşme bağlamında analiz etme amacı taşımaktadır. Gorki 68 yıllık yaşamına onlarca eser sığdırmış ve çoğunda yoksulluk, işçi sınıfı, Sanayi Devrimi, Bolşevik Devrimi, Çarlık Rusya'sı ve toplumu, toplumun ötekilerinin yaşam şartları gibi gerçeklikleri ele almıştır. Kendi biyografisini içeren eserler de kaleme alan yazarın söz konusu eserleri yine benzer öykülerle doludur. Zira Gorki, sekiz yaşında çalışmak zorunda kalmış ve çok kısa süre okula gidebilme olanağı bulmuştur. Çocuk yaşta çalışmaya başlaması ve yaşam şartlarının ağırlığı nedeniyle Gorki adını almış ve bu nedenle ilk proleter yazarı olarak tanımlanmıştır. Gorki'nin *Artamatovlar* eseri Rusya'da sanayileşme hamlesini tarihsel süreç içinde adım adım işleyen bir eserdir. Eserde fabrikatör bir ailenin yaşamı üzerinden Rusya'da sanayileşme olgusu, Çarlık rejimi ile Bolşevik Devrimi'ne kadarki süreç işlenmiştir. Yazar dönemsel değişimi ve toplumsal koşulları üç kuşak fabrikatör bir ailenin yaşamı üzerinden kurgulamıştır. Bu çerçevede çalışma söz konusu tarihsel değişimi ele alan eseri sanayileşme gerçekliği bağlamında analiz etmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Sözcükler: Gorki, Sanayileşme, Kapitalizm, Bolşevik Devrimi, Edebiyat Sosyolojisi.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Doç.Dr., sevrafirinci@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1052-6092.

Atıf/Citation: Fırncioğulları, S. (2025). Maksim Gorki'nin Artamatovlar Eserinde Rusya'da Sanayileşme. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 93-107.

Geliş/Received: 07.12.2024

Kabul/Accepted: 23.01.2025

Abstract

This study aims to introduce Maksim Gorky, who has a great place in Russian and world literature, in general and to analyse the author's *The Artamanovs* in the context of industrialisation.

Gorky packed dozens of works into his 68 years of life and in most of them he dealt with realities such as poverty, the working class, the Industrial Revolution, the Bolshevik Revolution, Tsarist Russia and society, and the living conditions of the others in society. The works of the author, who also wrote his own biography, are full of similar stories. Gorky had to work at the age of eight and had found opportunity to go to school for a very short time. Due to his starting to work at a young age and the severity of his living conditions, he took the name Gorky and was therefore defined as the first proletarian writer. Gorky's *The Artamanovs* is a work that deals with the industrialisation move in Russia step by step in the historical process. In the work, the phenomenon of industrialisation in Russia, the Tsarist regime and the process until the Bolshevik Revolution are covered through the life of a factory owner family. The author has fictionalised the periodic change and social conditions through the life of a family of three generations of factory owners. In this framework, the study aims to analyse the work dealing with this historical change in the context of the reality of industrialisation.

Keywords: Gorky, Industrialisation, Capitalism, Bolshevik Revolution, Sociology of Literature.

Giriş

Bu çalışma Maksim Gorki'nin ünlü *Artamanovlar* eserinin Sovyet Rusya'da sanayileşme bağlamında analizini içermektedir. Söz konusu analiz dönemin sosyal ve politik şartlarını ortaya koyan, dolayısıyla ekonomi ve siyaset alanlarını doğrudan ilgilendiren edebi eser üzerinden bir sosyal gerçekliğin analizidir. Çalışmada yazarın *Artamanovlar* eseri sanayileşme bağlamında analiz edilmiş aynı zamanda yazarın yaşamöyküsü tanıtılmıştır. Ayrıca dönemin politik şartları, sosyal koşulları ve bu koşullar içerisinde yazarın duruşuna da yer verilmiştir. Çalışma bu bağlamda yazarın yaşamından biyografik izlekleri de ortaya koyarken Rusya'da Sovyet rejimi ile Çarlık dönemi arasındaki politik iklimi ortaya koyan edebiyat üzerinden sosyal gerçekliğin analizini içermektedir. Dolayısıyla söz konusu dönemdeki sosyal ve siyasi gelişmelerin kırılışlarını romanın karakter simgeleri üzerinden ortaya koymaktadır. Yazarın bakış açısı kadar dönemin gerçeklerinin de işlendiği *Artamanovlar* eserinde sosyalizmin en önemli deneyimlerinden biri olan Sovyet Rusya'daki yaşam şartları, yeni rejim denemesiyle değişen hayatlar ve değişimle birlikte ortaya çıkan insan trajedileri işlenmiştir. Çalışmada eser analiz edilirken simge karakterlerin anlam yükleri yorumlanmış dolayısıyla göstergebilimden yararlanılmıştır. Göstergebilim çerçevesinde romanda işlenen herhangi bir sosyal gerçeklik simgesel okumayı zorunlu kılar. Buna göre işlenen gerçeklik bağlamında her roman karakteri yer verilen gerçekliğin anlamıyla donanmış bir simgedir. Ve söz konusu simgeler olay örgüsü içinde kimi zaman birbirlerini tamamlayan kimi zaman dönüştüren bir yapıya sahiptirler. Bu doğrultuda zaman zaman iki zıt simge roman içinde karşı karşıya getirilir ve bu simgeler birbirini dönüştürüp yıkarak romanın ana mesajını ortaya koyar. Bu bağlamda eser incelenirken roman karakterlerinin anlam yükleri ve birbirleri üzerindeki dönüştürücü etkileri ile ortaya konularak simgesel bir okuma yapılmıştır. Ve bu yöntem kullanılarak romanın ana mesajı da ortaya konulmuştur.

1. Bir İnsan ve Yazar Olarak Maksim Gorki

Maksim Gorki, Rus ve Dünya edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir. Yazarın yapıtlarına bakıldığında sanayileşme, kapitalizm, sınıfsal eşitsizlikler, sosyalizm, Rus devrimi, yoksulluk gibi konuları kaleme aldığı ve eserlerinde temalaştırdığı söylenebilir. Yaşamı süresince oldukça zor yaşam koşullarından geçen yazar, beş yaşında öksüz kalmış ve sekiz yaşında çalışmaya başlamıştır. Bakış açısını, yaratıcılığını ve eserlerindeki güçlü betimlemeleri en çok etkileyen durumun anneannesinin şefkati, masallarıdır. Masalların etkisi kadar sekiz yaşında çalışmak zorunda kalmasıyla karşılaştığı zor hayat şartları da kurgu ve olay örgüsündeki betimlemelerinde güçlü etkiye sahiptir. Yaşamı mücadele ve yoksulluk içinde

geçen yazar, ilerleyen yıllarda Rusça'da acı anlamına gelen Gorki ismini kullanmaya başlar. Gerçek adıysa Aleksey Maksimoviç Peşkov'dur.

Gorki, çocuk yaşta çalışmaya başlamış, böylece işçi sınıfının yaşamını ve yoksulluğu doğrudan deneyimlemiş ve gözlemlemiştir. Bu gerçeklikler daha sonra onun eserlerinin ana teması haline gelecektir. Sadece birkaç ay okula gitme şansı bulan Gorki'nin "Çocukluğum", "Benim Üniversitelerim" ve "Ekmeğimi Kazanırken" gibi eserleri biyografik nitelikte olup kendi yaşamından kesitleri konu edinen yapıtlardır. "Gorki, yaşamını üç ciltlik olan özyaşam öyküsü olan "Çocukluğum", "Ekmeğimi Kazanırken" ve "Benim Üniversitelerim"de anlatır. Birçok kısa öyküsünde Gorki'nin kendi yaşamından sahnelere rastlanır" (Gorki, 2022: 5).

Kuşkusuz yazar kendi yaşamını anlatırken içinde bulunduğu toplumsal koşulları ve bu koşullar içinde karşılaştığı insanların yaşam trajedilerini de kaleme almıştır. Yazarın yaşamına bakıldığında çok büyük olanaksızlıklar içinde yetişen bir edebiyat dehası olduğunu belirtmek gerekmektedir.

"Beş yaşındayken babası öldü. Annesinin yeniden evlenmesinden sonra büyükannesi ve büyükbabası tarafından büyütüldü. Boyacılık yapan büyükbabasının işleri iyi gitmiyor, bu nedenle çocuğa kötü davranıyordu. Yalnızca anneannesinden şefkat görmüştü. Acılar içinde geçen çocukluğu ve gençliği nedeniyle daha sonra kendine Rusça'da acı anlamına gelen Gorki adını seçti. Çocukluğu yoksulluk içinde geçtiğinden ve gençliğinde hayatını işçilik yaparak kazandığından, Rus edebiyatında en büyük proleter yazar olarak kabul edilir (Gorki, 2022: 6).

Gorki'nin ilk romanı 1899'da basılan *Foma* adlı eseridir. Ancak toplumcu gerçekçilik akımı içinde anılan yazarın söz konusu akımı temsil eden en güçlü yapıtı *Ana* romanıdır ve 1906'da basılan bu roman, Rus Devrimi'ne adanmış en güçlü yapıt olarak bilinmektedir.

Gorki, edebiyat tarihinde toplumcu gerçekçi sanat akımı içinde yer alan en önemli isimlerden biri olarak kabul edilir. "Toplumcu gerçekçilik bir amaç uğruna ortaya çıkmıştır; halkın ve komünist hükümetin hedefleri ele alınarak edebiyatın bu yönde hizmet etmesi amaçlanmıştır. Kısacası, belli bir güdümlerle ortaya çıkan bu anlayış, edebiyatın gücünü kullanarak yeni devlet anlayışını ve komünist düzeni benimsetmeyi, halkı güdümlenmeyi ve yönlendirmeyi amaç edinmiştir" (Dinç, 2023: 16).

"Maksim Gorki'nin Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşmada özetlenen ilkelerden birisi, sanatın "eğitsel bir işlevle yüklü olduğu" ve "sosyalist bireyselliğin geliştirilmesinin bu edebiyatın ana amacı olduğu" ilkesidir (Kahraman'dan aktaran Dinç, 2023: 16).

Toplumsal gerçeklikleri tüm çıplaklığı ve derinliği ile işliyor olması ve toplumun gittikçe yozlaşan ve çürüyen yanlarına ayna tutması yazarın, sınıfsal gerçeklikleri ele alarak temalaştırmasının sonucudur. Farklı toplumsal sınıflardan yarattığı kahramanlar ile Gorki, toplumun gerçekliğini, bireylere sınıflar içinde biçtiği rolleri, bu roller içinde geçip giden trajik öyküleri konulaştırır. Trajediler, sınıfsal eşitsizlikler ve bunu yarattığı adaletsizlikler, farklı kahramanlar karşı karşıya getirilerek işlenir. Gorki'nin dehası acımasız yaşam şartları içindeki kişilerle refah içinde yaşamını sürdüren karakterleri olay örgüsü içinde karşı karşıya getirerek toplumsal gerçekliğin acı yüzünü resmetmesinde yatar. Kalemde yaşamın en acımasız, trajik ve sert tarafları, en yoğun duygular ve insani zayıflıklarla birlikte işlenir ve bunlar birbirine yakın duran gerçeklikler olarak resmedilir. Gorki'nin eserlerinde insanın karanlık yanıyla masumiyetini birlikte işlediğini ve öykülerinde bir araya getirdiğini belirtmek mümkündür. Yazarın işlediği gerçeklikler içinde en derin şekilde yoksulluğu ve yoksul sınıfları ele aldığı söylenebilir. Sınıfsal uçurumlara bağlı büyük insan trajedileri onun yapıtlarının neredeyse tümünde resmedilir. Bunun nedeni kuşkusuz çocuk yaşta çalışmaya başlaması ve bu toplumsal gerçeklikleri yaratan sınıflar içinde yaşamaya başlamasıdır. Yazar sanayi devrimiyle birlikte en yoksul kesim haline gelene emekçi kesimi işçi sınıfını, işçi ailelerini, toplumun içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve politik gerçeklikleri ele alır. Toplumsal gerçeklikleri yoksulluk içindeki hayatlar üzerinden aktarır ki bunlar çoğunlukla işçi sınıfından aileler ve kişilerdir.

Gorki, Çarlık Rusya'sındaki sınıfsal farklılıkları, ekonomik sıkıntıları, aile içi dinamikleri ve toplumsal değişim için zorluklarla ve cesaretle verilen mücadeleyi ele alırken işçi sınıfındaki insanların yaşam koşullarını ve günlük yaşamlarını gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme almıştır... Yazar, ekonomik yoksunluğun beraberinde sosyal yozlaşmayı da getirdiğini gözler önüne serer. Bu durumun sorumlusu olarak Çarlık sistemi ve kapitalizmi gösterir. (Dinç, 2023: 19, 20).

Yazarın eserleri genel anlamda toplumun değişim geçiren yönüne odaklıdır. Özellikle emekçi sınıf ve bu sınıfın içinde yer aldığı emek sermaye çelişkisi, yoksulluk gibi gerçeklikler eserlerinin ana konusudur. Buna bağlı olarak karakterleri de emekçi işçi sınıfından kişiler, yoksullar, toplumun ötekileri ve en dipte yaşamaya çalışan kesimlerden meydana gelmektedir. Bu hikâyelerde tüm klasiklerde rastlanan temel gerçeğe vurgu yapar. Bireyin ahlaki yükselişi, empati ve sevgi toplumda en dipte olan insanı bile çekip kurtaracak olan gerçekliklerdir.

En sarsıcı eserlerinden *Bosiyaklar*, toplumun görünmeyen, yaşamın en zor kıyılarında mücadele edenleri anlatır. Hiçbir yere ait olmayan ve hiçbir yere ait hissetmeyenlerin öyküleri anlatılır bu eserde. Yokluk veya yoksulluktan ötede yaşayıp giden hayatlardır bunlar... *Bosiyaklar*, yaşamın kıyılarında geçen çok çetin öykülerdir ve insanın maddi

manevi en diplerdeki halinde bile ışıldayan umudun hikâyeleridir (Fırıncioğulları, 2024: 47).

Gorki tanık olduğu ve bizzat yaşadığı yoksulluğun sorumlusu olarak Çarlık rejimi ile sanayi devriminin yarattığı kapitalizmi sorumlu tutar. Bu yönüyle politik fikirlerinin kendi yaşam koşullarından etkilenerek oluştuğunu belirtmek mümkündür. Bolşevik Devrimi'ni destekler ve Çarlık rejimine muhalif bir tutum takınır ve bu nedenle defalarca tutuklanır.

2. Sovyet Rusya ve Bolşevik Devrimi

Bilindiği gibi, Bolşevik Devrimi, Dünyanın ilk sosyalist devletinin kuruluş sürecinin başlangıcını tanımlayan tarihsel değişim noktasıdır. “Lenin önderliğinde 1917’de gerçekleştirilen Ekim Devrimi insanlık tarihinde önemli bir dönemdir. Ardından Çarlık Rusya’sı yıkılmış ve Sovyetler Birliği kurulmuştur” (Gökdeniz, 2016: 440). Devrim, sosyal, siyasal ve ekonomik birçok köklü dönüşümü önceleyen temellere dayanmış ve halk hareketi ile birlikte gerçekleşmiştir.

Dünyanın ilk ve en büyük Sosyalist Devleti olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasına giden süreçte ekonomik ve siyasal temellerin atılmasını sağlayan, 1917 Rus Devrimi olarak da anılan Ekim Devrimi, Vladimir Lenin'in “ekmek, barış, özgürlük” sloganı altında gelişmiş bir halk hareketidir. 1905 Rus Devrimi'nin devamı niteliğinde olan bu İhtilal, öncelikle Rusya coğrafyasında Petrograd (Petersburg) şehrinde ilk kıvılcımlarını yaymaya başlamış daha sonra ise tüm Dünya'nın kaderini değiştirecek 20.yüzyılın en önemli siyasal ve toplumsal olaylarından biri olarak kabul edilmiştir (Armaoğlu, 1999: 71).

Bolşevizm'i ortaya çıkaran sosyal, ekonomik, siyasal, küresel birçok neden bulunmaktadır. Ancak devrimin ortaya çıkış sürecinde en etkili olan durum sanayi devrimi sonrası Marks'ın geniş kitlelere yayılan fikirleri ve ideolojisidir. Marksizm güçlü bir ideoloji olarak ortaya çıkmış ve neredeyse dünyadaki tüm ülkelerde yankı bulmuştur. Farklı ülkelerin aydın kesimleri ideolojinin imkânı üzerine konuşmaya, düşünmeye ve yazmaya başlamıştır. Benzer bir süreç Rusya'da da ortaya çıkmıştır. Marksizm Rusya'da oldukça etkili olmuş böylelikle Bolşevik devriminin tohumları bu coğrafyada yeşermeye başlamıştır.

“XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da Marksizmin ortaya çıkması, Rus aydınları arasında bu ideolojinin geniş bir şekilde yayılması sonucunu doğurmuştur. Nitekim 1898'de Rusya'da Marksist nitelikte Sosyal Demokrat İşçi Partisi kurulmuş ve daha sonra bu parti, örgütlenme biçimi hususundaki anlaşmazlıktan dolayı, Bolşevik ve Menşevik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılığa karşın her iki grup da içerden ve dışarıdan Rusya'da Marksist akımın güçlenmesi için yoğun faaliyette bulunmaya

başlamışlardır. Bu faaliyetlerin sonucu olarak, Menşevik Troksky'nin önderliğinde 1905 yılında Petersburg'da bir ayaklanma çıkarılmış ve bu ayaklanmanın neticesinde Petersburg ve Moskova'da İşçi Sovyetleri kurulmuştur” (Sander, 1989: 389).

Bolşevik Devriminin gerçekleşmesi Çarlık Rusya'sında Devrimi destekleyenlerle muhafazakârlar arasında uzun bir mücadeleyi beraberinde getirmiştir. Ancak Rusya'da Bolşevizm, özellikle Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sonucunda oluşan açlık ve sefaletin sonucuyla birleştiğinde büyük bir halk hareketine dönüşmüştür. Bunun temelinde bu süreçteki iş gücünün etkisi büyüktür. Bu dönemde Rusya'da askere alınan bir kesim çiftçi ve köylü haricindeki kesimin büyük bir kısmı fabrikalara işgücü olarak girmiştir.

Bu dönemde köylerdeki insan gücünün bir kısmı cephe gerisine giden kısmı haricindeki kesim gerisi makine üretimine girmiştir. Fabrika üretimiyle değişen yaşam şartları büyük bir yoksulluğu ve sefaleti ortaya çıkarmıştır. Ağır yaşam şartları içinde halkın büyük bir kesiminde yönetime yönelik bir öfke ortaya çıkmaya başlamıştır. Halkın bir kısmı cephe gerisinde savaşa sürülmüşken bir kesimi fabrikalarda ağır çalışma ve yaşam koşulları içinde savaş vermekteydi. Halk tüm bu yoksulluk, sefalet ve savaşın sebebi olarak Çarlık yönetimini sorumlu tutmuş ve bu dönemde halk tabanında yönetime karşı büyük bir öfke oluşmuştur. Bu doğrultuda savaşın kazanılmasının ve yoksulluğun son bulmasının yolunun Çarlık rejiminin bitirilmesiyle mümkün olacağına dair bir inanç doğmuştur. Bu muhalif dalga Bolşevizm'i besleyen en büyük güçlerden biri olmuştur. “Fabrikalarda, bazı asker birliklerinde ve bilhassa ‘intelligentsiya’ (entelektüeller) arasında ihtilalcı ruh gelişmiştir. Herkeste harbin kazanılması için, mevcut rejimin yıkılması lazım geldiği düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Çünkü herkes bir değişiklik arzu etmekte ve bunun da ancak bir ihtilal ile mümkün olacağına inanmıştır” (Kurat, 1987: 433).

Başlarda Bolşevik Devrimi'ni yürekten desteklediğini söylemek mümkündür. “Rus edebiyatında sosyalist realizm akımını başlatan, Sovyet yazarı Maksim Gorki (Aleksy Maksimoviç Peşkov, 1868-1936) Makar Çudra (1892), Çelkaş (1894), Şahin Türküsü (1898), Kocakarı İzergil (1895), Fırtına Habercisi (1901) gibi romantik eserleriyle adını ilk kez edebiyat çevrelerine duyurmuştur. Daha çok Sovyet dönemi eserleriyle tanınsa da Gorki, genç bir yazarken, 1905 devrimi öncesinde, Rus toplumunu uyanışa ve baş kaldırmaya davet eden, insanlara umut aşılayan, hümanizm dolu bir dizi romantik eser kaleme almıştır” (Parer ve Öztürk, 2021: 59).

Gorki'nin devrim için gerçekleşen ayaklanmalarda erzak ve teçhizat temininde doğrudan yer aldığı bilinmektedir. “Bolşevizme olan desteği bununla kalmaz, kalemi ve yayıcılığı ile de devam eder. “İleride 1905 Devrimi'nde önemli bir rol oynayacak

olan *Bilgi* isimli bir yayınevi kurar” (www.wikipedia.org). Bolşevik Devrimi sonrasında Stalinist baskının artışı ile birlikte devrime bakışı değişir ve yaşamını Rusya’da geçiren yazar, bu süreçte hep devrim öncesi süreci konu edinen eserler kaleme alır. Onlarca sayıda eser kaleme almış olan yazarın Rusya’da sanayileşme olgusunu ve Bolşevik Devrimi’ni kuşaklar üzerinden betimlediği en etkili eserlerinden biri *Artamanovlar*’dır. *Artamanovlar*, yazarın sanayileşme hamlesinin Çarlık Rusya’sında başladığı süreçten Bolşevik Devrimi’ne kadar ki serüvenini anlatan oldukça geniş yapıtlarındandır.

3. Gorki’nin Artamanovlar Eserinin Sanayileşme Bağlamında Analizi

Maksim Gorki’nin *Artamanovlar* eseri Rusya’da sanayileşme sürecinin kuşaklar boyu süren değişimini konu almıştır. Romanda üç kuşak boyunca Artamanov ailesinin kurduğu fabrika ve bu süreçte ülkede yaşanan sosyal ve politik değişimler, ailenin yaşantısı içinden kurgulanmış bir öyküyle anlatılır. “Eserde üç kuşak Artamonov ailesinin yaşamı ekseninde 1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılmasından 1917 Ekim Devrimine kadar geçen süre boyunca toplumsal hayattaki değişiklikler anlatılmaktadır” (Gürsoy, 2019: 91).

Sanayi en genel tanımıyla makineye bağlı büyük kitlesel üretim olarak tanımlanmaktadır. Dünya tarihinde bunun başlangıcı Ortaçağın sonları ile 18. yüzyılın başları olarak bilinmektedir. “Kömür ve buhar kuvvetine dayanan makineleşme, işbölümünde ihtisaslaşmaya yol açmış ve böylece büyük sanayi devrimi dünya ekonomisinde yerini almıştır” (Koç, 2017: 4)

Sanayileşme bilindiği gibi üretimde makineleşmenin ortaya çıkması sürecidir. Sanayileşmeye bağlı kapitalist üretim sistemi ise bu durumun kapital üzerinden artması yüksek karlılık bırakacak şekilde gittikçe büyüyerek yayılmasıdır. Sanayileşmede bu makineleşmeyle gerçekleşen toplu üretim kaçınılmaz olarak toplu tüketimi zorunlu kılmakta, ikisi arasında büyüyen ve yayılan kar marjına dayalı bu üretim döngüsü ise kapitalizm denilen yeni bir ekonomik sistemi tanımlamaktadır. Bu sistem toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik tüm dengelerine ve değerlerine etki etmektedir. “Sanayileşme, bir bölgede sanayi etkinliklerini ön plana çıkarmak için yapılan sosyal, ekonomik ve mühendisliğe ilişkin çalışmaların tümü olarak tanımlanmaktadır” (Kaya, Şenel, Koç, 2018: 1).

Artamanov ailesi kasabaya gelen varlıklı bir ailedir ve boş topraklar üzerinde bir fabrika kurma hayalindedir. Taşraya ilk geldiklerinde köy halkı tarafından dışlansalar da zamanla kasabalıların sevgisini ve saygısını kazanmış ve hayal ettikleri gibi fabrikanın temelini atmışlardır. İlerleyen süreçte fabrikasında köylüleri çalıştıran *Artamanovlar* fabrikanın temelleri ile birlikte işçilerin barınakların yapımını da üstlenirler. Sanayileşmenin ilk biçiminin

tanıtıldığı süreç henüz Rusya'da Çarlığın hâkim olduğu dönemdir ve bu dönemde aristokrasi sanayileşmede oldukça belirleyicidir.

Artamanovlar, taşradan gelen ve fabrikasyonun ilk adımını atan köylülerdir. Zamanla fabrika kurulduktan sonra bölgenin işverenleri ve aristokratları haline gelirler. Bilindiği gibi sanayileşmenin merkezi İngiltere'de endüstrileşme hamlesi tüccarların güçlenmesi ve burglarda küçük atölyeler kurması ile başlamış dere beyden kaçan köylüler burada emeklerini ilk işverenler olan tüccarlara satmaya başlamıştır. Rusya'da durum bundan farklı olarak taşralı ve Çarlığa bağlı bir ailenin fabrikası kurması ile öyküleştirilmiştir. Bu çerçevede Rusya'daki sanayileşmenin İngiltere'de görülen kapitalizmin karakterinden farklı özelliklerle ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. “Gerschenkron’un deyişiyle geç endüstrileşen ülkeler arasında 1890 yılından başlayarak giren Rusya’nın endüstrileşmesi, Sanayi Devrimi’ni gerçekleştiren İngiltere, Fransa gibi ülkelerdeki endüstrileşmeyle aynı çizgiyi izlememiştir (Gerschenkron, 1962: 354).

“*Artamanovlar*’ın fabrikası kasabanın nüfusunu giderek arttırıyordu... Artamanov, giderek daha sinirli, daha çok bağırıp çağıran bir adam olmaya başlamıştı. Ama para, burnunu havaya kaldırmadı hiç. İşçilerle sıkı fıkıydı. Düşünlerde dünür, doğumlarda isim babasıydı hep. Bayramlardaysa, yaşlı dokumacıların oturup uzun uzun konuşmaktan gülüşmekten hoşlandıkları yakın bir dost. İşçiler fabrikayı iyice benimsemişlerdi. Ekilmeyen topraklarla, orman yangınlarının çıplak bıraktığı alanlara keten ekilmesini önermişler, Artamanov’la birlikte köylüleri razı etmişlerdi. Yaşlıca işçiler, yakın dostluk kurdukları, kendilerinden biriymiş gibi al takke ver külah oldukları patronlarıyla gurur duyuyorlardı. Akıllı, şanslı bir köylüydü patronları. Gençlere onu gösteriyorlar, “işte bu köylüden örnek alın” diyorlardı.

Artamanov, işçilerle kurduğu bu yakın ilişkiyi, oğullarına örnek gösteriyor, “köylüler ve işçiler kentlilerden çok daha akıllıdır,” diyordu.” (Gorki, 1977, 73, 74).

Artamanov ailesinin en yaşlı üyesi İlya fabrikanın kurucusu ve sahibiydi. Ancak fabrikasını kurduğu ilk andan itibaren işçileriyle güçlü bir bağ kurmuştu. İşçi patron ilişkisi sadece para ve ücret üzerinden biçimlenmiş değildi. İlk kuşak Artamanov, İlya ile fabrika kurulmuş ancak İlya bölgede salt işçilere ücret veren bir patron olarak kalmamıştı. İşçilerin vaftiz babası, isim babası, işçileriyle yemek yiyen onlara ziyafet çeken kasabanın sevilen ve örnek gösterilen kişisiydi. İlya karakteri, bilinen emek sermaye çelişkisindeki burjuva tanımı içine sığmayan, çalışanları ile organik ve duygusal bağlar kuran, onları sömüreceği kişiler olarak değil, bağ kurabildiği, birlikte ürettiği, üretime kattığı bireyler olarak gören bir patron tipidir.

Herkes hayrandı ona. Şen şakrak haline, alçak gönüllüğüne hayrandı. Ve kendisi, bunun farkındaydı. Böyle sevilen bir adam olduğunu düşünmek, bir fıçı biradan daha çok sarhoş ediyordu onu... Nikola Yortusunda, Artamanov güzel bir yemek verdi işçilere... Patron ailesi ve birkaç konuğuyla, yaşlı dokumacıların masasında oturuyordu” (Gorki, 1977: 87, 88).

Fabrikanın kuruluşundan sonra Artamanov ailesi bölgenin en zengin, en saygın ve en sevilen ailelerinden biri olur. Ancak bu durum ilk kuşakta belirgin olarak yaşanan bir gerçekliktir. Köylü kurulan duygusal bağlar, toprağa saygı, doğayla kurulan organik bağ ve bu çerçevede oluşan vahşi kapitalist karakter içermeyen üretim anlayışı ağırlıklı olarak ilk kuşak *Artamanovlar*'da görülür.

Zamanla *Artamanovlar*'ın özellikle ikinci kuşak üyelerinden bazılarında görüş ayrılıkları ve yaşam biçimleri açısından çok ciddi farklar ortaya çıkmaya başlar. Ailenin ortanca oğlu Aleksî gittikçe değişmeye ve oldukça pahalı bir yaşam biçimini benimsemeye başlar. Bu durum Gorki'nin kaleminden bir sonradan görmelik belli bir sınıfın yaşamına özenme şeklinde anlatılır. Yazar, ailenin bazı üyelerinin parayla olan sağlıksız ilişkisini ve hırslarını bu şekilde betimlemektedir.

“Aleksi, bir hayli değişti. Başkalarına karşı daha nazik, daha anlayışlı davranıyordu artık. Gerçi aynı zamanda, daha bir aceleci, daha bir sabırsız olmuştu. Şaka yapıyorum diye, iğneli sözler söylüyor, kahkahalarıyla çevresindeki herkesi kamçılıyordu sanki. Piyotr Artamanov, Aleksî'nin fabrikaya karşı tutumunu değiştirmesine de üzülüyordu... Gözünü hırs bürümüşü. Bir de garip bir mülkiyet tutkusu edinmişti. Kibar beylerin kullandığı eşyalardan hoşlanıyordu artık... O kaba köylü görünümünden eser kalmamıştı (Gorki, 1977: 102).

Fabrikanın ilk kurulduğunda canla başla çalışan ve patronlarını çok seven köylüler de değişmişti. Artık fabrika içindeki o güven ve huzur ortamı ortadan kalmış, işçileri bir bıkkınlık sarmış, kimileri yeni filizlenen işçi devrimine destek olmak üzere toplantılar düzenlenmeye başlamıştı.

Giderek daha güçsüz, daha isteksiz çalışıyorlardı sanki. Artık o köylü çalışkanlığını, tuttuğunu koparırlığını yitirmişti işçileri. Kadın gibi dırdır etmeye, buluttan nem kapmaya, burunlarından kıl aldırılmaz olmaya başlamışlardı. Güvenilir olmaktan çıkmış, sorumluluk tanımaz olmuştu hepsi. Kimsenin umurunda değildi fabrika. Herkes kendi çıkarını kolluyor gibiydi. Oysa yıllar önce, babasının günlerinde, bütün işçiler birlik içindeydi. Bir aile gibiydiler. Şimdiki gibi içmez, sövüp saymazlardı. Burunları böyle havada değildi... Şimdi daha canlı daha güvenliydi işçiler. Küçük dağları kendileri

yaratmış gibi davranıyorlardı... Birbirlerine karşı da dostluk beslemiyor, şaşılasi bir çekememezlik içinde onun bunun kuyusunu kazmakla uğraşıyorlardı (Gorki, 1977: 175, 176).

Artamanovlar'ın ikinci ve üçüncü kuşağında değişen sadece Aleksî değildi. Piyotr'ın oğlu İlya yeni yeni biçimlenen ve ülkede birçok değişime neden olan işçi hareketine ilgi duymakta, babasının yerinde olacağını düşünmek ona dehşet vermekteydi. Sosyalistlere katılmıştı ve üniversite eğitimine devam ediyordu.

İlya, hiç umursamadı babasının sözlerini. Ve neden fabrikatör, ya da herhangi bir kuruluşun sahibi olmak istemediğini açıklamaya çalıştı. Bir on dakika kadar uzun uzun konuştu. Öyle sözler söylüyordu ki, babası gerçeğin kırıntılarını gördüğünü yadsıyamadı anlattıklarında. Ama bu düşüncesini yalnız kendine söyledi ve öyle suskun dinledi ki oğlunu...

Bastonunu fabrikaya doğru salladı baba ve "İşte" dedi. "İşte senin doğrun! Büyük baban başlattı bu işi, baban hayatını fabrikaya koydu. Şimdi sıra senin. Sonra oğlunun, sonra torununun, sonra onun torununun! Bu işin sonu yok. Ne demek istiyorsun sen, ben çalışıp didineceğim, sen de hazır para yiyeceksin? Öyle yağma yok! Başkasının emeğini sömürmemek gerek diyen sen değil miydin? ... (Gorki, 1977: 210, 211).

Ülkede devam eden çalkantılar sonrası sosyalistler güçlenmeye başlar ve ardından devrim gerçekleşir. Tüm yaşamını fabrikaya adanmış olan *Artamanovlar*'ın en büyük oğlu Piyotr her şeyden habersizdir. Oğlu sosyalistlerle hareket etmiş fabrika içinde de bazı işçi hareketleri baş göstermiştir. Ancak ülkede böyle büyük bir değişimin olacağına Piyotr hiçbir zaman inanmamıştır. Sovyet Devrimi gerçekleştikten sonra evinde hasta yatan yaşlı patron gelen askerlerin sesini duysa da ne olup bittiğini anlayamamıştır.

Arada bir ve giderek sıklaşan aralıklarla, Piyotr Artamanov, evde garip gürültüler duyuyordu. Bazı yabancılar odasına giriyor, ona bakıyor, bir şeyler konuşuyorlardı.

Piyotr Artamanov, onların gürültülü konuşmasını anlamaya çalışıyor, ama yalnız Natalya'nın acınası ağlamalarını duyuyordu.

"Sizde insaf yok mu," diyordu Natalya. "Neden böyle yapıyorsunuz? Bu evin sahipleri içinde –bizler mal sahibiyiz! Hiç olmazsa bırakın kocamı bir yerlere yerleştireyim. Kazaya gitmesi, doktorlara görünmesi gerek... Bırakın onu götürüyüm..." (Gorki, 1977: 384).

Oldukça yaşlanmış olan ve etrafındaki olayları netlikle anlamlandıramayan Piyotr Artamanov bahçıvanının bahçede askerlerle konuşmasına tanık olduktan sonra durumu kavramaya başlar. Devrim gerçekleşmiş, iş yeri ve tüm ailesi dağılmıştır. Artık kendine ait ne bir evi ne de fabrikası vardır, işin kötüsü ailesinden hiç kimse de kalmamıştır.

“O askerın ne işi var burada?”

“Savaş var.”

Durdu, durdu, “Düşman çok yakında mı yani? Diye sordu Artamanov.

“Bu savaş sana karşı yapılıyor Bay Piyotr.”

Artamanov Fabrikalarının sahibi ve en büyük patronu, “Şakayı bırak” diye çıkıştı bahçivana. Sen kim oluyorsun da benimle alay ediyorsun koca moruk!”

“Bu son savaştır Bay Piyotr,” diye cevap verdi Tikon Vialov. “Başka savaş olmayacak. Benim kim olduğuma gelince, sen neysen, ben de oyum. Eşitlik var. Hem şakanın zamanı olmadığını bilecek kadar da yaşıyım.

Tikon Vialov’un onunla alay ettiği apaçık ortadaydı. Şimdi de, kerevetin ucuna oturmuş, şapkasını bile çıkarmamıştı koca Artamanov’un önünde. Dışardan, kalın sesli birilerinin kesik kesik buyruklar yağdırdığını duyuyordu.

“Saat sekizden sonra, sokağa çıkmak yasak!”

“Karım nerde?” diye sordu Piyotr Artamanov.

“Çöplüklerde ekmek aramaya gitti.”

“Ekmek de çöplükte aranır mıymış? Ne demek istiyorsun sen?”

“Ne demek isteyeceğim, ekmek dediğin taş mı ki orda burada bulasın?”...

...

“Evden attılar seni.”

“Miron’u?”

“Onu, da hepinizi”

“Ama... Yakov?”

“O çoktan beri ortalarda yok.”

“İlya nerde?”

“O, yenilerdenmiş duyduğuma göre. Doğrudur. Çünkü sen hayattasın... Öyle olmasa sen hayatta kalmazdın... Neyin var neyin yok aldılar elinden işte”... (Gorki, 1977: 388).

Devrimden sonraki durum yaşlı Artamanov tarafından anlaşılammıştır. Karısı ve etrafındakiler ona olanları açıklamaya çalışsalar da kendisi yaşananlara bir anlam verememektedir. Yorgundur, açtır ve karanlığın içindeki gölgelerden olup bitenlere dair bir şeyleri anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ancak kötü bir şey olduğunu ve çok daha kötüsünün geleceğini hissetmektedir. Karakterin kendini karanlıkta aç ve yorgun duyumsamasıyla sonlanan roman, ana mesajını da burada ortaya koyar. Devrim eşitlik iddiasıyla gerçekleştirilmiş olsa da istenen sonuca ulaşılammıştır.

“Vialov, kalktı, kapıya gitti ve yıkılırcasına karanlığa attı kendini. Piyotr Artamanov, heyecan, açlık ve yorgunluktan başka hiçbir şey duymuyordu. Bahçedeki üç ışık şeridini iri bir gölgenin kestiğini gördü. Gözlerini kapadı, korkunç bir şeyin olmasını bekliyordu artık.

“Bir şeyler buldun mu?” diye sordu Vialov birine.

“Buncacık.”

...

Natalya ona yaklaştı, eğildi, “Oh Tanrıya şükür” dedi.

“İşte Vialov” diye bağırdı Pityotr. “Bütün suç bunda” Rahat bir göğüs geçirdi. “Cimri, açgözlü bir kadındır o. Beni de kendine benzetti! Daha da geçerli bir kanıt ortaya atan savcı tavrıyla, “Kardeşim Nikita da onun yüzünden mahfoldu. Biliyorsun, gözünle gördün...”

Soluğu tükendi. Karısının bu sözlerden alınmadığını, korkmadığını ve de bir damla gözyaşı dökmediğini görmek şaşırttı onu. Natalya, titreyen sesiyle kocasının saçlarını okşadı. Korku ve şevkat dolu bir sesle, “Ssst!” dedi. “Bağırma. Düşmanlar yanı başımızda”

“Karnım aç...”

Natalya eline bir hıyar ve bir parça ekmek tutuşturdu. Hıyar ılıktı. Ekmek, hamur gibi yapıştı ellerine.

“Bu ne?” dedi Piyotr. Şaşırmıştı. “Bana bunu mu veriyorsun?”

“N’olur yavaş konuş. Tanrı aşkına” diye fısıldadı Natalya. “Hiçbir yerde yiyecek yok! Yoksul askerlere bile...”

“Bana bunu mu veriyorsun? Geçirdiğim bütün korkuların, çektiğim acıların, size yaptıklarımın karşılığı bu mu?” Ekmeği elinde tartar gibi salladı, susmuyor, bir şeyler mırıldanıyordu. (Gorki, 1977: 393, 394).

Ana karakter Piyotr Artamanov’un devrimden sonraki durumu anlamaması, ısrarla reddetmesi, anlamak istememesi dönemin toplumsal koşullarının bir görünümüdür. Sosyalist devrimi kabul etmeyen bir kesimin varlığını ortaya koymaktadır. Fabrika sahibi *Artamanovlar*’ın bir anda tüm mülklerini yitirmeleri, ülkede yaşanan devrim ve mülkiyet eşitliğine dair gizil bir eleştiriyi içinde barındırmaktadır.

Sonuç

Üç kuşak bu fabrika için çalışmış ve emek vermiştir. Bir anda her şeyin yok olup gitmesi yani sosyalist devrim ellerindeki tüm bu emeği yok etmiştir. Eşitlik adına bir mücadele verilmiş ancak adalet gerçekleşmemiştir. Yazar üç farklı kuşak içinde özellikle ilk kuşak ile son kuşak

arasındaki farka değinerek toplumsal değışimi aktarır. Çarlık Rusya'sında fabrikasını kuran ilk kuşak Armanatov ailesi, toprağa, emeğe ve emekçiye saygısı olan bunlarla bağını koparmamış kişilerden meydana gelmektedir. İkinci kuşak ki burada Aleksiy karakteri ile aktarılmaya çalışılan bir yozlaşma söz konusudur. Gereksiz yere tüketen, pahalı giysiler ve lükslerle çevrelenmiş yaşamı ile Aleksiy, sanayileşmenin emekten iyice koptuğu, daha vahşi bir karaktere büründüğü toplumsal süreci simgelemektedir. Bu yönüyle ikinci kuşakta başlayan yozlaşma, emekçi sınıflar ve ailede savaşa tanıklık eden üçüncü kuşak kişiler tarafından muhalefete neden olur. Ailenin üçüncü kuşağı Bolşevik Devrimi'ni desteklemektedir. Sanayileşmenin başladığı Çarlık Rusya'sında ilk makineleşme doğa ve insandan kopuk değildir. Ancak sonrasında bir yozlaşmanın gerçekleştiği, emekçiden, emekten kopan, doğaya ve toprağa saygısını yitirmiş yeni bir toplumsal düzenin oluşmaya başladığı Aleksiy karakteri ile belirtilmiştir. *Artamanovlar*'da üçüncü kuşağın bu yozlaşmaya muhalif tutumu ki bu da torun İlya karakteridir; İlya, Bolşevik Devrimi ile sonuçlanan yeni bir dönemin toplumsal düzenin simgesi olarak çizilmiştir.

Romanda oldukça adil ve dengeli bir şekilde üretim sürecine katılan ailenin yozlaşması ve sonrasında sosyalist devrim ile her şeyini kaybederek sonlanması aktarılmıştır. Ancak gizil bir eleştiri de söz konusudur. Adaleti ve eşitliği getireceği söylenen devrim yine herkese karşı eşit ve adil bir durum yaratmamıştır. İnsana ve emeğe saygılı olan ilk kuşak *Artamanovlar* da ikinci kuşak da devrim gerçekleştikten sonra sefalet, yoksulluk ve açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Burada yazarın Bolşevik Devrimi'ni eleştiren bir tutumu olduğunu söylemek mümkündür. Eserin ana mesajında yazarın vurgulamaya çalıştığı gerçeklik de bununla ilgilidir. Devrim öngörüldüğü gibi adalet ve eşitliği getirememiştir. Burada tüm klasik eserlerde vurgulanan bir gerçekliğe işaret edildiğini de belirtmek gerekmektedir. Bir ülkede rejim, üretim sistemi ve hâkim ideoloji ne olursa olsun yaptırımlar ve yaşamın olağan akışı insanı önceleyen bir anlayışa dayanmalıdır. İnsan, tüm ideolojilerin üzerinde doğaya ve insana karşı saygısını korumalı ve bunları üretimlerine ve ilişkilerine yansıtmalıdır. Aksi halde farklı ideolojilerin savaşımı ve farklı üretim sistemleri içinde insanın insanı sömürmesinin önüne geçilemeyecektir. Böylesi bir durumda da insan trajedilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Eserin sonunda sefalet içinde açlıkla savaşan ilk kuşak *Artamanovlar*'ın ödediği bedel üzerinden verilmek istenen mesaj da bununla ilgilidir.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (1999). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınları
- Dinç, B. D. (2023). Maksim Gorki'in Ana ve Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Özel Sayı:1.
- Fırıncioğulları, S. (2024). Olağanüstülüklerin Yazarı: Maksim Gorki. Temrin Dergisi. 139. Sayı – Eylül Ekim-.
- Gerschenkron, A. (1962). Economic Backwardness in Historical Perspective, Harvard University Press, Cambridge
- Gorki, M. (2022). Ana. Roman Dizisi. İstanbul: Yar Yayınları.
- Gorki, M. (1977). Artamonovlar. Çeviri: Şemsa İlkin. İstanbul: Oda Yayınları.
- Gökdeniz, K. (2016). Ekim Devrimi'nden Federasyona Rusya'da Rejim Yapılanması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 57
- Gürsoy, Y. (2019). Maksim Gorki'nin Artamanovlar Örneğiyle Bir Tür Olarak Aile Romanı. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 20.
- Koç, E. (2017). Temel Göstergeler Işığında Sanayileşme ve Türkiye. ISBN: 978-9944- 0426-0-4. Samsun: Türk Ocağı Samsun Şubesi Yayınları.
- Koç, E. Şenel, M. C. Kaya, K. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Sanayileşme I –Strateji ve Temel Sanayileşme Sorunları, Mühendis ve Makine Dergisi. Sayı: 690, Cilt: 59.
- Kurat, A. N. (1987). Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Parer, Ö. M, Öztürk, E. (2021). Bir Sosyalist Realistin Doğuşu: Maksim Gorki Romantizmi, Tobider International Journal Of Science, Cilt: 2, Sayı:5
- www.wikipedia.org. Maksim Gorki. Son erişim: 4.10.2024.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Erken Cumhuriyet Döneminde Türk İş Gücünün Korunmasına Yönelik Uygulanan Politikalar: Olaylar, Tepkiler, Sorunlar ve Kanunlar (1930-1935)

Policies Implemented for the Protection of Turkish Workforce in the Early Republican Period: Events, Reactions, Problems and Laws (1930-1935)

Hakan Şallı*

Özet

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi yapısında önemli değişimlerin yaşandığı 1930'lu yıllarda etkisini giderek artıran işsizlik sorunu karşısında, ülkedeki Türk ve yabancı işçiler arasındaki denklemin yerli iş gücü lehine düzenlenmesine neden olan etkenleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu kapsamda hükümet tarafından atılan somut adımlar arasında yer alan ve 16 Haziran 1932 tarihinde uygulamaya konulan "Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun", erken cumhuriyet döneminde Türk işçisi ve sanatkârının korunmasına yönelik takip edilen politikaların temeli olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu kanun her ne kadar Türk vatandaşlarının yaşadığı işsizlik sorununun çözümü kapsamında çeşitli çalışmalarda ön plana çıkmış olsa da kanunun hazırlanma sürecine etki eden ve bu süreci hızlandıran olaylar ile kamuoyunun yabancı iş gücüne karşı bakışı görece olarak arka planda kalmıştır.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, hakansalli@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2041-8888.

Atıf/Citation: Şallı, H. (2025). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk İş Gücünün Korunmasına Yönelik Uygulanan Politikalar: Olaylar, Tepkiler, Sorunlar ve Kanunlar (1930-1935). *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 108-149.

Geliş/Received: 13.12.2024

Kabul/Accepted: 18.01.2025

Bu dönemde Türk ve yabancı işçi ile sanatkârlar arasında fotoğrafçılıktan berberliğe, inşaat işçiliğinden ayakkabı imalatına kadar neredeyse tüm iş sahalarında yaşanan istihdam geriliminin en somut yansımalarından biri de müzisyenlik mesleği ile ilgilidir. 1931 yılının Aralık ayı ortalarında kanunlara aykırı bir şekilde Romanya'dan İstanbul'a gelen Furman Orkestrası'nın şehrin en popüler eğlence mekânlarından olan Turkuaz adlı müessesede sahne almaya başlaması, bu gerilimin adeta zirve yapmasına neden olmuştur. Balkan ve Avrupa devletleri tarafından Türk müzisyenlerin kendi ülkelerinde çalışmasına müsaade edilmediği bu tarihlerde, İstanbul'da çok sayıda işsiz yerli sanatkâr bulunmasına rağmen yabancı sanatçıların tercih edilmiş olması, kamuoyunda büyük bir tepki meydana getirmiş, bu olayın “milli izzet-i nefsimizi rencide ettiği” belirtilmiştir. Dönemin gazeteleri tarafından gündemin en önemli konusu haline getirilen “Romanyalı Müzisyenler” meselesi İstanbul Belediyesi, İstanbul Valiliği, Emniyet Müdürlüğü, Dâhiliye, Hariciye ve İktisat Vekâletlerinin eş güdümlü mesaisi ile gerek hukukî gerekse iktisadi açıdan Türk vatandaşlarının lehine çözümlenmeye çalışılan resmi bir boyuta taşınmış, bu kapsamda hükûmet tarafından alınan kararların ülke çapında tatbik edilebilmesi için planlı ve programlı bir organizasyon sürdürülmüştür. 1932 yılında uygulama konulan kanun, 1934 yılının Mayıs ayında yeniden düzenlenerek daha sistematik bir hale getirilirken, kanunda yer alan boşlukların Türkiye'deki yabancı iş gücü tarafından doldurulmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca Türkiye'deki bulunan yabancı işçi ve sanatkârlar, mensubu oldukları ülkelerin basını tarafından desteklenirken Türk hükûmetinin yerli iş gücünü ön plana çıkarmak için sürdürdüğü politikalar uluslararası kamuoyunda da tepkilere neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türk işçi ve sanatkârı, Türk iş gücü, yabancı işçi, Romanyalı müzisyenler.

Abstract

This study attempts to reveal the factors that led to the equation between Turkish and foreign workers in the country being arranged in favor of the domestic workforce in the face of the unemployment problem that was increasingly affecting the economic structure of the Republic of Turkey in the 1930s. In this context, the “The LLw on Arts and Services Allocated to Turkish Citizens in Turkey”, which was among the concrete steps taken by the government and put into effect on June 16, 1932, is considered as the basis of the policies pursued for the protection of Turkish workers and artists in the early republican period. Although the law in question came to the forefront in various studies within the scope of solving the unemployment problem experienced by Turkish citizens, the events that affected the preparation process of the law and accelerated this process and the public opinion towards the foreign workforce remained relatively in the background. One of the most concrete reflections of the employment tension experienced between Turkish and foreign workers and artists in almost all fields of work, from photography to barbering, from construction work to shoemaking, was related to the profession of musicianship. The Furman Orchestra, which came to Istanbul from Romania in mid-December 1931, illegally, started to perform at one of the city’s most popular entertainment venues, Turkuaz, which caused this tension to reach its peak. The fact that foreign artists were preferred despite the large number of unemployed local artists in Istanbul, at a time when Turkish musicians were not allowed to work abroad by the Balkan and European states, caused a great public reaction, and it was stated that this incident “offended our national self-esteem.” The issue of “Romanian Musicians,” which was made the most important topic on the agenda by the newspapers of the period, was brought to an official dimension with the coordinated efforts of the Istanbul Municipality, the Istanbul Governorship, the Security Directorate, the Ministries of Interior, Foreign Affairs and Economy, and was tried to be resolved in favor of Turkish citizens both legally and economically. In this context, a planned and programmed organization was carried out in order to implement the decisions taken by the government throughout the country. The law, which was put into practice in 1932, was rearranged in May 1934 to make it more systematic, and it was aimed to prevent the gaps in the law from being filled by foreign labor in Turkey. In addition, while foreign workers and craftsmen in Turkey were supported by the press of the countries they were from, the policies pursued by the Turkish government to bring domestic labor to the forefront caused reactions in the international public opinion.

Keywords: Türkiye, Turkish workers and craftsmen, Turkish workforce, foreign workers, Romanian musicians

Giriş

Köse Mihalzade Mahmut Ragıp, 3 Ekim 1930 tarihli Vakit gazetesinde, Türk müzisyenlerin bir süredir yaşadığı işsizlik sorunu ve bu sorunun çözümüne dair yapılması gerekenler hakkında kapsamlı bir yazı yayımlamıştır. Mahmut Ragıp bu hususta ilk olarak mesleğinde uzman olan fakat müesseselerce “*hor görülen*” Türk müzisyenleri tarafından kurulan Profesyonel Mûsikîşinaslar Cemiyeti’nin faaliyetlerini kurumsal bir çerçevede sürdürmesine rağmen cemiyetin resmî anlamda bir yardım görmeyişinin en önemli sorun olduğuna değinmiştir. Geçimini müzik ile sağlayan 200 kadar meslektaşın haklarını korumak için kurulan bu cemiyet, görmezden gelinmeye devam edildiği takdirde hem mesleğin en geniş kazanç sahası kapanacak hem de yeni profesyonel müzisyenlerin yetiştirilmesi sekteye uğrayacaktı. Öte yandan “*ecnebi, iyi veya kötü yevmiyeci sanatkârların memlekete akın etmesi yüzünden işlerinden kovulan Türk sanatkârlarından*” kimse söz etmiyor, Türk müzisyenlerin yaşadığı işsizlik sorunu giderek artış gösteriyordu. Türk müzisyenler “*aç kalarak, kapı kapı dolaşarak, dertlerini anlatmaya çalışsalar da*” kendilerine yardım eli uzatan hiç kimse yoktur. Üstelik yevmiyeci olarak çalışan bu müzisyenlerin “*öyle alelâde çalgıcılar*” olmadığını belirten yazar, bu hususta önemli Türk müzisyenlere örnek olarak Kontrbas Mazhar Bey ile Klarinet sanatçısı Cemil Bey’i göstermiştir (Vakit, 3 Ekim 1930, 8). Özellikle Avrupa ve Mısır’da uzun yıllardır çalışan Cemil Bey, Türk müzisyenliğini yurt dışında güzel bir şekilde temsil etmiş fakat “*son senelerde, komşu memleketler, ecnebi sanatkârların hayat kazanmak için şehirlerine girmelerine izin vermemeye başladıklarından, yüksek bir klarinet ustası olan Cemil Bey, İstanbul’da çalışmaya karar vermiştir*”. Özellikle Balkan devletleri ile Avrupa ülkeleri tarafından yerli işçi ve sanatkârların korunmasına yönelik takip edilen politikalar, Türkiye’nin de benzer bir tutum sergileyerek “Küçük Sanatlar Kanunu”nu hazırlamasına neden olmuştur. Yerli işçi ve sanatkârların haklarını belirlemek ve korumak hususunda ilk kez 1869 yılında Almanya’nın resmi bir adım attığının belirtildiği bu kanunda, daha sonra Bulgaristan’ın kendi iç dinamiklerine uygun olarak benzer bir kanun hazırladığı ardından Fransızlar, Avusturyalılar, Çekoslovaklar ile Romenlerin bu politikayı takip ettiği belirtilmiştir (BCA, 490.1.0.0 / 1437. 1. 2). Öte yandan Ragıp Bey her ne kadar yabancı sanatkârların komşu ülkeler tarafından kabul edilmediğini belirtse de aslına bakılırsa bu durum, ileride de değinileceği üzere, 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin dünya çapında ortaya çıkardığı sorunların çözümüne yönelik uygulamaya konulan yaygın iktisat politikalarından biriydi. Nitekim 1932 yılının Haziran ayında yerli işçi ve sanatkârların istihdamında yaşanan ve önü alınamayan işsizlik sorununun giderilebilmesi için Türkiye de benzer bir uygulamaya başvuracaktı (Talas, 1991, 90).

Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul'da Turkuaz Lokantası'nda çalışmaya başlayan Cemil Bey ve arkadaşları, müessesenin sahibi Puriç tarafından bir "*hıyanete uğrayarak*" işten çıkarılmış ve yerlerine Furman Orkestrası isimli bir Romen müzisyen ekibi getirilmiştir. Cemil Bey daha önce Bükreş'te bulunduğu sırlarda birer Fransız ve Belçikalı müzisyenden teşkil ettiği orkestra ile İstanbul'daki Cercle Muscovit¹ isimli bir Rus müessesesinde çalışmaya başlamış ancak işletmenin sahibi, Cemil Bey'in Türk olduğunu fark ettiğinde imzalanan kontratı iptal etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Cemil Bey, yeniden Bükreş'e dönmek zorunda kalmıştır. Öte yandan Ruslar ile İtalyanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerin ardından bu iki ülke "*millettaşlarından hiçbir mûsikîşinasın açıkta kalmamasına dikkat ediyor, ancak muhtaç kaldıkça Türk müzisyen alıyorlardı*". Ayrıca bir yıl önce İstanbul'da uzun bir süre çalışan Bulgar orkestrası, kısa süre sonra yeniden şehre gelecek ve "*Türk müzisyenlerin hakkını yemeye başlayacaktı*". Yine İstanbul'da bulunan bir sinema, film gösterimi öncesinde ve aralarında sahne almak üzere bir İspanyol orkestrası ile anlaşmıştı. Ragıp Bey, Türk müzisyenlerin haklarının gazeteler tarafından savunulmasına rağmen İstanbul'un "*bir ecnebi istilasını karşı karşıya kaldığını*" belirterek "*bunun sonu ne olacak?*" sorusunu sormaktadır. Yazara göre tüm Avrupa ve komşu ülkelerde olduğu gibi alınacak ilk tedbir, turne yapan virtüözler hariç, yabancı müzisyenlerin İstanbul'a gelmelerine izin verilmemesiydi. Bu hususta ikinci olarak Profesyonel Mûsikîşinaslar Cemiyeti'nin resmen tanınması gerekmektedir ki "*bu iki madde tatbik edildiği gün, Türk ve memleket gençlerinden mürekkep temiz milli orkestraların her yeri tuttuğu, birçok kimselerin açlıktan kurtuldukları görülecektir*". Ragıp Bey, son olarak görüştüğü işsiz müzisyenlerden birinin kendisine söylediği şu sözler ile Türk müzisyenlerinin ortak temennisine değinerek yazısını sonlandırmaktadır; "*Azizim, bize vatanımızda ekmeğimizi kazanmak imkânını iade etsinler. Açız! Çocuklarımız var. Dâhiliye ve Hariciye vekâletlerinin seri karar ve himmetlerini, işsiz sanatkârlar beklemektedirler, rica etmektedirler*" (Vakit, 3 Ekim 1930, 8).

Aslına bakılırsa ülkede yaşanan işsizlik sorunundan olumsuz etkilenen tek meslek dalı müzisyenlik değildi ve bunun en önemli nedenlerinden biri 1929 yılında meydana gelen ve

¹ Dâhiliye Vekâleti'nin aylık mecmuası olan İdare Dergisi, "*Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü Münasebetiyle Fevkalâde Nüsha*" başlığını verdiği 67. sayısında, vekâletin 10 yıl içerisinde yaptığı işlere rapor olarak yer vermiştir. Bu kapsamda seyrüsefer talimatnameleri başlığı altında şu bilgiler yer almaktadır; "*Rus ihtilâli dolayısıyla memlekete birçok mülteci Rus dolmuş ve bunlar memleketin iktisadî ve içtimâî nizamında bir anarşi unsuru olmak istidadını göstermeğe başlamışlardı. Bunların memlekete serbestçe girmeleri ve seyahat etmeleri, birçok mahzurları tevhit etmesi itibarıyla bir takım kuyut ve şurutâ tâbi tutmak zarureti hâsıl olmuş ve bu maksat ile ilk olarak 2/7/340 tarihli seyrüsefer talimatnamesi yapılmıştır*". Bu talimatnameler daha sonra memleketin siyasî ihtiyaçlarına ve değişen şartlara uygun olarak 1930 ve 1931 yıllarında iki defa güncellenmiştir, bk. *İdare*, Y. 6, S. 67, 29 Ekim 1933, s. 21.

büyük buhran olarak isimlendirilen ekonomik krizdi. Kuzey Amerika ve Avrupa'yı merkez almasına rağmen sanayileşmiş ülkelerin neredeyse tamamında etkisini gösteren büyük buhranın ortaya çıkardığı önemli ekonomik sorunlardan biri, işsizliğin artışı olmuştur (Talas, 1991, 90). Ancak Türk işçi ve sanatçısının muzdarip olduğu işsizlik sorununun temeli 1929 öncesine uzanmaktadır. 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi yapısının belirlenmeye çalışıldığı İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilen sorunlar arasında işsizlik önemli bir yere sahipti. Kongreye katılan çiftçi, tüccar, sanayici, işçi ve sanatkâr gruplarının gündeme getirdiği işsizlik sorununun önemli nedenleri arasında Türkiye'deki yabancı uyruklu kişilerin iş hayatına katılımlarının kolay ve yüksek oranda olması gösterilmiştir (Makal, 2007, 90). İstanbul Umum Amele Birliği tarafından kongreye sunulan raporun 5. maddesinde bu durumdan duyulan rahatsızlık açık bir şekilde belirtilmiş ve ülkede sürdürülmekte olan mesleklerin tamamının “*hâkim ve emin unsur olan Türk*” işçi ve sanatçıları tarafından yapılması gerektiği belirtilirken, 6. madde de ise bir meslek grubunda yabancı işçi istihdamı ihtiyacının ortaya çıkması halinde bu işçilerin Türk işçiler ile aynı şartlarda çalıştırılması ve aynı haklara sahip olması gerektiğinin altı çizilmiştir (Ökçün, 1971, 165, 433). Bu kapsamda ilk olarak 21 Mart 1926 tarihinde uygulamaya konulan bir kararname uyarınca, ülkede gelişen ve gelişmekte olan sanayi dalları ile doğru orantılı olarak artış gösteren yabancı işçi istihdamının önüne geçebilmek için, sürdürülen imar faaliyetlerinde Türk usta ve işçilerin tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Deniz, 2016, 32). Bu kapsamda Türk işçilerinin hukukî haklarını güvence altına alabilmek için Dâhiliye, Ticaret, Nafia, Maliye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletleri ile Evkaf Müdüriyet-i Umûmiyesi'nden seçilerek oluşturulacak bir komisyon kurulması ve komisyonun ilgili kişilerle görüşmeler yaparak Türk usta ve işçilerinin istihdam edilmesi kararlaştırılmıştır (BCA, 30. 18.1.1/ 18.21.6). Ancak ilerleyen süreçte yaşanan sorunlar göz önüne alındığında uygulamaya geçirilen kararname istenilen sonucu vermediği gibi müteahhit ve işletmelere yapacakları imar faaliyetlerinde Türk işçisinin tercih edilmesi hususunda yapılan çalışmalar ise tavsiye olmaktan öteye geçememiştir. Öte yandan ülkedeki mühendis ve mimar sayısı göz önüne alındığında bu meslekleri icra eden yabancı vatandaşların istihdam edilmesine yönelik hazırlanan layihanın uygulamaya konulmasının ardından (Vakit, 24 Ocak 1931, 2) bu kişiler, Isparta Milletvekili Hafız İbrahim'in de belirttiği üzere “*milli saiklerle yurt dışından işçi ve amele getirmeye devam etmişlerdir*” (BCA, 30.10.0.0/8.46.8).

1926 yılında hayata geçirilen ve Türk vatandaşlarının istihdamına öncelik veren uygulamanın bir benzerini, 28 Mayıs 1927 tarihinde kabul edilen 1055 sayılı Sanayi-i Teşvik

Kanunu takip etmiştir. Söz konusu kanun ile sanayi alanında yapılacak yatırımlar başta olmak üzere yeni açılacak çalışma sahalarında takip edilecek politikalarda Türk vatandaşların istihdam edilmesi karar altına alınmıştır. Kanununun 28. maddesi uyarınca, yabancı uyruklu kişilerin sanayi müesseselerinde sadece müdür ve muhasebeci olarak görev yapabileceği, bunun dışında kalan tüm memur ve işçilerin Türk olması gerektiği belirtilmiştir. Bu kanun, ülkede yaşanmakta olan işsizlik sorununa somut bir çözüm üretmeye çalışması bakımından önem arz etmektedir (Yılmaz, 2024, 512).

1923 İzmir İktisat Kongresi'nden 1929 yılında meydana gelen büyük buhrana kadar geçen süreçte, takip edilen iktisat politikaları yatırımcılara destek verilmesini öngören liberal anlayıştan korumacı ve devletçi bir anlayışa evrilmiş, özellikle “korumacılık” yaklaşımı işçi, esnaf ve sanatkârlara yönelik takip eden politikalarda kendisini açıkça göstermiştir (Boratav, 1992, 264-305). Öte yandan iktisadi gelişmeyi bağımsızlığın temelinde değerlendiren Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'nin ardından sürdürülecek sıradaki savaşın iktisadi sahada olduğunu belirterek, “*İstiklalin en önemli temeli iktisadiyattır*” ifadesini kullanmıştır (Sayar, 1973, 1-2). Bu doğrultuda Atatürk'e göre özellikle Milli Mücadele döneminde cephe ve cephe gerisinde önemli faaliyetlerde bulunan esnaf ve sanatkârlar, toplumun önemli bir parçasıydı. Bu nedenle esnaf ve sanatkârların korunması, menfaatlerinin gözetilmesi, devletin sorumluluğu altında olmalıydı (Yılmaz, 2012, 63). Ancak dönemin basınına göre, 1931 yılı sonunda Türkiye'deki işsiz sayısı 100.000'e ulaşmıştı (İlkin, 1978, 253). Aynı yılın sonunda İstanbul'a gelen ve Türk müzisyenlerin “*ekmeği ile oynayıp, onların aç kalmasına sebep olan*” Romanyalı müzisyenler, hem kamuoyunda büyük bir tepkiye neden olmuş hem de kısa bir süre sonra uygulamaya geçirilecek kanun ve kararların en önemli sebepleri arasında yer almıştır.

“Milli İzzet-i Nefsimize Zarar Veren Bir Mesele”: Romanyalı Müzisyenler

18 Aralık 1930 tarihli Vakit gazetesi, İstanbul'daki Turkuaz adlı işletmenin daha önce de olduğu gibi genellikle yurt dışından getirdiği sanatçı ve müzisyenlere bir yenisini eklediğini ve Romanya'dan Furman isimli bir orkestra ile mukavele imzaladığını belirtmiştir. Oysa seyrüsefer talimatnamesinde (BCA, 30.18.1.2/15.74.10; BCA, 30.18.1.2/25.8.5; Cumhuriyet, 11 Aralık 1930, 3) açıkça belirtildiği üzere Türk vatandaşları tarafından yapılmasına karar verilen mesleklerin yabancı kişilerce icra edilmesi yasaklanmıştı. Bu talimatname kapsamında “*ecnebi piyasa çalgıcılarının da memleketimizde sanat yapamayacakları*” açıkça belirtilmişti. Söz konusu uygulama göz önüne alındığında heyet-i vekiliye, kanuna aykırı olan bu durumu sadece bir gün içerisinde çözerek Romen müzisyenleri sınır dışı edebilirdi. Üstelik Romanya Hükûmeti bir süre önce çalışmak için Romanya'ya giden Türk müzisyenleri ülkeye almamış, bunun

üzerine Türkiye Köstence Konsoloshanesi de Romen müzisyenlere İstanbul'a girmeleri için vize vermemişti. Aslına bakılırsa Romanya, diğer Balkan ve Avrupa ülkelerinde de uygulandığı şekilde (BCA, 490.1.0.0 / 1437. 1. 2) öncelikle kendi müzisyenlerine iş imkânı tanımış, bu nedenle Türk müzisyenlerin çalışmasına müsaade etmemişti (Vakit, 18 Aralık 1930, 1). Öte yandan “*mesele burada da bitmiş değildir*”, zira Romen müzisyenlerin İstanbul'a gelebilmesi için bizzat Romanya'ya giden Turkuaz müessesesinin sahibi Puriç, burada müspet bir netice alamayınca konu hakkında İstanbul Valiliği'ne başvuru gerçekleştirmiştir. İstanbul Valiliği de Romen müzisyenlerin İstanbul'a gelebilmeleri için Köstence Konsolosluğu'na telgraf çekerek bu kişilere vize verilmesini istemiştir. Köstence Konsolosluğu tarafından kısa süre önce Romen Hükûmetinin Türk müzisyenlere karşı göstermiş olduğu yaklaşım ileri sürülerek Romen müzisyenlere vize verilemeyeceği, “*mukabele bilmisil yapıldığı*” ifadeleriyle belirtilmiş, fakat Romen müzisyenler bir şekilde İstanbul'a gelmiş ve çalışmaya başlamışlardı. Aslına bakılırsa ilerleyen dönemde yaşanacak pek çok gelişmenin özeti niteliğinde olan bu haber, gerek yerel ve merkez hükûmetin gerekse kamuoyunun gündeminde uzun bir süre kalmıştır (Vakit, 18 Aralık 1930, 6).

Konuyu ilk günden itibaren kamuoyunun gündemine taşıyan Vakit gazetesi, 22 Aralık 1930 tarihinde yayımlanan sayısında “*Bugün 3'üncü Gün Hala Defedilmeyecekler Mi?*” başlıklı bir haberle, Romanyalı müzisyenler hakkında verilecek kararı yakından takip ettiğini göstermiştir. Gazetenin konu hakkında hazırladığı haberler incelendiğinde, meselenin milli bir zemine oturtulmaya çalışıldığı ve yaşananların Türk sanatçılar için onur kırıcı olduğuna yönelik söylemlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Romen müzisyenlerin sadece vize cezası vererek “*kollarını sallaya sallaya şehre çıkmaları*” ve bu da yetmezmiş gibi tanıdıkları kişilere imalı bir şekilde “*işte biz böyle geliriz*” şeklinde sözler sarf ettiklerinin belirtilmesi, bu hususta ön plana çıkmaktadır. Gazete, Romen müzisyenleri İstanbul'a davet eden Puriç ve işlettiği Turkuaz hakkında ise şu tanımlamaya yer vermiştir; “*Kesemizden geçinen ve sözleriyle, hareketleriyle, Türk milletine hakaret etmekten geri kalmayan Puriç Efendi'nin Turkuaz'ı*”.

Romanya'ya giden Türk müzisyen heyetinin Romen Hükûmeti tarafından ülkeye alınmamasına karşılık olarak Romen müzisyenlerin Türkiye'ye gelmek için yaptığı başvuru, Türkiye Cumhuriyeti Köstence Konsolosluğu tarafından kendilerine vize verilmeyerek ret edilmişti. Ancak Romen müzisyenler “*esrarengiz*” bir şekilde İstanbul'a gelmiş ve gerek Türk müzisyenlerini gerekse toplumu küçük gören davranışlarda bulunarak “*milli izzet-i nefsimizi rencide*” etmeye başlamışlardı. Yapılan inceleme neticesinde Romen müzisyenlerin pasaportlarını İstanbul'da vize ettirdiklerinin anlaşılmış olması ise “*hayretleri daha da*

artırmış” ancak her ne olursa olsun bu kişilere Türk müzisyenlerine uygulanan muamelenin aynısının gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Halkın dilinde dolaşan dedikodulara da bir son vermek için İstanbul Valiliği’nin “*Türkiye Cumhuriyeti’nin milli izzet-i nefsi adına*” gerekli olan muameleyi bir an önce gerçekleştirmesi gerektiği belirtilirken, Vali Yardımcısı Fazlı Bey’in konu hakkındaki açıklamalarına da yer verilmiştir. Fazlı Bey, meseleyi tetkik ettiklerini belirtirken, söz konusu müzisyenlerin hepsinin Romen olmadığını, içlerinde İngiliz ve İtalyanların da bulunduğunun tespit edildiğini aktarmıştır. Romen müzisyenlerin vize meselesini ise cezaî ücret ödeyerek hallettikleri belirtilmiştir. Öte yandan Turkuaz’ın sahibi Puriç ile Furman Orkestrası hakkında görüşen Vakit gazetesi muhabirinin aktardıklarına göre orkestrada 2 Romen bulunurken diğer müzisyenlerin bir kısmının Çek bir kısmının ise Avusturyalı olduğu anlaşılmıştır. Halk arasında konuşulmaya başlanan bir başka meseleye de değinen Puriç, Romen müzisyenlerin İstanbul’a gelmesi için Vali Muhittin Bey’in herhangi bir telgraf çekmediğini, onları getirmek üzere kendisinin Romanya’ya gittiğini fakat vize konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle eşi vasıtasıyla İstanbul’da resmî bir müracaat gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Puriç’in bu açıklamasının ardından Romen müzisyenlerin İstanbul’a nasıl geldiğini soran muhabir, “*bu sizi ilgilendirmez*” cevabını almış ve bunun üzerine “*Peki niçin buradaki yerli çalgıcıları istemiyorsunuz?*” sorusunu yöneltmiştir. Puriç, İstanbul’da iyi yerli müzisyenler olmadığı gibi bu müzisyenler “*çalmaya başlar başlamaz herkes kalkıp gitmektedir*” cevabını vermiştir. Romanyalı müzisyenler, Türk olduğu için daha önce Romanya’da çalışmasına izin verilmeyen sanatkar Cemil Bey’e ise şu haberi göndermiş ve kendisini küçük düşürmeye çalışmışlardır; “*Cemil Bey’e selam söyleyiniz, işte biz böyle geliriz*” (Vakit, 22 Aralık 1930, 1-2).

Konuyu gündeme taşıyan gazetelerden bir diğeri de Cumhuriyet’tir. Meseleyi her ne kadar Vakit gazetesi gibi milli söylemler üzerinden değerlendirmese de Romen müzisyenlerin İstanbul’a nasıl geldikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Cumhuriyet’e göre bu yaşananların sorumlusu İstanbul Valiliği olarak değerlendirilse de yapılan incelemeler, valiliğin yabancı sanatkarların ülkeye girişini engelleyecek bir talimatnameye sahip olmadığını, böyle bir uygulamanın sadece hükûmet tarafından yapılabileceğini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan söz konusu müzisyenler, vize işlemini ceza ödeyerek gerçekleştirmiş ve hatta ikamet izni dahi almışlardı. Son olarak bu müzisyenlerin Romen değil Macar olduğu belirtilmekteydi (Cumhuriyet, 22 Aralık 1930, 2).

Vakit gazetesi yaşananların ardından “*efendiler gideceksiniz*” başlığı altında “*sizi vilayet defedemiyor mu, hükûmet kovacaktır!*” diyerek özellikle Dâhiliye Vekâleti’nin bu konuyu hızlı

bir şekilde çözüme kavuşturması gerektiğinin altını çizmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bir inceleme gerçekleştiren Vakit, daha önce Romanya’da çalışmasına müsaade edilmeyen Türk sanatkarların nasıl geri çevrildiğini de içeren kapsamlı bir yazı yayımlamıştır.

Vakit gazetesinin valilik nezdindeki incelemeleri tıpkı Cumhuriyet gazetesi gibi benzer sonuçları ortaya çıkarmıştır. İstanbul’da valilik tarafından yapılacak tahkikatın tamamlanmasının ardından hazırlanacak rapor, Dâhiliye Vekâleti’ne bildirilecek ve Romen müzisyenlerin akıbeti belli olacaktı. Ancak İstanbul Valiliği’nin üzerinde durduğu başka bir husus daha vardı. Daha önce Romanya’ya kabul edilmeyen Türk sanatkarlar bu durumu kendilerine bildirecek bir müracaat gerçekleştirmiş olsaydılar, Romen müzisyenlere karşı aynı muamelenin tatbik edilebileceği düşünülmekteydi (*Vakit*, 23 Aralık 1930, 1). Ancak Vakit gazetesine göre vilayet büyük bir yanılğı içerisindeydi. Yaşananların en başına dönülecek olursa Bükreş konsolosumuz, Türk sanatkarlarını Romanya’ya kabul etmeyen Romen Hükûmetinin bu tavrına karşılık “*mukabele bilmisil*” esasına dayanarak Puriç’in Romanya’dan getirtmek istediği müzisyenler için vize vermemişti. Ancak yine de İstanbul’a gelen müzisyenler, “*Romanya’da pasaportumuzu vize ettirmek için vakit bulamadık*” diyerek, vizesi olmayan kişiler için iki misli cezayı ödemeyi kabul etmişler ve 10 lira ödeyerek İstanbul’a girmişlerdi. “*Turkuaz lokantasına kurularak sanatlarını icra etmeye başlayan*” bu müzisyenlerin bir an evvel İstanbul’dan çıkarılmaları gerekirken, valilik bu kapsamda hazırlanmış bir talimatnamenin olup olmadığından dahi tam olarak haberdar değildi. Öte taraftan iki misli ceza ödeyerek Türkiye’ye giriş hakkı sadece Türk olan ve ülkeye giriş hakkına sahip milletlerin vatandaşları için takip edilen bir uygulamaydı. Üstelik yurt dışındaki bir Türk konsolosu tarafından ülkeye girişlerine izin verilmeyen yabancıların Türk limanlarından herhangi birine gelip buradaki memurları bir şekilde ikna edip ceza ödeyerek ülkeye girmelerine göz yummak da doğru değildi. Ayrıca Romen müzisyenler İstanbul limanına geldiklerinde gerçeği saklamayıp, “*bize Bükreş konsolosu şu sebepten dolayı vize vermedi. Burada iki misli ceza verelim ve ülkenize girelim*” diyerek durumu izah etseler idi Türk memurlarının kendilerini kabul edip etmeyeceği de ortaya çıkacaktı; “*Şüphesiz yok ki hayır*”. Dolayısıyla hem hükûmet memurlarına “*yalan söyleyen*” hem de ülkede ikamet izni alarak çalışmalarına izin verilen bu müzisyenlerin ödüllendirilmesi oldukça yanlıştı. Son olarak şayet her yabancı, Türkiye’ye iki misli cezaî vize harcı vererek girecek olursa yurt dışındaki Türk konsoloslarına verilen vize uygulamasının da bir hükmü kalmayacaktı (*Vakit*, 23 Aralık 1930, 1).

Yapılan incelemelerin ardından, daha önce Romanya’ya kadar giden fakat ülkeye alınmayan Türk sanatkarlarının geri döndürülmesinin nasıl gerçekleştiği hakkında da bilgiler

edinilmişti. Buna göre hanende Agopos ve Safinaz Hanım ile keman sanatçısı Agopos ve Salim Beyler ile iki sanatçının daha yer aldığı bir Türk mûsikî heyeti, Pazarcık'ta gazinocu Ohannes Efendi ile anlaşarak, İstanbul'dan Romanya'ya gitmişlerdi. Gemi limana yanaştığı sırada Romanya Hükûmeti bu heyeti ülkeye almayacağını beyan etmiş hatta müzisyenlerin vapurdan çıkmalarına dahi müsaade etmemişti. Bu esnada Türk konsolosları meseleye dahil olarak çeşitli teşebbüslerde bulunmuş, Türk mûsikî heyetinin Romanya'ya alınması için çaba göstermiş, Ohannes Bey vapura gelerek sanatçıların ülkeye kabul edilmesi için dil dökmüş fakat tüm bunlara rağmen bir netice alınamamıştı. Üstelik benzer bir olay ilerleyen tarihlerde de yaşanmıştır. Kanun sanatçılığı yapan Serope isiminde bir Türk vatandaşı, gerekli pasaport ve vize işlemlerini tamamladıktan sonra Romanya'nın Piteşti kasabasındaki bir gazino sahibi ile ücrette anlaşmış hatta hukukî bir engel ile karşılaşmamak adına avukatlık desteği de almıştı. Serope, Türkiye'ye dönüp ekibini hazırlayıp yola çıkacağı sırada haber gelmiş ve kendilerinin Romanya'ya girişlerine asla müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir; “*Çünkü Romanya toprakları dâhilinde ancak Romen sanatkârları çalgı çalacak ve yalnız onlar kazanacaktır*” (Vakit, 23 Aralık 1930, 1).

Tüm bunlar olup biterken Furman Orkestrasının İstanbul'da bulunmaya devam etmesi toplumun bir kesimini “*asabileştirmiş*” ve bu hususta Vakit gazetesine birçok mektup gönderilmiştir. Söz konusu mektuplardaki ortak fikir, Türk sanatkârlarına kapılarını kapayan bir ülkenin sanatçılarına aynı muamele gösterilmesi gerekirken, üstelik konsolosumuz da bu doğrultuda hareket etmişken, “*bu adamlara kucak açmanın*” doğru olmadığı yönündeydi. Ayrıca bu sanatçılar, sahibi de yabancı olan bir gazinoda milli servetimizi tüketmekle birlikte Türk sanatçıları da değersiz göstermeye çalışmaktaydı (Vakit, 23 Aralık 1930, 1-2). Duruma tepki gösteren ve özellikle de Puriç'in açıklamalarından rahatsız olan bir diğer kesim ise Garp Mûsikî Sanatkârları Cemiyeti olmuştur. Bu husustaki tepkilerini bir mektupla dile getiren cemiyet, “*Puriç'e evvela şunu söyleyelim ki*” diyerek başladıkları yazıda, kendisinin İstanbul'da iyi Türk müzisyen bulunmadığına yönelik açıklamalarını eleştirmiştir. Nitekim Puriç bu sözleriyle Türk müzisyenleri değersizleştirmeye çalışmış fakat Turkuaz'da sahne alan ve performansından memnun olunmayıp herkesin kalkıp gittiği sanatçıların Türk değil kendisinin “*Avrupa'dan getirdiği Bulgar sanatçılar*” olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan kendisinin övgüyle söz ettiği Furman Orkestrasının ise sanatla ilgisi olmayan “*güzel yüzlü insanlarla allı pullu elbiseler giyinmiş mankenlerden başka bir şey*” olmadığı belirtilmiştir. Mektubun sonunda Türk müzisyenlerine hak ettiği değerin verilmesi gerektiği belirtilerek, Furman

Orkestrasının ne kadar gayret ederse etsin, “*ana vatanının sanatkâr çocuklarının*” yanına dahi yaklaşamayacağı belirtilmiştir (*Vakit*, 23 Aralık 1930, 1-2)².

Vakit gazetesi, bir yandan İstanbul’daki incelemelerini sürdürürken diğer yandan Ankara ile de görüşmelere başlamış, Dâhiliye Vekâleti’nin Romen müzisyenlerin İstanbul’a girmelerini “*hayretle karşıladığını*” ve buna sebep olanları ortaya çıkaracağını belirtmiştir. Başkent nezdinde sürdürülen çalışmalar, Dâhiliye Vekâleti’nin bu konudan Vakit gazetesinin yaptığı haberler aracılığıyla bilgi sahibi olduğunu göstermiştir. Bu hususta kendisi ile görüşülen Dâhiliye Vekâleti Müsteşarı Hilmi Bey de “*hadiseyi Vakit’te gördüm. Malumatım yoktur*” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Anlaşılan o ki Bükreş konsolosunun vize izni vermemesine rağmen Romen müzisyenlerin ülkeye nasıl girdikleri Ankara’da da hayretle karşılanmıştır.

Sürdürülen araştırmaların kapsamı genişletildikçe, gerçeğin daha farklı olabileceği ihtimali de belirmeye başlamıştır. Öyle ki elde edilen son bilgilere göre Romen müzisyenlerin İstanbul’a girişinde ilgili memurların vazifelerini ihmal etmiş olabilecekleri yüksek bir olasılık olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Nitekim Turkuaz Lokantası’nın sahibi Puriç’in daveti üzerine İstanbul’a gelmek için Bükreş konsolumuzdan vize almak isteyen Romen müzisyenler, olumsuz cevap alınca Bükreş’te bulunan Puriç bunun için teşebbüste bulunmuş fakat istediği sonucu elde edememişti. Bunun üzerine İstanbul’daki eşine telgraf çeken Puriç, konuyu valilik makamına taşımıştır. İstanbul Valiliği, Romen müzisyenlere vize verilmemesinin nedenini Bükreş konsolumuza sormuş ve daha önce Türk müzisyenlerin Romanya’ya girmelerine hükümet tarafından müsaade edilmediği için mukabele bilmisil yapılması zorunluluğunun ortaya çıktığı, bu nedenle de Romanyalı müzisyenlerin pasaportlarının vize edilmediği cevabı verilmiştir. İstanbul Valiliği aldığı bu cevap üzerine, Romen müzisyenlerin ülkeye girişlerinin kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Romen müzisyenler kısa bir süre sonra İstanbul’a girmiş ve sanatlarını icra etmeye başlamıştır. Vakit’e göre “*herkesin hayretini çeken nokta*” da tam olarak bu husustur. Bükreş konsolosunun İstanbul Valiliği’ne ilettiği cevabın, pasaport işleri ile vazifeli olan memurlara tebliğ edilmiş olması gerektiği göz önüne alındığında, ortaya çıkan ihtimal Romen müzisyenlerin ülkeye girişlerinde ilgili memurların bu müsaadeyi bilerek vermiş oldukları anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla Romen müzisyenlerin Türk memurlarını kandırdığı ve gerçeği anlatmadıkları ihtimali ortadan kalkmaktaydı. Vakit son olarak, bu konunun da hükümet tarafından ayrıca incelenmesini ve

² Turkuaz Lokantası’nda çalışan Furman Orkestrası hakkında dönemin basınında yapılan yorumlar için bk. “Turkuazda müdekkik bir insan neler görebilir, neler öğrenebilir?”, *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, s. 6. Turkuaz aynı zamanda pek çok önemli organizasyona ev sahipliği de yapmıştır, “Türkuvaz’da kraliçemiz şerefine ziyafet, *Cumhuriyet*, S. 2409, 19 Ocak 1931, s. 2.

Romen müzisyenlerin İstanbul'da bir gün daha kalmamaları gerektiğini belirtmektedir. Gazetenin Ankara'dan elde ettiği bilgilere göre, haberler başkentte ciddiyetle takip edilmekte olup, Hariciye ve Dâhiliye vekâletleriyle birlikte Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğü konuyu tetkik etmekte; mukabele bilmisil muamelesinin yakın bir zamanda uygulanacağı ifade edilmektedir (*Vakit*, 24 Aralık 1930, 1-2).

İstanbul Valiliği'nin konuya dair net bir açıklama yapmaması ve kamuoyundan gelen tepkiler doğrultusunda bir tutum sergilememesi üzerine, meselenin “*milli izzet-i nefse*” verdiği zarar üzerindeki vurgular farklı bir alana çekilerek daha da belirgin bir hale getirilmiştir. “*Vali Bey, Vali Muavini Bey bu suale de cevap isteriz*” başlığı altında yayımlanan haberde, şehir bandosunda yer alan şehit çocuklarının gözyaşları içerisinde sarf ettiği şu sözlere yer verilmiştir; “*Bize yazıktır. Mademki biz de ileride şunun ve bunun keyfi için ecnebi çalgıcıların bizi aç bıraktığını göreceğiz, şu halde bizi çalgıcı yapmakla hayatımıza kastetmiş olmuyor musunuz?*”. Çocukların bu soru karşısında beklediği cevabı ise *Vakit* vermiştir; “*Muhakkak!*”.

Vakit gazetesinin, milli izzet-i nefsimize bir tecavüz olarak değerlendirdiği bu hadise etrafında takip ettiği yayıncılık politikası, başta İstanbul olmak üzere ülkenin büyük bir kısmında ilgi uyandırmıştır. Daha önce ifade edildiği üzere gazeteye yazılan mektupların yanı sıra telefon eden hatta matbaaya kadar gelerek memnuniyetlerini bildiren vatandaşlar, gazetenin bu konudaki yayınlarının devam etmesini talep etmişlerdir.

İstanbul Belediyesi'nin yetim çocuklar için açtığı bando ve konservatuarda, geleceğin mûsikî sanatkârları yetiştirilmesine rağmen yabancı müzisyenlerin tercih edildiğini gören bu çocuklar ve konservatuar talebeleri geleceklerinden endişeye düşmeye başlamıştır. Nitekim bu çocuk ve talebeler, Romen müzisyenler örneğini göz önüne alarak “*yarın kendi topraklarında işsiz kalabileceklerini*” düşünmekte ve sanatlarını icra edebilecek kuvvet ve cesareti kaybetmekten korkmaktaydılar. İşler böyle devam ederse mûsikîşinaslık ülkede yalnız zenginlere mahsus bir sanat halini alabilirdi. Bu çocuk ve talebeler, Romen müzisyenlerin İstanbul'a girmesi karşısında önlem alamayan ve henüz bir teşebbüste bulunmayan belediyeye şu haklı soruyu sormaktaydılar; “*Eğer, biz de ağabeylerimiz gibi ecnebi sanatkârların karşısında işsiz kalacaksak, ne diye bize kunduracılık öğretmiyorlar da yarın bizi aç bırakacak bir işi öğretiyorlar?*” (*Vakit*, 25 Aralık 1930, 1-2).

Konuyu *Vakit*'in haberlerinden öğrenen Dâhiliye Vekâleti ise meseleyi tetkik etmek için İstanbul Valiliği'nden bilgi isteyerek inceleme başlatmıştır. Dâhiliye Vekâleti'nin başlattığı inceleme “*Bir Türölü Bitemedi*” başlığı ile aktarılırken bu sırada daha önemli bir gelişme

meydana gelmiştir. Hariciye Vekâleti tarafından hazırlanmaya başlayan küçük sanatların himayesi ve Türklere hasrı hakkındaki kanun layihası, bu münferit mesele özelinden hareketle Türk işçisi ve sanatçısının yaşadığı sorunları milli bir zemin üzerinde çözmeyi ve bir daha benzer sorunların yaşanmamasını amaçlamaktaydı (*Vakit*, 29 Aralık 1930, 2).

Vakit gazetesinin şehir bandosundaki çocukların dile getirdiklerine yer vermesi, İstanbul Valiliği'nin dikkatini çekmiş ve valilik tarafından gazeteye bir cevap verilmiştir. Ancak bu cevap yaklaşık 1 aydır İstanbul'da bulunan ve sanatlarını icra eden Romen müzisyenler ile ilgili değil Darülaceze'deki mûsikî mektebinin düzeni ve işleyişi hakkındaydı. Buna göre söz konusu mektepteki disiplin yerinde olmakla birlikte bando şefliği ise talebelerinin başka meselelerle uğraşmasına engel olmaktaydı. Haliyle verilen bu cevap üzerine Vakit gazetesi, “*Biz mûsikî mektebinde disiplin yok mu dedik? Bando şefliği şöyle çalışıyor, böyle çalışıyor mu dedik? Hayır, biz, memlekete gelen Romen çalgıcılardan bahsettik*” diyerek konunun farklı bir tartışma alanına çekilmesine tepki göstermiştir (*Vakit*, 9 Ocak 1931, 1). Üstelik bu meselenin memleketin geleceği ile ilgili bir konu olduğunun farkına varan genç neslin gösterdiği bu tutumdan memnun olunması gerekirken, bu gençleri susturmaya çalışmak milli menfaatlere uygun düşmemektedir. Vilayetten cevap vermesi beklenen soru bir kez daha şu şekilde tekrarlanmıştır; “*Niçin memlekette ellerini, kollarını sallayarak dolaşan, Türk sanatkârlarının zararına ve Türk ailelerinin sefaletine, hatta ölümüne mukabil icrayı sanat eden bu yabancılara müsamaha ediliyor?*”. Valiliğin ilk olarak bu konuyu çözüme kavuşturması gerektiği Darülaceze'deki talebeler için bir tahkikat yapmasının ise doğru olmadığı belirtilmiştir (*Vakit*, 9 Ocak 1931, 7).

Ülkenin Romen Müzisyenlerden “Arındırılmasına” Yönelik Hazırlanan Genelge

Vakit gazetesinin 1 aydan uzun süredir kamuoyunun gündemine getirdiği hatta Ankara bürokrasisini haberdar ettiği bu konu, Dâhiliye Vekâleti'nin almış olduğu karar neticesinde çözümlenme aşamasına getirilmiştir. Gazete bu gelişmeyi “*Türkiye'deki bütün Romen Çalgıcılar Çıkarılıyor*” başlığı ile duyurmuştu. Bu karar her ne kadar gecikmiş olsa da memnuniyetle karşılanmıştır. Romanya Hükûmeti'nin 7 Haziran 1929 tarihinde almış olduğu karar uyarınca kapılarını tüm yabancı müzisyenlere kapaması ve Türk müzisyenleri kabul etmemesi nedeniyle kendilerine aynı şekilde mukabele edileceği ve başta İstanbul'dakiler olmak üzere tüm vilayetlere Romen müzisyenlerin ülke dışına çıkarılmaları ve bir daha da kabul edilmemesine yönelik bir genelge gönderilmiştir (*Vakit*, 18 Ocak 1931, 1).

Ankara'dan gönderilen bu genelge, İstanbul'a da ulaşmış ve kararın uygulanması için Polis Müdürlüğü'ne gerekli tebliğ yapılmıştı. Turkuaz'da çalışan yabancı müzisyenlerden ikisinin Romen olduğunun valilik tarafından polis müdürlüğüne bildirilmesi üzerine derhal bu iki kişi hakkında gerekli olan işlemlere başlanmıştır (*Cumhuriyet*, 19 Ocak 1931, 2). Akabinde İstanbul'da Romen vatandaşı olan başka müzisyenlerin olup olmadığı da tetkik edilmiş ve aynı işlemin tespit edilenler için de uygulanması gerektiği belirtilmiştir (*Milliyet*, 19 Ocak 1931, 2). Hiç şüphesiz Romen müzisyenler hakkında verilen ve tatbik edilmeye başlanan bu karardan en fazla müteessir olan kişilerden biri de Turkuaz'ın sahibi Puriç olmuştur. Ne var ki “*memleketimizde kendisine karşı yalnız hürmet, muhabbet ve refah bulmuş olan bu zat*” elde edilen bilgilere göre Roman müzisyenler sınır dışı edildikten sonra bu kez farklı milletlere mensup müzisyenleri İstanbul'a getirmeyi planlamaktadır. Ancak Puriç bu hususta ne kadar direnç gösterirse gösterirsin en nihayetinde küçük sanatların sadece Türkler tarafından icra edilebilmesine yönelik hazırlanan layiha neticesinde “*memleketin öz evlatlarından olan Türk sanatçıları istihdam etmek mecburiyetinde kalacaktır*”. Öte yandan hükûmet tarafından alınan bu karar Türk müzisyenleri bir hayli memnun etmiş, Türk müzisyenler haklarını savunan Vakit gazetesine bu vesileyle teşekkürlerini iletmişlerdir. Hatta Beyoğlu'nda bulunan mûsikîşinaslar kahvesinde Romen müzisyenlerin ülke dışına çıkarılması kararını öğrenen çok sayıda Türk müzisyen, bu kararı birbirlerinin boynuna sarılarak kutlamışlardır. İstanbul Vali Yardımcısı Fazlı Bey ise alınan bu kararın ne zaman tatbik edileceğine dair yaptığı açıklamada, uygulamanın Polis Müdürlüğü'ne tebliğ edildiğini belirtmiştir. İstanbul Polis Müdürü Ali Rıza Bey ise “*hükûmetin Romen çalgıcıları hakkında verdiği emri şimdi aldım. Yarın (bugün) işlerine nihayet verilecek ve ilk vasıta ile hudut haricine çıkarılacaklardır*” ifadelerini kullanmıştır (*Vakit*, 19 Ocak 1931, 3).

Bu kararın gecikmesinin önemli sebeplerinden biri, İstanbul Valiliği'nin yapması gereken tahkikatı tamamlayamaması ve Ankara'nın da oldukça geç bilgilendirilmesidir (*Vakit*, 20 Ocak 1931, 3). Alınan kararın iki aşamalı olarak uygulamaya geçirilmesi planlanmış bu kapsamda ilk olarak Romen müzisyenlerin işlerine son verilmesi ardından da ilk vasıta ile ülke dışına çıkarılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Vali Yardımcısı Fazlı Bey de Romen müzisyenlerin sanat faaliyetlerini sona erdirerek ülke dışına çıkarılacaklarını Turkuaz'ın sahibi Puriç'e resmi olarak tebliğ ettiklerini ifade etmiştir. Ancak Furman Orkestrasının faaliyetlerine devam edeceği, zira bu kararın sadece Romen vatandaşlar için uygulanacağı diğer milletlere mensup müzisyenlerin şimdilik ülkede kalabilecekleri ancak hazırlanmakta olan layiha ile onların da ülke dışına çıkarılacağı belirtilmiştir (*Vakit*, 20 Ocak 1931, 3).

Kararın vilayetlere tebliğ edilmesinin ardından 3 gün geçmesine ve İstanbul Valiliği ile Polis Müdürlüğü arasındaki koordinasyon hızlı bir şekilde sağlanmış olmasına rağmen kararın henüz tatbik edilmemesi, meselenin farklı bir boyutuyla gündemde kalmasına neden olmuştur. “*Biraz Sürat!*” başlıklı haberde bu durum eleştirilmiştir. Nitekim Polis Müdürü Ali Rıza Bey, Pazartesi günü, yani dört gün önce yaptığı açıklamada Romen müzisyenlerin ilk vasıta ile hudut haricine çıkarılacağını belirtmişti. Ancak İstanbul’dan Romanya’ya ilk vasıta olarak her gün tren, haftada iki defa vapur seferi olmasına ve Salı günü de Köstence’ye bir vapur hareket etmiş olmasına rağmen Romen müzisyenlerin hala İstanbul’da bulunması kamuoyundaki tepkilerin artmasına ve yön değiştirmesine neden olmuştur. Öte yandan ülke dışına çıkarılacak Romen müzisyenlerin sadece 2 kişi olmadığı ileri sürülmüş, İstanbul’da ve Ankara’da hâlihazırda çalışmakta olan 7 Romanyalı müzisyenin daha olduğu belirtilmiştir. Bu konuyu da detaylı bir şekilde ele alan Vakit gazetesi, söz konusu Romen müzisyenlerin isimlerini ve nerede çalıştıklarını tespit etmiş, kendilerine gerekli tebligatın ilgili kurumlar tarafından yapılabilmesi için elde ettiği bilgileri paylaşmıştır. Buna göre “*Ambasadörde piyanist Goldenberg, Beyoğlu’nda sabık Şanuar, şimdi Salon Rujda kemancı İstingaç, Beyoğlu’nda Lüks’te kemancı Jan, Papağan Bar’da Büyük Onçika, Fransız Tiyatrosu’nda Küçük Onçika ve Hristo, Santral Bar’da Saksofon Mirça ve Ankara Merkez Bar’da kemancı Guleska*” İstanbul’da çalışan Romen müzisyenlerdir (*Vakit*, 22 Ocak 1931, 3).

Romen müzisyenlerin ülkeden çıkarılmasına dair verilen kararın tatbiki için gerekli evrakların hazırlanmaya başlandığı anlaşılırken bu durum, söz konusu kişilerin ilk vasıta ile sınır dışı edilmelerine dair bir uygulamanın olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bir yandan Furman Orkestrasında bulunan Romen müzisyenlerin sınır dışı edilmesi için resmi işlemler sürdürülürken diğer yandan Vakit gazetesinin verdiği isimleri inceleyen Polis Müdürlüğü, İstanbul’daki diğer Romen müzisyenleri tespit etmeye çalışmıştır (*Vakit*, 23 Ocak 1931, 3). İstanbul’da bulunan Türk müzisyenler ise Cumhuriyet Halk Fırkası binasına giderek teşkilat başkanı Ali ve Cemil Beyler ile görüşmüş ve kendilerinden bazı temennilerde bulunmuştu. Türk müzisyenlerin ilk talebi hiç şüphesiz İstanbul’daki bazı müesseselerin yabancı müzisyen çalıştırmasının engellenmesine yönelik olmuştur. Bu hususta Romen müzisyenler meselesi de ele alınırken, Türk müzisyenlerinin bir araya gelerek cemiyetlerinin gelişim gösterebilmesine yönelik konular üzerinde de görüşülmüştür (*Vakit*, 25 Ocak 1931, 3).

Romen müzisyenlerin ülkeden çıkarılmasının hemen ardından hazırlıklarına daha önce başlanan, küçük sanatların Türk vatandaşlarına hasrı hakkındaki talimatname, 26 Ocak 1931 tarihinde heyet-i vekiliye sunulmuştur. Bu talimatname ile kabotaj kanununda da belirtilmiş

olan Türklere hasrolunan iş ve sanatlardan başka seyyar satıcılık, şoförlük, hamallık, otel-apartman- pansiyon bekçiliği, nakliye vasıtaları sürücülüğü, başgarsonluk istisna olmak üzere genel garsonluk ve emsali sanatlar, bütün ticari muamelat, devlet ve hükûmetçe tayin edilecek işler, Türk vatandaşlarına hasr edilmiştir. Öte taraftan Türkiye’de sanatlarını icra edecek meşhur ve uluslararası müzisyenlerin emniyet genel müdürlüğünün müsaadesi ve hars heyetinin uygun görmesi halinde ülkeye gelebileceği belirtilmiştir. Bu hususta bir istisna olmak üzere sanatları uluslararası akademilerce tasdik edilmiş olan oyun sanatkârları ise özel müsaade ile Türkiye’ye gelebilecektir. Talimatnamenin hazırlanmasıyla birlikte İstanbul’da hâlihazırda bulunan yabancı sanatçıların sayısı ve milliyetleri belirlenmiş, bu sanatçılar dışında başka hiçbir sanatçının şehre alınmayacağı karar altına alınmıştır. İstanbul’da; 1 Macar, 2 Avusturyalı, 1 Alman, 15 İtalyan, 3 İspanyol, 3 İngiliz, 4 Fransız, 8 Yunan, 1 İranlı, 11 Çek, 1 Arnavut olmak üzere toplamda 67 yabancı sanatçı bulunmaktadır (*Vakit*, 26 Ocak 1931, 2).

Türk Müzisyenlerini Bir Araya Getiren Kurumsal Yapı: İstanbul Mûsikî Sanatkârları Cemiyeti

Vakit gazetesi, aynı yılın Mayıs ayı sonunda Romen müzisyenler konusunu bir kez daha gündeme getirerek, Türk müzisyenlerini himaye etmek için kurulmuş olan Garp Mûsikî Sanatkârları Cemiyeti’nin faaliyetlerine değinmiştir. Çalışmalarını bir yılı aşkın süredir devam ettiren ve Türk müzisyenlere mesleki olarak çeşitli yardımlarda bulunan cemiyet, bu kapsamda önemli bir işe daha imza atarak tüm Türk müzisyenlerinin cemiyete kayıt olabilmesi için İktisat Vekâleti’ne müracaat gerçekleştirmiştir. İktisat Vekâleti ise cemiyetin bu talebini incelemiş, talepte belirtilen gerekçeleri yerinde bularak tüm müzisyenlerin cemiyete kayıt olabilmesinin önünü açmış ve konunun resmiyete kavuşabilmesi için gerekli evraklar Dâhiliye Vekâleti’ne sevk edilmiştir. Kısa bir süre içerisinde kararın çıkması ve tüm vilayetlere tebliğ edilmesi beklenirken, bu suretle “*memleketin yerli sanatkârları, kendilerine sırf ecnebi oldukları için iltifat edilen bazı çalgı heyetlerinin gayri kanuni hareketlerine karşı himaye edilmiş olacaktı*” (*Vakit*, 30 Mayıs 1931, 7).

Türk müzisyenleri adına kurumsal anlamda yaşanan bu gelişmenin ardından aynı yılın Ekim ayında, hükûmet tarafından alınan bir karar doğrultusunda esnaf cemiyeti mahiyetinde bulunan iki farklı mûsikî cemiyetinin aynı anda faaliyet gösteremeyeceğinin tebliğ edilmesi üzerine, alafanga ve alaturka müzisyenler tek bir çatı altında birleşmeye karar vermişlerdir. Bu kapsamda Garp Mûsikî Cemiyeti’nin Beyoğlu’ndaki merkezinde her iki taraf cemiyetine mensup müzisyenlerin bir araya gelmesiyle bir toplantı gerçekleştirilmiş ve alaturka müzisyenlerin cemiyete katılmasına karar verilmiştir. Kapsamı ve üye sayısı genişleyen

cemiyet “İstanbul Mûsikî Sanatkârları Cemiyeti” adını almıştır. Cemiyetin yeni ismi belirlendikten sonra idare heyetinin tespit edilebilmesi için seçim yapılmış, heyet azalıklarına alafranga mûsikî mensuplarından Mazhar, Cemil, Necip Beyler, alaturkacılardan ise İhsan Fahri ve Bahri Beyler seçilmişlerdir. Toplantıya katılan hükûmet denetçisi Kadri Bey bir açıklama yaparak, bu toplantı vesilesiyle mûsikî sanatkârları için yegâne cemiyetin kurulmuş olduğunu, hâlihazırda faaliyette bulunan Alaturka Mûsikî Teavün Cemiyeti’nin sadece içtimai bir teşekkül olarak faaliyetlerini sürdürebileceğini belirtmiştir. Öte yandan söz konusu cemiyete mensup olup da piyasa da fiilen çalışmayan amatör müzisyenler, İstanbul Mûsikî Sanatkârları Cemiyeti’ne kabul edilmemişlerdir. Cemiyet kâtibi umûmisi Recep Suat Bey ise yabancı müzisyenlerin meydana getirdiği rekabet ve genel işsizlik nedeniyle Türk sanatkârlarının önemli bir kısmının sanatları haricinde işlerle meşgul olduklarını belirtmiş, böylece cemiyetin hangi konularda ön plana çıkması gerektiğinin altını çizmiştir. Toplantıda, cemiyetin her ay bir araya gelerek müzisyenlerin dertlerinin dinlenilmesi, Tepebaşı’nda, Darülbedayi Tiyatrosu’nda alafranga ve alaturka müzisyenlerin katılımıyla seri halinde konserler verilmesi, İstanbul’un kurtuluş tarihi olan 6 Ekim günü, bayram merasimine iştirak edilerek mûsikî tezahüratı yapılmasına dair kararlar alınmıştır. Cemiyete mensup müzisyenlerin 200’ü alafranga, 150’si alaturkacı olup, toplam üyelerin 15’i kadın, 80’i ise yabancı müzisyenlerden meydana gelmektedir. Cemiyet, ilk toplantısının ardından hükûmet nezdinde bazı tespit ve temennilerde bulunmuştur. Söz konusu tespit ve temenniler maddeler halinde şu şekildedir;

1. *Ecnebi mûsikîşinasların Avrupa’dan gelmeleri menedilmelidir.*
2. *Gramofonlara takılan hoparlör tesisatı yerli müzisyenleri felce uğrattığından bunların ağır vergiye tabi tutulması veya kaldırılması.*
3. *Sinemalara Avrupa’da olduğu gibi filmde evvel ve perde aralarında konserler verilmesi için müzisyenlerin kabul edilmesi.*
4. *Bütün müzisyenlerin mukavele ile çalışmasının temini.*
5. *Piyasada 90 kadar işsiz mûsikîşinas vardır.*
6. *Çalışma ücretleri dört liradan iki buçuk liraya inmiştir.*
7. *Cemiyet işsizlere iş bulmaya çalışacak, asgari bir ücret tarifesi yapılarak tatbiki için belediyenin yardımı istirham edilecek.*
8. *Ücretlerin her çalgı yerinin ehemmiyetine göre tatbik edilerek üzere azami 6, asgari 2 lira olması uygun görülmüştür (Milliyet, 1 Ekim 1931, 5).*

Türkiye'deki Yabancı Artist ve Sanatçılar

Romen müzisyenler meselesini kamuoyunun gündemine getirmekle birlikte bu konudan Ankara bürokrasisinin haberdar olmasını sağlayan Vakit gazetesi, 28 Kasım 1931 tarihli sayısında “*Türk Artistleri, Yabancı İthalâta Bin Kat Faik Bir Vaziyettir!*” başlıklı bir yazı yayımlayarak ülkedeki yabancı artistlere gösterilen ilgi ve alakanın nedenlerine değinmiştir. Buna göre yurt dışından Türkiye’ye para kazanıp, biriktirip, gitmek üzere gelen artistler iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan ilki barlarda, sahnelerde dans eden dansçılar ikincileri ise müzisyenlerdir.

Barlarda ve sahnelerde dans eden artistler genellikle Orta Avrupa’dan özellikle de Macaristan’dan ve Avusturya’dan ülkemize gelmektedirler. Bu artistlerin “*sanat kıymetleri %90 oranında 0’dır*”. Bu artistlerin Türkiye’ye gelmekteki öncelikli amacı, vücutlarını sergileyerek para kazanmaktır; “*zira bunlar, kendi memleketlerinde bir sahneye çıkmak şöyle dursun, büyük şehirlerde dolaşamazlar bile. Küçük şehirlerin en adi gece kahvelerinde, en fena şartlar altında*” çalışan bu artist kadınlar, kendi ülkelerinde genel olarak “*bir ihracat malı*” olarak değerlendirilmektedir. Bu tür artistlerin anlaşmalarını hazırlayıp yürüten, sanat faaliyetlerini organize ederek, artistin kazancından belirli bir yüzde kazanan ve kendilerine emprezaryo denilen komisyoncular, bu artist kadınları arayıp bulurlar ve Türkiye’ye gelmesine ön ayak olurlardı. Güzellik ve kabiliyet olarak ön plana çıkanları Amerika’ya veya Mısır’a gönderen bu emprezaryolar, diğerlerine ise “*üç beş kuruş avans vererek bir iki tuvalet yaptırıp, bir dans mualliminin zavallılara üç sıçrama, dört taklak öğretmesinin ardından*” Türkiye’deki acenteler vasıtasıyla, barlarda iş bulurlar ve anlaşmanın yapılmasıyla birlikte İstanbul’a gönderirlerdi. Yolculuk masraflarını, kendisini kabul eden müesseseden temin eden bu artist kadınlar İstanbul’a geldikleri gün adeta beş parasız bir haldedir. Kontratları genellikle bir aylık olarak düzenlenen artistlerin İstanbul’da çalıştıkları günler için kazandığı ücret, güzellik ve kabiliyeti göz önüne alınarak belirlenir ve asgari 6, azami ise 14 - 15 liraya kadar gündelik bir kazanç elde ederlerdi. Bir aylık çalışmanın sonucunda müessese, bu artistin performansından dolayı müşteri sayısını artırıp müşteri tutabilmişse, kontrat bir ay süreyle uzatılmaktadır. Aksi bir durumda ise acente, bu artisti Türkiye’nin başka bir şehrine ve genellikle Ankara’ya göndermektedir. Artistin performansı beklenenin altında kaldığında Ankara’dan sonraki durağı İzmir devamında ise Adana ve Trabzon olmaktadır. Ancak bu artistler ülkenin her neresine giderse gitsin değişmeyen tek bir şey vardı o da “*her gittiği yerde rasgeldiği zenginlerin parasını çekip, memleketine dönüp, kazandığı servetle ömrünün sonuna kadar*” yaşamaktı.

Öte yandan bu artistler bireysel olarak çalışabildikleri gibi, iki veya üçer kişilik gruplar halinde de sahne alabilmekteydi. Bu tür dans gruplarından ikili olanların günlük ücretleri, 14 ile 30 lira, üç kişilik dans gruplarının ise 15 ile 45 lira arasında değişmektedir. Yedi, sekiz genç kızdan oluşan ve balet adı altında dans eden artist toplulukları da benzer bir yevmiye kazanmaktaydılar. Dans sanatçıları hususunda son bir söz söyleyen Vakit gazetesi bu artistlerin yıllık olarak Türkiye’den kendi ülkelerine götürdükleri paranın ortalama bir hesapla 1,5 milyon liradan fazla olduğunu belirtmiştir.

Yazar “*gelelim çalgıcılara*” diyerek Türkiye’deki bir diğer artist grubu müzisyenler hakkında detaylı bilgiler vermeye başlamıştır. Ancak bu hususta ilk olarak Türk müzisyenlere karşı özellikle İstanbul’da meydana getirilen olumsuz algıya değinmiştir. Nitekim son zamanlarda Türk müzisyenler için “*Efendim, bizde çalgıcı da var mı? Böyle bestekâr mı olur? Böyle mûsikî mi olur?*” gibi söylemlerin sıkça tekrarlandığı ve bu sözlerin üzerine “*insanın, bütün iddialara elinin tersiyle bir tokat vurup susturası geliyor*” ifadelerine yer verilir. Türk müzisyenlere karşı gösterilen bu anlamsız tepkinin bir yansıması olarak İstanbul’daki müesseselerin bir kısmı yurt dışından müzisyen getirmeye devam etmekteydi. Nitekim Kasım ayının ortasında İstanbul’a gelen Bianco isimli ve on müzisyenden meydana gelen Güney Amerikalı grup buna dair verilebilecek örneklerden biriydi. Tango çalan bu müzisyenler, Beyoğlu’nda iki üç müessesede günde bir iki saati geçmeyecek şekilde sanatlarını icra ediyorlardı. Vakit gazetesi, bu noktada Bianco müzik grubuna verilen ücretin fazlalığına değinerek milli servetin yurt dışına çıkmasını eleştirmekteydi; “*Biliyor musunuz, bunlara günde kaç para veriliyordu? Tam iki yüz lira*”.

Bianco adlı müzik grubunun, “*müzikten az çok anlayan*” kişiler tarafından ayırt edici bir özelliği olmadığına hemen fark edilebileceği ifade edilirken, gurubun sadece son iki yıldır İstanbul’da çokça reklamının yapıldığı ve kendilerine sırf bu nedenle iki yüz lira verildiği belirtilmiştir. Öte taraftan yaklaşık olarak altı, yedi ay önce memleketin en iyi müzisyenlerini toplayan Garp Mûsikîşinasları Cemiyeti, yirmi kişilik bir heyet halinde bir senfonik caz heyeti teşkil etmiş ve aynı müesseselere günde kırk liraya çalışacaklarını belirtmişlerdir. Ancak “*on kişiye iki yüz lira veren bu müesseseler, yirmi kişiye kırk lira vermediler, reddettiler*”.

İstanbul’da yabancı müzisyenlere gösterilen bu ilgi daha ziyade kısa süre önce Romen müzisyenlerin ülke dışına çıkarılması olayından “*akıllanmayan*” müesseseler tarafından sergilenmekte ve “*kimisi zenci, kimisi beyaz olmak üzere mütemediyen İstanbul’a ecnebi çalgıcılar getirterek bunlara yüksek ücret vermeye*” devam etmekteydiler. Yerli müzisyenlere iş verilmemesi, müesseselerin himaye etmeye mecbur olduğu bu müzisyenleri adeta aç kalmaya

ittiği gibi kendilerinin iyi birer sanatçı olmadığına yüzlerine söylenmesi ise üzüntülerini bir kat daha artırmaktaydı. Tüm bunlara rağmen yurt dışından artist adı altında “*beyaz kadın ithalati*” yapılmakta dolayısıyla yerli sanatçıların ekmeğiyle oynanmaya devam edilmekteydi. Hâlbuki “*hiçbir devlet hatta Mısır ve Irak bile ecnebi çalgıcı ve artist kabul etmemektedir. Romanya’ya giden mûsikîşinaslarımızı bu memleket derhal bize iade etmiş, kabul edip çalıştırmamıştır*”. Yurt dışında Türk sanatçılara gösterilen bu muamele ve diğer ülkelerin kendi sanatçılarını korumaya yönelik uygulamalarına rağmen “*bu lüzumsuz ve lüks ithalatın*” sınırlandırılması gerektiği şu şekilde belirtmiştir. “*Ecnebi çalgıcıların memleketimizi kendileri için bir kazanç yeri, bir Amerika olarak telâkki etmeleri ve aç kurtlar gibi şehirlimize saldırdıkları yetişmiyormuş gibi, Beyoğlu’nda bulunan birkaç bar, birahane ve sinema da ecnebi artistlerini mütemadiyen başımıza musallat etmekle meşguldürler*”. Romen müzisyenler nezdinde yaşanan olumsuzlukların sebebi olan Turkuaz ise bu kez bir Macar müzisyen grubunu İstanbul’a getirirken, Beyoğlu’nda Boston isimli bir barda ise Yunan müzisyenler sanatlarını icra etmekteydi. Bu müesseselerin dışında Dore ve Novotni isimli müesseseler de Macar kadın artistlerden meydana gelen orkestralar getirtmişti.

Yabancı müzisyenlere özellikle İstanbul’daki yabancı müessese sahipleri tarafından gösterilen bu ilgi kabul edilebilir olsa da “*işin en şayan-ı hayret tarafı çok iyi tanıdığımız bir Türk tarafından idare edilen Muleruj müessesesinin de yine böyle bir niyete kalkışmasıdır. O da bir Macar orkestrası getirtmek istiyormuş*”.

Vakit gazetesi, bu konuyu sonlandırırken “*artık katiyen anlaşılmalıdır ki*” diyerek Türkiye sınırları içinde para kazanan müesseselerin her şeyden evvel sanatkârlarımızı himaye etmesi, onları topluma tanıtması hatta bunu bir görev olarak yapması gerektiğini belirtir ve son söz olarak şu ifadeleri kullanır; “*biz, artık ecnebilerden bıktık, biraz da kendi adamlarımızı görelim, seyredelim, dinleyelim*” (Vakit, 28 Kasım 1931, 5).

Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun ve Hazırlık Süreci

Bu dönemde yaşananların ardından İktisat Encümeni, 30 Aralık 1931 tarihinde bir toplantı gerçekleştirerek, Türk işçi ve sanatçıların bir süredir yürürlüğe girmesini beklediği yabancıların yapamayacakları sanatları konu edinen layihayı müzakere etmiş ve kanun tasarisına bazı maddelerin ilave edilmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu layiha, iktisat encümeninin ardından adliye ve hariciye encümenlerince de müzakere edilecek ve nihai şeklini alması için heyet-i umûmiyeye sevk edilecektir. Layihada yapılan düzenlemelerin akabinde

yabancı uyruklu kişilerin Türkiye’de yapamayacakları işler şu şekilde belirlenmiştir; kimyagerlik, baytarlık, gümrük komisyoncuları, esham ve tahvilât, zahire ve ticaret borsalarında mübayaacılık, arabacılık, şoförlük, şoför muavinliği, umûmi nakliye vesaitinde su, tenvirat ve ticaret işlerinde daimi veya muvakkat işçilik, ayak satıcılığı, hamallık, fırıncılık, garsonluk, alelumum müessesat ve kumpanyalarda bekçilik, seyyahlara tercümanlık ve rehberlik.

Romen müzisyenler konusunun gündemi ve bürokrasiyi bir hayli meşgul etmiş olması, iktisat encümeninin layihaya bu hususta bir kayıt düşmesiyle kendini göstermiştir. Buna göre sanayi-i nefise erbabından olan sanatkârlar hariç tutulmak üzere ecnebi artistleri, dansözleri, dansörleri, çalgıcılar ve muganniler Türkiye’de çalışamayacaktır. Yalnız suni aza ve mûsiki aletleri imâl eden ecnebi sanatkârlar, hükûmetten müsaade almak şartıyla çalışmaya devam edebilecektir. Yine devlet müesseselerinde ve belediyelerde istihdamları zaruri olan mütehassıslar da heyet-i vekile kararıyla çalışabileceklerdir. Yurt dışından münferit olarak getirtilen mütehassıslar ise en az altı aylık mukavele yapılması şartıyla, vekâletlerin mütehassıs heyetleri tarafından gerçekleştirilecek tetkiklerin ardından kabul edilmesi halinde Türkiye’de çalışma hakkına sahip olacaktır. Kanun taslağında belirtildiği üzere yabancı şahıslar ülkede avukatlık, eczacılık, dişçilik, ebelik ve bunların yanı sıra göller ve Marmara havzasıyla boğazlar ve tüm kara suları dâhilinde işleyen taşıtlarda görev alamayacaktır. Bu kanun ile ecnebilerin, vilayet ve kaza merkezlerinin dışında ticari faaliyetler sürdürmesinin engellenmesi de amaçlanmıştır. Son olarak kanun taslağında belirtilen bu işleri icra eden yabancı uyruklu kişilerin, kanunun yayınlanma tarihinden itibaren 3 ay içerisinde işlerini bırakması gerektiği karar altına alınmıştır (*Akşam*, 31 Aralık 1931, 2).

Akşam gazetesi, 15 Ocak 1932 tarihinde “*layihanın son tadilattan sonra aldığı şekli neşrediyoruz*” başlığı altında ilgili encümenler tarafından tetkik edilen kanun tasarısına dair ayrıntılı bilgiler paylaşmıştır. TBMM’nin Şubat ayı içerisinde gerçekleştireceği içtimada müzakere edilecek mühim meselelerden biri olarak değerlendirilen bu kanun tasarısının ardından yabancıların Türkiye’de yapamayacakları iş ve sanatlar, resmi şekilde belirlenmiş olacaktı. Avrupa’daki pek çok ülke küçük sanatlar, ticaret ve bir kısım mesleğin icrasını sadece kendi vatandaşlarının yapmasına müsaade etmekteydi ve hâlihazırdaki iktisadi durum nedeniyle Türkiye’de de benzer bir uygulamaya geçilmesi için ihtiyaç ve hatta zorunluluk ortaya çıkmıştı. *Akşam* gazetesinin 9 madde halinde sıraladığı bu kanun tasarısı, yaklaşık 5 ay sonra kabul edilecek layihanın hemen hemen aynısıydı (*Akşam*, 15 Ocak 1932, 6).

Milliyet gazetesi, 20 Mart 1932 tarihinde “Son Dakika” sütununda yer verdiği haberde, Türkiye’de yabancılar tarafından yapılması yasaklanan iş ve sanatların tamamıyla tespit edildiğini belirtmiştir. Anlaşılan o ki TBMM’nin Şubat ayı içtimasında kanunlaşmayan bu konu üzerindeki görüşmeler devam etmekteydi. Kısa süre içerisinde azalara tebliğ edilecek söz konusu layihanın bir hafta sonra heyet-i umûmiye tarafından müzakere edileceği belirtilmiştir. Layihada ön plana çıkan husus ise kanunda Türk vatandaşlarına tahsis edilmemiş olan sanat ve hizmetlerin ecnebi tebaası tarafından yapılması halinde bunun heyet-i vekile kararı ile yasaklanabileceğine dair yer verilen madde olmuştur. Layihanın aldığı son şekle göre Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde aşağıda belirtilen sanat ve hizmetler sadece Türk vatandaşları tarafından yapılabilir.

Ayak satıcılığı (küçük şeyler satıp geçimini sağlayan kimse), bahçecilik, kutuculuk, çalgıcılık, kadın ve erkek berberliği, fotoğrafçılık, havadis filmciliği, klişe ve çinkografçılık, oyuncak imâlciliği, müretteplik (dizgicilik), seyyar gazete satıcılığı, simsarlık, dellâllık (alıcı ve satıcı arasındaki aracı kişi), kundura imâlciliği, ütü, kola ve lekecilik, kasket imâlciliği, şapka tamirciliği, duvarcılık, sıvacılık, nakkaşlık, taşçılık, kaldırımcılık, tesviyecilik, tornacılık, borsalarda mübayaacılık, devlet inhisarına tabi maddelerin satıcılığı, seyyahlara tercümanlık ve rehberlik, müzayede salonu icarı, umûmi su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daimi ve muvakkat işçilik, tarama tahmil ve tahliye işleri, şoförlük ve muavinliği, arabacılık, hamurkârlık ve fırıncılık, alelumum işçilik, hamallık, küfecilik, kundura boyacılığı, her türlü müesseselerle ticarethane, apartman, han ve otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odacılık, otel, han, hamam kahvehane, gazino, dansing ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servant) bar oyuncu ve şarkıcılığı, kukla ve karagöz oynamak, eskicilik, örücülük gibi küçük esnaflık ve küçük tacirlik. Ancak baytarlık ve kimyagerlik, mûsikî ve dans muallimliği ve metrdotellik (şef garsonluk) ile belirli bir iş için geçici olarak ülkeye gelerek montörlük işlerini icra edenler yukarıda yer alan hükümlerden hariç tutulmuşlardır. Avukatlık, tabiplik, dış tabipliği, ebelik, eczacılık, mühendislik, gümrük komisyonculuğu gibi mesleklerin icrası, hususi kanunlara ve sigorta şirketleri memurluklarının ifası 1149 numaralı kanuna, deniz işleri ile ilgili meslek ve sanatların icrası kabotaj kanununa, gazetecilik de matbuat kanununa tabi tutulmuştur (*Milliyet*, 20 Mart 1932, 2).

Şubat ayında mecliste görüşülmesi beklenen layiha, Haziran ayına gelindiğinde iktisat encümeninin gündeminde bulunmaya devam etmiş, üzerinde yapılan güncellemeler ile son şeklini almış ve bir hafta içerisinde mecliste müzakere edileceği bildirilmiştir. Milliyet gazetesinin 8 madde halinde kamuoyu ile paylaştığı taslak metin (*Milliyet*, 3 Haziran 1932, 2),

bazı farklılıklar ve toplamda 10 madde olarak kısa bir süre sonra kanun haline gelmiştir. İktisat encümeni, bu kanun tasarısı hakkında hazırladığı mazbatada, kanun ile öncelikli olarak Türk vatandaşlarının işsizlik sorununu çözmeyi hedeflediğini şu ifadelerle açıklamıştır;

“Az bilgi ve mümareseyle (üstatlık kazanılabilecek) ve az sermayeye muhtaç olan ve binaenaleyh vatandaşlar tarafından yapılması pek kolaylıkla mümkün bulunan sanat ve mesleklerle memleketin emniyeti ile alakadar olabileceklerin vatandaşlara hasr ve tahsisinden ibaret olduğuna göre encümenimiz layihaya talip ve saliki çok olan ve işsizliği tevlit edebilecek bulunan bu gibi sanat ve mesleklerin tadadı (dökümü) olarak konmasının ve ileride lüzum görülürse diğerleri hakkında da üçüncü madde mucibince verilmiş olan salahiyetin Hükümet tarafından istimalinin hâlihazır vaziyet ve ihtiyacatımız nokta-i nazarından daha muvafık olacağını derpiş ederek (göz önüne alarak) bu layihada sayılı olmayan sanatların ecnebilere tarafından yapılması memnu olmadığı tabii bulunduğundan kanunu mahsuslarile ecnebilere memnu olan sanat ve mesleklerin bu layihada da zikri lüzumsuz görülmüştür” (Kuruç, 1988, 405).

4 Haziran 1932 tarihinde TBMM’de görüşülen kanunda yer alan bazı eksiklikler ve yanlış algılanarak suiistimal edilme ihtimali olan maddeler, milletvekillerinin dikkatini çekmiştir. Ordu Milletvekili Ahmet İhsan Bey, kanunun A fırkasında yer alan müretteplik mesleğinin daha açık bir şekilde belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Nitekim matbaacılık mesleğindeki iş kollarından sadece biri olan mürettepliğin yanı sıra matbaada çalışan mücellit gibi görevliler de bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu maddeye yalnızca mürettepliğin eklenip matbaacılık ile ilgili diğer işlerin eklenmemesi doğru değildi. Kanundaki bu eksiklik, yabancı mücellitlerin Türkiye’de çalışmasına imkân vereceği için söz konusu maddeye litograf ve tipografların da ilave edilmesi teklif edilmiştir. Muş Milletvekili Kılıçoğlu Hakkı Bey ise *“berberler de vardır”* diyerek kanundaki bir diğer boşluktan bahsetmiştir. Milletvekillerinin bu teklifleri üzerine İktisat Encümeni Reisi Rahmi Bey söz alarak, daha önce iktisat, adliye ve hariciye encümenliklerince tespit edilen maddelerde bu mesleklerin yer aldığını belirtmiştir. *“Eğer bunların hepsini eklemeye kalkarsak bu adet pek çoğalır”* şeklindeki açıklamasıyla, bu mesleklerin tamamının belirlenerek kanuna eklenmesine imkân olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla mücellitlik mesleğinin kanuna ilave edilmesi diğer mesleklerin de eklenme zorunluluğunu ortaya çıkaracaktır. Bu doğrultuda herhangi bir sorun yaşanmaması için kanunun 3. maddesi ile hükümete geniş bir yetki verildiğini belirten Rahmi Bey, *“Türk vatandaşlarının yapabileceği herhangi bir sanattan ecnebilere menedip bunu kendi vatandaşlarımıza hasretmek salahiyeti bu madde ile tespit edilmiştir”* ifadelerini kullanmıştır. Hükümetin gerek gördüğü

zaman bu maddeyi kullanabilme yetkisine sahip olması, kanuna meslek ilave edilmesine gerek bırakmamaktadır. Tekirdağ Milletvekili Celal Nuri Bey ise kanunda yer alan “tebaa” kelimesinin kaldırılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir; “*Efendim, maruzatım kelimeye aittir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda tebaa yok Türk vatandaşı vardır. Maddenin bu suretle tashihini rica ederim*”. Bu teklif üzerine mecliste “*doğru sesleri*” yükselmeye başlamıştır. Manisa Milletvekili Refik Şevki Bey, kanunda yer alan çalgıcılık mesleğinin daha açık bir şekilde belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu tabirden maksadın kahve, gazino gibi yerlerde müzisyenlik yaparak hayatını kazanan kişileri belirtmek mi yoksa “*evden eve dolaşarak aileler arasında muallimlik yapan müzisyenler mi?*” olduğunun daha açık bir ifadeyle belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Rahmi Bey tekrar söz alarak, bu tabirden maksadın Refik Bey’in ilk cümlesinde kastettiği anlama karşılık geldiğini ifade etmiştir. Oylamaya geçilmesinin ardından kanun maddesine mücellitlik mesleğinin konması red edilirken, berberlik mesleğinin ilave edilmesi ve tebaa yerine vatandaş tabirinin kullanılması ise kabul edilmiştir (*T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, 4 Haziran 1932, 66-67).

4 Haziran’da görüşülen, 13 Haziran’da tam metni hazırlanan ve 16 Haziran’da yayımlanan “*Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun*” şu maddelerden meydana gelmektedir.

Madde 1 - Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde aşağıda gösterilen sanat ve hizmetler münhasıran Türk vatandaşları tarafından yapılır. Bu sanat ve hizmetlerin Türk vatandaşı olmayanlar tarafından yapılması memnudur.

A) Ayak satıcılığı; çalgıcılık; fotoğrafçılık; berberlik; müretteplik; simsarlık; elbise, kasket ve kundura imâlciliği; borsalarda mubayaacılık; devlet inhisarına tâbi maddelerin satıcılığı; seyyahlara tercümanlık ve rehberlik; inşaat; demir ve ahşap sanayi işçilikleri; umumî nakliye vesaiti ile su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daimî ve muvakkat işçilik; karada tahmil ve tahliye işleri; şoförlük ve muavinliği; alelumum amelelik; her türlü müesseselerde ticarethane, apartman, han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık, otel, han, hamam, kahvehane, gazino, dansing, ve barlarda kadın ve erkek hizmetçilik (garson ve servant) ; bar oyuncu ve şarkıcılığı.

B) Baytarlık ve kimyagerlik.

Madde 2 - İcra Vekilleri Heyeti kararile ruhsat-ı mahsusa ita kılınmadıkça aşağıda sayılan sanatlar ecnebiler tarafından icra edilmez.

A) Tayyare makinistliği ve pilotluğu,

B) Devlete veya vilâyetlere merbut müessesat veya belediyeler ile bunlara merbut tesisat hizmetleri.

Madde 3 - Bu kanunda Türk vatandaşlarına tahsis edilmemiş olan sanat ve hizmetlerin ecnebi tebaası tarafından icrası, icabında İcra Vekilleri Heyeti kararile menolunabilir.

Madde 4 - Aşağıdaki hizmetlerde istihdam olunan ecnebiler bu kanun hükmünden müstesnadır.

Türkiye Cumhuriyeti nezdinde bulunan ecnebi devletlerin sefarethane ve konsoloshanelerinin kapıcıları ve emirlerindeki nakliye vasıtalarını sevk ve idare eden kendi veya diğer bir ecnebi devlet tâbiyetindeki işçiler.

Madde 5 - Bu kanunun neşri tarihinde Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetleri yapmakta olan ecnebiler kanunun neşri tarihinden itibaren bir sene içinde işlerini terk etmeğe mecburdurlar.

Madde 6 - Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetleri 5 inci maddede tayin olunan müddetin hitamından sonra icra eden ecnebiler mahallî en büyük mülkiye memurunun emrile filen sanat ve hizmetlerinden menolunmakla beraber tanzim edilecek zabıt varakasile sulh mahkemesine verilir ve on liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilir.

Madde 7 - Türk vatandaşları hakkında idarî ve kanunî kayıtlar koyan ecnebi devletlerin tebaası Türkiye’de yapabilecekleri sanat ve hizmetlerin icrasından İcra Vekilleri Heyeti kararile menolunabilir.

Madde 8 - Vilâyet ve kaza merkezi olmayan mahallerde ecnebilerin dükkân açması memnudur.

Madde 9 - Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 10 - Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur (Resmi Gazete, 16 Haziran 1932, 1564; Adliye Ceridesi, Kânunuevvel 1932, 2469, 2470).

Cumhuriyet’in 10. yıldönümünde Dâhiliye Vekâleti’nin resmi yayın organı olan İdare adlı dergide yer alan kapsamlı raporlar arasında yer alan “bazı sanat ve mesleklerin Türk vatandaşlarına tahsisi hakkındaki 2007 numaralı kanunun” hazırlanma amacı şu şekilde ifade edilmiştir. “Birçok devletler, umumî buhran neticesi memlekette iktisadî refahın azalması ve işsizliğin artması karşısında bir kısım sanat ve mesleklerin ecnebiler tarafından yapılmasını menetmiştir. Memleketimiz hakkında da varit olan aynı mülâhazatla bizde de bazı sanatların vatandaşlara hasrı lüzumu olmuş ve bu kanun yapılmıştır” (İdare, 29 Ekim 1933, 26).

Türk işçi ve sanatkârını himaye eden bu kanunun özellikle esnafları oldukça mutlu ettiği anlaşılmaktadır. Birçok meslek zümresi kanunu büyük bir memnuniyet ve şükranla karşılarken, esnaf cemiyetlerinden ilgili makamlara teşekkür telgrafları çekilmiştir. Kanunun yayımlanmasının hemen ardından İstanbul’da çalışmakta olan çok sayıda işçi ve sanatkâr, meslekleri ile ilgili cemiyetler açma yolunu tercih etmiştir. Bu yoldaki ilk talep İstanbul’daki fotoğrafçılardan gelirken, Ticaret Odası’na kayıtlı 15.000 esnafın kısa sürede 30.000 sayısına ulaşması beklenmekteydi. Cemiyetler, kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte ilk olarak yabancı çalışanların boşaltacağı yerleri Türk işçi ve sanatkârlarla ikame etmek için çalışmalara başlamıştır (*Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1932, 2). Dönemin basınında yer alan ifadelerle göre bu kanun ile birlikte “*ecnebi sanatkârların memleketi istismarı*” sona ererken, gazetelerde “*Türkiye’de yalnız Türklere iş*” başlıkları atılmıştı (ilkin, 1978, 278). Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte 6.000 civarında Yunan vatandaşı Türkiye’deki mesleklerini bırakıp ülkelerine dönerken, 1935 yılına gelindiğinde 15.000 Macar’ın Türkiye’den ayrıldığı anlaşılmaktadır (Makal, 1999, 350).

Kanun maddelerinde belirtildiği üzere, Türklere hasredilen mesleklerde çalışan yabancı uyruklu vatandaşların işlerini bırakması için kendilerine 1 yıllık süre verilmiştir. Bu doğrultuda söz konusu sürenin sona ermesine kısa bir süre kala, polis müdürlükleri tarafından sürdürülen araştırmaların yoğunluğu artırılmış, bu kapsamda mesleklerine devam ettiği tahmin edilen 5.000 yabancının isimleri tespit edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda kanunun tatbik edilmesini kolaylaştırmak üzere Dâhiliye Vekâleti tarafından bir komisyon oluşturulmuştur. Öte yandan hâlihazırda çalıştıkları işlere 2.000 lira veya daha fazla sermaye ayırmış olan yabancıların bu işlerde bizzat çalışmamak şartıyla mesleklerine devam edebilmesine yönelik bir hazırlık da yapılmaktaydı. Dolayısıyla sermaye koşulunu yerine getirmiş olan terzi makasçılık, berber tıraş yapmaksızın kendi yerlerine Türk işçi çalıştırmak şartıyla faaliyetlerine devam edebilecekler. Kanunun tatbik süresi yaklaşırken İstanbul’da çiftçilik, amelelik, çıraklık ve garsonluk gibi hizmetlerde bulunan pek çok yabancı işçi ise memleketlerine dönmeye başlamıştır. Bu işçilerin memleketlerine dönüşlerini kolaylaştırmak için İstanbul’daki konsoloslara kendilerine yardım etmekte özellikle İran Konsoloshanesi maddi durumu iyi olmayan işçilerin yol ücretlerini karşılamaktaydı. Esnaf cemiyetleri, Haziran ayının 16’sından itibaren boşalacak pozisyonlara Türk işçileri yerleştirmek için çalışmalarını sürdürürken, işlerini terk eden yabancı uyruklu vatandaşların Türkiye’de ikamet etmelerinin de yasaklanacağına dair ortaya atılan söylentilerin ise doğru olmadığı ifade edilmiştir (*Son Posta*, 22 Nisan 1933, 1, 8).

Kanun bir taftan Türk vatandaşlarını mutlu ederken diğer taraftan ülkedeki yabancı vatandaşların ise tepkisine neden olmuştur. İstanbul'da ikamet eden Sırp yazarlardan Bukeliyesta, Yugoslavya Hariciye Nezareti'nin resmi yayın organı olan Novosti gazetesinde “*Türkiye’de ecnebilerin çalışmasının men’i*” başlığı altında bu duruma dair düşüncelerini paylaşmıştır. Türkiye Belgrad Elçiliği tarafından tespit edilen bu makale, tercüme edilerek Ankara’ya gönderilmiştir. 26 Şubat tarihinde İstanbul’da yazılan ve 1 Mart 1933 tarihinde yayımlanan makalenin içeriği şu şekildedir;

“Malum olduğu veçhile 13.6.1932 tarihinde Türkiye’de ecnebilerin mesaisi hakkındaki kanun neşredilmiştir. Kanunun beşinci maddesine göre Türkiye’de yerlilere münhasır kılınmış olan sanatlarla meşgul olan ecnebler 14 Haziran 1933 tarihine kadar yani bir sene zarfında mesailerine nihayet vermek mecburiyetindedirler.

İşten menedilmiş olmaları dolayısıyla dört ay zarfında, senelerden beri Türkiye’de işleyen ve ekserisi Türkiye’de doğmuş ve terbiye görmüş olan birçok ecnebi Türkiye’yi terk etmeye başlayacaklardır. Novosti bundan evvel bu kanun dolayısıyla 1.000’e yakın Yugoslav’ın işsiz kalacağını yazmış idi. Bunlar daha şimdiden nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını sormaktadırlar. Bu kardeşlerimiz arasında Yugoslav dilini bilmedikten maada Yugoslavya’da hiçbir şeyi olmayanlar vardır. Bundan maada 15–20 sene evvel Türkiye’de doğmuş ve tavattun etmiş olanlar için mütekabiliyet aranabilir. Buradaki vatandaşlarımızın Türkiye’de kalmaları için bir çare bulmak kabil olmadığı takdirde kendilerine maddi muavenette bulunmak kâfi olmayıp bunların memlekette yerleştirilmeleri ve kendilerine iş bulunması işi ile meşgul olmak üzere komisyonlar teşkil etmek lazımdır” (BCA, 30.10.0.0 /251.695.21).

İhsan Siyami Bey ise kanun kapsamında sanat mekteplerinden mezun olan Türk gençlerinin işsiz kalmamaları, senelerce ümitsiz bir şekilde geçim derdine düşmemeleri veya eğitimini aldıkları mesleklerden farklı işlere yönelmemeleri için ilave edilen maddenin daha etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımladığı bir yazıyla gündeme getirmişti. Bu kapsamda “*Türk evlatlarının menfaatleri göz önünde tutularak, memleketimizde çalışmasına müsaade edilen her ecnebi mütehasısın yanına bir Türk genci alması ve onu yetiştirmesi için sanayi âlemine emir verilmişti*”. Ancak kanunda belirtilen bu karardan birçok mektebin haberi olmadığı gibi bazı şirket ve müesseseler tarafından bu uygulamanın göz ardı edildiği ifade edilmiştir (Siyami, 24 Ekim 1933, 5).

“*Ey Türk İbret Al*” başlıklı bir haberde, Türkiye’deki yabancı banka ve şirketlerin çalıştırdığı memur ve müstahdem sayılarını Türk, ecnebi ve gayri Türk şeklinde bir

sınıflandırma ile aldıkları maaşlar üzerinden karşılaştırmalı olarak kamuoyuna sunan Milliyet gazetesi, benzer bir konunun altını çizmiştir. Yabancılara ait banka ve şirketlerde çalışanlar arasında Türk vatandaşların sayıca fazla olmasına rağmen bunların genellikle amele ve müstahdem olarak görevlendirildiği, aynı pozisyonlarda bulunan ecnebi ve gayri Türk unsurlara göre çok daha düşük maaş aldığı belirtilmiştir. Bu ayrıntılı rakamların ardından okuyuculara şu şekilde seslenilmiştir; “*İşte ey Türk, ibret gözüyle bak ve oku! Türkiye’de ecnebi şirketlerde çalışan Türklerin nisbet ve aldıkları maaş budur!*” (Milliyet, 24 Nisan 1934, 1).

1934 Yılında Kanunun Sistemik Hale Getirilmesi

Türkiye’de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkındaki 2007 sayılı kanunun bazı maddeleri, 1934 yılının Mayıs ayında değiştirilerek kanun daha kapsamlı ve sistemik bir hale getirilmiştir. Bu doğrultuda 5 Mayıs 1934 tarihinde hazırlanan ve Dâhiliye Vekâleti’nce 3514/4975 sayılı tezkere ile gönderilen talimatname 10 Mayıs 1934’de kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2/44.29.14). Bu kanun Mustafa Kemal Atatürk tarafından 15.05.1934 tarihinde şu ifadelerle imzalanmıştır; “*Türkiye’de Türk sanatkârlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında 2007 sayılı kanunun değiştirilmesi*” (BCA, 30.18.1.2/36.36.5). 2247 sayılı kanuna göre yabancılar, Türk vatandaşlarına tahsis olunan sanat ve hizmetleri 21 Temmuz 1934’ten 21 Mayıs 1935 tarihine kadar kademeli olarak bırakacaktır. Talimatnamede yer alan kararlar şunlardır:

Madde 1: Türkiye’de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanunun hükümlerini değiştiren kanuna tevfikân aşağıda yazılı işleri görmekte olan yabancıların hizmetine 21 Mayıs 1934 tarihinden itibaren ve aşağıdaki sıra dâhilinde nihayet verilecektir.

Madde 2: 21/5/1934’ten 21/7/1934 tarihine kadar işlerini terk etmek mecburiyetinde kalacak sanat ve hizmet erbabı şunlardır:

1- Şoförlük ve muavinliği edenler, 2- Seyyahlara tercümanlık ve rehberlik yapanlar, 3- Berberlik edenler, 4- Elbise, kasket, kundura imâlcileri, 5- Borsalarda mubayaacılık yapanlar, 6- Çalgıcılar.

Madde 3: 21/7/1934’ten 21/9/1934’e kadar işlerini terk edecek yabancılar şunlardır:

Alelumum ameleler

Madde 4: 21/9/1934’ten 21/11/1934’e kadar işlerini terk edecek yabancılar şunlardır:

1- Her türlü müesseselerde ticarethane, apartman, han, otel ve şirketlerde bekçilik, kapıcılık, odabaşılık edenler, 2- Otel, han, hamam, kahvehane, gazino, dansing ve barlarda kadın ve erkek hizmetçiler, 3- Ayak satıcılığı yapanlar.

Madde 5: 21/11/1934'ten 21/1/1935 tarihine kadar hizmetlerini terk edecek yabancılar şunlardır:

1- Fotoğrafçılık, 2- Müretteplik, 3- Karada tahmil ve tahliye işleri yapanlar.

Madde 6: 21/1/1935'ten 21/3/1935'e kadar işlerini terk etmek mecburiyetine kalacak yabancılar şunlardır:

1- Devlet inhisarına tabi maddelerin satıcılığı, 2- Bar oyunculuğu ve şarkıcılığı, 3- Umûmi nakliye ve vesait ile su ve tenvir ve teshin ve muhabere işlerinde daimi ve muvakkat işçilik edenler.

Madde 7: 21/3/1935'ten 21/5/1935 tarihine kadar işlerini bırakacak olan yabancılar şunlardır:

1- Simsarlık, 2- İnşaat demir ve ahşap sanayii işçileri, 3- Hakkında 2007 sayılı kanunun 2. maddesi mucibince İcra Vekilleri Heyeti kararı mevcut olmayan: A) Tayyare makinistliği, pilotluğu, B) Devlet veya vilayetlere merbut müessesat veya belediyelerle bunlara bağlı yerlerde tesisat hizmetlerini yapmakta olan yabancılar.

Bunların işlerine nihayet verilirken riayet edilmesi lazım gelen hususuat, Dâhiliye Vekâletince tespit ve tamim edilecek umûmi tahrirat mucibince ifa olunacaktır (Cumhuriyet, 25 Mayıs 1934, 1).

2007 sayılı kanunun düzenlenerek kanuna yeni şeklinin verilmesi, İdare Dergisi'nde şu şekilde ifade edilmiştir; “Memlekette muhtelif meslek ve sanatları ellerine geçiren ecnebilerin bu işleri Türklere devrini temin etmek ve bu suretle işsiz kalan vatandaşlara kolayca iş bulmak esbabını tahtı imkâna almak üzere bazı sanat ve mesleklerin Türk vatandaşlarına tahsisi hakkındaki kanun ile bu kanunu tadil eden 2247 numaralı kanun yapıldı” (İdare, 29 Ekim 1933, 11).

Türkiye'deki yabancı vatandaşların işsiz kalacak olması nedeniyle söz konusu kanuna uluslararası basından tepkiler gösterilirken, bu tepkilerin büyük bir kısmı Türkiye'de diğer unsurlara göre sayıları daha fazla olan Yunan vatandaşlar adına Atina'dan gelmiştir. Nitekim Hariciye Vekâleti'nin 8 Temmuz 1934 tarihinde kayıt altına aldığı evraka göre, Türkiye'nin Atina Elçiliği'nden gönderilen yerel gazetelerin Fransızca olarak hazırlanan özetlerinden

anlaşıldığı kadarıyla Türkiye’de ecnebilerin yapmasının yasaklandığı küçük sanatlar münasebetiyle çok sayıda eleştirel yazı yayımlandığı görülmüştür (BCA, 30.10.0.0/207.413.13).

Gösterilen tepkilerin yanı sıra 1934 yılında uygulamaya konan kanun uyarınca ülkeyi terk etmesi gereken meslek grupları için ayrılan sürenin sonuna gelinmekteydi. Nitekim “21 Mayıs Yaklaşıyor” başlıklı haber, yabancı işçilerin mesleklerini terk etmesi için kendilerine verilen sürenin dolmasına az bir zaman kaldığına işaret etmekteydi. Haberde yabancı işçilerin, kanundaki boşluklardan istifade ederek Türkiye’de çalışmaya devam etmek istedikleri ve bu doğrultuda hangi yollara başvurdukları belirtilmekteydi. Kanun kapsamında yabancı işçiler dükkân açsalar dahi işçilik yapamayacak ve daha önce dükkân açanlar hatta Türklerle ortak olan yabancıların da tezgâh başında çalışamayacağı belirtilmişti. Ancak yabancı marangozlar 21 Mayıs’ta tatbik edilmeye başlanacak olan kanunun süresi dolmadan önce “*Türkiye’de çalışabiliriz ümidiyle dükkân açmakta veya Türk sanatkârları ile ortak olmaya*” başlamıştır. İstanbul Marangozlar Cemiyeti de bu durumun tam olarak aydınlatılabilmesi için hükûmete bir başvuruda bulunmuş, hükûmet bu başvuruya şu cevabı vermiştir.

1. Gerek eskiden dükkânı bulunan ve gerekse yeniden dükkân açan ecnebi marangozlar tezgâh başına geçerek bilfiil icrayı sanat edemez. Ancak dükkânında bir patron vaziyetinde kalır ve icrayı sanat ederek yanında Türk işçisi çalıştırır.

2. Ahşap sanayi işçiliği ile alakası bulunan ecnebi mobilya cilacıları da 21 Mayıs’tan itibaren çalışamazlar.

İstanbul Marangozlar Cemiyeti, 21 Mayıs’ın yaklaşması nedeniyle bir işçi defteri açarak, hâlihazırda işsiz bulunan Türk işçilerinin müracaatlarını almaya başlamıştır. Ayrıca yabancı marangoz, doğramacı ve cilacı gibi ahşap işçileri ile uğraşan yabancı işçilerin mesleklerini bırakacak olmaları nedeniyle, müesseselerinde işçi ihtiyacı ortaya çıkan dükkân sahiplerinin ise Galata’da bulunan Adalet Hanım’daki cemiyet merkezine müracaat etmeleri gerektiği bildirilmiştir. Yapılacak müracaatlara göre “*derhal arzuları yerine getirilecek ve istedikleri derece ve şekilde işçi temin edileceği*” bildirilmiştir.

İstanbul’da çalışan yabancı sıvacı, boyacı ve kalemkârlar ise 21 Mayıs’ın yaklaşması nedeniyle yevmiye ücretlerini azaltarak çalışmaya devam ederlerken, bu durum Türk işçisinin mimarlar ve inşaat sahipleri tarafından tercih edilmemesine dolayısıyla Türk işçisinin boşa kalarak geçim zorluğu yaşamasına neden olmaktaydı. Bu konu İstanbul Sıvacı, Boyacı, Kalemkâr Esnafı Cemiyeti’nin dikkatini çekmiş ve bu tarihten sonra yabancı işçi

çalıştırıldığıının tespit edilmesi halinde durumun derhal hükûmete bildireceği açıklanmıştır. Bu meslek gruplarında işçiye ihtiyaç duyan mimar ve inşaat sahiplerinin de cemiyetin Fatih'te bulunan merkezine müracaat etmesi gerektiği ifade edilmiştir (*Haber*, 4 Mayıs 1935, 4).

2007 sayılı kanun ile belirlenmiş maddelere rağmen Ankara'daki bazı inşaatlarda yabancı işçilerin çalıştığı tespit edilmiş, “*Türk işçisinin Ankara'ya iş ve ekmek bulmak için akın ettiği bir zamanda, yabancı tebaa amelesinin iş bularak diğerlerinin boşta gezmesi yurttaşlarımız üzerinde fena bir tesir meydana getirmişti*”. Uzmanlık gerektirmeyen mesleklerde kolunun kuvveti, gayreti ve sadakati ile bir yabancı işçiden daha faydalı olacağı düşünülen Türk işçisinin, kısa süreli bir staj döneminden geçmesiyle güç görünen işleri dahi başarılı bir şekilde yapabileceği ifade edilmiştir. Kanunun tatbik edilmesinde yaşanan bu olumsuzluklar, “*Türk işçisinin hakkı böyle mi gözetilecek?*” sorusuyla gündeme getirilirken bu işlerde çalışma hakkına sahip olmayan yabancı uyruklu işçilerin Ankara ve İstanbul'da çalışmaya ve çalıştırılmaya devam ettiği belirtilmiştir (*Son Posta*, 3 Temmuz 1935, 1, 10). Yine aynı kanun kapsamında yabancı berberlerin çalışması yasaklanmış olmasına rağmen Türk Berberler Cemiyeti, ecnebi tâbiyyetinde 20 kadar şahsın gizli olarak çalışmaya devam ettiklerini tespit ederek hükûmete müracaat etmiş, hazırlanan listeler kaymakamlıklara bildirilerek inceleme yapılacağı ifade edilmiştir (*Akşam*, 17 Eylül 1934, 3).

Öte yandan söz konusu kanunun, memleketteki iş kalitesini azaltacağını düşünen yazarlar da yok değildi. Falih Rıfkı Atay, daha önce evimizin kiremidinden, oturduğumuz iskemleye ve giydiğimiz çamaşıra kadar hemen her şeyin ithal edilirken milli iktisat politikaları kapsamında bundan vazgeçildiğini ve pek çok emtiayı üretmeye başladığımızı değinerek giriş yaptığı köşe yazısında, gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktanın, üretilen ürünlerdeki kaliteli işçilik olduğunu belirtmiştir. Yabancı işçileri kastederek “*şimdi onları da memleketlerine yollamıştık*” diyen Atay, ormanlarımızda Hint ağaçlarının olmadığını fakat Türk meşesinin Avrupa'da olduğu gibi işlenmesini, evlerimizin iyi boyanmasını, eşyalarımızın sağlam ve kullanışlı yapılmasını, parkelerimizin temiz döşenmesini dolayısıyla Türklere hasredilen iş ve sanatların hepsinde “*özen ve tekniğin tam ve kusursuz olması*” gerektiğini belirtmiştir. Yazara göre her çeşit kumaş üretilmese bile üretilmiş olanlarda dokuma ve dikme kusurları olmaması gerekmektedir. Nitekim eski Türk işçileri kaliteye önem vermekte, onarın ürettiği “*kaşık ve takunyalar bile şimdinin vitrinlerini süslemekteydi*”. Eski Türk işçilerinin “*diktiği sökülmez, dokuduğu yıpranmaz, çattığı kabarıp ayrılmaz olurdu*”, bu nedenle günümüz Türk işçisinin de aynı vasıflara sahip olması gerekmektedir (Atay, 30 Mayıs 1935, 1).

Sonuç

Ülkedeki yabancı iş gücünün yerli iş gücüne kıyasla neredeyse tüm meslek sahalarında daha fazla tercih ediliyor olması ve bundan duyulan rahatsızlık, Türk işçileri ve temsilcileri tarafından ilk kez İzmir İktisat Kongresi'nde yüksek sesle dile getirilmiş, bu konu takip eden yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadronun gündemindeki önemli meselelerden biri haline gelmiştir. 1926 ve 1927 yıllarında uygulamaya geçirilen kararname ve kanunların ardından 1929 ekonomik buhranı, yerli iş gücünün daha görünür bir hale gelmesi için tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kapsamlı ve sürdürülebilir politikalar takip edilmesine neden olmuştur. 1930 yılının Aralık ayı ortalarında çalışmak için İstanbul'a gelen Romanyalı müzisyenlerden oluşan Furman Orkestrası ise Türk işçi ve sanatkârlarının korunması gerektiğine yönelik kamuoyunda bir süredir gündeminde yer alan söylemlerin milli bir eksene doğru hızlı bir şekilde yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Türkiye'deki yerli iş gücünün geçim derdini derinden hissettiği bu buhran döneminde, yabancı iş gücünün Türk sermayesini tüketmesi “milli izzet-i nefsi rencide eden” bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Dönemin basını özellikle de Vakit gazetesi tarafından sadece toplumun değil hükûmetin de gündemine taşınan bu konu, yerli iş gücünün çalışma hayatında ön plana çıkarılmasında ve korunmasında bir dizi resmi düzenlemenin hayata geçirilmesine neden olmuştur. Yerel ve merkez hükûmetin ortak yürüttüğü uygulamalar ile çözüme kavuşturulan Romanyalı müzisyenler meselesinin ardından yerli meslek ve sanat cemiyetlerinin kurumsallaşma süreci belirgin bir şekilde artış göstermiştir.

1932 yılında uygulamaya konulan “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun”, bu sorunun çözümüne yönelik atılan ilk somut adımlardan biri olmuştur. Kanun 1934 yılında güncellenmiş ve Türkiye’deki yabancı iş gücü tasfiyesinin daha yumuşak ve uygulanabilir bir politika ile sürdürülmesi hedeflenmiştir. Söz konusu kanunların tatbik edilme usulleri ve elde edilmek istenen sonuç ayrıntılı bir şekilde belirtilmesine ve bu kapsamda hükûmete geniş yetkiler verilmiş olmasına rağmen yerli iş gücünün korunması adına belirlenen hedefe ulaşılabildiğini söylemek çok da mümkün değildir. Bu doğrultuda hazırlanmış olan bir veri, rapor, bilanço vs. olmadığı gibi dönemin basınında yer alan bilgilere göre kanunda yer alan boşluklar yabancı iş gücü tarafından farklı şekillerde doldurulmaya çalışılmıştır. Kanunların yayınlanmasıyla ülkede büyük bir mutluluk yaşanmış ve hatta yabancı iş gücüne karşı büyük bir zafer elde edildiği düşünülmüş olsa da bu uygulamaların yerli iş gücüne maddi kazanımlar sağlamanın yanı sıra sosyal ve psikolojik olarak destek amacı taşıdığı da ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BCA, 30.10.0.0/8.46.8, 24.07.1926.

BCA, 30.18.1.2/15.74.10, 17.11.1930.

BCA, 30.18.1.2/25.8.5, 31.01.1932.

BCA, 30.10.0.0 /251.695.21, 21.03.1933.

BCA, 30.18.1.2/44.29.14, 10.05.1934.

BCA, 30.18.1.2/36.36.5, 15.05.1934.

BCA, 30.10.0.0/207.413.13, 07.07.1934.

BCA, 490.1.0.0 / 1437. 1. 2, 30.04.1935.

BCA, 490.1.0.0 / 1437. 1. 2, 30.04.1935.

BCA, 30. 18.1.1/ 18.21.6, 21.03.1926.

Resmi Yayınlar

Adliye Ceridesi, Y. 11, S. 125, Kânunuevvel 1932.

İdare, Y. 6, S. 67, 29 Ekim 1933.

Resmi Gazete, S. 2126, 16 Haziran 1932.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 1, 59. İnikat, 4 Haziran 1932.

Gazeteler

“21 Mayıs Yaklaşıyor-Ecnebi İşçiler, Dükkân Açsalar Bile Gene İşçilik Yapamayacak”,
Haber, S. 1191, 4 Mayıs 1935, s. 4.

“Alaturka ve Alafranga Çalgıcılar Birleştiler”, *Milliyet*, S. 2026, 1 Ekim 1931, s. 5.

“Bir Kanun ve Tatbikatı”, *Son Posta*, S. 1765, 3 Temmuz 1935, s. 1, 10.

“Bir Türlü Bitemedi”, *Vakit*, S. 4661, 29 Aralık 1930, s. 2.

“Biraz Sürat!”, *Vakit*, S. 4685, 22 Ocak 1931, s. 3.

“Bugün 3. Gün Hâlâ Defedilmeyecekler Mi?”, *Vakit*, S. 4654, 22 Aralık 1930, s. 1-2.

“Bütün Çalgıcıların Kaydedilmesi Lazım”, *Vakit*, S. 4807, 30 Mayıs 1931, s. 7.

“Çalgıcılar Nasıl Gelmiş?”, *Cumhuriyet*, S. 2381, 22 Aralık 1930, s. 2.

“Dikkat! Vilayet Romen Çalgıcıların İstanbul’a Gelmesini İsteyemez “, *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, s. 1.

“Dikkat! Vilayet Romen Çalgıcıların İstanbul’a Gelmesini İsteyemez “, *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, s. 6.

“Ecnebi Çalıcılar”, *Vakit*, S. 4688, 26 Ocak 1931, s. 2.

“Ecnebi Mühendis ve Mimarlar”, *Vakit*, S. 4686, 24 Ocak 1931, s. 2.

- “Ecnebler Hangi İşleri Yapamayacaklar? Layihayı Son Tadilatından Sonra Aldığı Şekli Neşrediyoruz”, *Akşam*, S. 4766, 15 Ocak 1932, s. 6.
- “Ecnebler Hangi Sanatları Yapamayacaklar? Ecneblere Memnu Olan Sanatlar Tamamen Tespit Edildi”, *Milliyet*, S. 2194, 20 Mart 1932, s. 2.
- “Ecnebler Hangi Sanatları Yapamayacaklar? Layiha Önümüzdeki Hafta Mecliste Müzakere Edilecek”, *Milliyet*, S. 2266, 3 Haziran 1932, s. 2.
- “Ecneblerin Yapamayacakları İş”, *Akşam*, S. 4751, 31 Aralık 1931, s. 2.
- “Efendiler Gideksiniz!- Çalgıcılarımızı Nasıl Geri Çevirdiler”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, s. 1.
- “Efendiler Gideksiniz!- Vilayet Yanılıyor”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, s. 1.
- “Efendiler Gideksiniz!”-Karilerimizin Mektupları”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, s. 1-2.
- “Efendiler Gideksiniz!-Puriç Efendi’ye Cevap”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, s. 1-2.
- “Efendiler Gideksiniz!-Vilayet Diyor ki”, *Vakit*, S. 4655, 23 Aralık 1930, s. 1.
- “Ey Türk İbret Al!”, *Milliyet*, S. 2917, 24 Nisan 1934, s. 1.
- Falih Rıfki (Atay), “Kendi Kendimize”, *Ulus*, S. 4970, 30 Mayıs 1935, s. 1.
- “Fırkada Türk Çalgıcıları”, *Vakit*, S. 4687, 25 Ocak 1931, s. 3.
- “Gene O Mesele”, *Vakit*, S. 4686, 23 Ocak 1931, s. 3.
- “Hilekârlık”, *Vakit*, S. 4683, 20 Ocak 1931, s. 3.
- İhsan Siyami, “Türk İşçisi Türk Sanat Mekteplisi Olmalı”, *Hâkimiyet-i Milliye*, S. 4406, 24 Ekim 1933, s. 5.
- “İki Romen Çalgıcı Hudut Haricine Çıkarılıyor”, *Cumhuriyet*, S. 2409, 19 Ocak 1931, s. 2.
- “İşten Menedildiler”, *Vakit*, S. 4683, 20 Ocak 1931, s. 3.
- Köse Mihalzade Mahmut Ragıp, “Meslekten Mûsikîşinaslar Cemiyeti”, *Vakit*, S. 4575, 3 Ekim 1930, s. 8.
- “Küçük Sanatlar Kanunu, Kanun Hükümlerinin Tatbikatına Başlanıyor, Talimatname Hazırlandı”, *Cumhuriyet*, S. 3609, 25 Mayıs 1934, s. 1.
- “Muvazaa İle İş Yapan Ecnebi Berberler”, *Akşam*, S. 5726, 17 Eylül 1934, s. 3.
- “Ne Cevap Bekliyorduk, Ne Aldık!”, *Vakit*, S. 4672, 9 Ocak 1931, s. 1.
- “Ne Cevap Bekliyorduk, Ne Aldık!”, *Vakit*, S. 4672, 9 Ocak 1931, s. 7.
- “Polis, Ecnebi İsimlerini Tespit Ediyor-Bugün Türklere Hasredilen Mesleklerde 5000 Ecnebi Çalışıyor”, *Son Posta*, S. 983, 22 Nisan 1933, s. 1, 8.
- “Romanyalı Efendiler, Müjde Verelim; Gidiyorsunuz!”, *Vakit*, S. 4656, 24 Aralık 1930, s. 1-2.
- “Romen Çalgıcılar Hudut Haricine Çıkarılıyorlar”, *Milliyet*, S. 176, 19 Ocak 1931, s. 2.

“Romen Çalgıcıları Derhal Memleketlerine İade Edilecekler”, *Vakit*, S. 4682, 19 Ocak 1931, s. 3.

“Seyrüsefer Talimatnamesi Osmanlı ve Cumhuriyet Pasaportu ile Gidenler Memlekete Nasıl Gelirler?”, *Cumhuriyet*, S. 2370, 11 Aralık 1930, s. 3.

“Turkuazda müdekkik bir insan neler görebilir, neler öğrenebilir?”, *Vakit*, S. 4650, 18 Aralık 1930, s. 6.

“Türk Artistleri, Yabancı İthalâta Bin Kat Faik Bir Vaziyettedir!”, *Vakit*, S. 4988, 28 Kasım 1931, s. 5.

“Türk İşçisinin Himayesi, Yenin Kanun Esnafı Çok Memnun Etti”, *Cumhuriyet*, S. 2929, 3 Temmuz 1932, s. 2.

“Türkiye’deki Bütün Romen Çalgıcılar Çıkarılıyor”, *Vakit*, S. 4681, 18 Ocak 1931, s. 1.

“Türkuvaz’da kraliçemiz şerefine ziyafet”, *Cumhuriyet*, S. 2409, 19 Ocak 1931, s. 2.

“Vali B., Vali Muavini B. bu suale de cevap isteriz”, *Vakit*, S. 4657, 25 Aralık 1930, s. 1-2.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Boratav, K. (1992). *Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi*, C. 4, İstanbul: Cem Yayınları.

Deniz, Ö. (2016). “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanunun Çalışma Hayatındaki Önemi”, *Turkish Studies*, 11 (1), 25-38.

İlkin, S. (1978). “Devletçilik Döneminin İlk Yıllarında İşçi Sorununa Yaklaşım ve 1932 İş Kanunu Tasarısı”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi 1978 Özel Sayısı: Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar*, 251-301.

Kuruç, B. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Makal, A. (1999). *Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara: İmge Kitabevi.

Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ökçün, A. G. (1971). *Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir: Haberler, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: Sevinç Matbaası.

Sayar, N. (1973). *Atatürkçülüğün Ekonomik ve Sosyal Yönü Semineri*, İstanbul: İstanbul İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi.

Talas, C. (1991). *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınları.

Yılmaz, A. (2012). “1930’lu Yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi), İktisadi Kriz ve Küçük Esnaf”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 11 (21), 59-90.

Yılmaz, D. (2024). “Cumhuriyet Dönemi Sosyal Politikalarının İstihdam Meselesi Üzerinden Değerlendirilmesi”, *10. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler, C. I*, (yay. haz. Erdem Ünlen), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 503-537.

Ekler

Ek 1: Bugün 3üncü Gün. Hâlâ Defedilmeyecekler Mi?, Vakit, 22 Aralık 1930, 1.

Ek 2: Bugün dördüncü gün... Romanyalı çalgıcılar hâlâ İstanbul'dalar ve hâlâ biz bizim sanatkârlarımıza kapılarını kapayan bir memleketin çalgıcılarını kesemizden doyuruyoruz. Vakit, 23 Aralık 1930, 1.

Ek 3: Romanyalı Efendiler, müjde verelim; gidiyorsunuz!, Vakit, 24 Aralık 1930, 1.

Ek 4: İstanbul şehir bandosunun çocukları, *Vakit*, 25 Aralık 1930, 1.

Ek 5: Romanyalı müzisyenler hakkında İstanbul Valiliği'nden *Vakit* gazetesine verilen cevap, *Vakit*, 9 Ocak 1931, 1.

Ek 6: Bütün Türkiye'deki Romen çalgıcıları dışarı atılacak, *Vakit*, 18 Ocak 1931, 1.

Ek 7: Romen çalgıcıları hâlâ niçin memleketimizde?, *Vakit*, 23 Ocak 1931, 1.

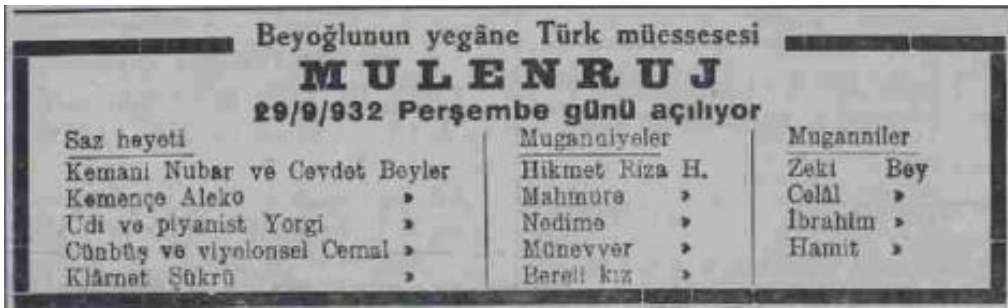
Ek 8: Alaturka ve alafranga çalgıcıları birleştiler, *Milliyet*, 1 Ekim 1931, 5.

Ek 9: Eduarda Bianco orkestrasının İstanbul'da sahne aldığı Park Oteli, *Akşam*, S. 4707, 17 Kasım 1931, s. 12.

Ek 10: Yukarıda gördüğümüz cazbant, yerli artistlerden mürekkeptir. Ötekilerden farkı ne? Alttakiler, memleketimizden avuç dolusu para çırpıp burnumuza gülen ecnebi tipleri, *Vakit*, 28 Kasım 1931, 5.

Ek 11: İstanbul Beyoğlu'ndaki Muleruj adlı Türk müessesesi, *Akşam*, S. 5018, 28 Eylül 1932, s. 12.

Ek 12: *Ecnebilerin Yapamayacakları İş*, *Akşam*, 31 Aralık 1931, 2.

Ek 13: *Ey Türk ibret al!*, *Milliyet*, 24 Nisan 1934, 1.

Ek 14: Ankara'da tanınmış iki şahsın ev inşaatında çalışan Bulgar işçiler, *Son Posta*, 3 Temmuz 1935, 10.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Tarihin Yıkımına Karşı

Against the Destruction of History

Sümeyra Çalışkan*

Özet

Bu çalışmada tarihçi Paul Veyne'in Türkçe'ye "Tarih Nasıl Yazılır" adıyla çevrilmiş kitabı ele alınmıştır. Bir kitap eleştirisi olmaktan ziyade Veyne'in tarih ve tarih yazımına dair görüşlerinin hataları işaret edilmiştir. Veyne'in yaklaşımını tarih ve tarih yazımını nasıl yoksullaştırdığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tarih metodolojisi için dikkat edilmesi gereken vurgularına rağmen oldukça önemli konularda hatalı düşünmeye sevk edeceği bulgulanmıştır. Tarih kavrayışı ve metodolojik yaklaşım söz konusu olduğunda Veyne'in görüşlerine eleştirel yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Tarih felsefesi konusundaki reddiyeci tutumunun perspektif oluşturmaya mâni olacağı düşünülmektedir. Kitabın tamamından ziyade bu çalışmanın sınırları ve önem atfedilen hususlar dikkate alınmıştır. Diğer konuların da başka araştırmacılar tarafından sorgulanması gereğine ulaşılmıştır. Veyne'in tarihin bilim olup olmadığına dair tartışma bağlamındaki görüşleri ele alınmamıştır. Bunun nedeni bu konuda yeterli birikime sahip olmadan yargıda bulunmanın bilimsel sorumluluğa zarar vereceği düşüncesidir.

Anahtar Kelimeler: Paul Veyne, Tarih Metodolojisi, Tarih Felsefesi, Tarihin Doğası, Tarihsellik.

* Sorumlu Yazar/Corresponding author: Dr., skepticalmodest@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2728-1821.

Atıf/Citation: Çalışkan, S. (2025). Tarihin Yıkımına Karşı. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 150-180.

Geliş/Received: 06.01.2025

Kabul/Accepted: 30.01.2025

Abstract

In this study, historian Paul Veyne's book translated into Turkish as "How History is Written" is analysed. Rather than being a book criticism, the errors of Veyne's views on history and historiography are pointed out. It is tried to reveal how Veyne's approach impoverishes history and historiography. It has been found that despite his emphasis on historical methodology, he would lead to erroneous thinking on very important issues. It is understood that Veyne's views should be approached critically when it comes to historical understanding and methodological approach. It is thought that his rejectionist attitude towards the philosophy of history will prevent the formation of a perspective. The limits of this study and the issues of importance have been taken into consideration rather than the whole book. It has been reached that other issues should be questioned by other researchers. Veyne's views in the context of the debate on whether history is a science or not have not been discussed. The reason for this is the idea that making judgements without having sufficient knowledge on this subject would harm scientific responsibility.

Keywords: Paul Veyne, Methodology of History, Philosophy of History, Nature of History, Historicity

Giriş

“Tarih Nasıl Yazılır” adıyla çevrilen kitabın yazarı Paul Veyne arkeolog ve tarihçidir. Bu formasyonunun tarih yazımına dair burada ele alınan görüşlerini etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca tarihin post-modern düşünce etkisinde kalması ve post-modernizmin popülerleşmesinin Veyne’in aşırı söylemlerinin kaynağı belki beselyicisi olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada Veyne’in söylem ve iddiaları bir ana 3 alt başlık altında değerlendirilmektedir. Veyne’in tarih ve metodolojik yaklaşımının tarihi sınırlandırdığı, perspektif yitimine yol açtığı ve tarihi daralttığı anlaşılmakta ve bu alt başlıklar altında incelenmektedir. Bu adlandırma ve yaklaşım kitaba yahut içerdiği düşünce ve yaklaşımlara olan önyargıdan kaynaklanmamıştır. Daha ziyade değerlendirme neticesinde ortaya çıkan resmi betimlemeyi amaçlamıştır. Tarihsellik, tarih bilgisi ve değerlendirilmesi, tarih yazımı, tarihin bugünle ilişkisi gibi çeşitli düşünceleri ele alışını tarihçilik, “tarih ve insan” ile ontolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu türden fikir teatisinin tarih için faydalı olduğu düşünülmektedir ve makale içerisinde de görmek kabil olacaktır. Veyne gibi Batılı tarihçi yahut düşünürlerin “kutsal kitap” yazan yüce kişiler olarak konumlandırılıp bizim karşı fikrimiz olamaz, yetkin değiliz, olamayız tutumundan da çıkmak gerektiği düşünülmüş ve gösterilmeye çalışılmıştır.

Paul Veyne’in tarihi olaylar hakkındaki yaklaşımı esasen tarihin ontolojisinden kaynaklanır. Bu ontolojiye işaret edilmesi gerekir ancak eleştirisi tarihin sınırlılıkları bağlamında olmalıdır, burada bir nebze buna odaklanılmıştır. Veyne’in tarihçiye dair görüşleri gerçeğe bağdaşmamakta, keyfi bir buyurganlıkla tanımlanmakta olduğu görülmektedir. İlâveten tarihin yöntemlerini ve tarih felsefesi-düşüncesi literatürünü yadsımaktadır ancak ikna edici bir düşünceye dayanmadığı da görülmektedir. Veyne tarihselliği esas olarak konumlandırmaktadır. Bu durum tarih ve insan kavrayışını yoksullaştırabilme potansiyeli taşıdığı örneklenmektedir ve son olarak Paul Veyne’in önemli mantık hatalarına düştüğü görülmektedir. Ayrıca önemli hususları güçlü gerekçelere dayanmadan bir tarafa attığı da ifade edilmelidir.

Kitabın yayınlandığı Fransa’da muhtemel eleştirilerle kitabın zafiyet ve sağlık durumu üzerine bir literatür oluşmuş olduğu ancak Türkiye’de bu konuda bir noksanlık bulunduğu düşünülmüştür. Eserin çeşitli tarih bölümlerinde de okutulması bu noksanlığı bir nebze doldurma gereği ortaya çıkarmaktadır. Eserde tarihin bilim olup olmadığı ile ilgili 19. yüzyıldan beri süren münakaşaya yer verilmişse de burada bu konu ele alınmamıştır. Zira bu konuda yeterince birikime sahip olmadan yazmanın bilimsel sorumluluğa zarar vereceği düşünülmüştür.

1. Veyne'in Yıkımına Karşı

Veyne'in ilk önemli iddiası “olay”ın hiçbir zaman doğrudan doğruya ve tam olarak kavranmayacağıdır (Veyne, 2014: 19). En temelde zaten tarihin iddiası, tarihte olmuşu “bütünüyle” kavramak değildir. Bundan dolayı bu eleştiri “tarih yazımı”nın doğasına uymaz. Tarihçiler kalıntıları eleştiri, sentez, karşılaştırmayla “olaya dair” ulaşabildikleriyle, yoruma el verebilirliklerle yetinirler. Dolayısıyla başka bir bahiste ifade ettiği “*tarihçiler Roma İmparatorluğu’nu incelemez, bu İmparatorluk hakkında bugün hâlâ bilebildiklerimizi inceler*” (Veyne, 2014: 32-33) sözü tarihin doğasını ifade eder, zaafını değil. Zira tarih, temelde bu zorundalıkla sınırlandırılmış bir bilgi alanıdır. Ancak tarih alanına yeni giren öğrenciler için metodolojik bir ikaz olarak önemli bir örnek olabilir. Bununla beraber buna “yalnızca bilebildikleri” değil tarihinin kanıtlardan çıkarsadıkları, bakış açısından etkilendikleri gibi “tarihinin etkisi” bağlamını da eklemek gerekmektedir. Veyne de daha sonra tarihçi faktöründen söz eder ve bu da metodolojik olarak tetikte olunması gereken faktörü belirtmesi bakımından önem taşır. Buna karşın kitap ve kaynaklardaki tutarsızlıkların, tarihin mantıklı olmadığını ispata kâfi olduğuna (Veyne, 2014: 33) hükmetmesi önemli bir zafiyetidir. Tarih “geçmiş hayat”ın bir kısmını ele alan bir alandır ve söz konusu hayatta olaylar ve durumlara farklı yaklaşımlar, değerlendirmeler olması mantık dışından ziyade hayatın mantığına uygun olandır. Tarih kitapları ve değerlendirmeler üzerinde de tutarsızlıklar olması bu cümledendir.

Veyne göre tarihçi koleksiyoner yahut estet değildir ve dolayısıyla güzellik yahut ester onu ilgilendirmemektedir. Tarihçiyi gerçeklik ve hakikat dışında hiçbir şeyle ilgilendirmemektedir (Veyne, 2014: 27). Bu yaklaşım son derece öznel bir yargı ve kabul olduğu gibi tarihçiyi de insan olmaktan soyutlamaya tekabül eder. Koleksiyonerlikle ve konusuna göre estet, güzellik, nadirlik tarihsel olarak ilgilendirirse tabii olarak ilgilendirir. Sanat tarihi, anlayışı gibi konular yahut nadir parça, olgularla karşı karşıya ise ilgilenmemesi tarihçilik icra etmemek, noksan icra etmek olacaktır. Tarihçiye dair bu tek tipleştirme kabul edilebilir olmayan bir dayatmadır. Son olarak “tarihçi” olan ancak hakikat dışında maksadı olan birçok tarihçi bulunduğunu da belirtmek gerekir. Aksi halde “tarih” ve “tarihçi” hakkında, tarih kitapları hakkında hatalı bir algılayış oluşur ki bu kültürel olarak tasvip edilebilir bir durum değildir.

Tarihçiyi yoksullaştıran diğer bir görüşüne göre tarihsel yöntemden söz edilemeyeceğidir¹ (Veyne, 2014: 27). Oysa eserinde karşılaştırma, metin ve belge yorumu,

¹ Veyne 147. sayfadan itibaren bu konuya “Tarihin Yöntemi Yoktur” alt başlığı altında yeniden döner. Tekrara düşmemek adına buradaki ifadeleri yeniden ele alınmayacaktır. Söz konusu alt başlığa geçmiş anlamak için

seçme ve düzenleme, kavramsallaştırma, temsil, bağlama yerleştirme, sentez, art görü, eleştiri, anakronizm, şerh, zihniyet tarihi, Annales'ten bolca bahseder. Bunların tamamı yöntem ve yöntem ekolü çerçevesindedir. Tarihçinin ilgilendiği dönem ve kaynaklar bağlamında başka yöntemlerle de çalıştığını eklemekte fayda var. Bu da Veyne'in ciddi bir biçimde tarih yazımı üzerinde düşünüp ürettiğine dair kuşku uyandırmaktadır. Aynı cümlenin devamı olarak tarihsel eleştirinin yegâne görevinin "*Bu belgenin bana bunu öğrettiğini düşünüyorum, bu konuda ona güvenebilir miyim?*" (Veyne, 2014: 28) olduğu yargısında bulunur. Oysa en meşhuru Lorenzo Valla'nın Constantine Bağışı belgesine yönelik eleştirisinin (Alatlı, 2014: 567-570) bunun çok ötesinde olduğu bilinmektedir. Valla, belgeyi çeşitli açılardan, bağlamdan sorguladığı gibi etimolojik olarak da sorgulamıştır. Bu örneği bir kenara bırakırsak Veyne'in ifadesi kendi deneyim, yargı, aklıyla sınırlamakta olduğunu göstermektedir. Esasında tarihçinin önüne çıkacak belge, kanıtlara ve karşılaştırılabileceği unsurlara, önceki çalışmalara bağlıdır ve buna başka unsurlar da eklenebilir. Veyne'in eleştiriye yüklediği anlam, kapsamını daraltmakta, tarihsel sorgulamayı geriletecek vasfa sokmaktadır.

"Tarihin yöntemi yoktur, çünkü tarihin hiçbir beklentisi yoktur; gerçek şeylerin anlatılması onun için yeterlidir" (Veyne, 2014: 28) ifadesi de bu bağlamda ifade edilir. Oysa bu ifade araştırma alanı olan tarihin yöntemi olmadığını söylerken, nesne olan tarihin beklentisi ifadesiyle mantık hatasına düşer zira tarihin değil tarihçinin (ve okurun, siyasetçilerin) beklentisi vardır ve birçok tarihçinin çeşitli beklentileri olmuştur, bulunmaktadır. Gerçek şeylerin anlatılması her tarihçi için maksat olmadığı sıklıkla görülür ve bu kâfi de görülmeyebilir. Veyne, tarih ve tarihçi algısına dair dar perspektifini yegâneleştirmektedir ki bu da kabul edilebilir değildir. Devamen tarihin yalnızca hakikatin peşinde olduğunu belirterek burada "tarihe" faillik yükleyerek hataya düşer. Söz konusu olan tarihçidir ve tarihçilerin tamamının tarihle işigali hakikat için olmamaktadır. Yazar, tarihin hiçbir norm dayatmadığı, hiçbir kuralı temel almadığını ve onun için kabul edilemez hiçbir şey olmadığını ifade ederek yukarıda yer verilen savını güçlendirmeye çalışır. Ancak ifade edildiği gibi tarih araştırmalarının norm ve kuralları bulunur. Örnek olarak bir belgeyi, ortaya çıktığı tarihi bağlamda ele alınması gereği tarih araştırması için normdur. Belgenin iç ve dış tenkitinin yapılması için de aynısı geçerlidir. Burada tarih metodolojisine ait tüm literatüre yer vermek bu

çevremizdeki hayata baktığımız gibi bakmanın kâfi geleceği savunusuyla başlar ki bunun ne denli yetersiz olduğu açıktır. Bu ifadeye karşılık; günümüzde çevremizdeki her politikacının doğruyu söyleyen bir otomat, her yayının hakikati aksettiren bir araç haline gelmediğini hatırlatmak en temelde yeterli görünmektedir. Tarih yönteminin olmadığı konusundaki ısrarı üzerinde ayrı bir çalışma daha sağlıklıdır zira Veyne'in tezlerine literatür bağlamında önemli cevaplar getirmek gerekli ve mümkündür ancak bu çalışmanın maksadı ve çerçevesini aşmaktadır.

çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak Veyne'in tek tek bu metot kurallarını ele alıp ikna edici bir biçimde çürütmediğini, genel geçer sansasyonel bir yargıda bulunduğu görülmektedir.

“*Tarih Sakatlanmış Bilgidir*” alt başlığı da (Veyne, 2014: 29-30) Veyne'in tarih metodolojisinde bilinen bir durumun yine sansasyonel bir biçimde “sakatlanmış” ifadesiyle gündeme getirmesidir. Burada Veyne, hiçbir iz kalmamış bir şeyin, olmuş olabileceğini hayal etmenin doğaya aykırı bir çaba olduğunu belirtir. Buna karşın tarihçilerin “hiçbir iz”i olmayanlar üzerine çabada bulunamayacağı açıktır. Belgeler, kalıntılar, anlatılar çerçevesindeki iz'ler bağlamında muhayyilesini harekete geçirmesiye ontolojik bir duruma tekabül eder ki bu da doğaya aykırı olmak bir yana tarih yazımının, araştırmasının doğasının bir parçasıdır. Bununla beraber Veyne, belgelerin noksanlıkları dolayısıyla kusuru hemen hissetmeyeceğimizi (Veyne, 2014: 30) söyler ki bu tarih için önemli bir metodolojik ikaz olarak kabul edilmelidir.

Kitabın İkinci bölümünün başlığı “*Her şey Tarihseldir, O halde Büyük Harfli Tarih Yoktur*” (Veyne, 2014: 31) ifadesidir. Bu da Veyne'in buyurgan ve kesin hükümlü üslubunun diğer bir yansımasıdır. Tarihsellik önemli bir unsur olsa da bu ifade, insana dair ne varsa tarihin odalarına yani döneme hapseden bir anlayışı vazeder. Bunun tarihin anlamını büyük oranda yoksullaştırdığı şüphesizdir. Ayrıca tarihi değerlendirmeyi de bir yönüyle gereksiz bir çaba olarak telakki ettiği izlenimi uyandırır. Zira “tarihsel” kalan bir tarih, insan hakkında pek bilgi vermeyeceğini; tarihteki insanlar, insanlık tarihi, tarih muhasebesi üzerinde durulup düşünülmeceği, çıkarımda bulunulamayacağını zımnen ifade eder. Oysa tarihle insanın ilişkisi ekseriyetle bu minval üzere olduğu gibi tarihçiler içinde anlamlı ve araştırmaya değer olması tarihselliğin üzerinde olmasıyla, görülmesiyle ilgilidir. Aksi halde tarih bir 16. yüzyıl freski konumunda kalır.² Geçmişte neler olup bittiğine vâkıf olarak günümüzü anlamak ve geleceğe dair tasavvur ve kestirimlerde bulunmak için tarihe sıklıkla başvurulur. Tarihsellik, tarihsel dönemin künhüne varmak için önemlidir, anakronizme mâni olabilir ancak tarih “tarihsellik”le sınırlanamaz.

² Veyne aynı hususa “*Tarih Bir Sınır-Fikirdir*” (Veyne, 2014, s. 44-45) alt başlığı altında tekrar değinir. Burada “*Bir olay ancak bir dizi içinde anlamlıdır, dizilerin sayısı ise sonsuzdur, hiyerarşik olarak birbirlerine hükmedecek konumda değildir ve göreceğimiz gibi, bütün perspektifleri içeren bir geometralde buluşmazlar. Tarih fikri ulaşılmaz bir sınır ya da daha doğrusu, aşkın bir fikirdir; bu Tarih yazılamaz, topyekûn olduğunu sanan tarihyazımları, sattıkları mal hakkında okuru farkında olmadan yanılır, tarih felsefeleriye dogmatik yanılmadan doğan birer nonsense'dir (safsata) ya da, doğrusu, çoğunlukla " . . . nin tarihi"nin felsefesi, ulusal tarih olmasalardı safsata olurlardı*” iddiasında bulunur. Ancak bunun da tarih felsefesi külliyatını bir tarafa atması bir tarafa, insanın tarihteki serüvenini düşünme, anlam verme, çıkarımda bulunma arzusunu, bu iştiyakla tarihle iştiğal etmesini de bir yana atarak tarih ve ona yüklenen, onda aranan anlamı indirgemeye görmezden gelmesidir ki bu tarih üzerine düşünme, okuma ve yazmayı fakirleştiren bir yaklaşımdır.

Veyne'in "*Tarihin Tutarsızlığı*" alt başlığında ifade ettiği tarihin bütünüyle belirlenimsiz bir alan olduğu tezine müteakip "*bunun tek istisnası vardır: Söz konusu alana giren her şey gerçekten olmuş olmalıdır.*" (Veyne, 2014: 31) cümlesi de tarihteki kimi konuların bütünüyle belirlenimsiz olmadığı gerçeğini gölgede bırakır. Çünkü kaynakların çok az olmadığı birçok tarihsel konudan "bütünüyle belirlenimsiz" olarak söz etmek yerinde bir tespit olarak görünmemektedir. Cümlenin devamındaki istisna olarak sunulan "*her şey gerçekten olmuş olmalıdır*" ifadesi de tarih araştırma ve sorgulamalarını tek bir alanla sınırlamaktadır. Tarihçiler kaynaklarının, konularının "gerçekten olmuş" olduğunu hemen kabul etmezler, olmuşluğu sorgularlar, anlatıların her zaman gerçekten olmuşu aktarmadığı vakidir ve bu durumlarda tarihçiler bu anlatının neden ortaya çıkmış olabileceğini ve neye hizmet ettiğini sorgular, işlevlerini, etkilerini araştırırlar. Mesela "Constantin Bağışı" gerçekten olmamıştır ancak böyle bir belge vardır ve bu belgenin maksadı, işlevi, etkileri araştırılıp ortaya koyulmuştur. Veyne'in buraya almadığımız müteakip cümlesinde; alanın sıkı mı gevşek mi, tek parça mı boşluklu mu olmasının önemli olmadığı tezinin de bu minval üzere hatalı olduğu görülmelidir. Zira tarihçinin önündeki kaynakların sıkı yahut boşluklu olma durumu olmama durumuna göre daha fazla veri, karşılaştırma, muhakemede bulunma imkânı verir yahut vermez. İlkçağ tarihlerinin bunca muamma dolu olması yabana atılır bir durum değildir ve bu da söz konusu durumla doğrudan ilgilidir. Bu konuda Veyne ayrıca Cicero üzerinden örnek vererek, etrafındaki entrikaların tarihçi için pek mühim olmadığını, sadece kendi içlerinde ve sırf vuku bulduklarından merak uyandırdığını savunur ve tezini genelleştirir: "...*tarihsel bilgi açısından, bir olayın olmuş olması, onun bilinmeye değer olması için yeterlidir*" (Veyne, 2014: 34) . Bu tez önemli oranda indirgeyicidir. Söz konusu entrikaların bağlamı, bugünle kurulacak bağlantı, tarihsel muhasebe, olayların seyrine etki, siyasal tarih, düşünce tarihi bağlamı gibi birçok bağlamda değerlendirme söz konusu olabilir ve bu önemini değiştirebilir, ele almayı etkiler. Olayın olması, bilmeye değer olması için kâfidir demek tarihsel araştırma ve merakı, bağlamı da bir köşeye atar, tarihsel ilgileri görmezden gelir. Oysa Veyne'in bu ifadesi yalnızca tarihin konusu olması için bir sebeptir. Yukarıda İfade edildiği gibi tarih yalnızca "olan"la ilgilenmez, olanı da yorumlamak tarihçiliği bir üst düzeye çıkarıp kavrayışı güçlendirmeye katkıda yabana atılamaz bir işlev görür.

Tarihçiliği kaba bir biçimde sunan diğer bir Veyne yaklaşımına göre; kaynaklarda bir yüzyılın çok az yer alırken kimi günlerinse sayfalarca yer kapladđını görürüz. Bu durum tarihçiye romancıya benzer bir güven oluşmasını sağlar ve üzerinde pek durulmayan zamanlarda hiçbir olay olmadığına dair bir varsayım oluşturur. Bu düşünce yapısından hareket

eden Veyne nihayetinde şu neticeye ulaşır; “*Oyunun kuralı, rastlantının seçip günümüze ulaşmasına izin verdiği birkaç ipucunun en kısa yoldan fark edilebilmesi için mümkün olduğu kadar az (tarihçi dikkatli olmalıdır) varsayımında bulunmaktadır.*” (Veyne, 2014: 34) Yeniyetme bir tarih öğrencisinin dikkatini celbetmek için önemli bir ikaz olabilecek bu ifadenin; söz ettiğimiz gibi tarih öncesi, ilk çağların muammalarla dolu olmasından gelir, Veyne bu hususu gözardı ederek hükümde bulunur. İlâveten tarihçinin bir günü birçok sayfayla anlatıp on yılı tek satırla geçmesi, her zaman, bilimsel tarihçi için ekseriyetle öznel bir keyfiyette kaynaklanmaz. Tarihî belge ve kaynaklardan olayın öneminden, atfedilen önemden doğrudan etkilenir. Dolayısıyla Veyne’in iddia ettiği gibi burada temel; rastlantının günümüze ulaşmasına izin vermesi değildir. Rastlantının da etkisi bulunur ancak mesela öncelikle yönetilen sınıfların özenle saklanan kaynaklarıyla alt sınıflara ait (varsa) kaynakların aynı öneme tabi tutulup korunmaması, eserlerde önem atfedilmemesinden etkilenmiştir demek hata olmaz. Buna tarihte vuku bulmuş toplu yok etmeleri, kütüphanelerin yakılıp yıkılması, dağıtılması minvalindeki olayları da eklemek Tarihçinin mümkün olduğunca az varsayımında bulunması gerektiğine dair hükmünün “*mümkün olduğunca bağlama uygun varsayımında bulunmalıdır*” biçiminde revize edilmesi de tarih araştırması, değerlendirmesi için daha müspettir. Azlıkla kendini sınırlayamayacağı konular daima olabilecektir ki bu durumda “*makullük ve bağlam*” önem kazanır.

“Olguların Mutlak Büyüklükleri Yoktur” alt başlığı altında

“Her dönemin kavrayışları ya da teamüllerinin tarihsellik ormanında açtığı temizlenmiş alanda, bölgeler arasında sabit bir hiyerarşi yoktur; hiçbir bölge diğerine kumanda edemez, diğerini yutamaz... bazı olguların diğerlerinden daha önemli olduğu düşünülebilir, ancak bu önem de tamamıyla, her tarihinin seçtiği kıstaslara bağlıdır ve mutlak bir büyüklüğe sahip değildir. İktisadi tarih, siyasi tarih, teknik tarih, vb. arasında ayırım yapmak zor değil, ama hiçbir yöntemsel kural, bu tarihlerden birinin diğerlerinden önce geldiğini öğretmez bize; öğretseydi ve Marksizm kanıtlanmış hakikat olsaydı, yine de tarihi anlatma tarzını etkilemeyecek gayet Platonik bir hakikat olurdu” (s.37). iddiasında bulunur.

Öncelikle “tarihsellik”in tarih değerlendirmelerini kısıtladığını yukarıda ifade ettiğimizi belirtelim. Tarihsel olaylar ve olgular dönüm noktası yaratma özelliklerine sahiptir. En basitinden Fransız İhtilali’nin “yönetilenler” bağlamında müteakip tarihte oldukça keskin değişiklikler, savaşlar ortaya çıkardığını hatırlamak gerekir. Kimi

olguların diğerlerinden daha önemli olmasını “en fazla” olarak nitelemek de tarihin dolayısıyla tarihte yaşanmışın önemini hafifseyen, indirgeyen bir niteleme olduğu görülebilmektedir. Olgular, bağlamlarına ve belirli tarihsel periyotlar çerçevesinde mutlak büyüklere sahip olurlar. Hiçbir bölgenin diğerine kumanda edemeyeceği, yutamayacağına dair ifadesi hiyerarşikleştirmeye çalışan zihinle ilgili görünür. İktisadi, siyasi, teknik tarihlerden birinin diğerlerinden önce geldiğini öğretemeyeceğine dair ifadesiyse tarihsel olaylardan soyutlamanın neticesinde ortaya çıkan bir illüzyondur. Zira tarihsel olay, durum, dönemler bağlamında değerlendirildiğinde kimi yer ve dönemlerde iktisadın, kimilerinde siyasetin, kimilerinde iki faktörün benzer oranda “baskın” olduğunu görmek mümkündür. Bir alanın diğerinden önce geldiğine dair genel geçer bir tarih yorumu yapılması zor olsa da kimi ülkelerin kimi olaylarında, dönemlerinde bir diğerinin baskın olduğunu görmek kabildir. Marksizmi bir bütün olarak hatalarının, doğru tespitlerini gölgede bırakması yanılığına düştüğu anlaşılmaktadır. Marksizm’in kanıtlanmış bir hakikat olması durumunda “yine *de tarihsel anlatma tarzını etkilemeyecek platonik bir hakikat olacağı*” tezi de indirgeme ve Marksizm’in başarılı açıklama biçimlerini bir kenara atmaktır. Bilimsel hakikat olarak ispatlanmamış olmamasına rağmen Marksizm’in tarihi ele alma biçimiyle yazılan geniş tarih yazımı külliyatı bunca önemliyken ve önemini korurken bilimsel hakikat olsaydı temelden köklü büyük bir değişiklik yaratmayacağını iddia etmek cılız bir argümandır. Dolayısıyla “*tarih yan yana yerleştirmeler diyarıdır*” (Veyne, 2014: 38) önermesi yetkinleşen tarih yazımını, bu vasfından soyutlamaya hizmet edecek başarısız bir çıkarımdır. Tarihsel dönemler, bölgeleri ele alan tarihçi, kaynakları ve yetkinliğinin etkisiyle baskın unsurları ortaya koymaya çalışır. Nihayetinde tarihin belirli bir olayında rol alan tarihsel kişinin, kişilerin eylemini iktisadi mi siyasi mi, teknik mi önceliğe göre eylemde bulunması söz konusudur. Bunlardan birinin baskın olmasının da diğerlerinin etkisi olmadığı anlamına gelmemektedir. Veyne, bu konuya dair vurgusunu başka bağlamlarda da yapmaktadır ve bundan dolayı her ifadesi burada ele alınmamıştır.

1.1. Veyne de Tarihin Sınırlandırılması

Veyne’in diğer bir kesin hükmüne göre; “*Evrimin anlamı, biyolojik, teolojik...bir sorundur, ama tarihsel bir sorun değildir. Çünkü tarihçi tarihi, veçhelerinden birine feda etmek istemez, bu veçhe ipucu olur.*” (Veyne, 2014: 46-47) Herhalde bu cümleyi kurmak için tarihçi de dahil olmak üzere insanların tarihe, insanlık tarihine bakış ve değerlendirmelerinden habersiz olmak gerekir. Zira evrimin anlamı tarih yazımını, değerlendirmelerini baştan sona değiştirecek

potansiyeli taşır. Evrime yüklenen anlama göre tarihte ezilen sınıflardan söz etmeyi dahi olanaksız kılabilir. En üstünün hayatta kalması anlayışını mündemiç evrim değerlendirmesinin tarihi nasıl etkileyeceği bir köşeye atılabilecek türden değildir. Öte yandan biyoloji, teoloji, antropolojik sorun olarak kabul edilecek evrimin, bu konulardan da yardım alan tarih için sorun olmadığını iddia edebilmek rasyonel değildir. Bu türden hususlar talî bir veçhe değil temel veçhedir ve dolayısıyla tarihinin tarihi veçhelerden birine feda etmeyeceği yargısının ne denli sığ olduğunu da göstermektedir.

“Hangi Olgular Tarihseldir?” alt başlığı altındaysa Veyne önemli bir tarihsel külliyyatı bir tarafa atar. Ona göre; “*Herder ve Hegel'den Collingwood ve Toynbee'ye, tarihçilik yararsız ya da hatalıdır; sorunları çözmek...koymak bir yana...zorluklar yaratmıştır. Tarihçiliğin dışına çıkmak için her şeyin tarihsel olduğunu ortaya koymak yeter; bu şekilde en son noktasına taşınan tarihçilik zararsız hale gelir*” (Veyne, 2014: 51). Veyne'in saydığı isimlerin öncelikle tarih felsefesi alanına giren tarih üzerine genel bir düşünce ortaya koymaya çalışan isimler olduklarını belirtmek gerekir. Bu isimlerin tarihle ilgili temel eserlerine bakıldığında³ birçok ufuk açıcı kavrayış ve metodolojik önem arz eden düşünceler olduğunu belirtmekle yetinelim. Bu isimlerin zorluklar yarattığını ifade etmesi anlaşılabilir değildir zira bu isimler kendilerince sorunlara yanıtlar getirmişlerdir ancak herhangi birini nihai sözü söyleyerek sorunu çözen kişi olarak kabul etmek için bir sebep yoktur. Yeni zorluklar yaratmış olmalarına gelince, bu hemen her bilgi alanında ortaya çıkmış bir durumdur. Kepler, Galileo yahut Newton'un bulgu ve açıklamaları (Hawking, 2017: 14-19) yeni soru ve zorlukları ve yeni cevap, arayış ve neticeleri ortaya çıkarmıştır. Tarihçiliğin yahut herhangi bir bilimsel alanın bir yüzyıldan sonra soru ve cevap üretmiş ve üzerine söylenecek bir sorun kalmamış olması “durgunluğa” delalet etmektedir. Veyne'in işaret ettiği tarihsel olduğunu ortaya koyarak zararsız hale getirme, yukarıda ifade edildiği gibi tarihi sınırlar ve atıl hale getirir. Bugün tarihin ilk çağlarından bugüne insana ve kurumlara dair çıkarımlar yapılmakta, tarihteki insanların ve kurumların serüveni, seyri anlatılmakta, bu verilerden çıkarımlarla gelecek tasavvuru yapılmaktadır. Bunların tamamını bir köşeye bırakmak insanın tarihe yönelme sebeplerinden önemli birini de ortadan kaldırmaktır. Nitekim tarih için toplumların hafızası olduğu ifade edilir ki Veyne

³ Bu eserlerden Türkçeye çevrilmiş, ne denli değerli olduklarını gösteren birkaçını zikretmekte fayda vardır. Bunlar Herder'in Tarih Felsefesi, Hegel'in Tarih Felsefesi ve Tarihte Akıl, Collingwood'un Tarih Tasarımı kitaplarıdır. Ayrıca Doğan Özlem'in Tarih Felsefesi ve Macit Gökberk'in Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları eserleriyle Güçlü Ateşoğlu ile Doğan Özlem'in Tarih Felsefesi-Seçme metinler eserleri bu literatürün doğrudan kaynaklarıdır. Bu eserlere kaynakça kısmında yer verilmiştir.

hafızayı bir köşeye, “tarihselliğe” kapamak için taşları döşemeye çalışır gibidir ki bunun mümkünat dışı olduğu ifade edilebilir.

Veyne’in itiraz edilmesi gereken bir diğer yargısı “*Her şey seçilen olay örgüsüne bağlıdır; herhangi bir olgu kendi başına ne ilginçtir ne de değildir. Olay örgüsü olmaksızın olgu bir hiçtir*” (Veyne, 2014: 55) biçimindeki ayrıştırıcı zihninin ifadesidir. Bu iki olgunun diyalektik olduğunu, birini diğerine her zaman üstün tutulamayacağını ifade etmek gerekir. Kimi zaman olguların, olay örgüsünün oluşturulmasına katkı sağlayacağını unutmamak gerekir. Bu ifadenin son derece iddialı olduğu ve bu ölçüde de hatalı olduğu görülebilmektedir. Olay örgüsünün “seçilmesi” çoklukla tarihçinin keyfiyetinde değildir, dolayısıyla seçmeden söz etmek ekseriyetle nadirdir, olguların kendi başına varlığı, tarihçinin bugünle irtibatlandırması, bunun bağlamı söz konusu olduğunda ilginç olabilir. Misal vermek gerekirse 16. yüzyılda Papalığın mütemadiyen Haçlı seferleri çağrısı kendi başına oldukça ilginçtir ancak bunun tarihsel bađlamı⁴ da bir o kadar ilginçtir. İlk durumda Papalığın kutsal bir sefer arayışında olduğu yorumlanmaktadır ancak bağlama bakıldığında kendi sıkıntılarından kurtulmanın bir yolu olması hasebiyle ilginçleşmektedir. Buna karşın doğru olay örgüsünün, olguları tarihe uygun biçimde açıklayacağını da ifade etmekte fayda vardır.

Veyne “Olay Alanının Yapısı” alt başlığı altında “*Tarihçiler olay denen son derece nesnel alan... içinde keyiflerine göre çizdikleri güzergahların sayısı kadar çok olay örgüsü anlatırlar. Hiçbir tarihçi bu alanın bütününi betimlemez, çünkü bir güzergâh her yerden geçemez, tercih yapmak zorundadır; bu güzergâhlar ne hakikattir ne de Tarih.*” (Veyne, 2014: 60) savunusunda bulunur. Bu ifadenin tarihi “oyun”, tarihçiyi keyfine göre oynayan “oyuncu” mesabesine indirdiği açıktır. Kuşkusuz bilimsel maksatlar dışında tarihi kullananlar daima bulunur ancak bilimsel maksatlı tarihçi için olay örgülerinin “keyfine göre” çizilmesi söz konusu olmadığı gibi “sayısız” olay örgüsü de söz konusu değildir. Tarihçinin belirli seçimler yapması tarihçilik zaafi değildir, biyologlar yahut fizikçiler de biyolojinin, fiziğin tüm dallarıyla meşgul olmazlar. Seçme yahut konu sınırlaması ele alınan konuyu hakikat yahut tarih olmaktan çıkarmak için kâfi değildir. Ele alınan konu ve sınırların hakikati-tarihi olma iddiasını taşırlar. Veyne “*olay dediğimiz...gerçekliğin içinden serbestçe çekip aldığımız bir kesittir*” (Veyne, 2014: 60) ifadesiyle savını güçlendirmek istese de bunun da önemli ölçüde hatalı olduğu açıktır. Tarihçi, serbestçe seçip almaktan ziyade tarihsel kaynak, bilgi, anlatıların ışında ağırlık, önem

⁴ Setton, K. (1984). *Papacy And The Levant Volume 3 The Sixteenth Century*. Philadelphia: Ameri American Philosophical Society; Setton, K. (1997). *Papacy And The Levant Volume 2 The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society

gördüğü alanlara işaret eder. Veyne'in serbestçe çekme dediği işlem, tarihçinin kaynaklarının vereceği serbestlikten etkilenir. Vuku bulana uygun tarih anlatısı oluşturma peşindeki tarihçinin seçimi asla salt, tarihçinin kaynak ve metodolojiden bağımsız olmaz, bu unsurlar seçmeye ağırlıklarını olanca güçleriyle koyarlar.⁵ Veyne bu iddialarının neticesinde “*Olaysal olmayan tarih, bir tür teleskop etkisi yaratarak, gökyüzünde antikçağ astronomlarının bildikleri dışında milyonlarca yıldızı fark etmemizi ve takımyıldızlarla dolu gökyüzünden aldığımız kesitin öznel olduğunu anlamamızı sağladı*” (Veyne, 2014: 61) Bu yorumla olaysal olmayan tarihe dair hatalı bir çıkarımda bulunur. Çünkü olaysal olmayan tarih dediği alan, belirli olayların vuku bulması neticesinden etkilenirler. Mesela İngiltere’de vuku bulan 17. yüzyıl devrimi ve toprak çitlemelerinden (Polanyi, 2010) etkilen köylülerin “olaysal olmayan” tarihsel anlatımları, buna maruz kalanların yaşamı ve kaderi olaysal tarihten bağımsız düşünülemez, açıklanamaz, büyük oranda noksan kalır. Veyne’in bu bağlamdaki diğer iddialı ifadesine göre:

“..bütün "olgu"lann etrafı, örtük bir olaysal olmayan alanla çevrilidir ve onu geleneksel olarak oluşturulduğundan farklı bir şekilde oluşturmamıza olanak tanıyan da bu alandır. Sonuçta, "olgu", biz ne yaparsak o olduğuna göre, gerekli esnekliğe sahipsek, tarihle karşılaştırabileceğimiz disiplin edebiyat eleştirisidir.... yalnızca yeteneksiz eleştirmenler akademik dogmalarla, "olgu"larla yetinir” (Veyne, 2014: 72)

Oysa olguların etrafının bütünüyle olaysal olamayan alanla çevrili olduğunu iddia etmek insan eylemliliğine uymayan bir açıklama olması dolayısıyla tarihe de uymamaktadır. Olguların etrafı kısmen olaysal olmayan alanlardan oluşurken kısmen de olaysal alanlardan oluşur demek tarihe ve yaşama daha uygundur. Dolayısıyla farklı bir biçimde oluşturma, tarihçi için tarihsel konunun sınırlarıyla çevrilidir, farklılığın bir sınırı bulunur ve öyle ki kimi anlatılarda sadece nüanslar söz konusu olur ve çok büyük farklılıklar söz konusu olamayabilir. “*Olgu biz ne yaparsak o olduğuna göre*” ifadesiyse olguları tarihin bağlamından kopararak tarihselliğini bozmakta “gerekli esnekliğe sahipsek” ifadesi zımnen öznelliği sınırsızlaştırmak anlamını taşır ki bu bilimsel maksatlı tarihçi için kabul edilebilir değildir. Bütün bunların nihayetinde tarihle karşılaştırılabilecek alanın edebiyat eleştirisi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde sadece olgularla yetinen bir tarih yazımının da pek revaçta olmadığını belirtmek gerekir. Veyne her ne

⁵ Veyne başka bir vesileyle “*Tarihçi, olay nasıl olsun istiyorsa belgeler ve tanıklıkları o şekilde kesip biçer; işte bu yüzden bir olay asla aktörlerinin ve tanıklarının cogito'suyla çakışmaz.*” (64-65) İfadesinde bulunur. Bu biçimde ana fikri eleştirilmiş düşüncelerini tekrar ele alıp yeniden eleştirmeyeceğimizi ifade etmekte fayda var. Bu yönde bir tutum, bu makalenin sınırlarını ve maksadını aşmaktadır.

kadar pejoratif bir çabayla tarihçiliğe yüklense de eleştiri ve suçlamalarının uygun olmadığı görülmektedir.

Veyne;

“...tarihin derinliği yanılması, genel tarih yanılması, nesnenin yenilenmesi yanılması. Bakış açısı sözü, öznel ve erişilemez hakikat sözleriyle uyumlu gibi geliyor kulağa: "Bütün bakış açılan aynı değerdedir ve hakikati hiçbir zaman yakalayamayız, o hep daha derindedir." Aslında ay-altı alemin hiçbir yerde derinliği yoktur, yalnızca çok karmaşıktır; hakikatlere ulaşırsınız ama bunlar kısmi hakikatlerdir.” (s. 66)

Yargısında bulunurken de yanılmaya düştüğüne dair en ufak bir şüphe taşımaz. Saydığı ve yanılma olarak konumlandığı üç hususu tamamen öznel bir değerlendirmedir. Dolayısıyla bu alanlardaki külliyatın⁶ ve verdikleri kavrayışın bir kenara atılması, tarihin sığlaştırılmasıdır. Bütün bakış açılarının aynı değerde olduğunu savunmak da önemlilik ve baskınlığı, tarihte yaşamış, eylemde bulunmuşların önem atfetmelerini de göz ardı etmektir. Tarihi göz ardı etmektir. Tarihçiler kendi başlarına önem atfetmez, baskın olduklarını savunmazlar, bunlar tarih olayları ve kaynaklarından beslenirler. Mesela ekonominin tarihte başat olduğuna dair bakış açısıyla rüyaların tarihte başat olduğuna dair bir bakış açısı aynı değerde olmaz, tarihin bizzat kendisi bunu tekzip eden örneklerle doludur. Derinliğin olmadığı, karmaşıklığın olduğu tezi de yine kıyasa tabi tutup bir diğerini önemsizleştirmektedir. Oysa tarihte derinlik gibi karmaşıklık da vardır, derinlik arayışı, karmaşıklığa çözme yahut ona bir nizam verme arayışıdır aynı zamanda. Veyne'in bu ifadeleri; post-modernizmin kifayetsizlere ve düzeysizliğe açtığı kapıyı tarih için de sonuna kadar açmak; tarihi, tarihe yüklenmiş anlamı, arayışı, insanî iştiaqları yoksullaştırmaya fayda sağlamaktayken tarih kavrayışına, metodolojik yaklaşıma hiçbir katkı sunmuyor görünür.

Veyne bir unsuru diğerine gerekçesizce üstün tutarak dışarda bırakma eğilimine sahiptir. Buna örnek bir ifadesine göre;

“Atinalıları Yerlilere tercih...nedeni bazı oturmuş değerler değildir, tercih edilmeleri onları değer haline getirir. Haklı görülemeyecek...seçim, mümkün olan tüm tarih vizyonunu temellendirebilir.... bu tarihsel bilgi yaklaşımı, tarihyazımının bir doğruluk, hakikat normuna bağlı bir faaliyet olduğunu reddetmeyi gerektirir; tarihçi için bu normu herhangi bir akıl mahkemesine

⁶ 3 numaralı dipnotta sözü edilen, kaynakçada bir kısmına yer verilen eserler kastedilmektedir.

havale etmek imkânsızdır, zira bu mahkemenin kendisi de haklı gösterilemez bir kararla kurulmuş olacaktır” (s. 78).

Buradaki tercih edilmelerinin değer haline getirdiği ifadesi “tercih etme”yi değerden soyutlama hatasına⁷ düşürmektedir. Zira tercih etme değer atfetme yahut tarihsel bağlantı, tarihsel olay yahut yakınlıkla bağlantılı olabilmektedir. Avrupa tarihinin Yunan eserlerinin (Bernal, 1998) çevrilmesi, eleştirilmesiyle (Galileo, 2008) bağı söz konusudur. Dolayısıyla haklı görülemeyeceğini ifade etmek hatalıdır. Yani Veyne’in tarihten soyutladığı bu akıl yürütme neticesinde “tarih yazımının, hakikat normuna bağlı olmadığı teşhisi mantık hatasıdır. Zira bir konuyu seçmek, tarih yazımını bütünüyle doğruluk ve hakikat normundan soyutlamaya kâfi gelmez. Biyologlar, fizikçiler ve diğer tüm alanlardaki uzmanlar konu yahut periyot seçer ancak bu seçme, konuyu da doğruluk ve hakikate uygun olarak incelemeyeceği anlamına gelmez ve nitekim öyle de olmamaktadır.

Veyne göre; *“tarihsel olan ilginin doğası, tarihin özünden çıkarsanır. Tarih olmuş olan şeyi, sırf olmuş olduğu için anlatır...değerleri ve ibret meselesi gibi iki ilgi odağını yok sayar; menkıbevi ya da öğretici ve hoş değildir”* (Veyne, 2013: 81-82). Ancak tarihsel ilginin doğasını bu türden tek sebebe indirgemek doğru değildir. Kullanımı da tanımladığı minvalde değildir. Günümüzde tarihsel olanın sırf vuku bulduğu için anlatıldığını savunmak yetersizdir. Bu koşul, tarih olarak ele alınabilmesi için temel koşuldur. Oysa olmuş olanın, siyasal, etik, muhasebesel, süreçsel, hafıza oluşturma bağlamı gibi birçok maksatla ele alındığı görülmektedir. Veyne’in değerleri ve ibret meselesini yok sayması da aynı biçimde hatalıdır. Misalen Fransız İhtilâli’nin diğer ihtilal hareketleri bağlamında değerlendirilmesi değer ve ibretten bağımsız olmadığı bilinir. Yine özellikle dinler tarihi söz konusu olduğunda bu durum kuvvetle geçerliliğini korumaktadır. Üstelik değer ve ibreti yalnızca “geleneksel” anlamda kavramak da hatalıdır. Marksist değer ve ibret anlayışı gibi modern değer yüklemeler de söz konusudur. Öğreticiliğin de tarihten soyutlanması özellikle 19. yüzyıl ihtilal ve devrimleri, reform hareketlerini açıklanamaz kılar. Veyne, bu ifadesiyle “yoksulca ütöpik” bir tarih kurgusu oluşturur ki bu

⁷ Bu bağlamda değerlendirilebilecek diğer bir ifadesine göre; *“Bilginin kendi amacı vardır ve bilgi, değerlere ilişkin değildir. Bunun kanıtı da Yunan tarihini yazma tarzımızdır. Güney Afrika yerlilerinin kavgalarını Atinalıların savaşlarıyla aynı kefeye koymak naiflikse, yalnızca Thukydides’in bilgi sunduğu Peloponnesos Savaşı’yla ilgilenmek için nasıl bir sebebimiz olabilir? Bu savaşın dünyanın kaderi üzerinde neredeyse hiçbir etkisi olmamıştır, oysaki Fransa’da yalnızca beş-altı uzman tarafından bilinen Helenistik devletler arasındaki savaşlar, Helenistik uygarlığın Asya karşısındaki kaderinde, bundan dolayı da Batı ve dünya uygarlığının kaderinde belirleyici rol oynamıştır. Afrikalı bir Thukydides çıkıp anlatmış olsaydı, Güney Afrika yerlileri arasındaki bir savaşa gösterilen ilgi ile Peloponnesos Savaşı’na gösterilen arasında bir fark olmayacaktı.”* (Veyne, 3024: 91) Yukarıdaki eleştiriler ışığında bu yargının hatası görülebilir. Buradaki “bilginin kendi amacı olduğu” ifadesinin ne kadar yersiz olduğu, bilgiyi üreten, değiştiren vd. insan eylemliliğinden soyutlanmasının da kavrayışı köreltici olduğunu vurgulamak ayrıca önemlidir.

oluşturmanın “insanın tarihini” ele alan “insan” için mümkün olmadığını ifade etmeye gerek dahi yoktur. Tarihin, insanî varoluşu tanımlayan özelliklerden olmadığı iddiası da doğruluğu kanıtlanamayacak bir önermedir. Oysa tarihin en eski dönemlerinden beri insanların tarihle çevrili olduğu aşıkardır. Özellikle yaratılış mitolojileri ve dünyanın nereden geldiği gibi anlatıların, tarihin başlarından beri var oldukları dikkate alındığında bu savın ne kadar hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Veyne’in ifade ettiği gibi tarih yazımı hümanizm değildir ancak hümanizmi odağına alan tarih yazımı olabilir, maksadı olan bir ekol ortaya çıkabilir. Hümanist yaklaşımlı tarihçilerin yazımı tarihi de bu yönüyle etkileyebilmektedir. Anlatılıp aktarılan tarihe bu perspektiften bakılıp değerlendirilebilir ve bakılmadığı da kanıtlanamaz. Ancak bilinen tarihi süreci ele alan “insanlığın tarih hikayesi-tarihi- serüveni”⁸ olarak perspektif ortaya koymaya çalışan birçok çalışma vardır. En temelde kutsal kitaplarda da bu perspektif bulunur⁹ ve bu kitapların perspektifini taşıyan yabana atılamaz sayıda insan bulunur. Diğer yandan günümüzde özgüllüklerin değil tekilliklerin odağına alındığı münferit olay ve konuların ele alındığı tarih araştırmaları olduğunu da belirtmek gerekir. Bu konuda Veyne, yine iki seçenektan birini öne çıkararak diğerini görmezden gelme yahut önemsizleştirme yanılığısına düşmekte yahut bunu taktiksel olarak uygulamaktadır.

Veyne bu konu devamında tarihsel olayların genellikler içerisine sıkıştırılamayacağını ifade ederek sadece kısmen tipler halinde gruplanabileceğini ifade eder. Art arda gelişlerinin bir maksada yönelik olmadığını ve bilinen yasalarca yönlendirilmediğini savunur. Zira ona göre herşey farklılıktır ve her şeyi anlatmalıdır. Ardından “*Tarihçi, yalnızca tiplerle meşgul olan ve aynı hayvan türünün temsilcilerini tek tek betimleme kaygısı taşımayan doğa bilimciyi taklit edemez...olayların kendileri tekilliklerini korumakta ısrar ettikleri için..*” (Veyne, 2014: 92) iddiasında bulunur. Bu ifadeye karşılık olarak; tarihsel olayların genelleştirilmelere dahil edilmesin “sıkıştırılma” anlamına gelmediğini hatırlatmak gerekir. Olayların çeşitli veçheleri çeşitli genellemelere bağlam çerçevesinde, ilgileri ve kimi zaman zıtlıkları belirterek karşılaştırmada bulunmak üzere dahil edilebilirler. Kısmen tipler halinde toplanmaları, maksadı karşıladığı zaman sorundan ziyade yetkinlik ifadesi olabilir. Olayların ardardalığı da tarihsel faillerin amaçlılığını taşıdığı durumlarda (doğal olarak) amaca yönelik olur ve bu perspektifle

⁸ Burada bu geniş külliyatı vermek olanak dışıdır ancak Türkçeye tercüme edilmiş bazı eserler zikredilebilir. Aydon Cyril’in İnsanlık Tarihi, Andre Ribard’ın İnsanlık Tarihi, Henridk Williem Van Loon’un İnsanlığın Hikayesi, James Davis’in İnsanın Hikayesi bu bağlamda ilk akla gelenlerdir. Bu eserlerin paradigmatları, yaklaşımları kabul edilmeyebilir, hataları bulunabilir ancak tarih yazımında böyle bir kolu, perspektifi, paradigmatı olduğunu belirtmek gerekir.

⁹ Söylemez, Mehmet Mahfuz, “Kur’ân- Tarih İlişkisi Üzerine - On the Qur’an- History Relationship”. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, sy.7 (Aralık/December 2017); Kitabı Mukaddes (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2002).

okunması hatadan ziyade tarihsel gerçekliğe yaklaşmak bakımından başarılı olur. Tarihsel olup bitmelerin, yasalarca yönetildiğini savunan tarihçiler revaçta değildir. Bununla birlikte olayların meydana gelmesi ve kimi süreçlerde insanın tâbi olduğu yasaların olayların içerisinde yer alması ontolojik bir kaçınılmazlıktır. Her şey farklılıktır demek farklılıkları büyütüp temelleştirmektir, tarihçi farklılıkları işaret edebilir ancak onlara “her şey” muamelesi yapmak yerinde bir yaklaşım değildir. Veyne’in bu ifadedeki “her şeyi açıklamalıdır” cümlesi ne genellikle uğraşan tarihçinin maksadıdır ne de tarih araştırmasının doğasına uygundur. Doğa bilimcilerin günümüzde yalnızca tiplerle meşgul olmadığını, taksonominin doğa bilimin araçlarından “biri” olduğunu da hatırlatmak gerekir. Tiplerle meşgul olan tarihçiler de bulunabilir ve bu da doğa bilimciyi taklit ettiği anlamına gelmez zira doğa bilimcinin nesnesiyle tarihçinin nesnesi dahi önemli bir farklılık arz eder. Fakat bütün bunlar tarihçinin tipleri konu edinemeyeceği, taksonomiye başvuramayacağı anlamına gelmez. Örneğin 20. yüzyıl demokrasilerini yahut sosyalist ülkelerini sınıflandırması benzerlik ve farklılıkları göstermesi bakımından ufuk açıcı bir çalışma ortaya koymasını sağlayabilir. Nitekim Barrington Moore’un (Moore, 2012) çalışması da bu bağlamda önemli bir eser olarak konumlandırılmaya uygundur. Veyne’in, “olayların kendilerinin” tekilliklerini korumakta ısrar ettiklerine dair ifadesi de insan failliğini görünmez kılmaktadır. Olaylarda tekillikler bulunur ancak bu genelliklerin bulunmadığı anlamını taşımaz.

1.2. Tarih Bilgisinin Perspektif Yitirmesi

“Tarihyazımının İki İlkesi” (Veyne, 2014: 95) alt başlığı altında Veyne, tarihsel bilginin bin yıllık evrimine iki ilkenin damga vurduğunu savunur. Bunlardan ilki Yunanlılar dönemine rastlar ve tarihin milli yahut hanedana ait olmayıp menfaat gözetmeyen bilgi olduğudur. İkincisiyse ancak günümüzde tam olarak ortaya çıkan bütün olayların tarih addedilmeye uygun olduğu ilkesidir. Ve bu iki ilke birbirinden doğmaktadır. Geçmiş sadece merakla araştırıldığı takdirde bilgi özgül olanı bulabilir çünkü bir münferitliği diğeri karşısında seçmek için bir neden yoktur. Buradan hareketle Veyne “*Ondan sonra, tarihçi düşünmek için gerekli kavram ve kategorileri hazırlar hazırlamaz, her tür olgu tarihçinin ağına düşer: İktisadi ve dinsel olguları idrak edecek araçlara sahip olduğumuz andan itibaren bir iktisadi veya dinsel tarih olacaktır.*” (Veyne, 2014: 95). Bu yaklaşımın öncelikle Batı tarih yazımına dair bir tespit olduğunu belirtmek gerekir. İfade ettiği ilk ilke olan “*çıkar gözetmeyen bir bilgi*” olduğuna dair ifadesinin noksan olduğu barizdir. Zira kaynak yoksunluğu, söz konusu zamandaki tarih yazımının çıkar gözetmeden vuku bulmuş olduğunu iddia etmeye imkân vermemektedir. İkinci ilke olarak zikrettiği, tüm olayların tarih addedilmeye layık olduğu tezi de popülizm ve post-

modern yoksullaşmadan etkilenmiş bir yargı olduğunu düşündürmektedir. Öncelikle dünya üzerindeki tüm olayların kayda geçirilmediğini belirtmek gerekir ki bundan daha önemlisi, büyük değişiklikler yaratan tarihsel olayların diğerleriyle eşdeğer tutulamayacağı gerçeğidir. Hergün işlenen cinayetlerin anlatacağı öykü ile barutun ateşli silahlarda kullanılması yahut atom bombasının icadının anlatacağı öykü tarihsel olarak eş değildir. Bilginin yalnızca merakla araştırılması önemlidir ancak sadece bunun özgül olanı tespiti sağladığı kanıtlanamaz bir iddiadır. Veyne ise hükmünün kanıt olduğu yargısıyla yazmaktadır. Bir münferitliğin diğerine tercih edilmesi için bir sebep olmadığı iddiası da soyut olarak bir anlam taşır gözüксе de ele alınan bir tarih konusu yahut döneme dair kayıt, iz, anlatılar tercihe sebep olacak nedenleri verme özelliğini taşır. Kaldı ki her zaman bir sebep diğerine tercih edilmeyebilir ve iki sebep de benzer oranda etken olabilir, görülebilir. Veyne'in bu unsurlardan birini diğerine üstün tutarak diğerini büyük oranda önemsizleştirme tutumu düşünceyi de saptırabilme özelliği taşımaktadır.

Veyne'in "*tarihçi düşünmek için gerekli kavram ve kategorileri hazırlar hazırlamaz, her tür olgu tarihçinin ağına düşer: İktisadi ve dinsel olguları idrak edecek araçlara sahip olduğumuz andan itibaren bir iktisadi veya dinsel tarih olacaktır*" (Veyne, 2014: 95) sözü tarihçinin balık avlama ekipmanlarıyla çalışır gibi çalıştığını savunur. Kimi tarihçiler böyle çalışabilir ancak tarihçinin kavram ve kategorileri ele alacağı yüzyıla, bölgeye göre önemli değişiklikler gösterme potansiyeli kaçınılmazdır. Örnek olarak Meclis kavramını, kabileye yahut ilk çağa, bu çağdaki kimi uygarlıklara uygulaması olarak dışıdır. İfade ettiği "iktisat" kavramı dahi 19. yüzyıldan sonra gelişmiş bir alandır ve bu imgelemi taşır, anakronizme yol açma riskini barındırır. Bundan dolayı tarihçilerin; kavram ve kategorilerinin üzerinde çalışılan bölge, kültür ve dönemden hareketle de sınırlı yahut bunlarca belirlenmiş olması durumu bulunur ki bu anakronizme düşmemek bakımından da oldukça sağlıklıdır. Fakat bu ifadeden de tarih yazımıyla gelişen kavram ve kategorileri tarihi değerlendirmede kullanılamayacağı anlamını çıkarmamak gerekir.

"*Tarihsel bilinç*" ya da "*tarih bilinci*" yoktur; *tarihsel bilgi konusunda bilinç kelimesinden kaçınılırsa bütün sis dağılır*" (Veyne, 2014: 103) görüşünde olan Veyne, bu savunusuyla tarih bilincinin ortadan kalkmasıyla sisin değil, aklın ve rehberliğin ortadan kalkacağını görmez yahut önemsemez görünür, tarihi çölleştirmeye hizmet eder. İşçilerin kapitalizmin gelişmesi, üçüncü dünya ülkelerinin sömürgeleşme sürecine dair tarihsel bilinç yahut tarihî bilinçten yoksun olmasının neticelerini düşünmek bu tezin ne denli basit olduğunu

göstermeye yeterlidir. Son olarak, rehberlikleri güncel kabul ve takip bulan kutsal kitapların da tarih bilinci aşıladıklarını belirtmekte fayda var.

“Bilinç Tarihten Habersizdir” (Veyne, 2014: 104) alt başlığıyla bu konuda devam eden Veyne’in bu iddialı tezinin hiçbir kanıtı olmadığını, doğumdan itibaren insanın yalnızca kendi yaşantısıyla tarihle yoğrulmaya başladığına dair ontolojik gerçeği ve kolektif bellek durumuyla belirli tarihi anlatılarla yetişiyor olma durumunu (Halbwachs, 2019) hatırlatmak kâfidir. Ancak bu başlık altında ifade ettiği “*tarihin alanında sezgi olamaz, sadece yeniden inşa olabilir ve bu alanda rasyonel kesinlik, kaynağı bilinçten uzak olan bir olgu bilgisine yer açar. Bilincin bildiği tek şey zamanın akıp gittiğidir...*” (Veyne, 2014: 104) görüşünün de insan ontolojisiyle çeliştiğini ifade etmek gerekir. İnsan yaşantısında karşılaştıklarıyla sezgilerinde hareket yaşanır ve hakikate yakın tarih anlatısıyla tarihin kühüne vâkıf olmaya başlar. Tarihçilik alanında da belgeler, kanıtlar, anlatılar tarihçide sezgiler oluşturur. Bu sezgilerini yoklamak için başka kaynaklara başvurma yoluna giderek sezgilerinin doğrulandığını yahut yanlışlandığını, kısmen yaklaştığını belki bir yönüne vâkıf olduğunu görür. Bundan dolayı “yeniden inşa”nın sezgisiz nasıl mümkün olabileceği gibi çetin bir sorun ortaya çıkar. Dolayısıyla sezginin “yeniden inşa”nın çimentosu olduğunu ifade etmek hatalı olmaz. “Bilinçten uzak olgu bilgisi” ifadesinin ne denli yersiz olduğu da kendini gösterir zira olguları, bilinçten azade kılarak, tutarak tarih yazmak, üstelik rasyonel kesinlikten söz edebilmek olanak dışı görünmektedir. Nitekim tarih söz konusu olduğunda “rasyonel kesinlik”ten söz etmenin de yerli yerinde bir tanım olmadığı açıktır. En temelde konu “rasyonel kesinlik”ten söz etmeyi zorlaştıracak bir alan olabilir, kaynaklar buna imkân vermekten ekseriyetle uzak da olabilmektedir.

Diğer bir yaklaşımına göre; “*bir Dasein eski bir büfeye baktığında, bu mobilyanın kullanılmış olduğunu, eski olduğunu, kendisinden daha eski olduğunu söyleyebilir, ancak Heidegger’in iddia ettiğinin aksine, mobilyanın "tarihsel" olduğunu söyleyemez. Tarih, varoluşsal değil, kitabi bir kavramdır.*” (Veyne, 2014: 104) derken de insanın yaşantı halindeyken içinde olduğu tarihsellik durum yahut hissiyatını kanıtlanamayacak biçimde kitabi bir kavrama indirger, tarihin varoluşsal değil kitabi bir kavram olduğu iddiası kanıtlaması olanaksız bir spekülasyon olarak kalır. Eski, antika olanlar bireyde “tarihsellik duygusu”nu rücu ettirir” tezi de Veyne kadar kesin bir biçimde savunulabilir. Bu deneyimi yaşamamışsa Veyne’in reddiyesi haklılık kazanmaz zira kendisi “siyahilik” yahut “kadınlık” deneyimini yaşamaz ancak bu, reddiye için kâfi bir neden teşkil etmez.

“*Geçmişin bilgisi, erdemleriyle olduğu kadar kökeninde de bilinç yabancı, eyleme de kayıtsız olduğuna göre*” (Veyne, 2014: 108) derken de bireyin yaşarken, yakın geçmişin etkileri

altında kaldığını da yadsır görünür. Günümüzde tarih birikimiyle yakın geçmişin de geçmişiyle bireylerde bilinç oluşturmaktadır. İçinde bulunduğu duruma göre uyum yahut tepkisellik taşıyan bireyin, geçmiş bilgisiyle birlikte eylemde bulunurken geçmiş bilgisinin eyleme kayıtsız olduğunu ifade etmek oldukça yersiz bir tespittir. Özellikle modern öncesi dönem olan geçmişte kutsal kitapların geçmiş bilgisiyle perspektif edinmiş bireyleri de unutmamak gerekir. Son olarak geçmiş bilgisinin, fail olmaması dolayısıyla eyleme kayıtsızlığı yahut ciddiye alması gibi bir durumunun olamayacağını, Veyne'in mantık hatasına düştüğünü belirtmekte de fayda vardır. Ancak kişinin yorumlaması, tarihçinin değerlendirmesi geçmiş bilgisinde değişiklikler yaratır ki bu bağlamda geçmiş bilgisinin eyleme kayıtsız olmadığını, eylemden etkilenen bir ciheti olduğunu da eklemek gerekir.

“Tarihsel Bilginin Amaçları” kısmında “*Tarih, insanın mahrem varlığıyla ilgilenmez ve onun kendi hakkında taşıdığı duyguyu sarsmaz. O halde neden onun geçmişiyle ilgilenir? Kendisi de tarihsel olduğu için değil, çünkü doğayla da bir o kadar ilgilenir; bu ilginin iki sebebi vardır...*” (Veyne, 2014: 112) genellemesinin de yerinde olmadığını ifade etmek mümkündür zira söz konusu iki durum da bugün mevcuttur. İlk konu, methettiği arkadaşı Foucault'un eserlerinin¹⁰ de konusudur. İkinci husustaysa özellikle “tarih yanılığları”ndan uyandığı zaman önemli bir revizyon, bakış açısı edinebilme durumu söz konusu olacağını belirtmek gerekir. İnsanın doğayla ilgilenmesinin aynı sebep ve iştiyaktan beslendiğini iddia etmek de zordur ve doğayla bilimciler kadar ilgilenmezken tarihle tarihçiler kadar ilgilenme durumu da söz konusudur. İlgilerin itkilerini aynı kefeye koyma hatasına düşmektedir. İnsanların tarihle sadece iki sebep dolayısıyla ilgilendiğini söylemek de indirgemeci bir yaklaşımdır.

1.3. Tarih'in Daraltılması

“Sahte Bir Sorun: Tarihin Doğuşu” gibi sansasyonel bir başlık altında “*tarih türünün kökenleri filolojik bir meseledir ve tarih felsefesini ilgilendirmez. Tarihteki her şey gibi tarih yazımının doğuşu da bir kazadır; tarih yazımı insan topluluklarının benlik bilincinden doğmaz, devletin ortaya çıkışına ya da siyasi bilincin kazanılmasına gölgesiymiş gibi eşlik etmez*” (Veyne, 2014: 113) cümlesiyle bir Ortaçağ Papası edasıyla kesin hükümde, yanılmazlık iddiasıyla bulunur. Tarihin ne filolojik bir mesele olduğu ne de tarih felsefesini ilgilendirmediği kesin yargıları Veyne'in otoritesinin kararı altında değildir. Kaza tanımlaması da tarihteki her şeyin kaza olduğu tanımı da orta karar bir düşünme sürecinin ürünü olarak değerlendirilmeyi

¹⁰ Kaynakça kısmında bu eserlere yer verilmiştir. Foucault'un eserleri Hapishanenin Doğuşu, Cinselliğin Tarihi, Deliliğin Tarihi gibi uzun tarihsel süreçleri ele almaktadır.

hak edecek ağırlığa sahip görünür. Henüz insan Tarih yazımının doğuşuna dair (Veyne'in ifade ettiği bağlamda) kesin hüküm verecek durumda olmadığı gibi bilgi ve veriye de sahip bulunulmamaktadır. Veyne fikir yürütmektedir, ancak onu kati-kuşkusuz hakikat olarak sunmaktadır.

“Tarih, yerleşmiş edebi biçimlerle, salt merakla hizmet eden entelektüel bir faaliyettir.” (Veyne, 2014, s. 119) ifadesinde bulunmak için hem geçmişte tarih yazarların hem de günümüzde tarih araştıranların durumundan bîhaber olmak gerekir. Özellikle günümüzde tarih yazımının edebi biçimlerden uzak olduğunu belirtmek gerekir. Tarihin hafıza oluşturmak, toprak iddialarını tarihsel meşruiyete dayandırmak, kitleleri mobilize etmek, çeşitli anlayışları tarihsellikle meşru kılmak gibi birçok maksatla tarih yazıldığını, birçok insanın meraktan ziyade tarih anlatılarına inançla hareket ettiğini, (Trouillot, 2015: 99) sorgulamadığını yani salt merakla hizmet eden entelektüel faaliyetten ziyade “araç” olarak inşa edip kullanıldığını da vurgulamak elzemdir.

“Kaldı ki tarih, yazıldıktan sonra hangi amaçların hizmetine sunulmak isteniyor olursa olsun, yazılırken yalnızca kendisi ve hakikati hedeflenerek yazılır; öyle olmasa ona tarih denmez.” (Veyne, 2014, s. 119) derken de Veyne hataya düştüğü gibi bütün tarihlerin yazılırken maksatlılıklardan uzak yazılıyor olduğunu sanmaktadır. Son olarak “öyle olmasa ona tarih denmez” derken, bir tarihçinin “ben tarih yazmadım” diyerek ortaya çıkmayacağını da unutmuş görünür. Salt siyasi amaçlı, çarpıtmalarla örülü tarihlerin dahi ekseriyetle kendilerini hakiki tarih iddiasıyla sundukları görülür. Benzer ve oldukça büyük bir hatasını “..çünkü tarih siyaset dışıdır. Tarih, zihnin kimyasının en zararsız ürünlerinden biridir. Tarih değer düşürür, tutkuyu yok eder, ama tarafgir hataların karşısına hakikati diktiği için değil de onun hakikati hep hüsrana uğrattığından...” (Veyne, 2014: 121) cümlelerinde görülmektedir. Esasen tarih ağırlıklı siyasettir (Attwood, 2005: 12) denildiğinde hakikatin bir yönü ifade edilmiş olur. Tarih kaynakları denilen kalıntılar geçmiş siyasilerin eserleri, siyasetlerinin bir parçası olduğu sıklıkla ifade edilmiştir. Bilimsel tarihçi siyasetten ari yazmaya çalışsa da kaynaklarının kaynağı genellikle siyasetin parçasıdır. Tarih, tarih içerisinde kullanım amacına bağlı olarak en zararlı ürünlerden biri olarak göstermiştir kendini. Yakın zamandaki en bilinen örneği Hitler'in tarihi kullanımınıdır. Yine kullanımı bağlamında tarih çeşitli değerleri yüceltir, tutkuları harekete geçirir ve hataların karşısına hakikati dikmek bir yana hakikatin karşısına hataları, manipülasyonları tarih olarak diker. Bu noktada hakikatin mütemadiyen hüsrana uğratıldığını ifade etmek hatalı değildir. Veyne, ideal bir bilimsel tarihi betimlemeye çalışır ancak karşı

karşıya kalınan “tarih”lerin bir kısmının özellikleri ve maksatlarını ifade etmemek hakiki hüsrana sebebiyet verebilir, tarihi göz açan değil göz oyan bir bilinçsizliğin aracı haline getirir.

“Gözlerimizin gördüğü dünyada, gelecek zorunsuzdur ve dolayısıyla kararın kendine ait bir varlık sebebi vardır.” (Veyne, 2014: 128) diyen Veyne’in bu cümlesi aslında son derece mantıklı görünür ancak bu ilk bakışa ait bir durumdur. Üzerine düşünöldüğünde gelecekte ne olacağını bilmek olanak dışı görünse de bütünüyle zorunsuzluktan söz etmek insan aklını küçümsemektir. Çünkü mevcut andaki tarafların eylem ve tutumlarının olası durumlarına dair öngöröde bulunma imkânı bulunur. (Tarihçilerin tarihsel birikimden de hareketle gelecek öngörüsüyle de ilgilenmeleri gerektiğini bu noktada ifade etmek gerekir.) Bu öngörö vasfı kişilerin eylem ve tutumlarını biçimlendirme özelliği de taşır. Yalnızca araya daima hesap edilmeyen, başlangıçta önemsenmeyen faktörlerin girerek etkili olma durumu bulunur ki bu da insani olayların ontolojosinin bir parçasıdır. Yine insan eylemliliği “kararın” kendine ait varlık sebebi türünden cümleleri anlamsız kılar. Kararın, insana ait varlık nedenlerinin “daima tespit edilememesi”nden söz etmek daha uygun görünmektedir. Bununla beraber metafizik etken ve müdahalelerin katiiyen olamayacağını ifade etmek de tarihçinin ispat edemeyeceği bir iddiadır. Tıpkı kararın kendine ait nedeni olduğunu tarihçinin ispat edememesi gibi.

Tarih alanında “özgürlük, rastlantı, sebepler ve amaçlar yan yana hüküm sürer” diyen Veyne’in bu teşhisiyse önem taşır. Ancak bu başarılı öngörö olamayacağı, bu türden çabalarda bulunulmaması anlamına gelmez, insan aklı ve duygularını kullanmayarak âtil kalmasını gerektirmez. Bundan dolayı Veyne’in “tarihsel açıklamanın övgüyü pek hak etmediğini ve günlük hayattaki ya da bu hayatı anlatan herhangi bir romandaki açıklamadan farklı olmadığını kabul etmek gerekir; yeterince belgelendirilmiş bir anlatıdan yayılan açıklıktır bu” (Veyne, 2014: 128). Cümlesinin hatalı olduğunu, tarihsel açıklamanın özüne yüklediği anlamın sınırlı ve derinlikten yoksun olmasından neşet ettiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda benzerlik kurduğu gündelik hayattaki yorumların nitelik açısından farklılık taşıdığını ve romanların da kavrayış sağlama bakımından önemli farklılıklara sahip olduğunu hatırlatmak, tamamının aynı nitelikte olmadığını belirtmek gerekir ki tarih için de bu durum söz konusudur. Tarihsel açıklamanın konu ve tarihçiden, tarihçinin maksat ve maharetlerin bağımsız olamayacağı göz önüne alındığında Veyne’in tarih’i bu biçimde tekilleştirmesi ve niteliksizleştirmesinin yerinde ve haklı olmadığı rahatlıkla kendini gösterir. Bu kendini gösterme en bariz biçimiyle ilerleyen sayfalardaki şu cümlelerinde kendini göstermektedir: “..anlamadan ibaret olan ve kelimelerle yazılan tek bir tarih vardır; bazıları diğerlerinden daha genel ya da daha bilimsel olan birçok tarih türü ya da birçok farklı entelektüel etkinlik yoktur. Olay örgülerini anlamaktan başka ne

yapıyoruz ki? Ve anlamının iki şekli yoktur. (Veyne, 2014: 174-175). Bunun tarihçileri, maksatlarını, ciddiyetlerini, maharetlerini, siyasi ve ekonomik egemenlerle bağlarını görünmez kıldığı yadsınamazdır.

Veyne'in tarihçiliği yoksullaştıran bir diğer önemli ifadesine göre;

“Tarih, tümdengelim yapamayacağı ve  ng r de bulunamayacağı için açıklamaz. Tarihin açıklamaları olayı anlaşılır kılacak bir ilkeye gönderme yapmaz, açıklamalar tarihçinin anlatıya yüklediği anlamdan başka bir Şey değildir. Açıklama bazen, soyutlamalar aleminden çekilip alınmış gibi görünebilir: Fransız İhtilali kapitalist burjuvazinin yükselişiyle açıklanır... İhtilal'in  yk lemesinin de bu sınıfin ya da temsilcilerinin devletin mekanizmalarını nasıl ele geçirdiğini gösterdiği anlamına gelir: İhtilal'in açıklaması,  zet'inden başka bir Şey değildir” (Veyne, 2014: 129).

Öncelikle tarihçi tümdengelimle çalışmaz ancak bazı verilerin tarihçiye tümdengelim yapma olanağı verdiği durumlar olur ki Fransa'da burjuvazinin yükselişine dair istatistikler yapılabilir. Bu, bir tarafa bırakılsa ve gerçekten tarihçi bu iki araçtan faydalanmasa da tarihin a ıklamayacağını savunmak için yeterli değildir, tarih diğer bilimlerin aynı araçları kullanmadığı için suçlanamaz. Onun nesnesine, konusuna, kaynaklarına has metotları bulunur. Açıklamaları tarihçiye anlatı, kaynak ve metotlarından gelir, dışarıdan, kaynak ve metotlardan bağımsız ortaya çıkmazlar. Veyne'in Fransız ihtilaliyle ilgili ifade ettiği ve  zet olarak nitelediği durum esasen “ zet” ile temeli birbirine karıştırmasından ileri gelmiş görünmektedir. İfade ettiğinin  zet olması için asgari 1789'la başlayan süreci aktarması gerekirdi. İtiraz ettiği husus ise söz konusu sürecin temeline dair bir açıklamadır. Kaldı ki burjuvazinin yükselişi açıklamalardan biridir, farklı tarihçiler farklı açıklamalar ve ve helere işaret edebilir. Sorun Veyne'in “bir açıklama” beklentisidir. Oysa tarihsel süreçlerin kendilerinde sadece bir etken bulunmaz. Kimi tarihçiler en başatı ele alarak açıklarlar. Yukarıdaki cümlesini kanıtlamak isteyen Veyne Henri Pirenne'in Charlamagne ve Hz. Muhammed açıklamasını ele alır ki bu açıklamanın mükemmeli bir tarihsel açıklama olduğu kuşkuludur. Yani Veyne, hasarlı bir kanıt üzerinden savını kanıtlamaya çalışır ve bu durum, tezinin diğer bir önemli zafiyetidir.

Veyne'in diğer bir zafiyeti “*Fransız Devrimi'nin açıklanmasını istediğimizde, 1789'un kendisinden tümdengelim yoluyla t reteceğimiz bir genel devrim teorisi ya da devrim kavramının bir izahını beklemeyiz, bu devrimin meydana gelmesine sebebiyet veren öncüllerin analizini isteriz.*” (Veyne, 2014: 129) Cümlesinde kendini son derece net bir biçimde gösterir.

Zira tündengelim “bir” örnek, olay yani yalnızca Fransız devriminden türetilemez çünkü tünden gelim için birden fazla örnek, veri (burada devrim) gerekir. Yalnız Fransız devriminden hareketle bir devrim izahı mümkündür ancak sağlık ve kıyası için diğer devrimlere dair izahlara da başvurulması ilkece gereklidir. “*bu devrimin meydana gelmesine sebebiyet veren öncüllerin analizini isteriz*” derken de esasen önceden reddettiği tarihin açıklama yapabilme özelliğinin bulunduğunu kendisi de kabul eder duruma düşer.

“*Yüzeysel neden bir diğerinden daha az etkili neden demek olmadığına göre, evrimin ana hatlarını... keşfedemeyiz.*” (Veyne, 2014: 146) ifadesi nedenler konusunda yanlış yaratmaktadır. Yaşama aykırı bir biçimde yüzeysel bir nedeni diğer nedenlerle eş tutmakta, dolayısıyla evrimin ana hatları konusunda hatalı bir çıkarıma düşer. Evrimin kendi içinde ana hatlarını keşfedemeyebilir ancak insan kendi bağlamında, kendisi için önemli ana hatları tespit etme potansiyeline sahiptir. Bu da güneş sisteminin samanyolu gezegeni dışında evrenin tamamı bağlamında konumlandırılmaması ama dünyayı diğer gezegenlere göre konumlandırıp anlamlandırması, açıklaması gibidir ve bunun insan için anlam ve faydası olduğu yadsınamazdır. Bu bağlamda;

“*1789 ve 1917 devrimleri gibi bazı olayların derin nedenleri olduğu doğrudur; ama tarihin...derin nedenler -burjuvazinin yükselişi ya da proletaryanın tarihsel misyonu- tarafından yönlendirildiği doğru değildir... Tarihi anlamak, yüzeysel çalkantının altında, derinliklerdeki büyük akıntıları görebilmek demek değildir; tarihin derinlikleri yoktur. Tarihin gerçekliğinin rasyonel olmadığı malumdur, tarihin kendisinin de daha makul olmadığını bilmek gerekir*” (Veyne, 2014: 146).

Çıkarımı da hatalı olduğu gibi tarihçiliği yoksullaştırıp yıkımına hizmet edecek türdendir. Çünkü “bazı olayların derin nedeni” olup diğerlerinin olmadığını kanıtlamak mümkün değildir. Her olayın nedenler hiyerarşisinde, kimi nedenler derin nedenler olma konumunu kazanırlar. Dolayısıyla tüm dünya tarihinin “bir derin nedeni” olmasa da derin nedenlerin baskın olarak var olduğu ortaya çıkar. Veyne’in buradaki sorunu, örnek verdiği “proletaryanın tarihsel misyonu” politikleşmiş söylemini, derin nedenleri reddetmek üzere seçip ardından reddetmesi, bu yolla derin nedenleri de hükümsüz kılmaya çalışmasıdır. Tarihsel dönem, olayların derin nedenleri bulunur, insani bir dürtü olarak aranır da. Kimi zaman anlam da yüklenir ancak bu tarihe gölge düşürmez zira bu diğer bilimlerde de olan bir durumdur. Galileo, Newton, Hubble dünya ve güneş sistemine dair keşiflerde bulunurken, açıklama yaparlarken daima Tanrı (Hawking, 2017: 14-21) gibi derin nedenlerden biriyle meşgul olmuş,

bu bağlamda açıklamalarda bulunmuşlardır. İnsan iştiyakı belki ontolojisinin bir yönünü tarihten soyutlamaya çalışması Veyne'in insana dair dar bir anlayıştan beslendiğini göstermektedir ki bu da tarih değerlendirmelerine yansımış görünmektedir.

“Tarihten daha somut hiçbir şey yoktur. Tarih üzerine fikirler, teoriler ve tasavvurlar, tarihsel bir eserin muhakkak ki ölü kısmıdır, aynen kalıtım teorisinin filanca romancının eserinin ölü kısmı olması gibi. Fikirler çok ilginç değildir...” (Veyne, 2014: 161) ifadesiyle bizzat çalışmasının önemsiz olduğunu iddia etmekte olduğunu bilincinde olmadığını düşündürür. Veyne'in ölü kısmı olarak konumlandığı unsurların tamamı 18. yüzyıldan sonra tarihin araştırılması, ilgi görmesi, tarih felsefesinin önem kazanması ve revaç bulması, tarih araştırmalarının zenginleşmesi, kavrayışı güçlendirmesi, tarihin ufku genişleten bir alan olarak zenginleşmesini sağlayan etkenler olarak tarih yazımını geliştirmişlerdir. Örnek verdiği kalıtım fikrinin, bir romancı tarafından nasıl işlendiği bağlamında ölü kısım olarak nitelenebilecektir. Veyne'in müteakip cümleleri de tarih anlayışının yüzeyselliğini aksettirmekten ibarettir.

Tarih konusundaki birçok meseleye kestirme bir biçimde “çözüm” sunan, bu çözümün temeli de görüldüğü üzere ikna edici açıklama ve gerekçelere dayanmayan reddiyeler olan Veyne göre *“tarihteki tek hakiki sorun kavramlar sorunudur”* (Veyne, 2014: 175). Kavramların sorunsallığı önemli olsa da Veyne'in tek sorun olarak nitelenmesi makul değildir, bunun en temel nedeni de bu önermeyi bütün tarihçilerin kabulü gibi kesin bir biçimde ifade ederek karar mercii gibi davranması olsa gerekir. İlk çağ yahut ortaçağ, sözlü tarih, olaysal-olaysal olmayan gibi tarihin her alanının kendi önemli sorunları bulunur. *“Bütün sınıflandırıcı kavramlar yanlıştır, çünkü hiçbir olay bir diğerine benzemez ve tarih, aynı olguların sürekli tekrarı değildir; sınıflandırıcı kavramların ortaya çıkardığı yanılsama böyle zannetmemize sebep olur.”* (Veyne, 2014: 185) diyen Veyne'in olaylar arasındaki nüansların, olgusalıkları bir bütün olarak baştan sona farklı kıldığı yanılgısına düştüğü görülür. Tarih, aynı olguların mütemadi tekrarı değildir ancak belirli temel olgular çerçevesindeki nüans ve farklılıklar tarihin bütünüyle benzersizliklerden mürekkep olduğu yanılgısını Veyne'de doğurmuştur. Örnek olarak verdiği “delilik” yahut “suç” çerçevesinde örnek vermek gerekirse deliliğin, çeşitli dönemlerde farklı biçimlerde görülüp muamele edildiği, anlam yüklenildiği bir durum olduğu doğrudur ancak insanlar arasında farklı bir bilinç hali ve eylem durumu olan bir olgu olduğu yadsınamaz. Tarih de bu olgunun çeşitli dönemlerde algılanışı, muamele biçimi ve nedenleri gibi durumları açıklamaya çalışır. Bu; kavramların tarihselliği, içeriği, imgelemine ortaya koyulması görevini getirir, kavramları bütünüyle yadsımayı, yanlış olarak nitelenmeyi gerektirmez. Cümlesine *“Varlık ve kimlik soyutlama yoluyla vardır, oysaki tarih yalnızca somut*

olanı bilmek ister.” (Veyne, 2014: 185) *İfadeleriyle* devam ederken varlık ve kimliğin yalnızca soyutlamadan ibaret olmadığını gözden kaçıır. Bu unsurların somutlukları da bulunur. Soyutlamalara yüklenen anlam ve imgelemler (mesela siyahi olmak) bütünüyle somutluktan kaynaklanmaz ancak somutluğa dayana cihetleri bulunur. Tarihçi soyut veçhesine yüklenen anlam, imgelem ve muameleyi de ele alır. Dolayısıyla tarih yalnızca somut olanla ilgilenmez. Siyahi olma somut durumuna dair tarihsel soyutlamalar, imgeler ve neticesi muameleler de tarihinin araştırması içerisinde dir.

Veyne “*dinden ya da devrimden değil de –tarih dünyası birbirinin aynı nesnelere yerine, birbirine benzemesi mümkün tekil olaylarla dolu olduğu için- sadece Budizm dininden ya da 1789 devriminden söz etmeye karar vermek sorunu büyük oranda çözer*” (Veyne, 2014: 185) iddiasında bulunur ancak bunun kavram sorunuyla ilgili olmadığını belirtmek gerekir. Temelde unsurlar, nüanslarla ilgilidir çünkü insan tarihinin bir olgusu dindir, dinler arasında nüanslar bulunur ve -tamamı olmasa da- dinler tarihi uzmanları¹¹ Budizm’i anlatırken içeriği, mahiyeti, farklı, temelleri gibi unsurları ayrıca dikkate alırlar. Veyne’in önerisi tarihi anlamayı zorlaştırıcı duvarlar örmeyi getirir ki bunun tarihi anlama ve düşünme üzerine bir yavanlık getireceği şüphesizdir. Birbirine benzemesi mümkün tekil olaylardan söz ederken, birbirine benzeyen tekilliklerin genellik olanağı verdiğini ve bunun tarihi anlamak için önem arz ettiğini görmez yahut görmezden gelirken de aynı hataya düşer.

Bu bağlamda “*Bütün din kavrayışlarının ve bütün tarihsel dinlerin ötesinde, dinin özünü oluşturan tanımlanabilir bir çekirdek yoktur; din duygusunun kendisi de diğerleri gibi çeşitlilik gösterir*” (Veyne, 2014: 188) cümlesiyle savını güçlendirmeye çalışır. Ancak burada dinin özü yahut din duygusunun çeşitliliği, kavramsal bir sorun değil, insanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanır. Dinsel duygular insanlar arasında farklı biçimde ve derinlikte deneyimlenir ancak “din duygusu” kavramıyla bizzat Veyne tarafından da kavramla açıklanır ki bunun başka bir yolu yoktur. “Dinin özü”nü oluşturan tanımlanabilir bir çekirdek düşünsel bir arayıştır, dinler tarihi uzmanlarının bu konuda fikri, cevabı da olabilir ancak olmadığına Veyne’in ifadesi spekülasyondan ibaret görünmektedir.

Veyne’in üstünkörü yaklaştığı diğer bir husus tarihsel deneyimdir. Ona göre; “*tarihsel deneyim, bir tarihinin kendi hayatında sağdan soldan, okurlarından, ahbaplıklarından öğrenebileceği her şeyden oluşur*” (Veyne, 2014: 210) Bu tanımlama örnek olarak meclis-saray entrikaları, politik çekişme, sömürge valilerinin içerisinde ve anlayışında olmayan tarihçi için

¹¹ Kaynakça’da yer verilen Mircea Eliade’nin eserleri dünyada da ün kazanmış başarılı bir çalışma olarak örnek verilebilir.

yetersiz bir tanımlamadır. Tarihçi yaşamı ve tarihi salt kendi yaşam deneyiminden hareketle değerlendirirse tarihçilik yapamaz. Tarihsel deneyimi de yaşam deneyiminden türemez. Tarihin ele aldığı olayların, günümüz tarihçisinin gündelik yaşam deneyiminden oldukça farklı olduğunu da unutmamak gerekir. Nitekim kendisi başka bir bağlamda “deneyimlerin çeşitliliğinden (Veyne, 2014: 212-213) söz eder.

“*Tarih yazımının özeti, geçmişin gündelik sıradanlığını yeniden yaratmaktır. Hatta..sıradanlık duygusuna sahip olmak iyi tarihçiyi o kadar iyi olmayan tarihçiden şaşmaz biçimde ayırır.*” (Veyne, 2014: 231) derken de Veyne’in son derece basit bir özette bulunduğu yadsınamaz. Tarihçilerin en fazla üzerinde durduğu hanedanlıklar, krallıklar ve entrikalar, politikalar, savaşlar, katliamlar, cellatların eylemleri, sömürgeciler, toplu öldürmeler, salgın hastalıklar, isyanlar gibi konuları “gündelik hayatın sıradanlığı” olarak nitelemek nasıl mümkün olabilir anlamak mümkün değildir. Sıradanlık duygusuna sahiplikle ilgili ifadesi, kendisinin ifade ettiği gibi ileri giden bir yargıdır. Tarihteki insanlığın yukarıda sayılan ve sayılmayan birçok durumu “sıradan” olarak telakki eden bir tarihçinin her şeyi meşru, olanaklı, yapılabilir görmesi de peşinden gelebilir ki bu kabul edilebilir değildir. Meydanlarda işlenmiş infazlar, günümüzde de olan işkenceler sıradanlık duygusuyla yaklaşırsa kişiyi tarihçiden çok vahşi kılar. Aksine, tarihin sıradan olanlarla daha az ilgilendiği de vakiadır.

Veyne’in tarihçiliği yoksullaştıran diğer bir ifadesine göre “*tarihçinin görevi, ideolojilerin iç yüzünü göstermek, arkalarında, sakladıklarını ifşa etmek.bu sakladıklarının ne olduğunu söylemek değildir.*” (Veyne, 2014: 231) Oysa tarihin anlatması ve açıklaması, “tarih”i aktarması için bu husus olmazsa olmazlardan biridir. Aksi halde anlatılanın “tarih” olmaktan çıkacağını söylemeye bile gerek yoktur. Kimi durumlarda tarih, tam olarak ifşa edilendir. Veyne’in buyurduğu üzere “*bir slogan ya da atasözüne, teorik bir inceleme gibi ya da söyleyeni ele veren bir tonlama gibi davranılmaz*” (Veyne, 2014: 235) ise *tarihsel* insan, fail ve neden sonuç açıklanamaz. Böyle olunca ele alınan da tarih olmaktan çıkar ve gerçekten edebiyat olur ki edebiyatın da kalitesiz kısmına tekabül edebilir.

“Başkasını Anlama” alt başlığı “*mademki baltanın maksadı olmadığını, insanınsa olduğunu biliyoruz ve.. biz de insanız, bundan öncelikle, insan ve işleri hakkındaki bilgimizin doğa hakkındaki bilgimizle aynı yolu izlemediği ve birden fazla akıl olduğu sonucunu çıkarmak gerekmez mi?*” (Veyne, 2014: 235) ifadesiyle başlar ve Dilthey eleştirisine dönüşerek yine üstünkörü bir açıklamaya varır. Dilthey’in yaklaşımı eleştirilebilir ancak Veyne, Diltheyci anlama yönteminin kaba psikoloji yahut önyargılarımızın maskesinden ibaret olduğunu (Veyne, 2014: 237) ifade eder, başarısız anlamalara dair örneklerle bu savını desteklemek ister.

Buna karşın baltanın maksadının, onu üreten ve kullanan insanın maksadına sahip olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Dilthey'in (Dilthey, 2011) tarihçinin, insan olarak nesnesi olanın da insan olmasından hareketle özdeşliği bulunduğunu, bunun da anlamayı kolaylaştırdığına dair ontolojik yönü işaret ettiğini gözden kaçırmamak gerekir. Kaba psikolojik açıklamalar ve ön yargıların Dilthey'in işaret ettiği ontolojik yönü bir kenara bırakmak için neden teşkil ettiği, bunlardan ibaret olduğu söylenemez. Veyne'in yaptığı, hatalı bir özdeşleşmedir. Eleştirilmesi gereken, kaba psikolojik yargılar ve önyargılar ve bunların hatalı özdeşleştirilmeleri olmalıdır. Fakat yukarıda görüldüğu gibi insanı-tarihi "tarihsellik" deposuna tıķıp neredeyse boğan bir tarih anlayışının da bunu yapmayacağı, yapmayı düşünmeyeceği anlaşılmaktadır.

Veyne'in kabul edilebilir olmayan diğer bir savına göre; "*İnsanın eylemi, bu eylem hakkındaki bilincini bir hayli açar; insanın yaptıklarının büyük kısmının düşünce ya da duyu karşılığı yoktur.*" (Veyne, 2014: 252). Buradaki "bir hayli açar" ve büyük kısmının düşünce-duyu karşılığı olmadığı savının abartıldığını belirtmek gerekir. Bu savı kabul etmek, insanın büyük oranda bilinçsiz-hissiz olduğunu kabul etmek anlamına gelir ki bu durumda tarih incelemeleri bir tarafa gündelik hayatta dahi birçok çabanın, kabahatin, suçun bilinçsizlikten ileri geldiğini kabul etmek demektir. Bu durumda birçok meşguliyet ve kuruma da son vermek gerekirdi. Görüşlerini, vurgulamak yahut öne çıkarmak istediği savları güçlendirmek için bazı önemli unsurları yadsıma, reddetme yoluyla güçlendirmek isteyen Veyne'in buna benzer yaklaşımı oldukça fazladır.

Veyne'in Burada ele alınmadan geçilemeyecek en önemli yoksullaştırıcı-yıkıcı yaklaşımına göre;

"Tarihin..eleştirisi vardır.. yöntemi yoktur, çünkü anlamanın yöntemi yoktur...herkes doğaçlama tarihçilik yapabilir, daha doğrusu tarih, yöntem olmadığı için kültürlü olmayı gerektirmeseydi yapabilirdi. Bu tarihsel kültür..sürekli gelişti ve son bir-iki yüzyıldır dişe dokunur bir hale geldi; bizim homo historicus hakkındaki bilgimiz Thukydides'in ya da Voltaire' inkinden zengin. Fakat bu bir kültürdür, bilgi değil; bir konuyu kullanmayı, insana dair gitgide daha fazla soru sormayı içerir, cevap vermeyi değil." (s. 279)

Bu yorumlama bağlamında, yöntemin varlığı hususuna yukarıda değinildiği için diğer konuları değerlendirmek önem arz etmektedir. Kolektif bellek çalışmalarına bakarak, herkesin doğaçlama tarihçilik yaparsa tarihin ne denli bayağılaşacağını görmek mümkündür. Tarihçilikten uzak, kolektif bellek sahibi bireylerin ekseriyetle nesnellikten ve eleştirellikten

uzak, adanmış tek bir bakış açısına sahip, anakronizmi güçlü, belirsizliklere tahammülsüz olması gibi önemli vasıflardan yoksun olduğu (Wertsch, 2004: 20) bulgulanmıştır. Yukarıda sıraladığımız kimi yöntemlerin yokluğunda tarihin bugünkü açıklayıcılık ve kavrayıcılığa sahip hale gelemeyeceği de açıktır. Bu son iki yüzyıldaki gelişmeleri “kültür” kategorisi altına sokmak mantıkla oynamaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Tek hücreli bir canlıyı memeliler kategorisine sokmakla benzer bir durumdur. Ancak tarih yöntemlerinin kültürel bir gelişme olduğu da doğrudur fakat “yöntem kültürü”dür ve bu da yöntemsizlik anlamına gelmemektedir. Daha fazla soru sorulduğu da doğrudur ancak cevaplar da alınmıştır. Veyne’in cevap verme değil derken yine retorikten faydalanarak savını öne çıkarmaya yahut sansasyonellikle ilgi çekme peşinde olduğu düşünölmeye müsaittir.

Veyne tarihin, esas hatayı ifade ettiklerinden ziyade kendine sormayı akıl etmedikleriyle işlediğini (Veyne, 2014: 294) söylerken de bu bir hataysa diğer bilimsel arayışlarda da bu durumun geçerli olduğunun bilincinde gözükmez. Sorunun ortaya çıkması için, soruyu ortaya çıkaracak izlerin ve unsurların da olması öncelikle gereklidir. Newton’un yerçekimini açıklaması Kopernik-Kepler-Galileo’nun ortaya çıkardıkları ve çözüm getirdikleri, getirmedikleri yani izlerden, unsurlardan etkilenmiş, neticesi olmuştur (Hawking, 2017: 14-19). Yani sorular da zamanla başka icracılara sorulur ve bağımsız olarak, hiçlikten ortaya çıkmazlar. Bu bağlamda eleştirilmesi gereken diğer bir ifadesine göreyse “*Tarih olayları anlatır, bunları iki şekilde kullanır, bu olaylar hakkında bir şeyleri açığa vurmaz. Vuku bulmuş şeyleri tekrar eder, bu yönüyle de vuku bulmuş olanın arkasında saklanana açığa vuran bilimin tam tersidir.*” (Veyne, 2014: 304) Tarihin olayları anlattığı doğru bir önermedir ancak olaylar hakkında açığa vurmaları da söz konusudur. Veyne’in zıt bir durum gibi ele alması anlaşılabilir değildir. Yahut tarih yazımından açığa vurmamayı bekler, telkin eder. Bu da tarihin göz açan değil zihin bulandıran olmasını istemektir ki birçok ilkeli tarihçi için bunun söz konusu olması mümkün değildir. Yahut bilimsel olmadığını ispat etmek için retoriğe başvurmaktadır ancak bunda başarısız olduğu da aşıkardır. Açığa vuran tarihlere dair sayısız örnekler verilebilir ancak bu çalışmanın hacmi buna imkân vermemektedir. Burada sadece Constantin Bağışını yeniden hatırlatmakla iktifa edelim.

Sonuç

Kitabın müteakip kısmı tarihin bilim olup olmadığına dair tartışma bağlamındadır ve Veyne bilim olmadığını savunmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada bu konuya girilmemiştir zira tarihin bilim olup olmadığı hususu oldukça tartışmalı ve üzerinde düşünölməsi kadar uzmanlık da gerektiren bir konudur. Bu hususta kesin bir hükme sahip olmamak da bu konuyu ele almaya

engel teşkil etmiştir. Bu makaledeki değerlendirmeler tarih araştırmalarımın edindiğim deneyimler, tarih felsefesi ve metodolojisine dair okumalardan edindiğim birikimler, bu süreçte oluşan kişisel çıkarım ve düşünceler bağlamında yapılmıştır.

Görüleceği gibi Veyne'in yaklaşımı kavrayışı budayan, tarihi yavanlaştıran birçok unsuru barındırır ve bunlara işaret edilmesi gerekir. Tarih metodolojisinin gelişebilmesi için bu olmazsa olmaz bir tutumdur zira ülkemizde özellikle Batı'dan gelen birçok yorum, çıkarım, yaklaşım olduğu gibi benimsenmektedir. Bu benimseme durumu kimi zaman yetkinleşmeyi sağlasa da kimi zaman yetersizleşmeye yol açmaktadır. Veyne'in yaklaşımıysa gelişmeleriyle daha da yetkinleşen tarihi, yıkıma uğratacak anlayışları oldukça baskın olarak içermektedir. Bu çalışma, bu sebeple de hazırlanmıştır. Ancak bu çalışma Veyne'in eserinin eksiksiz ve kusursuz bir gözden geçirildiği iddiasında değildir. Şüphesiz başka araştırmacılar önemli diğer noktaları görüp işaret ve tadil edeceklerdir. Bu görevin ne denli zaruri olduğu da buraya kadar gösterilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Alatlı, A. (2014). *Batı'ya yön veren metinler C.2: Rönesans / Protestan Reformu Erken Dönem / Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Attwood, B. (2005). *Telling the truth about Aboriginal history*. Allen & Unwin, Australia.
- Aydon, C. (2015) *İnsanlık Tarihi*, I. Yıldız (Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Aysevener, K. (2015). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bernal, M. (1998). *Kara Atena*, Ö. Buze (Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Boyer, P - Wertsch, J. (2015). *Zihinde ve kültürde bellek*, Y.A. Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Carr, E. H. (2018). *Tarih nedir*, G. Gürtürk, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Collingwood, R. G. (2015). *Tarih tasarımı*, K. Dinçer (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Davis, J. C. (2019). *İnsanın hikâyesi /Taş devrinden bugüne hikâyemiz*, B. Bıçakçı (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Dilthey, W. (2011). *Hermeneutik ve tin bilimleri*, D. Özlem (Çev.). İstanbul: Notos Kitap.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel inançlar ve Düşünceler Tarihi-Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, A. Berktaş (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2003-a). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi-Muhammed'den reform Çağına*, A.Berktaş (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Foucault, M. (1995). *Akıl ve akıl bozukluğu / Klasik çağda deliliğin tarihi*, M.A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2023). *Cinselliğin tarihi*, H. U. Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (200). *Hapishanenin doğuşu*, M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Galilei, G. (2008). *İki büyük Dünya sistemi hakkında diyalog*, R. Aşçıoğlu (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökberk, M. (1997). *Kant ve Herder'in tarih anlayışları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Halbwachs, M. (2019). *Kolektif bellek.*, Z. Karagöz (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hawking, S. (2017). *Zamanın kısa tarihi*, B Gönülşen (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2010). *Tarih felsefesi*, A.Yardımlı (Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2014). *Tarihte akıl*, Ö. Sözer (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Herder, J. G. (2020). *Tarih felsefesi*, B. Arvasi (Çev.). Ankara: Doğu Batı, Yayınları.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2002.
- Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal kökenleri*, Ş.Tekeli-A. Şenel (Çev.). Ankara: İmge Yayınları.

-
- Özlem, D.- Ateşoğlu, G. (Haz.), Tarih felsefesi-Seçme metinler. Ankara: Doğu Batı Yayınları,2017
- Özlem, D. (2010). Tarih felsefesi, İstanbul: Notos Yayıncılık.
- Polanyi, K. (2010). *Büyük dönüşüm.*, A. Buğra (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ribard, A. (2010). *İnsanlık tarihi- 2 cilt*, N. Işık (Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Setton, K. (1997). *Papacy And The Levant Volume 2 The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Setton, K. (1984). *Papacy And The Levant Volume 3 The Sixteenth Century*. Philadelphia: Ameri American Philosophical Society.
- Söylemez, M. M. (2017). “Kur’ân- Tarih İlişkisi Üzerine”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 /7 (2017), 13-44.
- Trouillot, M. R. (2015). Geçmişi susturmak, S. O. Zeybek (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Van Loon, H. W. (2021). *İnsanlığın hikayesi*, D. Satılmış (Çev.). İstanbul: Dorlion Yayınları.
- Veyne, P. (2014). *Tarih nasıl yazılır*, N. Özyıldırım (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wertsch, J. (2004). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Kentsel Direnç Çalışmalarına Dair Eğilim Analizi

Tendency Analysis Related to Urban Resilience Studies

Nurdan Karbuz*

Özet

Karşılıklı etkileşim halinde bulunduğumuz ve dönüştürürken aynı zamanda dönüştüğümüz kentler, günümüzün teknolojik, ekonomik, sosyolojik gelişmelerini ve bunların sonuçlarını da bizlere net bir şekilde yansıtmaktadır. Kentleşmenin meydana getirdiği olumlu sonuçların yanı sıra sebep olduğu çeşitli olumsuzlukların da üstesinden gelebilmek amacıyla son dönemlerde üzerinde durulan kavramlardan biri de “dirençlilik” olmuştur. Kentsel dirençlilik alanında gerçekleştirilen çalışmalar hem Dünyada hem de Türkiye’de yeni sayılabilecek bir safhadadır. Bu sebepten dolayı, bu çalışma içerik analizi yöntemi ile kentsel dirençlilik konusunda Türkiye’de yapılmış olan çalışmaların nitel ve nicel anlamda eğilimini ortaya koymayı ve henüz yeni sayılabilecek bu alanda gelecekte yapılması planlanan çalışmalar için bir veri sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, alanda gerçekleştirilen çalışmalar tür, dergi, yıl, anahtar kelime gibi nicel verilerin yanı sıra tema, kategori ve alt başlıklar gibi nitel veriler ışığında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dirençlilik, Kent, Politika, İçerik Analizi.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Doktora Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, nx.nurdan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8680-5242.

Atıf/Citation: Karbuz, N. (2025). Kentsel Direnç Çalışmalarına Dair Eğilim Analizi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 181-195.

Abstract

The cities with which we interact and while transforming we transform ourselves, explicitly reflect today's technological, economic and sociological developments and the results of them. "Resilience" has been one of the concepts emphasized recently to overcome the various negativities caused by urbanization, as well as the positive consequences of it. Studies carried out in the field of urban resilience are at a relatively new stage both in the world and in Turkey. Therefore, this study aims to reveal the qualitative and quantitative tendencies of the studies conducted in Turkey on urban resilience with the content analysis method and to provide data for future studies planned to be conducted in this field, which could be considered new. Within the scope of the research, studies carried out in the field were analyzed in the light of quantitative data such as genre, journal, year, keyword as well as qualitative data such as theme, category and subheadings.

Keywords: Urban Resilience, City, Policy, Content Analysis.

Giriş

Tarih boyunca kentler, çeşitli evrelerden geçmiş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İnsanlığın yerleşik hayata geçmesi ile ilk izlerine şahit olduğumuz kentlerin değişimi günümüzde de devam etmektedir. İnsanlık tarihi nasıl ki kentleri oluşturmuş ve bu oluşumu derinden değiştirmiş ve geliştirmişse, kentler de aynı şekilde insanlık tarihini derinden değiştirmiş ve geliştirmiştir. İnsanlık tarihinin çeşitli yönlerdeki gelişimi ile birlikte kentler de daha karmaşık bir hale bürünmüştür. Artan nüfus, her gün daha da karmaşık hale gelen sosyal, ekonomik, politik ve demografik yapılar kentleri bazı açılardan güçlendirirken bazı noktalarda ise daha hassas hale getirmiştir.

İnsanlık tarihi ile birlikte sürekli değişim ve gelişim gösteren kentlerin durumu ve gidişatı ile birlikte çeşitli akademik teoriler üzerine inşa edilmiş birçok çalışma gerçekleştirilmektedir. Son dönemlerde bu çalışmaların kentlere dirençlilik kazandırmaya dönük olarak gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Kentsel dirençlilik, çeşitli felaketler karşısında kentlerin bu durumun üstesinden gelme ve sosyal, yönetsel, ticari vb. gibi yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Hamilton, 2009: 109). Kentlerin, bugünü muhafaza edip yarına devamlılıklarını sağlayabilmeleri adına çeşitli stres, afet, risk ve felaketler karşısında dirençlilik göstermeleri oldukça önemlidir. Bu kapsamda, kentsel dirençliliğe yönelik çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Kentsel dirençliliğe yönelik gerçekleştirilen çalışmaların analizine yönelik de araştırmalar mevcut olup dünya genelinde gerçekleştirilen afet yönetimi özelinde kentsel dirençlilik alanındaki çalışmaların ülkeler bazında bibliyometrik analizi (Akbaş, 2023), kentsel dirençlilik konusunda gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi (Gündüz ve Eren, 2024), lisansüstü tezlerin mekân odağında analizi (Topal ve Tatar, 2023) gibi konularında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın da Türkiye’de kentsel dirençlilik alanında gerçekleştirilmiş olan çalışmaların hem nicel hem de nitel veriler ışığında ele alınması ve aşağıda belirtilen soruların yanıtlanması noktasında literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir:

- Kentsel dirençlilik konusunda Türkiye’deki akademik çalışma türü dağılımı nasıldır?
- Kentsel dirençlilik konusunda Türkiye’de yayınlanan makalelerin dergilere göre dağılımı nasıldır?
- Kentsel dirençlilik konusunda Türkiye’de yayınlanan makalelerin yıllara ve anahtar kelimelere göre dağılımı nasıldır?
- Kentsel dirençlilik konusunda Türkiye’de yayınlanan makalelerin tema, kategori ve alt başlıklara göre dağılımı nasıldır?

Gerçekleştirilmiş olan analizin yalnızca günümüz çalışmalarının seyrine etki etmeyerek aynı zamanda “dirençlilik” gibi nitel ve nicel anlamda çoğalan ve farklı disiplinlere uygulanan

olan kavramın ülkemizdeki zaman içerisindeki seyrini değerlendirmek üzere ilerleyen dönemlerde gerçekleşecek olan çalışma ve araştırmalara ışık tutması beklenmektedir. Bu vesile ile çalışmanın Türkiye’de kentsel dirençlilik alanında gerçekleştirilen çalışmaların ilerleyen dönemlerdeki aşama ve çeşitliliğine dair mukayese etmek amacıyla bir temel teşkil etmesi düşünülmektedir.

Kent ve Kentleşme

Kent nedir sorusuna dair birçok tanımlama bulunmaktadır. Bu tanımlamalar fiziki, sosyolojik, psikoloji, iktisadi vb. gibi çeşitli dayanakları üzerine kurulmuştur. Kente dair tanımlamaların başında ise fiziki tanımlamalar gelmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak kentin, insanların üzerinde hayatlarını idame ettirdikleri toprak parçası olduğu söylenebilir. Bu iki ayrı nitelendirme arasındaki fark bazen belirgin olmamakla birlikte yönetsel örgüt sınırları içerisinde kalan alan kent, diğeri ise köy olarak ifade edilebilir. Yönetsellik kriteri dışında kent tanımlamalarında nüfus, ekonomi ve toplumbilimsel ölçütlerde dikkate alınmaktadır (Keleş, 2013: 101-102).

Ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik etmenlerin neden olduğu kentleşme ise dar anlamda kent miktarı ve içerisinde barındırdığı nüfusu ifade ederken daha geniş anlamda sanayileşme ve ekonomik ilerleme ile birlikte kent sayısının artması sonucunda “toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2013: 31-40). Günümüzde dünya nüfusunun %50sinden fazlası kentlerde yaşamaktadır, 2050 yılına kadar ise bu oranın %66 olması beklenmektedir. Kentleşme, sürdürülebilirlik konusunda birçok avantaj sunarken aynı zamanda çeşitli risk ve kırılganlıkları da beraberinde getirmektedir (UNISDR, 2017: 10). Kentleşmenin beraberinde getirdiği hızlı nüfus artışı ve sanayileşmenin su kaynakları, deniz ve kıyı alanları, atık su ile katı atık yönetimi, toprak ve hava kirliliği ve iklim değişikliği gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Ertürk, 2011: 96-105). Kentleşme, insan hayatına birçok olumlu katkı sağlamakla birlikte aynı zamanda birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çevre sorunları ise kentleşmenin neden olduğu en dikkat çekici sorunlardan biridir. Nüfus analizleri ve diğer faktörler ışığında iyi yönetilen kentleşme, artan nüfusun neden olduğu çevre sorunları ve çeşitli yan etkileri azaltarak mevcut yığılımın getirdiği faydaları daha da artırmaya yardımcı olmaktadır (DESA, 2019: 1). Kentleşmenin neden olduğu sorunların üstesinden gelmek için çok yönlü ve sistemli araştırma ve çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Direnç ve Dirençlilik

Çeşitli disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılmakta olan direnç kavramı sözlük anlamına bakıldığında “dayanma, karşı koyma gücü, dayanırlık” anlamlarını ifade etmektedir (TDK, 2024). Direnç kavramına dair çalışmalar birçok farklı disiplinde giderek

yaygınlaşmaktadır. Dirence dair çalışmaların sayısı arttıkça tanımlar da değişime uğramış olup söz konusu kavram psikolojiden, psikiyatriye, sosyolojiden son dönemlerde genetik, nörobilim vb. gibi biyolojik bilimlere kadar farklı alanlarda çalışılmaktadır (Herrman vd., 2011: 259). Direnç kavramının son dönemlerde yer aldığı çeşitli disiplin türleri ve çalışma alanlar kavrama yeni boyutlar kazandırmaktadır.

Farklı anlam ve disiplinlerde kullanılan direnç kavramı, 1973 yılında ilk kez Holling tarafından ekoloji disiplini içerisinde, sistemsel devamlılığın bir ölçütü olarak görülmüş ve kargaşa ve değişim durumlarına uyum sağlama ve mevcut durumu muhafaza edebilme yeteneği olarak kullanılmıştır (Holling, 1973: 14). Ekoloji akımı ile ortaya çıkan direnç zaman içerisinde kurumlar, adaptasyon, yönetim, öğrenme, liderlik, sosyal dinamikler ve daha birçok sosyal süreçlerin de dahil edildiği bir kavrama evrimleşmiştir (Folke, 2006: 262-263). Dirençlilik ise tehlike ve stres kaynakları karşısında bireysel, toplumsal, kurumsal ve sistemsel seviyede koruyucu nitelik ve süreçleri harekete geçirme, işlevselliğin devamını sağlamak için iş birliği içinde olma ve mevcut ya da sonradan ortaya çıkan risk ve kırılganlıkları minimize etme yeteneği olarak tanımlanabilir (Patel ve Nosal, 2016: 6). Diğer bir ifade ile dirençlilik bir bireyin ya da bir toplumun karşılaşmış olduğu bir felaket durumu karşısında uyum sağlama, özümseme ve dönüştürme kapasitenin bir bütünü olarak da ifade edilebilir (Sarker, vd., 2020: 7). Literatürde dirençliliğin evrensel olarak ortak bir tanımı henüz ortaya konulmuş değildir, bununla birlikte dirençlilik profesyonel, gelişimsel, araştırma ve politika literatüründe kullanım sıklığı giderek artmakta olan bir kavramdır (Aburn, vd., 2016: 2-5). Özetle belirtmek gerekirse dirençlilik, çok farklı disiplin ve çalışma alanları içerisine uyarlanabilen çok fonksiyonlu bir kavram olması nedeniyle, dirençliliğe dayalı yeni çalışmaların da gerçekleşmesi ile her geçen gün anlam kaymayı ve çoğalması yaşamakta olan bir kavramdır.

Kentsel Dirençlilik

1950'lerde yaklaşık 2.5 milyon iken 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık 7.9 milyon olan dünya nüfusu, 20. yüzyılın ortalarından günümüze kadar dünya nüfusu yaklaşık 3 kat artmıştır. Birleşmiş Milletler verileri göre ise 21. yüzyılın sonuna gelindiğinde söz konusu nüfusun 11 milyona ulaşabileceği öngörülmektedir (UN, 2021: 1). Günümüzde küresel nüfusun yarısından fazlası kentlerde hayatlarını sürdürmektedir. 2025 yılına kadar bu oranın dünya nüfusunun 3te 2sine tekabül edeceği ve dolayısıyla kentsel alanlardaki yoğunluğun artacağı göz önünde bulundurulduğunda, nüfusu 10 milyonu aşan megakentlerin çoğu deprem, kuraklık, sel gibi afetlerin yaşanabileceği alanlarda yer aldıklarından, bu tür şehirlere kıyasla daha küçük çaplı olanlar ise mevcut alt yapı eksikliği ve afetler karşısında yetersiz kurumsal kapasiteye sahip olmalarından ötürü çeşitli afetler karşısında risklerle karşı karşıya bulunmaktadır (Blackburn ve Johnson, 2012: 8). Söz konusu verilere bakıldığında, her geçen gün nüfusu artan kentlerin mevcut artış ile birlikte hem sosyolojik, ekonomik, politik anlamda hem de olası afet ve

felaketler karşısında yoğunlaşmanın iyi yönetilememesi durumunda ortaya çıkacak olan tablo karşısında dezavantajlı konuma düşme ihtimali bulunmaktadır.

Kentsel dirençlilik, kentsel sistemler ile onları oluşturan sosyo-ekolojik ve sosyo-teknolojik tüm öğelerin felaketler karşısında felaket öncesi durumunu muhafaza edebilmesi ya da hızlı bir şekilde önceki durumuna dönebilmesi ve hem şu an hem de geleceğe dair adaptasyonu sağlayıcı dönüşümleri gerçekleştirebilme kapasitesini ifade etmektedir (Meerow, vd, 2015: 39). Dirençli kentler, deprem, fırtına, su taşkınları, terörist saldırılar vb gibi çeşitli kriz ve felaketler karşısında ulaşım, kamu hizmetleri ve diğer destek faaliyetlerini sürdürebilecek şekilde güçlü ve aynı zamanda esnek bir yapılanmaya sahip kentlerdir. Misal vermek gerekirse, bilinen yüksek tehlikeli alanlardan daha güvenilir alanlara doğru büyüme gösteren, binaların çeşitli tehlikelere karşı belirli standartlara göre inşa edildiği ve yenilendiği, çevrenin koruyucu sistemler ile korunduğu ve kamu, sivil toplum ve özel sektörün iş birliği içinde tehlike ve tehditlere karşı ortak çalışmalar yürüttüğü şehirlerdir (Godschalk, 2003: 137). Bu tür kentlerin diğer bir ifade ile kentsel dirençliliği sağlayan kentlerin birtakım özellikleri bulunmaktadır. Güçlü liderlik, eşgüdüm ve sorumluluk, tehlikelere yönelik güncel bilgiler, yeterli finansal planlama, doğal ekosistemler, güçlü kurumlar, sosyal bağlılık ve yardımlaşma, tehlikelere dönük strateji ve etkili yanıt, felaket sonrası iyileşme, rehabilitasyon yeniden yapılandırılmış stratejiler olmak üzere bu özellikler sıralanabilir (UNISDR, 2017: 10). Kentsel dirençlilik çalışmaları da kentlerin çeşitli afetler ve riskler karşısındaki konumlarını güçlendirmelerini sağlayan yukarıda belirtilen niteliklerin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere odaklanmaktadır.

Yöntem

Araştırma kapsamında çalışmanın amacına uygun olarak iki aşamalı bir yöntem tercih edilmiştir. Öncelikle, araştırmanın odağında yer alan kent, kentleşme, direnç, dirençlilik ve kentsel dirençlilik kavramlarına yönelik genel literatür taraması gerçekleştirilerek araştırma öncesinde kavramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Araştırmanın ikinci aşamasında ise kentsel dirençliliğe yönelik sistematik bir veri analizi gerçekleştirilmiştir.

Günümüz teknolojik gelişmeleri akademik dünyaya da olumlu katkı sağlamış ve araştırılmak istenen konu ile ilgili birçok veri platformu meydana çıkmıştır. Söz konusu platformlar, yüksek sayıdaki veriyi birçok yönden detaylı ve hızlı bir şekilde analiz edebilmektedir. Ancak bu platformlar çoğu kez yabancı dilde gerçekleştirilen çalışmaları analiz etmektedirler dolayısıyla ülkelere özgü çalışmaların irdelenmesinde daha geniş kullanım olanağı sağlayan araştırma motorları daha faydalı olabilmektedir. Kentsel dirençlilik ile ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen akademik çalışmaları çeşitlilik ve içerik açısından geniş bir çerçevede bütüncül olarak ele almak amacıyla hem en yaygın kullanım araçlarından biri olması hem de alanda gerçekleştirilmiş olan çalışma çeşitliliğini sunması amacıyla Google Scholar

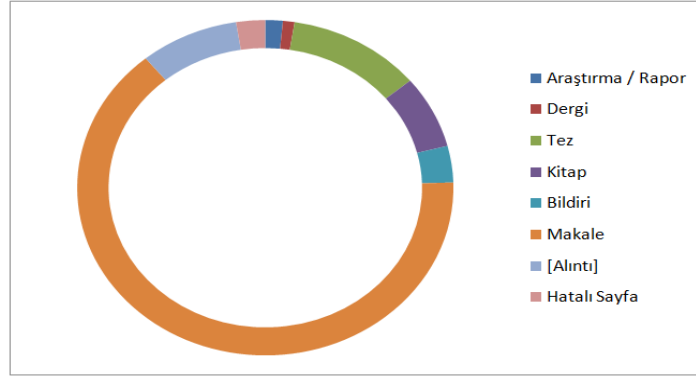
tercih edilmiştir. Araştırma, Ağustos 2024 tarihinde “kentsel dirençlilik” anahtar kelimesi ile 2010-2024 yılları filtrelenerek gerçekleştirilmiştir. Belirtilen arama motorunun sahip olduğu akıllı algoritma sayesinde en çok ele alınan çalışmalar ilk sayfalardan sonrakilere doğru sıralanmaktadır. Bu sebepten ötürü, aramada ilk 20 sayfa araştırmaya dahil edilmiş ve toplamda 200 içerik ele alınmıştır. Belirtilen içerikler temalara, kategorilere ve sonrasında ise alt başlıklara ayrılıp sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında tür, dergi, yıl ve anahtar kelime analizleri gerçekleştirilmiş sonrasında ise içerik analizi yöntemi ile çalışma daha da detaylandırılarak tema, kategori ve alt başlıklarına ayrılarak analizler gerçekleştirilmiştir. İçerik analizinden yalnızca nitel olarak değil aynı zamanda nicel olarak da araştırmalarda faydalanılmaktadır, bununla birlikte nitel ya da nicel fark etmeksizin araştırma desenine uygun bir şekilde içerikler kodlanmakta ve frekanslar da belirlenerek söz konusu analiz ortaya konulmaktadır (Gül ve Nizam, 2021: 182).

Araştırma kapsamındaki analizlerin geçerlik ve güvenilirliği artırma noktasında çeşitli önlemler alınmıştır. Geçerlik konusunda uzman görüşü ve amaçlı örneklem faktörleri devreye sokulurken güvenilirlik konusunda ise tutarlı ve doğru bir analiz ortaya koymak amacıyla veri kodlama ve analizleri uzman desteği alınarak karşılaştırma yapılmış ve üzerinde uzlaşa sağlanan tema, kategori ve alt başlıklar araştırmaya dahil edilmiştir. Her bilimsel çalışmada olduğu üzere bu araştırmada da birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Gerçekleştirilen araştırmalar kullanılan arama motorları, tercih edilen anahtar kelimeler, zaman filtrelemesi ve yöntem araştırma bulgularını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla araştırmanın zaman ve içerik sınırlılığı bulunmaktadır.

Bulgular

1. Kentsel Dirençlilik Güncel Akademik Çalışma Dağılımı

Kentsel dirençlilik çalışmalarına dair gerçekleştirilmiş olan araştırmada aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere 200 içerik içerisinde [Alıntı] (n=17) ve hatalı web sayfası (n=5) analize dahil edilememiştir. Geri kalan içeriklerin ise rapor/araştırma (n=3), dergi (n=2), tez çalışması (n=23), kitap (n=14), bildiri (n=7) ve makale (n=129) olduğu tespit edilmiştir. Kentsel dirençlilik çalışmalarına dair verilerin dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

Şekil 1. Araştırma veri türleri dağılımı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Gerçekleştirilen çalışmada 200 veri içerisinde 129 içerik makalelerden oluşmaktadır. Gerçekleştirilmiş olan içerik analizinde maksatlı seçim gerçekleştirilmiş bu kapsamda, 129 makale içerisinde ise yalnızca kentsel dirençlilik konusuna odaklanmış olanlar seçilmiş ve bunun dışındaki mühendislik, tıp gibi çalışmalar ile tekrar eden makaleler elenmiş geriye kalan 55 makale değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2. Dergi Analizi

Gerçekleştirilmiş olan araştırmada, 35 farklı dergide kentsel direnç alanında çalışmaların yer aldığı görülmüştür. Dergi isimleri ve makale sayıları aşağıdaki tabloda şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 1. Dergi isimleri ve kentsel direnç konulu makale sayıları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

No	Dergi İsmi	Makale Sayısı
1	Dirençlilik Dergisi	7
2	Çevre, Şehir ve İklim Dergisi	6
3	Kent Araştırmaları Dergisi	5
4	Kent Akademisi Dergisi	3
5	Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	2
6	Journal of Architectural Sciences and Applications	2
7	Journal of Environmental and Natural Studies	2
8	Ağaç ve Orman	1
9	Architecture, Urbanism, Design and Construction	1
10	Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi	1
11	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi International Journal of Social Sciences	1
12	Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1
13	Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi	1
14	Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1
15	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	1
16	Eskişehir Teknik Üniversitesi Resilience Dergisi	1
17	Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi (GBAD)	1
18	Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi	1
19	Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi	1

20	International Journal of Social Inquiry	1
21	Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)	1
22	Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi	1
23	Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi	1
24	Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi	1
25	KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi	1
26	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi	1
27	Online Journal of Art and Design	1
28	Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1
29	Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies	1
30	Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi	1
31	PLANLAMA	1
32	Scientific and Practical Journal	1
33	Türk Deprem Araştırma Dergisi	1
34	Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi	1
35	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	1

3. Yıllara Göre Makale Sayıları/Dağılımı

Kentsel dirençlilik alanında yazılan makaleler ele alındığında, çalışmaların 2016 yılına kadar gittiği görülmektedir. 2018 yılı dışında her yıl alanda çalışmalar yer alırken en fazla çalışmanın yer aldığı yılın ise 2023 olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen makalelerin yıllara göre sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda şu şekilde yer almaktadır:

Tablo 2. Makalelerin yıllara göre dağılımı (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

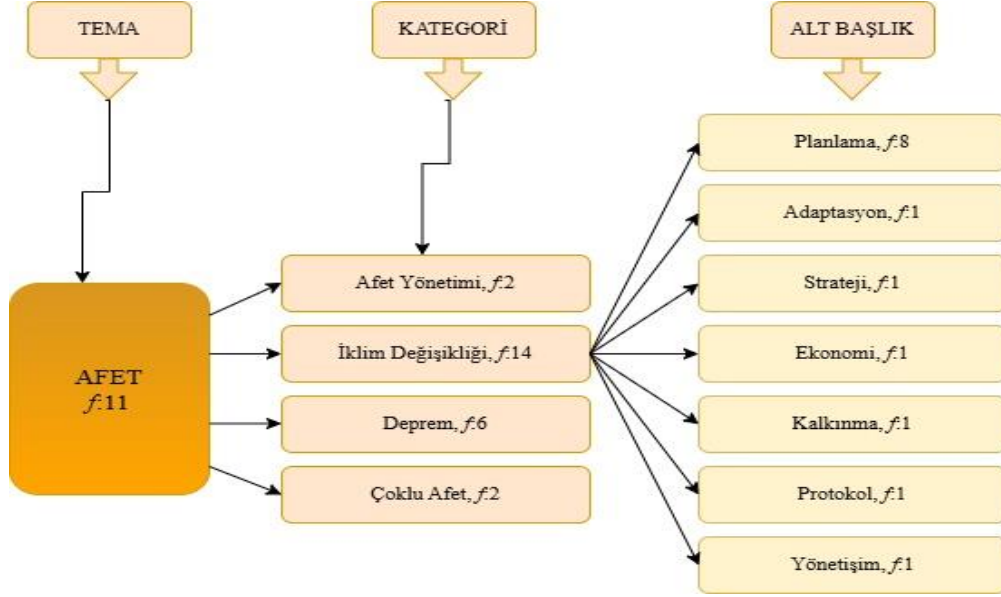
Yıl	Sayı
2016	1
2017	1
2018	0
2019	2
2020	6
2021	8
2022	14
2023	16
2024	7

4. Anahtar Kelimeler

En çok kullanılan anahtar kelimeler, kentsel, dirençlilik, kent, afet, dirençli, değişikliği, iklim, sürdürülebilirlik, yerel, deprem ve planlama olduğu görülmüştür. Aşağıda anahtar kelimelerden oluşturulmuş olan kelime bulutu yer almaktadır.

5.1. Afet Teması

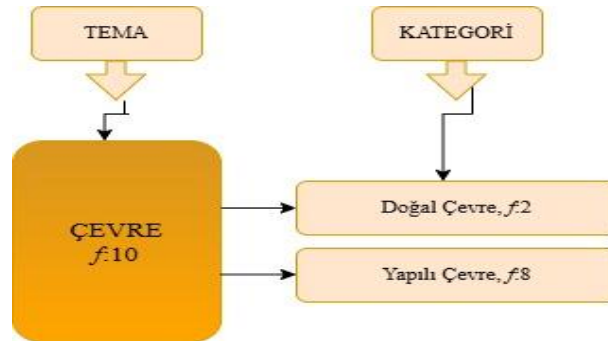
Makalelerin içerik analizi yöntemi ile temalara ayrılması sonucunda oluşan başlıklarından biri olan “afet” temasında toplamda 11 makale olduğu görülmüştür. Bu makaleler kategorilere ayrıldığında ise afet yönetimi ($f=2$), deprem ($f=6$), çoklu afet ($f=2$) yer alırken, iklim değişikliği ($f=14$) olduğu görülmüştür. İklim değişikliği konusunu ele alan 14 makale de alt başlıklara ayrıldığında planlama ($f=8$), adaptasyon ($f=1$), strateji ($f=1$), ekonomi ($f=1$), kalkınma ($f=1$), protokol ($f=1$) ve yönetim ($f=1$) olduğu görülmüştür.

Şekil 4. Afet Teması, Kategorileri ve Alt Başlıkları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

5.2. Çevre Teması

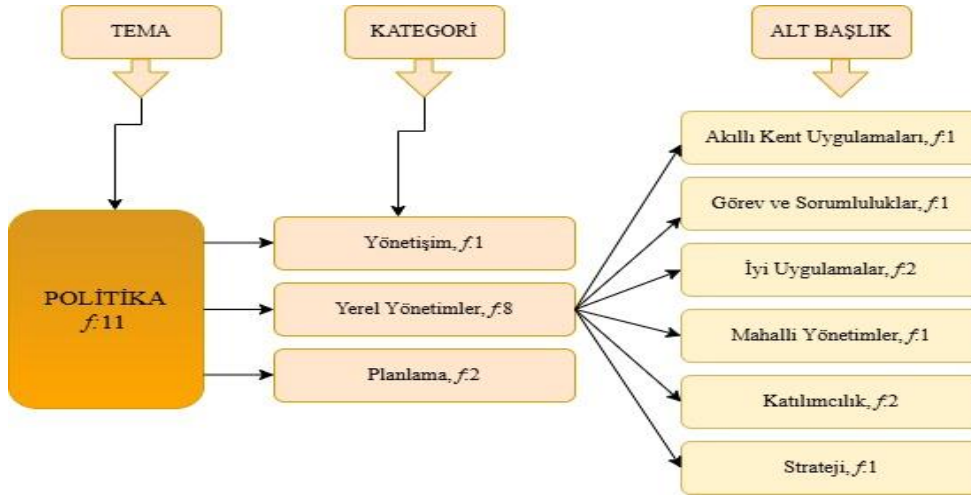
Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonucuna göre oluşmuş olan “çevre” temasının doğal çevre ($f=2$) ile yapıli çevre ($f=8$) olmak üzere 2 kategoriden meydana geldiği görülmüştür.

Şekil 5. Çevre Teması ve Kategorileri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

5.3. Politika Teması

Oluşturulmuş olan “politika” teması yönetim ($f=1$), planlama ($f=2$) ve yerel yönetimler ($f=8$) olmak üzere toplamda 3 kategoriye ayrılmıştır. Söz konusu kategorilerden en fazla sayıya sahip yerel yönetimler ise kendi içinde 6 alt başlığa ayrılmıştır. Bu alt başlıklar ise akıllı kent uygulamaları ($f=1$), görev ve sorumluluklar ($f=1$), iyi uygulamalar ($f=2$), mahalli yönetimler ($f=1$), katılımçılık ($f=2$) ve stratejiden ($f=1$) oluşmaktadır.

Şekil 6. Politika Teması ve Kategorileri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Sonuç

Bu makale ile kentsel dirençlilik alanında Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmaların içerik ve konusal yönelimi ortaya konulmuştur. Türkiye’de kentsel dirençlilik konusunda yayınlanan makalelerin içerik analizinin gerçekleştirildiği bu çalışmada, türlere göre akademik çalışmalar, makalelerin yıllara göre dağılımı, tercih edilen anahtar kelimeler ve makale içerikleri gibi başlıklar değerlendirilmiş ve sonuçlar belirtilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya göre:

Google Scholar üzerinden Türkçe olarak gerçekleştirilen araştırmada hata veren sayfalar olduğu görülmüştür. Teknolojik gelişmelere rağmen hata veren site sayısı mevcuttur, bu durum makalelere erişim imkanını sınırlamaktadır. Bu durum gerçekleştirilen akademik çalışmaların yayınlanmasındaki devamlılığın sağlanması ve uzun süre kesintisiz olarak sunulması açısından teknolojik altyapının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ihtiyacının bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Sitelerin sık güncellenmesi ya da alternatif ve kesintisiz makaleye erişim site ya da uygulamalarının artırılması faydalı olacaktır.

Akademik türler arasında en çok çalışma gerçekleştirilen türün makaleler olduğu ve yayınlanan makalelerin yıllara göre dağılımı ele alındığında ise, en çok makalenin yayınlandığı yılın 2023 olduğu görülmüştür. Bu analizde dikkat çeken bir diğer nokta ise, kentsel dirençlilik alanında gerçekleştirilen çalışmaların sayısının her yıl giderek artan bir seyirde olmasıdır. Bu durum ise Türkiye’de kentsel dirençlilik alanındaki çalışmaların son dönemlerde daha fazla

tercih edilmesi ve aynı zamanda bu alandaki farkındalığın artması olarak da yorumlanabilmektedir.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir diğer nokta ise Türkiye’de kentsel dirençlilik ağırlıklı olarak afet ve politika başlıkları altında ele alınmış olmasıdır. Afet konusunda en çok küresel ısınma sonrasında ise deprem çalışmalarının gerçekleştirildiği görülmüştür. Deprem kuşağında yer alan ve aynı zamanda küresel ısınmanın daha da artmasına neden olduğu bölgesel kuraklık tehdidinin yaşandığı Türkiye’de bu alanda kentsel dirençliliğin sağlanmasına yönelik olarak araştırmaların gerçekleştirilmiş olması yerinde tespitler yapıldığını göstermekle birlikte hem çoklu felakete hem de küresel ısınmanın seyrini artırdığı sel, taşkın, yangın, çölleşme, türlerin kaybı vb. gibi felaketlere dönük olarak da çalışmaların artırılması yerinde olacaktır.

Kentsel dirençlilik kavramı alt başlıklara ayrıldığında ise en çok çalışma gerçekleştirilmiş olan konu başlığının politika olduğu tespit edilmiştir. Afet konusunda gerçekleştirilen çalışmaların çoğunluğunun da politika ekseninde gerçekleştirilmiş olması Türkiye’de kentsel dirençlilik konusunun politika ağırlıklı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Politika konusu hem ayrı bir tema olarak hem de afet teması içerisindeki “iklim değişikliği” kategorisinde de işlendiği ve ilaveten söz konusu kavramın “yerel yönetimler” kategorisi altında yer alan çeşitli alt başlıklar altında ele alındığı görülmüştür. Belirtilen konu başlıklarının yanı sıra eğitim, örgütlenme vb. gibi farklı konularda dirençlilik kavramına ilişkin çalışmaların da yer alması alandaki çeşitliliği artıracığı düşünülmektedir. Kentsel dirençlilik kavramı belli disiplin ve çalışma alanları içerisinde ele alınmıştır, oysaki sahip olduğu tüm farklı sistem bileşenleri göz önüne alındığında kente dair sorunların çözümüne dair farklı alanlarda da dirençliliğin sağlanmasına yönelik araştırma ve çalışmalar sorunları bütünsel bir anlayışla ele alınıp çözüme kavuşturulması açısından faydalı olacaktır. Bu araştırma kapsamında eğitim, vb. gibi disiplinler ile kentsel dirençlilik kavramı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara rastlanamamış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Çalışma, Türkiye’de kentsel dirençlilik literatürüne mevcut çalışmalara yönelik nicel ve nitel anlamda içerik analizinin ortaya konulması açısından katkı sağlayacağı beklenmektedir. Gerçekleştirilen araştırmanın ilerleyen dönemlerde bu alanda yapılması düşünülen çalışmalara bütünsel bir değerlendirme sunması ve sonrasında kentsel dirençlilik alanında uygulamalı çalışmaların gerçekleştirilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aburn, G. vd. (2016). What is resilience? An integrative review of the empirical literature. *Journal of Advanced Nursing*, 72(5), 980- 1000. doi:10.1111/jan.12888.
- Akbaş, İ. (2023). Dirençlilik ve dirençli kent yaklaşımında yeni eğilimler: Bibliyometrik bir analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1866-1889.
- Blackburn, S. ve Johnson, S. (2012). Making cities resilient report 2012. 2. Baskı. UNISDR. ISBN: 978-92-1-132036-7.
- DESA. (2019). World urbanization prospects: The 2018 revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations. eISBN: 978-92-1-004314-4.
- Ertürk, H. (2011). Çevre politikası. Ekin Basım Yayın Dağıtım. Bursa. ISBN: 978-605-5431-73-0.
- Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16 (2006) 253–267.
- Gül, S. S., Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal bilimlerde söylem ve içerik analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 181–198. <https://doi.org/10.30794/pausbed.803182>.
- Gündüz, H., Eren, T. (2024). Kent dirençliliği konusunda yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *ESTU R* 8(1), 73-82. doi: 10.32569/resilience.1440796
- Godschalk, D.R. (2003). Urban hazard mitigation: creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4, 136-143.
- Hamilton, W. (2009). Resilience and the city: the water sector. *Proceedings of The Ice - Urban Design and Planning*, 162, 109-121. doi:10.1680/udap.2009.162.3.109.
- Herrman, H. vd. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5).
- Holling, C.S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4, 1-23.
- Keleş, R. (2013). Kentleşme politikası. İmge Kitabevi: Ankara.
- Meerow, S. vd. (2016). Defining urban resilience: A review, *Landscape and Urban Planning*, 147, 38-49. ISSN:0169-2046.
- Patel, R. ve Nosal, L. (2016). Defining the resilient city. United Nations University Centre for Policy Research Working Paper. ISBN: 978-92-808-9034-1.
- Sarker, Md. vd. (2020). Disasterresiliencethroughbigdata: Waytoenvironmentalsustainability. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 51, 101769. doi:10.1016/j.ijdr.2020.101769.
- TDK. (2024). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi. 13.09.2024, 21:29.

-
- Topal, E., Tatar, E. (2023). Kentsel Dirençlilik Üzerine Mekân Odaklı Araştırmalar. *Journal of Architectural Sciences and Applications JASA*, 8, 547-566. e-ISSN: 2548-0170
- UN. (2021). Global population growth and sustainable development. eISBN: 978-92-1-005246-7.
- UNISDR. (2017). How to make cities more resilient a handbook for local government leaders a contribution to the global campaign 2010-2020 making cities resilient – “my city is getting ready!” Geneva, 2017 version.

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

‘Huzur’ Romanı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz *A Sociological Analysis on the Novel Peace*

Aydın Yazğan*

Özet

Bu çalışma Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur adlı romanı üzerine sosyolojik bir analiz içermektedir. Tanpınar, bu eserinde dönemin sosyal yapısının nasıl koşullar örüntüsü içerdiğini öyküsel bir temayla aktarmaktadır. Huzur’da yaşam, ölüm, sağlık, hastalık, tabiat, kent ve toplumsal meseleler ele alınmıştır. Ayrıca eserde dönemin toplumunun iktisadi, maarif, kültürel, geleneksel-modernlik durumları, çatışmaları işlenmiştir. Aydının kendi kişisel iç hesaplaşması ve toplum sorunlarına bakışı metinde yer alan konular arasındadır. Bu minvalde Huzur iki dünya savaşı arasında sıkışmış bir toplumun nasıl bir yapıda olduğunu anlatmaktadır. Toplumun dönem itibarıyla birey-toplum, Doğu-Batı, eski-yeni, aydın-halk, gelenek-modern ikilikleriyle çalkantılı olması eserin sosyolojik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Huzur; birey, toplum, kadın-erkek ilişkileri, zaman-mekân algısı, yaşam-ölüm, vs. konularını da bünyesinde barındırmaktadır. Bunların yanında toplumun Doğu-Batı arasında arada-kalmışlığını okuyucusuna sunmaktadır. Tanpınar’a göre toplum ne tam anlamıyla Doğu’yu yansıtmakta ne de tam anlamıyla kendisini Batı’ya ait hissetmektedir. Bu durumun neden böyle olduğu eser bağlamında izah edilmiştir. Huzur’da Tanpınar’ın tespitleri, toplumsal analizleri ve modernlik sorununa yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır. Bu bakımdan Tanpınar’ın bu eserin çalışılması, dönemin toplum yapısını ve batılılaşmaya bakışını anlamak adına önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Huzur, Birey-Toplum, Doğu-Batı, Aydın-Halk, Gelenek-Modern.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr., Bağımsız Araştırmacı, ronyazxan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8271-3842.

Atıf/Citation: Yazğan, A. (2025). ‘Huzur’ Romanı Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 196-219.

Geliş/Received: 20.12.2024

Kabul/Accepted: 31.01.2025

Abstract

This study includes sociological analysis on Ahmet Hamdi Tanpınar's novel *Peace*. In this work, Tanpınar conveys the conditions of the social structure of the period with a narrative theme. In *Peace*; life, death, health, illness, nature, city and social issues are discussed. In addition, the economic, educational, cultural, traditional-modern situations and conflicts of the society of the period are discussed in the work. The intellectual's personal internal conflict and his perspective on social problems are among the subjects in the text. In this context, *Peace* tells the structure of a society between two world wars. The fact that the society was turbulent with the dualities of individual-society, East-West, old-new, intellectual-public and tradition-modern due to the period necessitates a sociological examination of the work. *Peace* also includes the subjects of individual, society, male-female relations, time-space perception, life-death etc. In addition it presents the society's being stuck between East and West to its reader. According to Tanpınar, society neither fully reflects the East nor feels that it fully belongs to the West. The reason for this situation is explained in the context of the work. In *Peace*, Tanpınar's findings, social analyses and solution proposals for the problem of modernity are discussed. In this respect, studying the work of Tanpınar is important to understand the social structure of the period and its perspective on westernization.

Keywords: *Peace*, Individual-Society, East-West, Intellectual-Folk, Tradition-Modern

Giriş

“Şark oturup beklemenin yeridir”
(Tanpınar, 2009: 10)

Edebiyat Sosyolojisi, edebi eserlerde saklı olan toplumsallığın izdüşümlerini açığa çıkarma uğraşısı olarak karşımızda durmaktadır. Edebiyat toplumu yansıtır. Çünkü edebiyat bir bireye, bireyde bir toplumsallığa aittir. Bu da ortaya çıkan ürünlerde sosyolojik bir dokunun yattığını bize söylemektedir. Edebi eser ortaya çıkarken; belli bir zamana, mekâna, birey(ler)e ve topluma ihtiyaç duyar. Konu, tema hep bir başkasının hikâyesi olmakla birlikte en özde insanın kendi hikâyesidir. Örneğin *Sefiller* sadece hikâyeye konu olan yoksulluğun yazıya dökülmesi değil; insanlığın başına musallat olan eşitsizlik, adaletsizlik, iktisadi tutarsızlığın ve etik değerlerin hikâyesidir. Yine başka bir örnek, *Anna Karenina* sadece mutsuz bir evlilik ve yasak aşkı değil; dönemin toplumsal hayatında egemen olan kadın-erkek rollerine, statünün baskısına, toplumun kadın üzerindeki tesirine ve daha birçok şeyi anlatmaktadır. Edebiyat sosyolojisi bağlamında örnekler çoğaltılabilir. Sonuç olarak edebi eser, ortaya çıktığı dönemin birçok toplumsal parametresine ışık tutmaktadır. İnsan ilişkileri, yaşam koşulları, etik değerler (iyi-kötü, sorumluluk-özgürlük, savaş-barış, hastalık-sağlık, inanç-inançsızlık vb. (Canatak & Doğan, 2022: 37)), iktisadi etkenler, hukuk sistemi, üretim ve tüketim ürünleri, dini inançlar, ritüeller, toplumsal yapıyla ilgili (veya ilgisiz) daha sayamadığımız birçok konu edebi eserde yer almaktadır. Bu bakımdan edebiyata sosyolojiyle bakmak en temelde sosyal bilimlerin insanı anlama uğraşısı adına ehemmiyetli görünmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1901-1962) *Huzur* adlı eseri de sosyolojik bir bakışla incelenmeyi, analiz edilmeyi hak etmektedir. Çünkü *Huzur* içerisinde sayısız ikilikleri, çatışmaları (birey-toplum, Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern, vb) bulundurarak o dönemin toplumunun yaşam deneyimlerini aktaran bir yapıttır. Tanpınar da yaşadığı dönem itibarıyla Osmanlı Devleti’nin son dönemine, yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşuna şahitlik etmiştir. Ayrıca o gelenek-modern, Doğu-Batı, eski-yeni, birey-toplum (fert-cemiyet), aydın-halk çatışmalarının gerçekleştiği bu sancılı atmosferde yaşamıştır. Dolayısıyla bu yaşam deneyimi onun eserlerine ziyadesiyle sirayet etmiştir. Örneğin *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde Doğu-Batı ikiliğinden doğan çarpık modernleşme sert bir dille hicvedilmiştir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* iki uygarlık arasında bocalayan toplumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan eleştirel bir romandır (Moran, 1998: 173). *Huzur*’da ise benzer toplumsal olaylar, durumlar bireyler arası ilişkiler üzerinden işlenmiştir. *Huzur* romanı; kabaca İstanbul aydınının iç dünyası, toplum, savaş, gelenek-

modernleşme ve Doğu-Batı hakkında düşüncelerin tartışıldığı bir eserdir. Eserde yer alan konular olay örgüsüyle okuyucuya sunulmaktadır. “Huzur, iç içe daireler halinde, fertten başlayarak aile, tabii, sosyal ve tarihi çevre, şehir, millet, beşeriyet ve kâinat gibi pek çok meselede okuyucunun beynini zonklatmaktadır” (Okay, 2002: 723). Bunun yanında romanın mekânı İstanbul olurken, zamanı ise II. Dünya Savaşının arifesinde başlayıp savaşın başladığı gün bitmektedir. Roman, Mümtaz’ın bir gününü anlatır. O gün ise 31 Ağustos 1939 tarihini işaret eder (Okay, 2002: 724). Fakat Mümtaz hatırlama, hafıza ve ‘serbest çağrışım’ ile geçmişte yaşadığı anları hatırlayarak iç dünyasında tekrardan yaşar. Hatırlama Mümtaz’a geçmişin bugünde yeniden inşa edilmesini sağlamaktadır. Mümtaz dünü ve geleceği bugünde/anda yaşamaktadır. Tanpınar’ın zamanı bütüncül bir yaklaşımla *geçmiş-şimdi-gelecek* kiplerini birbirinden ayırmadan ele aldığı ve bunun insanın varoluşuyla bağlantılı olduğunu okuyucusuna sunmaktadır.¹ Zaman bir sarmal ve insan bu sarmal içinde ikamet etmektedir.

1. Huzursuzluğun Kitabı: *Huzur*

Huzur, *huzursuzluğun kitabıdır*. Birey ve toplum umutsuzluk, mutsuzluk, memnuniyetsizlik içerisindedir. Bu nedenle *Huzur*, huzursuzluğun izahıdır. Peki, huzursuzluğu işleyen bir kitabın ismi neden Huzur? Burada bir ironi vardır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* içeriğinde yer alan ironi havası², *Huzur*’da başlığında yer almaktadır. Bu bakımdan Tanpınar, bu eserinde huzursuzluğu kaleme almıştır. Eserde; Mümtaz’ın iç çekişmeleri, savaş yüzünden anne-babasını kaybetmesi, Nuran (ve ona duyduğu aşk, ayrılık), İhsan’ın hastalığı, Suat’ın intiharı; Doğu-Batı, gelenek-modern, eski-yeni karşıtlığı, toplumun arada-kalmışlığı (kaybolmuşluğu) ve münevver-halk arasındaki kopukluk, modernleşme problemleri ve dahası, birey ve toplumun huzursuzluğu anlatılmaktadır. “Yeni bir medeniyet, yeni kültür, eski imparatorluk, çiçeği burnunda bir devlet... Unutulan adetler, yeni kurulan düzenler ve iki arada kalan insanlar... Geride kalan milli mücadele, ufukta bir cihan harbi, bu savaşların etkisi

¹ “Ne içindeyim zamanın, / Ne de büsbütün dışında; / Yekpare, geniş bir anın / Parçalanmaz akışında” (Tanpınar, 2012: 23).

² Modernizmin biçimsel olarak yarattığı illüzyon ironik bir dille anlatılır: “İkinci elbiseyi bana enstitümüzün ilk kuruluş günlerinde o zamanki kıyafetimle müesseseye gelemeyeceğimi düşünen Halit Ayaracı hediye etmişti. Sırtıma daha ilk geçirdiğim günde bütün varlığımın değiştiğini gördüm. Birdenbire ufukum, görüş zaviyem genişledi. Hayatı onun gibi bir bütün olarak mütalâaya alıştım. Değişme, koordinasyon, çalışmanın tanzimi, zihniyet değişikliği, üst düşünce, İlmî zihniyet gibi tabirlerle konuşmağa, kendi isteksizliğime “zaruret”, “imkânsızlık” gibi adlar koymağa, şarkla garp arasında ölçüsüz mukayeseler yapmağa, ciddiliğinden kendim de ürktüğüm hükümler vermeğe başladım. Onun gibi, insanlara “Acaba ne işe yarar?” diyen bir gözle bakıyor, hayatı kendi tekneimde yoğuracağım bir hamur gibi görüyordum. Bir kelime ile onun cesareti ve icat kudreti bana aşılınmış gibiydi. Sanki bu elbise değil bir büyü idi” (Tanpınar, 2008: 16-17).

altındaki karakterler, mekânlar...” (Nazik, 2010: 962). Tanpınar, kitabın genel olarak ne üzerine kurulduğunu bir röportajında şöyle ifade etmektedir:

“Huzurun daha ziyade münakaşa ettiği meseleler vardır. Bunların başında insanın kâinattaki yeri gelir. Bence “insan, bütün kâinattan mesuldür.” Fakat heyhat ki insan bu mesuliyetinin çapında değildir. Kıymetleri çabuk unuttur, unutmasa bile, hayatın kendi vardır ve en iyi niyetli hareketlerimiz bile çok bedbaht neticeler doğurur. Dikkat ederseniz *Huzur*’un bütün kahramanları istemeden veya isteyerek müteaddi ve zalimdirler. Fakat aynı zamanda kurbandırlar. Hepsi böyledir. Nihayet bir de öteden beri peşinde olduğum kalkınma davamız ve kültürümüz karşısındaki vaziyetimiz var. *Huzur*, dediğim gibi asıl bu meselelerin münakaşasıdır” (Tanpınar, 2019b: 474-475).

Tanpınar, henüz kitabın başında Doğu-Batı ile ilgili şu tespitte bulunmaktadır. “*Şark oturup beklemenin yeridir*” (Tanpınar, 2009: 10). Bu sözde, Doğu ve Batı arasında sosyolojik bir tespit sunulmaktadır. Burada Batı hareketin, aydınlanmanın, aklını kullanma cesaretinin, gelişimin, ilerlemenin, modernizmin, dinamizmin yeri olarak gösterilirken; Doğu bunun aksine hareketsizliğin, mistizmin, kabullenmenin, fatalizmin, durağanlığın, değişime-yeniliğe kapalı oluşun, geleneğin hâkimiyet sürdürdüğü bir yer olarak konumlandırılmaktadır. “Avrupa Fransız İhtilali’nden çok evvel de Şark’tan ayrı bir şeydi, onu Şark medeniyetlerinden, Şark zihniyetinden ayıran taraf hukuk-ı beşer beyannamesi değil, kendisinde mevcut doğurma kabiliyeti, tabiatındaki dinamizm idi” (Tanpınar, 2019b: 225). Bu nedenle ona göre Avrupa gelişme ve dinamizm özelliği taşıırken, Şark ise durağanlık ve bekleme özelliği taşımaktadır. Avrupa’da Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, matbaa ve daha birçok gelişme yaşanırken Osmanlı Devleti’nde ise gelenek ve maziden gelen üstünlük anlayışı (bekleme ve durağanlık) egemendi. Ayrıca bu gelişimlerin farkına geç varan Osmanlı, savaşlarda mağlubiyetler almaya başlamış ve gelişmelere ayak uyduramadığı için bünyesinde çözümler yaşanmıştır. Tanpınar Osmanlı’nın çözüldüğünü, yıkılışını ve beraberinde gelen savaş olgusunu; kişide-toplumda yarattığı tahribat üzerinden aktarmaktadır. Mümtaz karakteri Osmanlı Devleti’nin yıkılışa gidişini ve savaşın etkilerini en içten hissedenden karakterdir. Tanpınar savaş olgusunun toplum üzerindeki etkilerini şöyle aktarmaktadır:

“Şehir alabildiğine yanıyordu. Hakikatte yangın bir saat evvel başlamıştı... Sonra şehirde büyük, bendini yıkmış sularını geçen bir uğultu başladı. Bu her türlü sestense bir mahşerdi. Bir adam bahçenin çitinden içeriye atladı. Şehre giriyorlar, diye bağırды... Annesi, “yürüyebilecek misin?” diye soruyordu. Mümtaz şaşkın şaşkın etrafına bakındı; hiçbir şey anlamadan, “yürürüm” dedi. Kendisinden yürümesi isteniliyordu. O da yürüyecekti. Mümtaz bu yolculuğu bir türlü tam olarak hatırlayamazdı. Hangi tepeden

şehrin yanışını seyretmişler? Hangi büyük yolda o yüzlerce insanlık acayip, perişan, mustarip kafileye katılmışlardı? Kim onları sabaha karşı o yaylıya koymuş, kendisini arabacının yanına oturtmuştu? Bunlar cevapsız kalan suallerdi” (Tanpınar, 2009: 23-24).

Savaş insanları göç etmeye, yollara düşürmeye zorlamaktadır. İnsanın yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalması savaşın toplumsallığa düşen gölgesidir. Yine Tanpınar savaşın toplumun yapısını nasıl değiştirdiğini şu cümlelerle açıklar: “Kaç muharebe ile bu hale geldik?’ Doksanüç Harbi’nden beri bir yığın felaket, İstanbul’un yarısını köylü mü, şehirli mi olduğu bilinmeyen, fakirlikten, ihtiyaçtan başka, belli bir kategoriye girmeyen bu cins insanlarla doldurmuştu” (Tanpınar, 2009: 340). İstanbul, savaşların sonucu olarak göç aldığı ve gelen insanların etnik, kültürel, dini, vs farklı gruplardan olduğu anlatılmaktadır. Savaşlarla İstanbul’un toplumsal yapısının farklı desenlerle daha karmaşıklaştığı gözlemlenmektedir. Mümtaz da savaşta babasını ve savaştan kaçmak uğruna birlikte yolculuğa çıktığı annesini kaybetmiş ve İstanbul’a İhsan Bey’in yanına yollanmıştır. İhsan, Mümtaz’ın amcasının oğludur.

Romanda dönemin toplumunda göze çarpan zengin-yoksul ayrımından bahsedilmektedir. Eş deyişle sefalet içinde olan semtler şu cümlelerle ifade etmiştir: “Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. Etrafında bir yığın perişan ve hasta yüzlü insan vardı” (Tanpınar, 2009: 21). Osmanlı Devleti’nin uzunca bir dönem payitahtlığını yapmış bir kentin bu durumda oluşu akıllara şu soruyu getirmektedir, bu şehrin bir kesiminin bu kadar yoksul olması yeni oluşan bir şey miydi, yoksa geçmişten gelen mülk dağılımının bir sonucu muydu? Çünkü açıkça bilinmekte olan İstanbul’un hepsinin varlıklı olmadığı veya hepsinin aşırı derecede yoksul olmadığıdır. Zengin-yoksul ayrımı alıntıdan anlaşılacağı üzere kendisini keskin bir şekilde göstermektedir. Bu ayrım yeni olmamakla birlikte miras alınan bir toplumsal durum sonucudur. Ancak Tanpınar *Beş Şehir*’de geçmişi hep “saltanat”, “azamet”, “hazine”, “ihtişam”, “haşmet” gibi sözcüklerle anlatır (Gürbilek, 2012: 125). Başka bir ifadeyle o bu ayrımın maziyle bağlamı üzerinde pek durmadan, durum tespitiyle yoksulluğu açıklamaktadır. Tanpınar yoksulluk çehresinin yaşanan evlere geçtiğini ve bu evlerin eski, yoksul yüzlü olduğunu betimlemektedir. “Her yerde harabe çeşnisi, sıcağın arttırdığı bezginlik, bir yığın hasta ve yorgun çehre, fizyolojik çöküş göze çarpıyordu” (Tanpınar, 2009: 188). Bu yıkılmış toplum ve şehir aynı talihle yazgılıydı. Bu görünen fenomen, batılılaşma ve modernleşme fulyasına geç kalmış bir medeniyetin durumudur. Lakin Tanpınar bunun böyle

devam etmeyeceğini ve toplumun kendi küllerinden yeniden şahlanacağını iddia eder. Bu bakımdan Şark öncelikle yıkılmış fatalizminden kurtulmalıdır (Tanpınar, 2008: 139).

Batı ile gelenek karşılaştırmasını toplumda seyreden eşyalar üzerinden vurgulayan Tanpınar, Doğu-Batı ikileminin sürdüğünü ifade etmektedir. “Küçük tezgâh ve imalathane işlerine, ucuz gümrük eşyasına, taklit modalara rastlanırdı... Gerçek fukaralıkla, gerçek debdebe veya artığı... Adım başında modası geçmiş zevk kırıntılarına, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına *beraberce* rastlanırdı” (Tanpınar, 2009: 40). Toplumda Garp ile Şark’a ait eşyaların bulunması bir kafa karışıklığının ve Batı modasının özümsemeden yüzeysel benimsendiğini göstermektedir. Çünkü modanın geçerliliği gelenek duvarına toslayınca kadardı. Burada arada-kalmış Anadolu insanının durumu eşya üzerinden aktarılmaktadır. Tanpınar’a göre Anadolu insanı ne tam Batılı ne de tam geleneğe bağlı bir birey görüntüsü sergilemektedir. Arada-kalmışlığın bocalaması, sancısı yaşanmaktadır. “Eski İstanbul, gizli Anadolu, hatta mirasının son döküntüleriyle imparatorluk, bu dar, iç içe dükkânların birinde en umulmadık şekilde ve birden parlardı” (Tanpınar, 2009: 42). Bu bağlamda Tanpınar Batı’nın üstünlüğünü kabul etmekle beraber, bu durumun insanların üzerinde hissedildiğini ifade etmektedir: “Elbette ki bizden mesut memleketler ve vatandaşları vardır; elbette ki iki asırlık hezimetlerin, çöküntülerin, henüz kendi şartlarını bulamamış bir imparatorluk artığı olmamızın bir yığın neticesini hayatımızda, hatta etimizde duyacağız” (Tanpınar, 2009: 43-44). *Henüz kendi şartlarını bulamamış* ifadesi toplumun hala modernleşme ve gelenek arasında sıkışıp kaldığını ifade etmektedir. Yalnız o toplumun durumunun yine çaresinin geleneğe saklı olduğunu savunur. Hatta bu gücün, mukavemetin miras olarak bize geçtiğini söyler. “Sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil; tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasındadır” (Tanpınar, 2009: 53). Burada Osmanlı Devleti’nin uzun soluklu ömrüne bir atıf yaparak toplumun bu kafa karışıklığından çıkacak güçte olduğu ifade edilmektedir. Tanpınar, çareyi de geleneğin içinde gizli olduğunu söylerken esasında modernleşmenin geleneği yabana atmadan yerel motiflerle dokulu bir Batılaşma olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre Şark hiçbir zaman, hiçbir yerde saf bir toplumsal yapıya hiç sahip olmamıştır. Şark, her zaman bünyesinde birçok farklı etnik grup, çeşitli dinler, kültürler, topluluklar, vs. barındırmıştır. “Şark, hiçbir yerde hatta mezarında bile katıksız olamazdı” (Tanpınar, 2009: 47). Bu yüzden doğunun bu kadar zengin bir tarihe sahip olması, çare ve kurtuluşun bünyesinde saklı olduğunu gösterir.

Tanpınar’a göre, Garp Şark karşısında üstün bir yerde durmaktadır. Batı toplumunda yer alan işler daha düzenli bir şekilde işlev görmektedir. Örneğin romanda yer alan Sabih

karakter, Avrupa'nın vapur işleyişi konusunda daha iyi olduğunu belirtir. "Sabih, şüphesiz kafasında garp memleketlerindeki vapur seyr ü seferlerinin, girip çıkma usullerinin mükemmelliği hakkında bir yığın fikir ve kıyasla yürüyordu" (Tanpınar, 2009: 87). Tanpınar'a göre, Avrupa yaptığı işi (modernleşme, gelişim, dinamizm, aydınlanma, vs.) toplum içerisinde realite olarak yaşamaktadır. "Garp'la Şark'ın arasındaki fark, işte bu yaptığı işi şahsen yaşamak, onun vasıtası ile realitenin içine iyiden iyiye yerleşme keyfiyetidir" (Tanpınar, 2022: 30). Garp, moderniteyi yaşayarak özümsemekte ve pratikte, uygulamada deneyimlemektedir. Fakat Şark, onu yüzeysel anlamda özümsemeden deneyimlemektedir. Bu da modernite söz konusu olduğunda Garp ile Şark arasında önemli bir farkın olduğunu göstermektedir. Tanpınar, Batıya hayranlık duymakta ve onun üstünlüğünü kabul etmektedir. Yine eserin bir başka yerinde Doğu-Batı karşılaştırması bu defa toplumların kitap okumaları üzerinden yapılmaktadır.

"Fakat doğrusunu isterseniz herkes bizim kadar çok mu okuyor? diye düşünüyorum. Fahri'nin fikri büsbütün başka idi:

- Avrupa bizden çok fazla okuyor. Birkaç dilde birden okuyor.
- Mesele orada değil...
- Fakat bir mesele var yine. Okuduklarımızla rahat değiliz.

Sonra Suat'a cevap verdi: Mesele, okuduklarımızın bizi bir yere götürmemesinde. Kendimizi okuduğumuz zaman hayatın hâşiyesinde dolaştığımızı biliyoruz. Garpli, bizi, ancak dünya vatandaşı olduğumuzu hatırladığımız zaman tatmin ediyor. Hulasa, çoğumuz seyahat eder gibi, benliğimizden kaçır gibi okuyoruz. Mesele burada. Hâlbuki kendimize mahsus yeni bir hayat şekli yaratmak devrindeyiz" (Tanpınar, 2009: 90-91).

Toplumların, aydınlarının kitap okuması üzerinden başlayan tartışma Avrupa'nın bizden fazla okuduğu ve okuduklarının onları bir yerlere taşıdığı; bizim okumalarımızın ise benliğimizden kaçır tarzında olduğu ve bizi bir yerlere taşımadığı görüşü ortaya çıkmıştır. Ama toplumun yeni bir hayat şekli yaratma döneminde olduğu sorgulanmaktadır:

"- İmkânı mı var?

- Neden imkânsız olsun?

- Şundan imkânsız ki...

- Çünkü evvela siyah tahtayı beyhude yere temizlemiş oluruz. Bu inkârla ne kazanacağız sanıyorsun?

Benliğimizi, benliğimizi kaybetmekten başka” (Tanpınar, 2009: 91).

Yeni bir hayat şekli yaratma konusunda karamsar bir hava ortaya çıkmakta ve benliğin, geleneğin *inkâr edilmesinin* yeni bir hayat şeklini getirmeyeceği söylenmektedir. Geleneğin hepten yadsınması, toplumun köksüz ve cahil kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle modernleşme ve batılılaşma topyekûn köklerin reddinden geçmemektedir.

“- Yeniye... yeni bir alemin masalını kurarız. Amerika’da, Sovyet Rusya’da olduğu gibi.

- Onlar her şeyi, hepsini unuttular mı sanıyorsun? Bence bu yeni masalı yaratacak olan bizim maziye inkârımız veya bu işteki yaratma irademiz değildir. Olsa olsa yeni bir hayatın hızıdır.

- Unutma ki, onların ikisi de Avrupa’yı devam ettiriyorlar...” (Tanpınar, 2009: 91).

Yeni bir masal, yaşam tarzı oluşturulacaksa toplumun dünyadan ve dünyadaki gelişmelerden koparılmaması gerekmektedir. Çünkü dünyanın ayrı ayrı yerlerinde ortaya çıkan gelişmelerin kökleri yine Avrupa’ya dayanmaktadır. Örnek olarak Amerika ve Sovyet Rusya verilmiş ve Osmanlı’nın da kendini Avrupa’dan ayırmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu bakımdan modernleşme eski ve geleneğin topyekûn atılmasının aksine, bunlara ait ölü köklerin atılması ile mümkün olacaktır. “Mazi ile bağlarımızı kesmek, garba kendimizi kapatmak! Asla!” (Tanpınar, 2009: 92). Çözüm; kendimize mahsus, şartlarımıza uygun yeni bir hayat kurmaya çalışmak ve onun insanını yetiştirmekle olanaklıdır (Tanpınar, 2009: 92).

Dönemin toplum yapısında yer alan kadın-erkek rollerinin nasıl olduğu anlatılmaktadır. Romanda kadın-erkek ilişkileri, toplumun kadına bakışı, Mümtaz-Nuran arasındaki ilişki üzerinden değinilmiştir: “Nihayet akşamüstü ayrılmaya razı oldular. Mümtaz onu yolun yarısına kadar uğurladı. Bundan ötesi Nuran’a göre tehlikeliydi. Şu, bu görebilirdi” (Tanpınar, 2009: 142). Mümtaz toplumsal baskıyı Nuran kadar hissetmemektedir. Lakin Nuran toplumun, tanıdıkların, akrabaların baskısını kendi üzerinde en içten şekilde hissetmektedir. Burada kadın cinsiyetinin toplum nezdinde nasıl davrandığı, nasıl giyindiği, kiminle görüştüğü geleneksel, kültürel değerler ekseninde karışıldığı anlaşılmaktadır. Hususi hayata toplumun ne kadar müdahil olduğu görülmektedir. “Şu, bu görebilir” anlayışı toplumun birey (bilhassa kadın) üzerinde ne kadar söz sahibi olduğunu gösterir. Bir yanıyla birey ve toplum düzeylerinde batılılaşma, modernleşme gerekliliği kendini gösterirken, öte tarafta gelenekselliğin, tarihin, toplumsal değer ve yapının baskın olduğu hissedilmektedir. Ayrıca toplumsal yapıda kadının rolü ile erkeğe biçilen roller ciddi farklar ile kendini göstermektedir. Örneğin toplumun eril bir yapıya sahip oluşu, kadının ev işleri ve çocukla

ilgilenmesi gerektiği inancında aşikârdır. “Anadolu kadınları işe giderken yeni doğmuş çocuklarını arkalarına sararlar” (Tanpınar, 2009: 174). Kadın işe gider ve yanında çocuğunu da götürür!

Mümtaz ile Nuran eski-yeni tartışması yapmaktadır. Nuran sorar: “Niçin eskiye bu kadar bağlıyız?” (Tanpınar, 2009: 170). Mümtaz’a göre bu sorunun cevabı kökenden gelen ve bu kökene ait musikide yatıyordu. “İster istemez onların bir parçasıyız. Eski musikimizi seviyoruz, iyi kötü anlıyoruz. Elimizde iyi kötü bize maziye açacak bir anahtar var...” (Tanpınar, 2009: 170). Musiki insanın gelenekle olan bağının anahtarı konumundadır. Musikide toplumun geleneksel dokusuna ait her şey vardır. “Mümtaz’a göre İstanbul peyzajı, bütün medeniyetimiz, kırımımız, pasımız, güzel taraflarımız, hepsi musikideydi” (Tanpınar, 2009: 170). “Garbın bizi anlamaması, aramızda yabancı olarak gezmesi de yine onu anlamamaktan geliyordu” (Tanpınar, 2009: 170). Batı, musikin bu ruhunu anlamadığından dolayı Osmanlı toplum yapısını da kavrayamamaktadır. Başka bir ifadeyle Mümtaz, tüm aidiyete ait olan bu şeylerin musikiyle ortaya çıktığını ve Batı’nın bunu göremediğini dile getirmektedir. Tanpınar geleneğe duyduğu saygı ve sevginin yanında Batı’nın göstermiş olduğu gelişmeyi, modernleşmeyi göz önünde bulundurarak yeni hayat tarzının gerekliliğini vurgulamaktadır. Yalnız bu yeni hayat tarzının köklere bağlı bir gelişmeyle, modernleşmeyle olacağını savunur. “Yeni bir hayat lazım. Fakat sıçrayabilmek, ufuk değiştirmek için dahi bir yere basmak lazım. Bir hüviyet lazım. Bu hüviyeti her millet mazisinden alıyor” (Tanpınar, 2009: 171). Buradan anlaşılacağı üzere Tanpınar; gelişmenin, kimlik arayışının toplumun geleneksel değerlere sahip çıkmayla mümkün olduğunu belirtir. Yeni bir hayat tarzı gelenekten kopmadan geliştirilmelidir. “Devam ederek değişmek, değişerek devam etmek” (Tanpınar, 1995: 20). Devam, bir yere bağlılığı (mazi); değişme (yeni) ise devama bağlılığı gösterir. Bu yüzden Tanpınar’ın anladığı *yeni hayat tarzı*, değişim hep maziyle ilintili ve süreklilik içerisinde olmayı gerektirir. Çünkü bu toplum, geleneğine güçlü bağlarla bağlıdır. Tanpınar toplumun geleneğe güçlü bağlarından birisinin din ve inanç olduğunu savunur. Din ve inanç *milli hayatın kökleri*dir. Bundan kaynaklı olarak eskiyi atmak, toplumu çıplak bırakmak anlamına gelir:

“Ne Allah ile kulunun arasına girmek isterim, ne de insan ruhunun büyüklüğünden, imkânlarından şüphe ederim. Kaldı ki, bunlar milli hayatın kökleri. Bak, kaç gündür İstanbul’da Üsküdar’da geziyoruz; sen Süleymaniye’de doğmuşsun, ben Aksaray’la Şehzade arasında küçük bir mahallede doğdum. Hepsinin insanlarını, içinde yaşadıkları şartları biliyoruz. Hepsi bir medeniyet çöküntüsünün yetimleridir. Bu

insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar. Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir şeye yaramadı” (Tanpınar, 2009: 190).

Bu yüzden batılılaşma ve modernleşme eskiyi atmak anlamında alınmamalıdır. Yoksa çarpık, yüzeysel bir batılılaşma kendini gösterir ve toplum köksüz bir hal alır. Din, inanç dokuları toplumu bir arada tutan güçlü bağlardandır. Tanpınar din ve inancın toplumdaki yerinin önemli olduğunu ama din ile dünyevi yaşantı arasında bir *sınır*ın olması gerektiğini savunur. “Mümtaz artık gündelik işleriyle içindeki Tanrı düşüncesini karıştırmak istemiyordu. O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı” (Tanpınar, 2009: 43). Bu anlayışta laik, seküler yaşam tarzı ile teolojik inanç arasına sınır konulmuştur. Dini inancımız ile gündelik yaptığımız işler birbirine müdahale etmemeli ve karışmamalıdır. Roman içerisinde camilerden (estetik yönü, işlevi ve mimari özellikleri) bahsedilmesi toplumda dinin ne kadar etkin bir yeri olduğunu göstermektedir. “Camilerin geçmiş ile olan bağları mimarî yapısı ile anlatılmaktadır. Hem görüntü hem de içerik olarak ele alınan camiler Nuran ile Mümtaz’ın sürekli gezdiği yerlerdir” (Şen, 2022: 218). Camiler hem toplumun dinsel yönünü hem de geçmişle olan bağın ne denli güçlü olduğunu imlemektedir. Bu bakımdan toplumun tamamıyla dinden, inançtan ayırarak seküler bir yaşam tarzına geçme idealleri ayağı yere basmayan ideallerdir. Burada Tanpınar’ın vurguladığı şey, gündelik yaşam ile inanç arasına bir sınırın çizilmesi ve din ile gündelik hayatın kendi alanlarında varlığını sürdürmesidir. Toplumun; dini, kültürel, geleneksel değerlerini yadsımak, görmezden gelmek onu geçmişinden koparmak sosyolojik anlamda toplumu iyi analiz etmemeye neden olabilmektedir. Zira Osmanlı Devleti’nin neden modernleşme faaliyetini sağlıklı yürütemedi sorusunun cevabına mukabil, toplum yapısının iyi analiz edilmediği ve buna uygun modernleşme hareketinin başlatılamaması gösterilebilir. Osmanlı toplum yapısı Batı’nın toplum yapısıyla aynı değildir. Bu nedenle toplumsal analizin iyi bir şekilde yapılması modernleşme adına önem arz etmektedir. Eserde Tanpınar’ın köklere çok bağlı olduğu ve hürmet gösterdiği anlaşılabilir. “Milli olan her şey güzel ve iyidir. Ve sonuna kadar devam etmesi lazımdır” (Tanpınar, 2009: 345). Örneğin Tanpınar, beşeri sevmenin kültürümüzde ayrı bir yeri olduğunu ve bize has bir tarzda sevdiğimizi ifade etmektedir:

“Bize mahsus, ta cedlerimizden beri gelen ve terbiyesi en tene bağlı türkülerimizde bile hiç olmazsa kanlı bir şehvet rüyası halinde tekrarlanan sevme tarzı, sevgilide bütün kâinatın toplanmasını isterdi. İstanbul’un, Konya’nın, Bursa’nın,

Kırşehir'in evlialarıyla halk türkülerinin anlattığı efe, dadaş aşkları, çocukluğuna kulak verdiği zamanlar unutulmuş senelerin içinden gelen bütün o gür, hasretle arzuya, kendisini tüketmek ihtiyacıyla dolu nağmelerin, Bingöl ve Urfa ağızlarının, Trabzon ve Rumeli türkülerinin kanlı ve bıçaklı maceraları bu sevme tarzında birleşiyorlardı” (Tanpınar, 2009, 208).

Sevme üzerinden toplumun bir bütün olarak duygulara, karşılıklı ilişkilere ne denli sahip olduğu anlatılmaktadır. Tanpınar, toplumu bütüncül bir yaklaşımla değerlendirerek, her yöresinde sevmenin, duygudaşlığın ve dayanışmanın var olduğunu savunur. Toplumunu ortak kültürel bağlarla örülü bir millet olarak görmektedir. Ayrıca Tanpınar maziyi övünç dolu sözlerle anar ve Osmanlı Devleti'nin neler yaptığını, geride ne eserler bıraktığına dair kıvanç duyar. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'ten, İstanbul'u fethedişinden, Osmanlı'nın bıraktığı mimari eserlerden bahseder... Fakat bu kadar zengin bir tarihe ve zaferlere sahip bir milletin neden yaşanan çağa ayak uyduramadığını, müdahil olamadığını sorgular: “Asıl garibi bu kadar tecrübeye rağmen yaşanan hayata müdahale edememekliğimiz...” (Tanpınar, 2009, 242). Bu vesileyle Tanpınar batılılaşma, modernleşme söz konusu olduğunda; gelenekselliği savunanlar ile Terakkiliği savunanların her ikisinin de kendilerine göre hataları olduğunu izah etmektedir. “Yeniye başından itibaren bizim olmadığı için şüphe ile, eskiye eski olduğu için işe yaramaz gözüyle bakıyoruz” (Tanpınar, 2009: 246). Bundan dolayı satıhta yaşıyor ve böyle mesut oluyoruz. Derine indiğimiz vakit ise kayıtsızlık ve bedbahtlık başlıyor. Toplum bu yüzeysel yaşantıda günübürlük geçici yaşam tarzlarını bir moda gibi benimseyip batılılaştığını düşünüyor! Tıkandığı zaman da soruna derin bir cevap bulamıyor ve ne yapacağını bilemez halde afallayıp savruluyor... Tanpınar toplumun batılılaşması ve modernleşmesi adına hem sorunun tespiti hem de çözümü için şunları söylemektedir:

“Bir imparatorluğun tasfiyesinden doğduk. *Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğu*du. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarf ediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmiş. Münferit teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir... Asıl mesele toprağı ve insanı hayatımıza sokmamakta. Kırk üç bin köyümüz var; birkaç yüz kasabamız var. İzmit'ten öteye Anadolu'ya açılın; Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin. Birkaç kombinenin dışında *hep eski şartların* devamını görürsünüz. Coğrafya yer yer esniyor. Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir İstihsal siyasetine başlamamız lazım. Öğretme ve yetiştirme işleri için de aynı zaruretle karşı

karşıyayız. *Birtakım mekteplerimiz var; birçok şeyler öğretiyoruz. Fakat hep eksik olan bir memur kadrosunu doldurmak için çalışıyoruz. Bu kadro dolduğu gün ne yapacağız? Çocuklarımızı muayyen yaşlara kadar okutmayı adet edindik. Bu çok güzel bir şey! Fakat günün birinde bu mektepler sadece işsiz adam çıkaracak, bir yığın yarı münevver hayatı kaplayacak... O zaman ne olacak? Kriz... Hâlbuki maarifi istihsalin yardımcısı yapabiliriz ve dâhili eşanjı arttırabiliriz. Bütün mesele burada. Dâhili piyasayı genişletmekte. Yarı zirai, yarı sınai bir iş hayatı temin edebiliriz. O kadar husus! İstihsal kaynaklarımız var ki... İşte İstanbul. Daha dün bir yüksek müstehlikler şehriydi. Bütün yakın şark buraya akardı. O kadar ki, otuz senede bir şehir yanar ve köşkleri, konakları, yalılarıyla, çarşılarıyla, pazarlarıyla adeta yeni baştan, yapılırdı. Yanya'nın çiftliği, Yenice'nin tütünü, Mısır'ın pamuğu, hulasa İslam dünyasının yarısının istihsali bu şehirde harcanırdı. Şimdi nüfusunun onda sekizi küçük müstahsilden ibaret. Adım başında küçük bir tezgâh, tütün işletmesi, şu bu, fabrika var... ve bütün bunlar ne ile geçiniyor biliyor musunuz? Çok defa toprağın üstündekini toplayarak. Hâlbuki İstanbul'da planlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi senede değiştirebilir. Al Şarki Anadolu'yu. Ziraatla, hayvancılıkla muazzam imkânlar hazinesi görürsün! Tortum şelalesinden işe başla. Kademe kademe Akdeniz'e kadar elektriği indir... Marmara serveti içine gömülmüş uyuyor” (Tanpınar, 2009: 247-248).*

Üretimin sistemleşmesi, yenileşmesi, modernleşmesi ve ülke geneline yaygınlaşması gerekmektedir. Maarif sistemi bu üretimi destekleyecek şekilde düzenlenmelidir. Yarı zirai yarı sınai iş hayatı oluşturabiliriz. Üretimin ve pazarlamanın modernleşmesi ve profesyonelleştirilmesi elzem bir durumdur. Tanpınar'ın üzerinde durmuş olduğu konular ülke gelişimi, modernleşmesi ve refah seviyesinin yükselmesi adına önem arz etmektedir. Hatta ortaya koymuş olduğu tespit ve öneriler günümüz Türkiye'si göz önünde bulundurulduğunda yaşanan problemlerin hala yer yer devam ettiği görülmektedir... Tanpınar bu kadar sorunu dile getirir ama yine de çağa ayak uydurmanın gerekliliğini salık verir:

“Kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, hususi patikadan umumi caddeye çıkmak içindir. Zaman şüphesiz bir amildir, fakat dünya için başkadır; çalışmasının hızıyla dünyaya katılmış milletler için başkadır; bugünkü halimizde bizim için ise büsbütün başkadır. Kendi başına bırakırsak, lehimizde çalışmaz; bizim gibilerde her şey derine doğru çeker. *Kanat değil ayaktaki demirdir.* Hayır biz Shakespeare'in dediği gibi zamana doğru koşmağa mecburuz. Onunla mücadele edeceğiz. Biz her şeyi irademizle yapacağız. Evvela şartlarımızı tanyacağız. Sonra işlerimizi sıralayacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlayacağız. *Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız.* Aileyi, evi şehri ve köyü tekrar kuracağız... Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız.

Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olmadık, bir yığın inkılabın peşinde idik. İçimizde kendimize karşı bir hareket hürriyetini elde etmeğe çalışıyorduk. Bu zaruretten şimdi daha büyük ve esaslı zaruretlere uyanmamız lazım. Her zaman daha düzeltilmez ki... Şimdi o düzlüğe bir bina kurmamız lazım. Bu bina ne olacak? Yeni Türk insanının ölçülerini kim biliyor? Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da birtakım *köklere dayanmak zarureti*. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti. Bunu yapmazsak ikiliğin önüne geçemeyiz. Muvazaalar daima tehlikelidir. Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkânsızlıklarla bize ödetebilirler. Onun için son derecede vazih olmalıyız” (Tanpınar, 2009: 250).

Kurtuluş, yaşamakta olan çağın ruhunu yakalamakla mümkündür. Bunun da yolu tarihimize bütüncül sarılarak, topluma uygun modernleşme hareketi başlatmaktan geçmektedir. Bize uygun ve özgü batılılaşma ve modernleşme modeli... Bu minvalde Tanpınar yanlış, problemlili batılılaşmayı şöyle açıklar: “Bir taraftan iyi kötü bir tekniği almaya, onun adamı olmaya çalışıyoruz. Onun zihniyetini benimserken zaruri olarak eski kıymetleri atıyoruz. Muaşeret şeklimizi değiştiriyoruz. Diğer taraftan istiyoruz ki, eskiyi unutmayalım! Bugünkü realitelerimizde bu eskinin yeri nedir? Bu sadece bir hatıra, bizim için bir özleyiş... Belki sizin, benim hayatımızı süsleyebilir! Fakat yapıcı olarak ne kıymeti olabilir!” (Tanpınar, 2009: 250). Çözüm kaynaştırmada yatmaktadır; eski ile yeninin kaynaşması: “Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını doysunlar... Birisi eski bir medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lazım” (Tanpınar, 2009: 251). Fakat Tanpınar, Doğu-Batı kaynaşmasının toplum nezdinde görülmediğini ve insanların hep bir mukayese içerisinde olup geleneği Batı karşısında yok sayma, aşağı görme eğiliminde olduğunu söyler:

“Dar muhitlerin dışında, eskilerden zevk alan gittikçe azalıyor... Yarın bir Nedim, bir Nefi, hatta bize o kadar çekici gelen eski musiki ebediyen yabancı olacağımız şeyler arasına girecek... Kendimizi sevmiyoruz. Kafamız bir yığın mukayeselerle dolu; Dede’yi, Wagner olmadığı için, Yunus’u, Verlaine, Baki’yi, Goethe ve Gide yapamadığımız için beğenmiyoruz. Uçsuz bucaksız Asya’nın o kadar zenginliği içinde, dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde çıırçıplak yaşıyoruz. Coğrafya, kültür, her şey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz” (Tanpınar, 2009: 251-252).

Hep bir kıyas, mukayese ve geleneğe hayıflanıp Batı’ya hayranlık duyma! Yüzeysel modernleşme, batılılaşma hareketlerinin toplum ve bireyi köklerinden koparmakla birlikte

onları geçmişine yabancı kılmaktadır. Çarpık batılılaşma etkileri toplumu başka milletlerin sahte deneyimlerini sanki kendi deneyimleriymiş gibi yaşamaya mahkûm etmektedir. Tanpınar, 'halk modernleşmeyi istiyor mu?' diye sorar. Yanıt, 'evet, halk istiyor' ama münevver ve halk arasında orta sınıfın olmaması isteği askıda bırakılmaktadır. Toplum ile münevver arasındaki ayrılık! "Bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hadiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir" (Tanpınar, 2009: 252). Bu da münevverin deneyimde yaşadığı modernleşmenin halkta görülmemesine yol açmıştır. Çünkü münevver ve halk/toplum arasında kopukluk vardır. Bir münevver olarak halka gidemiyorsunuz! "Sefaletleri, ıstırapları, endişeleri, hatta zevki size kapalı kalıyor. Yani hepimize demek istiyorum. Ben Adana'da çalışırken bunu çok iyi duydum. Daima kapının dışındaydım. Kim bilir? Bazı kapıların bize kapalı görünmesi, önünde değil, arkasında bulunduğumuz içindir" (Tanpınar, 2009: 253). Bu yüzden toplumun bir kesimin yüzü garba dönük yaşam sürerken, diğer bir kesimin (çoğunluğunun) yüzü şarka dönük yaşam sürmektedir. Bu da Aydın ile halk arasında ne denli bir ayrımın olduğunu bize göstermektedir.

Toplumların kendi içlerinde çektikleri buhranların, sorunların, krizlerin, dertlerin çeşitleri farklıdır. Tanpınar, toplumların çekmiş olduğu huzursuzlukların nedenlerinin toplumun modernleşmesiyle bağlantılı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu nedenle Tanpınar, Suat karakterinin çekmiş olduğu acıyı, varoluşsal sancıları, nihilizmi, azabı toplumun yapısı düşünüldüğünde yabancı, yapmacık bulmaktadır. Çünkü Suat'ın acıları tarih sahnesinde yeni olmamakta ve bizimle doğrudan ilgisi olmadığı için gündemimizde olmayan sorunlardır. Bizim asıl ve yeni diyeceğimiz sorunlarımız bizimle bağlantısı olan konulardan çıkmalıdır. Bizim için yeni, en ufak Türk köyünde, Anadolu'nun en ücra köşesinde bu akşam olan cinayet, arazi kavgası veya boşanma hadisesidir. Bu yüzden Suat'ın meselelerinin bugünümüzün, kendi günümüzün çerçevesine giremeyeceği açıktır (Tanpınar, 2009: 301). Tanpınar'a göre bireyin iç buhranları toplum yapısıyla örüntülü olarak şekillenir. Anadolu toplumu, varoluşsal sancılardan önce kendi geleneksel meselelerini halletmelidir. Batılı bireyin çektiği ferdilik, anlamsızlık, absürt, hiçlik, bulantı, vs. sancuları bu topluma uymayan problemler olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak Suat'ın çektiği acılar, toplumun sorunlarından uzak olduğu için yüzeysel batılılaşmanın getirdiği bir şeydir. Çünkü Suat'ın ferdi sancuları Batı kökenli (Batı belli tarihsel süreçlerden geçip, bu ferdi sorunları deneyimlemektedir) ve bu topluma uymayan sorunlardır. Ayrıca Suat karakterinin, inançsız ve ateist düşüncelerinin de bu topluma uymayan Batı'dan ithal görüşlerdir. Dolayısıyla Tanpınar nezdinde, Suat'ın içinde bulunduğu haletiruhiye ve bulanımlar yarı aydının duymuş olduğu '*taklit*'

bunalımlardır. Tanpınar açısından her şeyimiz inanca bağlıdır bu yüzden onsuz toplum anlaşılamaz, değerlendirilemez ve muasırlaşamaz. “Allah ebedi meselemizdir. İnsan ve talihi de ebedi meselelerdir. Ve birbirine bağlıdır... Elbette bütün ahlakımız ve iç hayatımız Allah fikrine bağlıdır. Bu satranç onsuz oynanmaz” (Tanpınar, 2009: 301). Bu minvalde önce toplumsal ve/veya toplumla bağlantılı konular dert edinilmeli ve toplum gelişimi bir düzeye geldiği zaman ferdi meseleler gündeme gelmelidir. Çünkü münevver önce toplumsal konuları kendisine mesele edinmeli ve modernlik üzerine kafa yormalıdır. Eğer münevver, ferdi sorunlara dalarsa toplumdaki koparı ve kendi şahsi bocalamalarıyla hiçbir yere varamaz. Suat karakteri tam da bu özellikleri taşımaktadır. O toplumsal sorumluluk duygusu taşımayan, ateist, pesimist ve nihilist düşüncelere sahip bir aydındır. Suat, topluma karşı hiçbir mesuliyet duymadığı gibi bütün ahlaki değerlere de karşı bir tiptir (Tural, 2010: 1490). Tanpınar, aydın-halk arasındaki bağın kopuk olduğunu ve aydın ile halk arasında entelektüel bir fark olduğunu belirtir. “Muharebe olursa bu hamal askere gidecek! Ben de gideceğim! Fakat arada bir fark var. Ben Hitler’i ve fikirlerini tanıyor ve ona kızıyorum. Onunla sevine sevine dövüşürüm. Fakat bu biçare ne Almanya’nın ne de bu fikirlerin farkında. Bilmediği, tanımadığı bir davaya karşı harp edecek; belki de ölecek!” (Tanpınar, 2009: 240). Tanpınar burada halkın ne kadar bilgiden mahrum ve aydın-halk arasındaki uçurumun ne denli derin olduğunu ifade etmektedir. Burada adı geçen hamal, halkın ta kendisidir. “Bu hamal bütün cahil ve zavallı halkın simgesidir (Moran, 1998: 170).

Tanpınar Doğu-Batı mukayesesini bu kez ortaya çıkan ihtilaller üzerinden yapmaktadır. Örneğin Fransız ihtilalinin halktan gelmekte ve devlet bu duruma yetişmektedir (Tabii şekilde ihtilal) ama biz de ise hayat ve halk devlete yetişmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Türkiye bir ulus-devlet olmaktan çok bir *devlet-ulus*’tur (Dellaloğlu, 2016: 11). Bizde ihtilali devlet yapar halk onu takip eder. Başka bir ifadeyle Türkiye modernleşmesi devletin taleplerine göre hareket eden üst yapısal ve hiyerarşik bir özellik taşımaktadır (Porsuk & Tazefidan, 2021: 748). Bu yukarıdan aşağı doğru bir hareket barındırır. Çünkü şarkın geçmişten getirmiş olduğu terbiye ve itiyat onu yerinden etmesine mani olur. Şark bu nedenle yenilik istemez, vazgeçer.

“Tabii şekilde ihtilal, halkın veya hayatın, devleti geride bırakmasıyla olur. Bizde ise hayat ve halk, yani asıl kütle, devlete yetişmek mecburiyetinde. Hatta çok defa münevver ve devlet adamı bile... Düşüncenin evvelden hazırlanmış yolunda yürümek! En aşağı 1839’dan (*Tanzimat Fermanı*) beri bu böyle... Onun için hayatımız o kadar yorucu oluyor. Kaldı ki, üzerimizde asırlardan gelen büyük bir terbiye de var. Her şeyi

bozan, bizi adeta mahkûm eden bir itiyat... Çabuk vazgeçiyoruz. Müslüman şarkın en büyük hususiyeti budur. *Şark vazgeçer*. Sade güçlüğü karşısında değil, zamanın, tabii zamanın karşısında vazgeçer" (Tanpınar, 2009: 323).

Şark vazgeçer. Yenilikten, reformdan, çağın ruhunu yakalamaktan, modernleşmekten, Batılılaşmaktan vazgeçer. Çünkü Şark geleneğın asırlardan beri topladığı yükü sırtında taşır. Tanpınar bundan dolayı Doğunun vazgeçme eğiminde olduğunu belirtir. Doğu bu özelliğiyle yeniliğe kapalı ve yeniye karşı eskinin tarafında yer almaktadır. "Her ne olursa olsun mazim bugünkü vaziyetimden bana bütün bir mesele gibi geliyor. Ne ondan kurtulabiliyorum ne de tamamıyla onun emrinde olabiliyorum" (Tanpınar, 2008: 53). Mazi insana yapışıktır, ondan kaçılmaz. Mazi toplumu-bireyi şekillendiren, geleceğe hazırlayan ve nasıl yaşanması gerektiğini dikte edendir. Çünkü mazi kültür, din, doku, gelenekle bezenmiş ve toplumu o toplum yapan her şeydir. Bu bakımdan toplum yeniliğe pek sıcak bakmaz veya yeni gelen şeyi kendine göre uyarlar ya da eskiye geri döner. Örneğin romanda geçen yeni çıkan bir yasanın toplumda karşılık bulmadığı ve toplumun eski davranışa geri döndüğü şu şekilde anlatılmaktadır: Hamal "başını salladı ve birkaç sene evvel çıkan, insan sırtında yük taşımalarını meneden o çok iyi niyetli kanunu düşündü. İstanbul'un içi birkaç gün allak bullak olmuştu. Çekçek arabaları ortaya çıkmış, yolları tutmuştu. Taşıma denen şey adeta güçleşmişti. Sonra *kanun*, yavaş yavaş unutulmuş, her şey eski haline gelmiş, bu hamal ve benzerleri eski yüklerine tekrar kavuşmuşlar, *tabii hal avdet etmişti*" (Tanpınar, 2009: 339). Toplumda yer alan, benimsenen bir davranış kolay kolay yenisiyle değişmemektedir. Çünkü insanlar, mazisinde yer alan davranış kalıplarını ve huylarını nesilden nesle aktarır. Bu yüzden şark gelenekseldir; mazisinden kopamaz.

Tanpınar toplumun modernleşmesi gerektiğini savunurken, yalnız Batı'nın da bizi hiçbir zaman dost olarak görmediğini ifade eder. Batı'nın Osmanlı'ya bakışı dostane ve olumlu değildir. Tanpınar II. Dünya Savaşı çıkması halinde Türkiye'nin Batılı devletlere yardım etmemesi ve savaşa girmemesi gerektiğini dile getirir. Ayrıca Batı'nın tarih içinde Osmanlı Devleti'ne karşı olan tutumu dostane değildir.

"Onların meseleleri için kan dökmek hoşuma gitmiyor. Avrupa tehlikede imiş. Bana ne! Biz tehlikedeysen o düşündü mü? Balkan harbinde bir kere felaketi önlemeği aklına getirdi mi? Asırlardır bize soğukkanlılıkla ameliyat yaptılar. Kestiler, biçtiler. Birkaç asırlık topraklarımızdan ot gibi söktüler. Sonra pirinç tarlasına havuç eker gibi yerimize başka milletler ekildi. Bunları yapan Avrupa değil miydi? Hitler'i, bugünün meselelerini Avrupa beslemedi mi?" (Tanpınar, 2009: 350).

Doğu-Batı arasında yer alan bu ayrımın birçok nedeni vardır. Örneğin din, kültür, dil, modernleşme, gelenek, vs. iki kutup arasındaki farklılıklardan bazılarıdır. “*Şarkla garp birbirinden ayrı. Biz ikisini birleştirmek istedik. Hatta bunda yeni bir fikir bulduğumuzu bile sandık. Hâlbuki tecrübe daima yapılmış, daima iki çehreli insanlar vermişti*” (Tanpınar, 2009: 368). Arada-kalmışlığın ne tam Doğulu ne de tam Batılı olabilmek ya da tam tersi! Tam anlamıyla Doğulu veya Batılı olamamak! “Daima Akdenizli bir tarafımız bulunacağı gibi, daima şarklı bir tarafımız da kalacak. Güneş vurmuş tarafımız. Şu batıcı ve keskin ayna kırıklarının ruhunda duymak” (Tanpınar, 2009: 369). Doğu ile Batı arasında kalmış bir toplumun her iki kutbu da istemesi ama hiçbir zaman ikisini birlikte harmanlayamaması! Ve ikisine birden tam bir aidiyet duyamaması...

2. Huzur ve Tanpınar Üzerine

Huzur, bireylerin iç hesaplaşmalarıyla başlayıp Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern çatışmaları ile devam etmektedir. Dolayısıyla *Huzur*, hem ferdi hem de toplumsal konulara değinen bir eserdir. Mümtaz karakteri İstanbul aydını olarak karşımıza çıkmaktadır. –Ayrıca Kaplan’a göre Huzur bütün değerini Tanpınar’ın kendi hayat tecrübesinden almıştır. O eserinde ortaya koyduğu bütün ıstırapları, ümitleri, aşkları, hayalleri ve özdeyişleri bizzat yaşamıştır. Mümtaz, yazarın ta kendisidir (Kaplan, 2012: 36-37). Mümtaz kendi zati yaşantısındaki problemlerle ve toplumsal konulara kafa yormaktadır; İhsan’ın hastalığı, Nuran’a olan aşkı (-ayrılığı), Suat’ın varoluşsal sancıları-intiharı... II. Dünya savaşının çıkma endişesi, toplumun içinde bulunduğu bedbin durum, yoksulluk, çarpık modernleşme, bir taraftan geleneğin baskısı diğer tarafta yetişilemeyen batılılaşma-modernlik ve ona duyulan arzu, toplumun eğitim, ekonomik, gelişme konuları...“Mümtaz’ın zihninde, bilinç ve bilinçdışı yarığı; bilincinde, bireysel olanla gelenek çatışması; bilinçdışında, hatırlama ve unutmaya karşı direnç diyalektik bir biçimde işler” (Yavuz, 2016: 81). Tanpınar aydının cemiyetin mesuliyetini alması gerektiğini savunur. Bundan dolayı Mümtaz karakteri tam da böyle bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Mümtaz bireyselliğe, toplumsallığa, geçmiş-şimdi-geleceğe (kendisi ve toplumun) aittir. Tanpınar bu eserinde çalkantılı toplumun sorunları tespit edip ve buna ilişkin çözümler sunmaktadır. Örneğin batılılaşma, modernleşme sorununun yüzeysel algılandığını/alındığını, tepeden inme bir modernleşmenin halkta özümsemediğini ve bundan dolayı toplumun Doğu ile Batı kültürü arasında sıkıştığını ifade etmektedir. Toplum ne tam anlamıyla doğulu ne de tam anlamıyla Batılı oldu. “Tanpınar yüzünü geçmişe dönmüş ve bölünmüş olduğumuzu söylemiştir” (Gürbilek, 1995: 13). Bu durum kişilerde buhranlara, eski yeni arasında kalmış olmanın verdiği kafa karışıklığına,

çatışmaya yol açmaktadır. “Türk toplumunun yaşadığı modernleşme süreci, özünde ‘eski-yeni’ kavramları etrafında kümelenmiş bir dizi kültürel sembolün çatışmasıdır” (Işın, 2003: 19). Tanpınar tam da bu noktada eski ile yeni arasında bağdaştırma önermektedir. Zira Mümtazın bir yüzü Doğuya, eskiye, geleneğe dönükken; diğer yüzü Batıya, yeniye, modern olana dönüktür. Tanpınar’a göre sağlıklı bir batılılaşma-modernleşme olabilmesi için modernleşmenin gelenekle harmanlanması gerekmektedir. Oysa münevverler, devleti kurtarmak adına Avrupalı fikirleri düşünmeden, tartmadan, eleştirmeden kabul etmişlerdir. “Tanzimat’ın eksikliği ihtiraslı ve idealist adamda değildi. Sakat olan idealin kendisi idi. Kendisini ne pahasına olursa olsun, kurtarmak isteyen bir devlet müessesesinin müdafa-yı nefis reflekslerini, yetiştirdiği münevverler düşünmeden, tartmadan benimsemişlerdi. Tanzimat’ın feylesofu yoktu. Hem Avrupa’yı tanımıyordu hem Şark’a çok bağlı idi” (Tanpınar, 2019b: 225). Haliyle toplumun modernleşmeyle tanışması; geç, yüzeysel, tam anlaşılmadan kabul ve sancılı olmuştur. Bu durum da *İttihat ve Terakki Cemiyetini* doğurdu. Onlar da devletin, toplumun bütün müesseselerinin batılılaşması gerektiğini savundular. Toplumda milliyetçilik, eğitimde modernleşme, hukukta laikleşme, vs. konular ele aldılar. Fakat Tanpınar, *İttihat ve Terakkicilerin* eskiyi atıp topyekûn yeniye sarılma görüşlerini doğru bulmaz.

“Şinasi nesli ve ondan sonra gelenler bu birbirine yabancı ikiliğin farkına varsalardı ne kadar kuvvetli olacaktı; şüphesiz bu kadar velut olacaktı, fakat anlayamadılar, anlayamazlardı da...

Vapur hakikaten yelkenli geminin daha mükemmelidir, fabrika tezgâhın daha muntazam ve daha çabuk işleyenidir, setre pantolon cübbe ve entarinin başka tarzda kesilmişidir. İyi ama vapurdan evvel yelken gemisi, fabrikadan evvel tezgâh vardı ve bunlar pekâlâ bu işleri görüyordu. Bütün bu değişikliklerin arkasında araştıran bir ruh, mevcut ihtiyaçlarıyla iktifa etmeyen, durmaktan hoşlanmayan bir hayat, zorlanmaktan korkmayan, her türlü imkânın kapısını zorlayan bir kafa ve nihayet felekten bir gün çalmak tabirine yer vermemiş bir insan vardı. Bunun farkına varılmadı” (Tanpınar, 2019b: 225-226).

Bu bakımdan Tanpınar, çarpık modernleşme seviciliğini eleştirir ve Tanzimat Fermanının problemliliğini savunur. Tanzimat gündelik ihtiyaçlara acil karşılıklar aramaktan daha ileriye gidemedi ve bu nedenle Avrupa Tanzimat’a güldü ve alkışladı (Tanpınar, 2019b: 226). Modernleşme üzerine derin düşünme, toplumun kültür ve tarihini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Yapılması gereken yeniye geçilirken eski ile bağların kopmamasıdır. Tanpınar bu nedenle eski ile yeni arasında bir *sentez* yapma gayesi

taşımaktadır.³ Gelenek ile modern olan kaynaştırılmalıdır. O, yeninin taraftarı ve fedaisi, fakat eskiye bağlı birisidir (Işın, 2003: 19). Bu nedenle Kaplan, Tanpınar’la özdeş gördüğü Mümtaz’a ‘*Avrupalı Osmanlı*’ tabirini kullanır (Kaplan, 2012: 70). Mümtaz hem yeniliğe açık hem de eskiye bağlı bir karakterdir. O Dede Efendi, Itri dinlerken Nietzsche, Proust, Bergson vs. okumaktadır. –Ayrıca Tanpınar’ın etkilendiği isimler *Antalyalı Genç Kıza Mektup*’ta şöyle geçmektedir: “Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Şeyh Galip, Nedim, Baki, Nail, Baudelaire, Mallarmé, Valéry, Gerard de Nerval, Hoffman, Edgar Allan Poe, Goethe, Dede Efendi, Mozart, Beethoven, Bach, Marcel Proust, Bergson, Schopenhauer, Nietzsche, Freud” (Tanpınar, 2014. Aktaran: Porsuk & Tazefidan, 2021: 751-752). Konuyla bağlantılı olarak Tanpınar *Beş Şehir* adlı eserinin önsözünde şunları dile getirir: “Ancak sevdiğimiz şeyler bizimle beraber değişirler ve değiştikleri için de hayatımızın bir zenginliği olarak bizimle beraber yaşarlar” (Tanpınar, 2019a: 11). Bize özgü bir modernleşme hareketi; halkın içinde olduğu, benimsediği ve eskiyle bağı olduğu müddetçe mümkündür.

Sonuç

Tanpınar, kaleme almış olduğu eserlerde toplum, birey, gelenek, modernlik, aşk, tabiat, kent, aydın, Doğu, Batı konularını ustalıkla işlemektedir. O iki dünya savaşında sıkışan bir toplumda yaşamış ve bu durumu eserlerine yansıtmıştır. *Huzur* da bu durumdan nasibini almış bir eser olarak karşımızda durmaktadır. *Huzur* başta Tanpınar’a ait, sonrasında ise topluma ait bir eserdir. Çünkü hem Tanpınar’ın kişisel hayatını içermekte hem de dönemin toplumunu okurlarına sunmaktadır. Edebiyat sosyolojisi kapsamında okunması önem arz eden bu eser; huzursuzluk, birey-toplum, kadın-erkek, Doğu-Batı, aydın-halk, gelenek-modern gibi konuları içermektedir. O birey ve toplumun huzursuzluğunu dile getiren bir yapıttır. Eser; Mümtaz’ın çıkmazları, aşkı, iç sesleri metnin bir ucundan diğer ucuna bir düşün seyahatine çıkarmakla beraber, toplumun içinde bulunduğu buhranları (miras alınan) açığa çıkarmaktadır. Mümtaz’ın içinde bulunduğu toplum; Doğu ile Batı arasında sıkışmış ve bunun kafa karışıklığını üzerinde yaşayan bir toplumdur. Yanlış modernleşme ve Batılılaşmanın eseri olan bu toplum; modern olmayı yüzeysel ve gelenekten kopma zorunluluğu olarak algılamaktadır. Tanpınar bu durumun problemleri olduğunu ifade ederek, doğru modernleşmenin-Batılılaşmanın derinden ve köklerden bağımsız olamayacağını savunur. Ona

³ Bu görüşün esin kaynağı hocası Yahya Kemal Beyatlı’dır. “Yahya Kemal, Tanpınar’ın düşünsel babasıdır” (Dellaloğlu, 2016: 61). Tanpınar’ın sentezi kendi köklerimiz hissettiğimiz bir modernlik oluşturma çabasıdır. O, kendimize ait bir modernlik, batılılık yapısı oluşma hedefindedir. “Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz” (Tanpınar, 2019a: 10). Ancak böyle bir girişimle gelen modernlik bize ait ve sahih bir modernlik olur.

göre çarpık modernleşme toplumda huzursuzluk, çatışma, düzensizlik yaratmaktadır. Keza *Huzur* romanı tamda bu huzursuzluğu Mümtaz'ın gözünden yansıtmaktadır. Toplum tarih içerisinde derin yaralar almış ve bunu sarmakla meşgulken, Batılılaşma etkisi baskısını iyiden iyiye hissettirmektedir. Doğu ile Batı arasında sıkışmış bu toplum arafta kalmış bir vaziyettedir. Bu araftan kurtulmak adına yönünü Batı'ya çeviren toplum yanlış batılılaşmanın kurbanı olmuştur. Tanpınar açısından yanlış modernleşmenin kökleri daha eskiye gitmektedir. Tanzimat Fermanı'yla başlayan bu süreç yeni kurulan devlete kadar hala devam etmektedir. Tanpınar özeleştiriyi yaparak aydınlarımızın Batı'yı tam olarak anlamadıklarını ve temel dertlerinin ise yıkılışa giden Osmanlı Devleti'nin kurtarılması olduğunu belirterek, modernleşmenin sadece yüzeysel ve devlet boyutunda kaldığını ifade eder. Modernleşme halka inememiş ve halk devlet arasında bir kopukluğun yaşanmasına yol açmıştır. Bunun aşılmasının yolu ise dünyada güçlü bir şekilde kendini gösteren bu modernleşme dalgasının halkla beraber yapılmasıdır. *Huzur*, tam da toplumun yaşadığı bu çıkmazı olay örgüsüyle ortaya koymaktadır. Roman karşılaştırmalarla doludur; birey-toplum, Doğu-Batı, Aydın-halk, gelenek-modern, eski-yeni, yoksul-zengin... Başkarakter olan Mümtaz bu konular üzerine kafa yormaktadır. Mümtaz aydın olarak karşımıza çıkmakta ve toplumsal meseleleri kendisine dert edinmekle beraber çözüm arayışında olan bir karakterdir. Fakat Mümtaz'ın tam karşısında yer alan bir de Suat karakteri vardır. Tanpınar, Suat karakterini toplumdaki kopuk, kendi varoluşsal sancularına boğulmuş bir aydın olarak görmektedir. O, Suat'ın yaşam tarzını onaylamaz. Tanpınar'a göre aydın toplumdaki bağımsız, kopuk olmamalı, toplumun içinde bulunduğu problemlere kafa yormalıdır. Bu yüzden Mümtaz Tanpınar'ın onayladığı bir aydın tipleridir. Çünkü Mümtaz romanın en başından sonuna kadar kişisel hayatında yer alan sorunların yanında toplumla ilgili konuları da düşünmektedir. Anne-babasının ölümü, savaş, İhsan'ın hastalığı, Suat'ın intiharı, Nuran'ın terk edişi ve İkinci Dünya Savaşının her an meydana gelmesi Mümtaz'ın kafasından geçmektedir. Mümtaz bir savaş kurbanı olarak İstanbul'a İhsan'ın yanına gelmektedir. Anne-babasını çıkan savaş yüzünden kaybetmekte, İstanbul'a bir başına gelmektedir. İhsan ona sahip çıkmakta, yetiştirmektedir. İyi bir tahsil almasına olanaklar sunmaktadır. Mümtaz bu nedenle İhsan'ı babası gibi görmektedir. Savaş olgusunun birincil mağduru olan Mümtaz, aldığı eğitimler sonucunda hayat, dünya, toplum, tarih üzerine okumalar, araştırmalar yapmıştır. Bu nedenle Mümtaz, toplumun içinde bulunduğu umutsuzluk, mutsuzluk, karışıklığının farkındadır. Ona göre köklerimiz çok kıymetlidir (özellikle musiki). Mümtaz hem Doğu hem de Batı'yı kucaklayan bir karakterdir. Bu yönüyle mümtaz Tanpınar'a benzemektedir. Çünkü Tanpınar Doğu ile Batı arasında bir sentez kurma arayışı içerisindeydi. O İtri'yi de Mozart'ı da dinlemektedir. Bu yüzden

Tanpınar'ın modernlik anlayışı ne keskin hatlarla Batı'ya duvar örüp Doğu'ya yönelmektir ne de geleneğe sırt çevirip salt yüzünü modernleşmeye dönmektir. O bu iki ögenin birbirini dışlamadan harmanlanması gerektiğini savunmaktadır. Sonuç olarak *Huzur*, bu durumun tespiti ve önerisini taşımaktadır.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (Haz.). (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. (11. Baskı).
- Altuntaş, İ. H. (2016). Yazılar 51. <https://archive.org/details/YAZILAR51> (Erişim Tarihi: 04.06. 2024).
- Canatak, A. ve Doğan, M. (2022). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Antagonist Figür. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), s.33-44.
- Dellaloğlu, B. F. (2016). Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi. İstanbul: Kadim Yayıncılık.
- Demiralp, O. (2000). Kutup Noktası Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Eleştirel Bir Deneme. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Gürbilek, N. (1995). Yer Değiştiren Gölge. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, N. (2012). Benden Önce Bir Başkası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Işın, E. (2003). A'dan Z'ye Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). Bir Şairin Romanı: Huzur. Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi. 12. s. 33-86.
- Moran, B. (1998). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a. İletişim Yayınları.
- Nazık, Z. (2010). Tanpınar'ın Kaleminden Tarihî Hadiselerin Şekillendirdiği İstanbul Mahalleleri: "Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler, Huzur". TUDOK. s. 961-968.
- Okay, M. O. (2002). Huzur: "Yüzbinlerce Ruh Bir Araf'ta". Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Sayı 65-66-67. s. 722-732.
- Porsuk, S. ve Tazefidan, K. (2021). Besim Fatih Dellaloğlu Ve Türk Modernleşmesi: Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerinden Bir Değerlendirme. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(2). s. 741-756.
- Said, E. W. (2013). Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları (Orientalism, Western Conceptions Of The Orient). Çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları.
- Şen, V. (2022). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" Romanındaki Mekân Unsuru Üzerine Bir İnceleme Denemesi. Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (15), s. 202-228.
- Tanpınar, A. H. (1995). Yahya Kemal. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2003). Bütün Öyküleri. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2007). Mahur Beste. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2009). Huzur. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2012). Bütün Şiirleri. (Haz. İnci Enginün). İstanbul: Dergâh Yayınları.

-
- Tanpınar, A. H. (2014). Tanpınar'ın Mektupları. (Haz. Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2019a). Beş Şehir. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2019b). Hep Aynı Boşluk Denemeler Mektuplar Röportajlar. (Haz. Erol Gökşen). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2021). Aydaki Kadın. (Haz. Güler Güven). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2022). Yaşadığım Gibi. (Haz. Prof. Dr. Birol Emil). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2023). Suat'ın Mektubu. (Haz. Handan İnci, Banu İşlet, Hacer Er). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tural, S. (2010). Huzur Romanında Nihilist Bir Karakter: Suad. Turkish Studies. Volume 5/4 Fall. s. 1487-1498.
- Uçman, A. (2006). Değişen Değerler Karşısında Ahmet Hamdi Tanpınar. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi. (7). s. 479-510.
- Yavuz, H. (2016). Atılmış Hayat Parçaları: Tanpınar'ın Huzur Romanında Hafıza ve Mekân İlişkisi. Monograf Edebiyat Eleştiri Dergisi, ISSN 2148-3442 2016/5. s. 69-84.

MAKALE YAZIM KURALLARI

Yazım Dili ve Sayfa Yapısı:

- Yazım dili Türkçe, İngilizce, Rusça ve Türk Dünyası kullanılan bütün dillerdir. Yazı karakteri olarak Times New Roman seçilmeli, sayfa yapısında tüm kenar boşlukları 2,5 cm olacak şekilde ayarlanmalıdır.
- MS Word dokümanı olarak ve 1,5 satır aralığında hazırlanmalıdır.

Metin Yapısı:

Başlıklar metin içinde Makale Başlığı, Yazar Adı, Özetler, Anahtar Kelimeler, Giriş, konu başlıkları ve alt başlıkları, Sonuç, Kaynakça şeklinde sıralanmalıdır.

- Makale başlığı (14 Punto/Koyu) sayfa ortalanarak yazılacaktır.
- Yazar adı, yazara ait kişisel bilgilere yer vermeksizin makalenin başlığı altına sağa yaslı olarak yazılacaktır.
- Yazara ait kişisel bilgiler, yazarın unvanı, bağlı bulunduğu kurum, elektronik posta adresi, ilk sayfada sayfa altı dipnotu (*) olarak verilecektir (Birden fazla yazar varsa birinci yazar için bir, diğerleri için artan miktarda yıldız kullanınız).
- Metin, Times New Roman ve 12 punto; dipnotlar ise aynı fontla fakat 10 punto ile yazılmalıdır (Açıklamalar dışında dipnot kullanılmamalıdır. Metin atıfları, metnin içinde ve APA yazım sistemine uygun olarak, aşağıda belirtildiği gibi yazılmalıdır).
- Makaleler, Giriş, Alt Başlıklar ve Sonuç bölümlerinden oluşmalıdır.
- Makalelerde sayfa sınırlaması bulunmamakla birlikte, sayfa sayısının makul ölçülerde olması beklenir.

Kaynakça Yazım Kuralları:

Makale tam metinleri APA sistemine uygun olarak hazırlanmalıdır. Kullanılacak APA sistemi sürümü en genel hatlarıyla:

- Yazarların soyadlarının alfabetik sıralaması esas alınır.
- Önce yazarın soyadı yazılır ve virgül konur. Yazarların soy isimleri Baş harf büyük harflerle kalın puntolarla yazılır.
- Yazarın isminin baş harfi (büyük harfle) yazılıp, nokta konur.
- Parantez içinde eserin yayınlandığı tarih yazılır, parantez kapatılır ve nokta konur.
- Eserin tam ismi yazılır ve nokta konur.
- Eser kitap ise eserin ismi italikle yazılır. Çalışma makale ise derginin adı italikle yazılır.
- Eserin yayınlandığı şehir yazılıp iki nokta üst üste konur.
- Yayınevinin adı yazılır.

Bu açıklamaların ışığında farklı türden akademik eserleri içeren APA (5) sürümüne uygun olarak hazırlanmış ayrıntılı bir örnek kaynakça:

Örnek Kaynakça

1. Arslan, D. A. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
2. Arslan, D. A. ve Arslan, G. (2017-a). Kültür, sanat, edebiyat, sosyolojisi. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
3. Arslan, D. A. (2017-b). Samsun ve Orta Karadeniz bölgesinde göçün sosyolojik tahlili. VII. Uluslararası Canik Sempozyumu: "Geçmişten Günümüze Şehir Göç", 16-18 Şubat, Samsun, Türkiye, 2017.

4. Arslan, D.A. (2012-a). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin'in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 916-968.
5. Arslan, D. A. (2012-b). Geçmişten geleceğe Kağızman'ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Sosyoloji içinde (587-606). Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu Kars.*
6. Arslan, D.A. (2012-c). Mersin Milletvekilleri'nin sosyolojik profilleri. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 587-622.
7. Arslan, D. A. (2011-a). *Who rules Turkey: Turkish power elite*. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
8. Arslan, D. A. (2011-b). Uygulamalı köy sosyolojisi: Kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
9. Arslan, D. A. (2005). Educational bases of Turkish democracy: Educational backgrounds of Turkish elites. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8-1, 5-30.
10. Arslan, D. A. (2004-c). Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 4-2, 135-164.
11. Bozkurt, Ö. (1972). *Ayrımsal sosyoloji ve toplumsal yapı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
12. Buğra, A. (1995). *Türkiye'de devlet ve iş adamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Bulmer, M. (1994). *Sociological research methods*. London: Macmillan.
14. Cüceloğlu, D. (200). *İnsan ve davranışı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
15. Nirun, N. (1991). *Sosyal dinamik bünye analizi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
16. Ozankaya, Ö. (1971). *Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür*. Ankara: Sevinç Matbaası.

ARTICLE WRITING RULES

Writing Language and Page Layout:

- The language of writing is Turkish, English, Russian and all the languages used in the Turkish World. Times New Roman should be chosen as the font, and all margins in the page structure should be set to 2.5 cm.
- It should be prepared as an MS Word document and with 1.5 line spacing.

Text Structure:

Title, Abstract, Key Words, Introduction, Subject Headings and Subheadings, Result, References.

- The title of the paper (14 pt. / dark) will be written on the center of the page.
- The name of the author shall be written right under the heading of the article without any personal information of the author.
- Personal information belonging to the author, the title of the author, the institution to which it is affiliated, the e-mail address, and the footnote (*) on the first page (if there are multiple authors, use one for the first author and a star for the others).
- Text, Times New Roman and 12 pt.; Footnotes should be typed with the same font but with 10 points (Footnotes should not be used except for the descriptions.) Text citations should be written in the text and in accordance with the APA writing system, as follows.
- Your notification must consist of Entries, Subheadings and Conclusion sections.
- There are no page limitations

Sample References:

1. Arslan, D. A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
2. Arslan, D. A. ve Arslan, G. (2017-a). *Kültür, sanat, edebiyat, sosyolojisi*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

3. Arslan, D. A. (2017-b). Samsun ve Orta Karadeniz bölgesinde göçün sosyolojik tahlili. VII. Uluslararası Canik Sempozyumu: “Geçmişten Günümüze Şehir Göç”, 16-18 Şubat, Samsun, Türkiye, 2017.
4. Arslan, D.A. (2012-a). Yerel seçim sonuçları temelinde Mersin’in siyasi yapısı. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 916-968.
5. Arslan, D. A. (2012-b). Geçmişten geleceğe Kağızman’ın siyasi yapısı: Yerel seçim sonuçları temelinde Kağızman’ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Sosyoloji içinde* (587-606). Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu Kars.
6. Arslan, D.A. (2012-c). Mersin Milletvekilleri’nin sosyolojik profilleri. *International Journal of Human Sciences*, 9-2, 587-622.
7. Arslan, D. A. (2011-a). Who rules Turkey: Turkish power elite. Berlin: LAP LAMBERT Academic Publishing.
8. Arslan, D. A. (2011-b). Uygulamalı köy sosyolojisi: Kırsal yapı ve kalkınma dinamikleri ile 17 öncesi ve sonrası Ankara Kavaközü. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.
9. Arslan, D. A. (2005). Educational bases of Turkish democracy: Educational backgrounds of Turkish elites. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8-1, 5-30.
10. Arslan, D. A. (2004-c). Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 4-2, 135-164.
11. Bozkurt, Ö. (1972). Ayrımsal sosyoloji ve toplumsal yapı. Ankara: Sevinç Matbaası.
12. Buğra, A. (1995). Türkiye’de devlet ve işadamları. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Bulmer, M. (1994). *Sociological research methods*. London: Macmillan.
14. Cüceloğlu, D. (200). İnsan ve davranışı. Ankara: Remzi Kitabevi.
15. Nirun, N. (1991). Sosyal dinamik bünye analizi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
16. Ozankaya, Ö. (1971). Köyde toplumsal yapı ve siyasal kültür. Ankara: Sevinç Matbaası.